

Strategia Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wersja wstępna

Warszawa, 28 maja 2014 r.

Projekt „Program działań dla miejskich obszarów funkcjonalnych Bydgoszczy i Torunia w nowej perspektywie finansowej 2014-2020” jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Autorzy:

Zespół Sektora Publicznego Deloitte Business Consulting S.A

Spis treści

Spis treści	3
1. Wprowadzenie	6
1.1. Wstęp	6
1.2. Bydgoski Obszar Funkcjonalny na tle innych obszarów funkcjonalnych w Polsce.....	8
1.3. Strategia Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego w kontekście pełnego zakresu dokumentów przygotowujących BTOF do realizacji działań rozwojowych w perspektywie finansowej 2014-2020.	12
1.4. Opis metodologii opracowania strategii	14
1.4.1. Opis metodologii opracowania strategii	14
2. Diagnoza strategiczna dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.....	19
2.1.1. Podstawowe informacje nt. demografii obszaru	19
2.1.2. Warunki prowadzenia działalności gospodarczej	26
2.1.3. Rynek pracy	49
2.1.4. Innowacyjność.....	59
2.1.5. Pomoc społeczna	73
2.1.6. Rolnictwo.....	79
2.2. Transport i infrastruktura	85
2.2.1. Infrastruktura transportowa	85
Dobrze rozwinięta sieć kolejowa.....	94
2.2.2. Infrastruktura teleinformatyczna	98
2.2.1. Infrastruktura kubaturowa	101
2.3. Edukacja.....	120
2.3.1. Szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe	120
2.3.2. Szkolnictwo wyższe.....	131
2.4. Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego	144

2.5. Opieka zdrowotna	157
2.6. Ochrona środowiska.....	164
3. Analiza SWOT.....	171
3.1. Analiza SWOT.....	171
4. Wizja, misja oraz cele strategiczne i operacyjne	185
4.1. Wprowadzenie.....	185
4.2. Misja Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego	187
4.3. Wizja Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.....	188
4.4. Cele strategiczne i operacyjne	189
4.4.1. Gospodarka i rynek pracy	189
4.4.1.1 Innowacyjność	193
4.4.1.2 Rynek pracy.....	195
4.4.1.3 Pomoc społeczna.....	197
4.4.1.4 Rolnictwo	199
4.4.2. Transport i infrastruktura	200
4.4.2.1 Infrastruktura transportowa.....	200
4.4.2.2 Infrastruktura teleinformatyczna.....	204
4.4.2.3 Infrastruktura kubaturowa	205
4.4.3. Edukacja.....	209
4.4.3.1 Szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe	209
4.4.3.2 Szkolnictwo wyższe	212
4.4.4. Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego.....	214
4.4.5. Ochrona zdrowia	216
4.4.1. Ochrona środowiska.....	219
5. System wdrażania Strategii	223
5.1. Kluczowi interesariusze procesu wdrażania Strategii BTOF	223
5.2. Kluczowe etapy wdrażania Strategii BOF	226
5.3. Tryb i zasady monitoringu i ewaluacji postępów wdrażania Strategii	227
6. Źródła finansowania.....	228
6.1. Wskazanie źródeł finansowania względem rekomendowanych rodzajów działań	228
6.2. Omówienie źródeł finansowania realizacji strategii.....	230
7. Prognoza kluczowych wskaźników makroekonomicznych.....	234
Spis rysunków i tabel.....	242

1. Wprowadzenie

1.1. Wstęp

Istniejące na terenach zurbanizowanych miejskie obszary funkcjonalne (MOF) występują od czasu gdy zaczęły powstawać i rozwijać się ośrodki miejskie. Centralna część obszaru –miasto stanowiące przestrzeń do wymiany dóbr i usług oraz obszary okalające, znacznie częściej dostarczające żywność i stanowiące miejsce wypoczynku dla osób, które z różnych względów w mieście mieszkać nie mogą lub nie chcą, występują w historii cywilizacji od wieków. Wraz z rozwojem nauk inżynierskich, który z jednej strony rozwiązując szereg problemów sanitarnych, mieszkaniowych oraz logistycznych pozwolił na znaczny rozwój i wzrost znaczenia samych miast, z drugiej strony zaś usprawniając transport i komunikację umożliwił zwiększenie siły oraz geograficznego zasięgu ich oddziaływania, miejskie obszary funkcjonalne stały się faktycznymi lokomotywami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Ze względu na autogenny oraz dynamiczny rozwój kształtujących miejskie obszary funkcjonalne powiązań społeczno-gospodarczych wymykają się one klasycznym ramom podziału administracyjnego. Wokół wyodrębnionych, jako niezależne podmioty miast, powstają również niezależne mniejsze miejscowości, które tworzą wraz z nimi (miastami) jeden system społeczno-gospodarczy. W związku z tym chcąc w sposób efektywny zarządzać rozwojem cywilizacyjnym, niezbędne staje się skoncentrowanie nie tyle na działaniach w ramach narzuconych granic administracyjnych, co na rozwiązywaniu problemów w takiej skali, w jakiej możliwe jest wyodrębnienie obszarów, o na tyle silnych powiązaniach, iż traktowane one być mogą jak jeden wspólny organizm.

Wychodząc naprzeciw opisanym powyżej zjawiskom w ramach dokumentów strategicznych oraz planistycznych w Polsce pojawiła się koncepcja zarządzania rozwojem społeczno-gospodarczym w oparciu o miejskie obszary funkcjonalne.

Niniejszy dokument, dedykowany Bydgoskiemu Obszarowi Funkcjonalnemu (BOF) stanowi opracowanie, którego zadaniem jest zdiagnozowanie kluczowych potrzeb rozwojowych oraz strategicznych kierunków działań w skali obszaru funkcjonalnego stolicy województwa Kujawsko-Pomorskiego. Granice BOF wyznaczone zostały w ramach analiz delimitacyjnych, na bazie faktycznych powiązań funkcjonalnych gmin otaczających miasta Bydgoszcz i obejmują one geograficzny obszar 12 gmin. Zostały one zaprezentowane poniżej.

W pierwszej części niniejszego dokumentu przedstawione zostały informacje wprowadzające dotyczące zarówno samego BOF jak też metodologii opracowania niniejszej strategii. Druga część dokumentu dedykowana została strategicznej diagnozie kluczowych wyzwań rozwojowych BOF, w analizowanych obszarach. Następnie omówione zostały kluczowe elementy strategii – Misja oraz Wizja rozwoju BOF oraz cele strategiczne i operacyjne niezbędne dla ich osiągnięcia. Ostatnia część

dokumentu poświęcona została na omówienie zagadnień związanych z organizacją, finansowaniem oraz monitoringiem realizacji niniejszej strategii.

1.2. Bydgoski Obszar Funkcjonalny na tle innych obszarów funkcjonalnych w Polsce.

Obszar funkcjonalny, definiowany w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, to „zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju”¹.

Jest to narzędzie, które pozwala przekraczać narzucone administracyjnie granice gmin, powiatów, a nawet województw, dzięki czemu pojawia się możliwość sprawniejszego i efektywniejszego reagowania na wyzwania stojące przed regionem.

Poniżej zaprezentowano wyniki delimitacji dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Mapa 1 Mapa Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: Opracowanie własne Deloitte.

Poza Miastem Wojewódzkim - Bydgoszczą, BOF tworzą: Dąbrowa Chełmińska, Dobrcz, Koronowo, Nowa Wieś Wielka, Osielsko, Sicienka, Szubin, Łabiszyn, Białe Błota oraz Sołec Kujawski.

¹ Źródło: *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_przestrzenna/KPZK/Aktualnosci/Documents/KPZK2030.pdf.

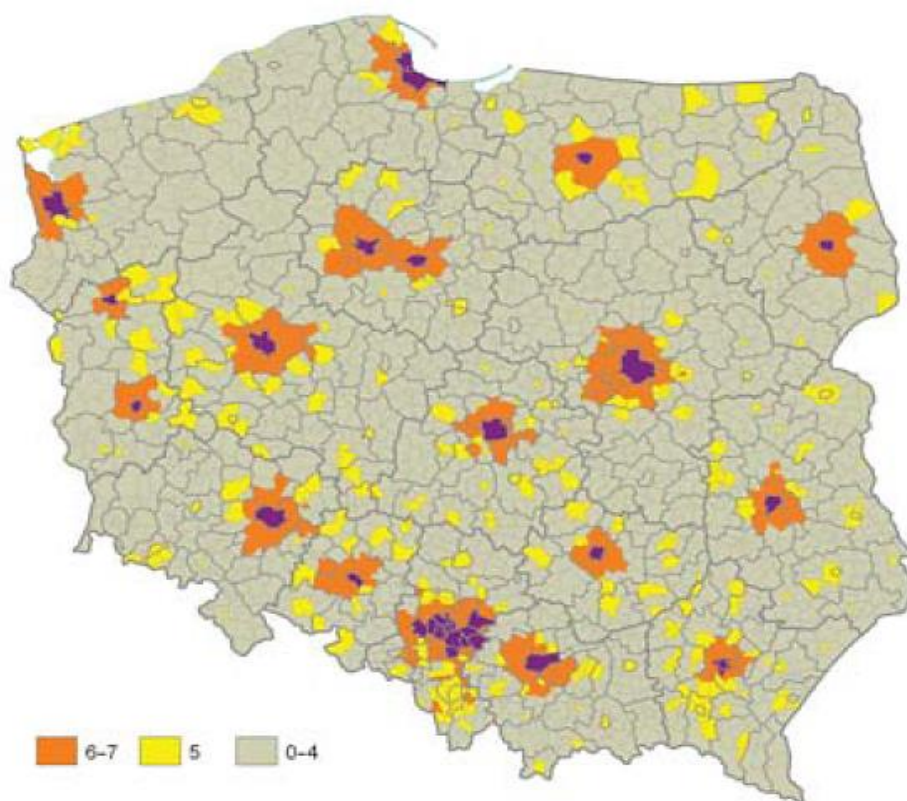
Prace nad delimitacją obszarów funkcjonalnych dla całego kraju rozpoczęły się w 2012 r. pod nadzorem Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Konieczne były wspólne dla wszystkich kryteria – z jednej strony zapewniające porównywalność wyników, a z drugiej strony odzwierciedlające specyfikę obszarów i ich wewnętrznych oddziaływań. Za podstawową jednostkę delimitacyjną przyjęto gminę, między innymi ze względu na jej dużą z reguły zwartość i odpowiednie umocowanie ustawowe.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, w ślad za metodologią dra hab. Przemysława Śleszyńskiego, profesora Polskiej Akademii Nauk, przyjęło siedem wskaźników delimitacyjnych podzielonych na trzy grupy. Te wskaźniki to:

- I. Wskaźniki funkcjonalne
  - F1 – liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym powyżej 50 (2006),
  - F2 – liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców powyżej 3 (2009),
- II. Wskaźniki społeczno-gospodarcze
  - S1 – udział pracujących w zawodach pozarolniczych jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2002),
  - S2 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2011),
  - S3 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2011),
- III. Wskaźniki morfologiczne
  - M1 – gęstość zaludnienia (bez lasów i wód) w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 50% (2011),
  - M2 – liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców w latach 2002-2011 w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 75%.

Uwzględniając powyższe kryteria, w Polsce, z wykorzystaniem danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego dokonano wstępnej delimitacji obszarów funkcjonalnych, której rezultaty przedstawione zostały na poniższej mapie:

Mapa 2. Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych według opracowania prof. Przemysława Śleszyńskiego (PAN)

Źródło: Przemysław Śleszyński, „Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw”, Przegląd Geograficzny PAN, 2013

Pomimo spójności oraz porównywalności przedstawionych rezultatów delimitacji, uznane one zostały za rezultaty wstępne, a ostateczne zasady wyznaczania zakresu terytorialnego obszarów funkcjonalnych nadal pozostają przedmiotem dyskusji na poziomie jednostek administracji centralnej oraz samorządowej.

Niezależnie od przyjętej metodologii delimitacji wśród obszarów funkcjonalnych w Polsce będziemy mogli wyróżnić dwa główne typy:

- Obszary funkcjonalne jednordzeniowe – Miejski Obszar Funkcjonalny (MOF) Warszawy, MOF Białegostoku, MOF Rzeszowa, MOF Poznania, MOF Łodzi i inne;
- Obszary funkcjonalne wielordzeniowe – MOF Katowice z rdzeniem składającym się z 14 miast, MOF Gdańsk z rdzeniem składającym się z 3 miast,
- MOF Bydgoszko-Toruński o charakterze duopolis – obszar z rozdartą tkanką metropolitalną wokół dwóch miast, oddalonych od siebie o blisko 50 km.

Bydgoszcz i Toruń od lat istnieją jako samodzielne ośrodki miejskie i metropolitalne, które oddziałują z jednej strony na własne gminy ościenne, ale z drugiej strony – ze względu na coraz większą mobilność mieszkańców – mają rosnący potencjał oddziaływania także na gminy położone w

sąsiedztwie drugiego z ośrodków, a także wzajemnie na siebie. Istotną kwestią jest również to, iż rozpatrywanie duopolis Bydgoszczy i Torunia jako jednego ośrodka pozwoli zaliczyć je do grona największych ośrodków metropolitalnych kraju (8. miejsce pod względem liczby mieszkańców zameldowanych na obszarze funkcjonalnym, tuż za Poznaniem i Wrocławiem). Gdy potraktujemy oba miasta osobno, Bydgoszcz znajdzie się na 10 miejscu a Toruń na 14.²

Specyficzne ukształtowanie rdzenia wojewódzkiego obszaru funkcjonalnego stawia przed unikatowym bydgosko-toruńskim duopolis wiele wyzwań. Aby móc skutecznie stawić im czoło, oba miasta w ramach jednego obszaru funkcjonalnego i za pomocą wspólnych przedsięwzięć powinny wykorzystywać dostępne instrumenty finansowania rozwoju regionu.

Zgodnie z zapisami dokumentów kierujących politykę terytorialną w ramach systemu wdrażania funduszy w Polsce: „W przypadku województwa kujawsko – pomorskiego występuje jeden zwarty obszar funkcjonalny, w skład którego wchodzi zarówno Bydgoszcz, jak i Toruń. W tym województwie, zatem funkcjonuje zarówno jedna Strategia „ZIT” wojewódzkiego, jak i jeden Związek ZIT.”³ Z punktu widzenia docelowej podstawy prawnej dla funkcjonowania europejskich narzędzi polityki terytorialnej obszar realizacji „ZIT wojewódzkiego” wyznaczany jest ostatecznie uchwałą zarządu województwa z uwzględnieniem założonych Umowa Partnerstwa warunków brzegowych oraz uzgodnień z JST zainteresowanymi współpracą.

W związku z powyższym, z punktu widzenia szeroko rozumianej polityki terytorialnej UE, rozpatrywanie odrębnych obszarów metropolitalnych ma raczej wymiar teoretyczny niż praktyczny.

Strategia Rozwoju Bydgoszczy do 2030 roku, w części dotyczącej uwarunkowań rozwoju miasta, wyraźnie odnosi się do miejskiego obszaru funkcjonalnego, podając, że w zależności od przyjętych kryteriów delimitacyjnych obszar ten może liczyć od 500 do 900 tys. osób. Delimitacja przeprowadzona na potrzeby niniejszego dokumentu przyjmuje za BOF obszar zamieszkały przez 537 tys. osób, co stanowi 26% mieszkańców województwa. Jednocześnie dokument Strategii stanowi, iż: „Uzupełniający się rozwój połączonych ze sobą funkcjonalnie miast i gmin oparty na spójnym planowaniu przestrzennym i społeczno – gospodarczym oraz wspólnej realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych o znaczeniu lokalnym i regionalnym, korzystnie wpłynie na wzrost rangi województwa w kraju i w Europie.” Jako jedno z ośmiu głównych wyzwań rozwojowych dla Bydgoszczy pojawia się konieczność zbudowania silnego obszaru funkcjonalnego miasta oraz rozwój jego funkcji metropolitalnych.

---

² Źródło: obliczenia własne na podstawie dokumentu: „Kryteria delimitacji Miejskich Obszarów Funkcjonalnych Ośrodków Wojewódzkich” MRR, luty 2013.

³ Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce. MRR, lipiec 2013

1.3. Strategia Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego w kontekście pełnego zakresu dokumentów przygotowujących BTOF do realizacji działań rozwojowych w perspektywie finansowej 2014-2020.

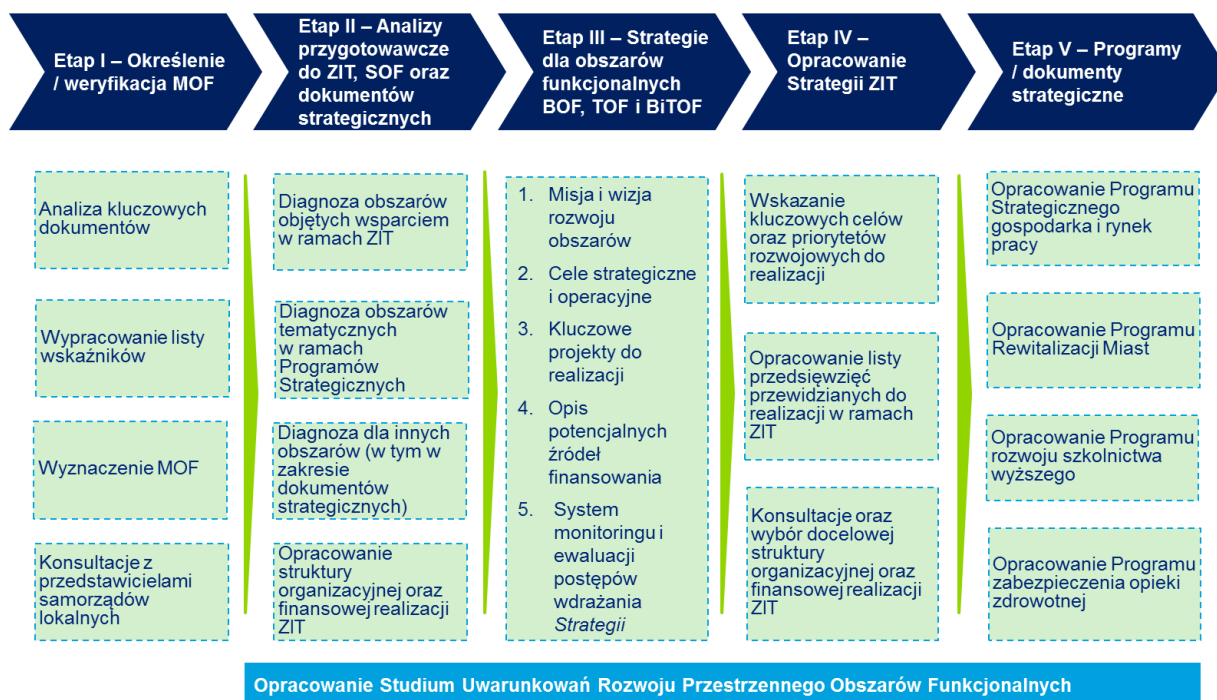
Niniejsza strategia sporządzona została w ramach opracowywania kompleksowego pakietu dokumentów mających za cel przygotowanie planu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zaplanowanie działań inwestycyjnych finansowanych ze środków publicznych na terenie Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego w perspektywie lat 2014 - 2020.

Dokumenty opracowane w ramach omawianego pakietu obejmowały:

1. Delimitację Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego – wyznaczenie jego granic, a jako element składowy dokumentu – delimitację BOF i TOF
2. Strategię Rozwoju Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego;
3. Strategię Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz Strategię Rozwoju Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego
4. Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego, która będzie wskazywać oraz terytorialnie koordynować kierunki finansowanych ze środków publicznych działań inwestycyjnych na jego terenie.
5. Cztery dokumenty strategiczne:
  - Program strategiczny gospodarka i rynek pracy;
  - Program Rewitalizacji Miast;
  - Program rozwoju szkolnictwa wyższego;
  - Program zabezpieczenie opieki zdrowotnej dla mieszkańców.
6. Studium Uwarunkowań Rozwoju Przestrzennego Obszaru Funkcjonalnego – obrazujące w sposób zbiorczy uwarunkowania administracyjne, społeczne, gospodarcze oraz infrastrukturalne rozwoju obszaru.

W związku z faktem, iż wszystkie powyższe dokumenty są ze sobą silnie powiązane, opracowywane były w ramach jednego procesu uwzględniającego ich wzajemne zależności. Proces ten przedstawiony został na poniższym wykresie.

Schemat 1 Proces opracowania pakietu dokumentów strategicznych dla BTOF

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

W ramach Etapu I przeprowadzone zostały analizy pozwalające na wyznaczenie granic Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Bydgoszczy. W ramach Etapu II przeprowadzone zostały analizy diagnostyczne na potrzeby wszystkich opracowywanych dokumentów. Etapem III procesu opracowywania powyższego pakietu dokumentów było opracowanie przedmiotowej Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego, w oparciu o wyniki której opracowana została zarówno Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (Etap IV) jak też dedykowane poszczególnym obszarom dokumenty strategiczne (Etap V). Studium Uwarunkowań Rozwoju Przestrzennego Obszarów Funkcjonalnych realizowane było równoległe w trakcie trwania etapów II - V.

W związku z powyższym mieć należy na uwadze, iż niniejszy dokument z jednej strony bazuje na wynikach opracowanej uprzednio delimitacji z drugiej zaś wskazując kluczowe problemy rozwojowe oraz rekomendowane kierunki działań stanowi fundament opracowania Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych BTOF oraz innych dokumentów strategicznych.

1.4. Opis metodologii opracowania strategii

1.4.1. Opis metodologii opracowania strategii

Strategia rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego opracowana została zgodnie z III-etapowym podejściem przedstawionym poniżej.

Schemat 2 Schemat opracowania strategii rozwoju BOF

Źródło: Opracowanie własne Deloitte.

W ramach **Etapu I** poświęconego analizie uwarunkowań rozwojowych regionu przeanalizowany został szeroki zakres dokumentów stworzonych na poziomie lokalnym, wojewódzkim, krajowym oraz UE.

Przykładowy wykaz analizowanych dokumentów zaprezentowany został poniżej.

Tabela 1. Przykładowe dokumenty poddane analizie w trakcie Etapu I realizacji

Dokumenty strategiczne i sektorowe JST wchodzących do BTOF	Dane statystyczne krajowe.	Dokumenty strategiczne i sektorowe na poziomie wojewódzkim oraz krajowym	Strategie oraz wytyczne na poziomie UE
Gospodarka i rynek pracy			
<ul style="list-style-type: none"> Strategia Rozwoju Miasta Bydgoszczy Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Bydgoskiego 	<ul style="list-style-type: none"> Bank Danych Lokalnych Opracowania GUS i US Bydgoszcz Roczniki statystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 Strategia Rozwoju Kraju 2020 Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 	<ul style="list-style-type: none"> Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego Strategia Europa 2020
Transport i infrastruktura			
<ul style="list-style-type: none"> Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Bydgoszczy 	<ul style="list-style-type: none"> Bank Danych Lokalnych Opracowania GUS i US Bydgoszcz Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad 	<ul style="list-style-type: none"> Strategia Rozwoju Transportu do roku 2020 Umowa Partnerstwa Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 	<ul style="list-style-type: none"> Strategia Europa 2020 Zielona Księga: W kierunku nowej kultury mobilności w mieście Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu
Edukacja			
<ul style="list-style-type: none"> Strategia Rozwoju Edukacji Miasta Bydgoszczy 	<ul style="list-style-type: none"> Bank Danych Lokalnych Opracowania GUS i US Bydgoszcz Roczniki statystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2020 Strategia edukacji województwa kujawsko-pomorskiego Strategia rozwoju edukacji na lata 2007-2013 	<ul style="list-style-type: none"> Strategia UE na rzecz młodzieży Strategia Nowe Podejście do edukacji

Kultura			
<ul style="list-style-type: none"> Obywatelska Strategia Rozwoju Kultury Masterplan dla Kultury Bydgoszczy na lata 2013-2020 	<ul style="list-style-type: none"> Bank Danych Lokalnych Opracowania GUS i US Bydgoszcz Roczniki statystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> Narodowa Strategia Rozwoju Kultury Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego 	<ul style="list-style-type: none"> Program Europa dla Obywateli 2007-2013 Program Kreatywna Europa Znak Dziedzictwa Kulturowego
Opieka zdrowotna			
<ul style="list-style-type: none"> Miejski Program Promocji Zdrowia dla Miasta Bydgoszcz 	<ul style="list-style-type: none"> Bank Danych Lokalnych Opracowania GUS i US Bydgoszcz Roczniki statystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> Narodowy Program Ochrony Zdrowia na lata 2007-2015 Strategia Rozwoju Ochrony Zdrowia w Polsce 2007-2013 	<ul style="list-style-type: none"> Wieloletni program działań w dziedzinie zdrowia na lata 2014-2020 Nowe strategiczne podejście dla UE na rzecz zdrowia 2008-2013
Środowisko			
<ul style="list-style-type: none"> Strategia Rozwoju Terenów Zieleni Miasta Bydgoszczy Programy ochrony środowiska dla wszystkich JST wchodzących w zakres obszaru funkcjonalnego. Program Ochrony Powietrza dla Miasta Bydgoszczy 	<ul style="list-style-type: none"> Bank Danych Lokalnych Opracowania GUS Roczniki statystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> Program Ochrony Środowiska dla województwa Kujawsko-Pomorskiego 2011 – 2014 Plan Gospodarki Odpadami dla województwa Kujawsko-Pomorskiego 2012 – 2017 	<ul style="list-style-type: none"> Program Działań Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie Środowiska.

Źródło: opracowanie własne Deloitte

Kluczowymi rezultatami realizacji **Etapu I** były:

1. Wiedza nt. uwarunkowań oraz trendów rozwojowych Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego;
2. Wiedza nt. trendów, rozwiązań oraz wytycznych w poszczególnych analizowanych obszarach na poziomie krajowym;
3. Znajomość rekomendowanych kierunków działań oraz wytycznych na poziomie UE.

W ramach **Etapu II** poświęconego analizom pogłębionym zrealizowane zostały:

1. Wywiady z kluczowymi interesariuszami w każdym z wyłonionych w ramach Etapu I obszarów analiz. Łącznie przeprowadzonych zostało **76** wywiadów, w trakcie, których omawiane były m.in.:
  - Kluczowe problemy i bariery rozwojowe w analizowanych obszarach wraz z przyczynami ich występowania;
  - Możliwe kierunki działań na rzecz rozwiązania problemów w danym obszarze i potencjalne trudności w ich wdrożeniu;
  - Plany inwestycyjne i rozwojowe interesariuszy (ze szczególnym uwzględnieniem projektów finansowanych ze środków UE).
2. Analiza informacji nt. projektów przygotowywanych przez wchodzące w skład BOF JST oraz innych interesariuszy w analizowanych obszarach, do realizacji w najbliższych latach zarówno ze środków UE jak też ze środków krajowych, ze szczególnym uwzględnieniem:
  - Projektów przygotowywanych do realizacji w perspektywie finansowej 2014 – 2020 o statusie projektów kluczowych, a więc projektów o największej wartości i potencjalnie największym oddziaływaniu;
  - Projektów postulowanych do realizacji na poziomie ponadlokalnym – w ramach tzw. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Liczba wywiadów w poszczególnych obszarach, o których mowa była w punkcie 1 wraz ze wskazaniem przykładowych respondentów wskazana została w poniższej tabeli:

Tabela 2. Zestawienie interesariuszy objętych wywiadami w ramach projektu

	Liczba interesariuszy	Przykładowi interesariusze
Gospodarka i rynek pracy	15	<ul style="list-style-type: none"> Bydgoski Park Przemysłowo-Technologiczny Kujawsko-Pomorskie Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów „Pracodawcy Pomorza i Kujaw” Związek Pracodawców Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu
Transport i infrastruktura	19	<ul style="list-style-type: none"> Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej w Bydgoszczy Departament Transportu Publicznego, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego Miejski Zakład Komunikacji w Toruniu Stowarzyszenie Metropolia Bydgoska
Edukacja	15	<ul style="list-style-type: none"> Biuro Karier Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Izba Przemysłowo-Handlowa Województwa Kujawsko-Pomorskiego Samorządy uczelni wyższych (UMK Toruń, CM UMK, WSG Bydgoszcz, UKW Bydgoszcz, UTP Bydgoszcz, WSB Bydgoszcz) PKPP Lewiatan
Kultura	6	<ul style="list-style-type: none"> Miejskie Centrum Kultury w Bydgoszczy Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu Obywatelska Rada Kultury, Teatr Polski w Bydgoszczy
Opieka zdrowotna	9	<ul style="list-style-type: none"> Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, Wydział Zdrowia Narodowy Fundusz Zdrowia, oddział Kujawsko-Pomorski Collegium Medicum UMK, Katedra Zdrowia Publicznego Szpital Uniwersytecki nr 2 im. dr Jana Biziela w Bydgoszczy
Środowisko	12	<ul style="list-style-type: none"> Starostwo Powiatowe w Toruniu, Wydział Środowiska Biuro Zarządzania Gospodarką Odpadami Komunalnymi w Bydgoszczy Miejskie Wodociągi i Kanalizacja w Bydgoszczy EDF Toruń

Opracowanie własne Deloitte.

Kluczowymi rezultatami Etapu II była szczegółowa diagnoza uwarunkowań rozwojowych obszaru funkcjonalnego z uwzględnieniem:

1. Perspektyw poszczególnych interesariuszy;
2. Statusu działań podejmowanych na rzecz sprostania omawianym w ramach diagnozy wyzwaniom rozwojowym;
3. Planów inwestycyjnych i rozwojowych interesariuszy;
4. Poglębionej analizy potrzeb oraz priorytetów inwestycyjnych na terenie BTOF.

W ramach **Etapu III** poświęconego opracowaniu dokumentu strategicznego zrealizowane zostały:

1. Opracowane zostały wstępne wnioski z diagnozy, wyznaczone strategiczne kierunki działań oraz przykładowe rekomendowane projekty. Zagadnienia te były wstępnie omawiane z przedstawicielami JST wchodzących w skład BTOF, podczas łącznie 7 spotkań konsultacyjnych, w których wzięło udział ok. 200 uczestników;
2. Przygotowane zostały końcowe rekomendacje strategiczne będące częścią niniejszej strategii.

2. Diagnoza strategiczna dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Celem nadrzędnym przygotowania oraz realizacji strategii rozwoju gospodarczego, powinno być w pierwszej kolejności, umożliwienie dynamicznego rozwoju regionu. Dlatego też niniejszy, otwierający część diagnostyczną dokumentu, rozdział poświęcony został zagadnieniom związanym z uwarunkowaniami społeczno-gospodarczego funkcjonowania BOF.

W pierwszej części rozdziału omówione zostały podstawowe informacje na temat demografii BOF, następnie w czterech osobnych sekcjach przedstawiona została diagnoza obszaru w zakresie:

- Warunków prowadzenia działalności gospodarczej;
- Innowacyjności;
- Rynku pracy;
- Pomocy społecznej.

2.1.1. Podstawowe informacje nt. demografii obszaru

Bydgoski Obszar Funkcjonalny, w którego skład wchodzi 12 gmin zamieszkuje 537 tys. osób, co stanowi prawie 26% mieszkańców ponad dwumilionowego województwa kujawsko-pomorskiego. Obszar ten zajmuje powierzchnię 2256 km².

Tabela 3 Podstawowe dane na temat gmin BOF w 2012 r. (liczba podmiotów gospodarczych – 2014 r.)

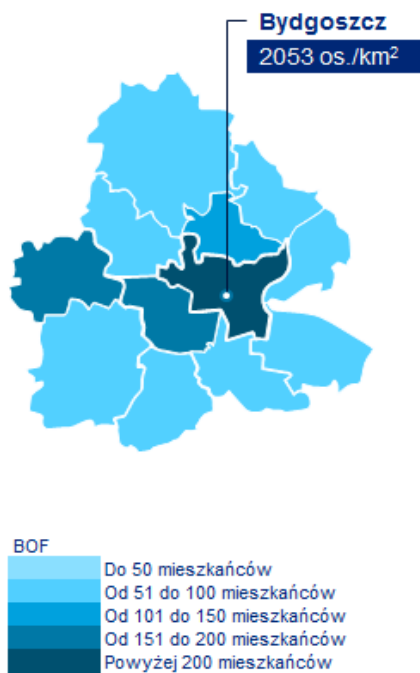
Gmina	Liczba mieszkańców	Powierzchnia	Gęstość zaludnienia	Liczba podmiotów gospodarczych
Bydgoszcz	361254	176	2052,58	43283
Nakło nad Notecią	32527	187	173,94	2646
Koronowo	24089	412	58,47	1720

Szubin	23981	332	72,23	1796
Białe Błota	18693	123	151,98	2955
Solec Kujawski	16805	175	96,03	1606
Osielsko	11970	102	117,35	2087
Dobrcz	10608	130	81,60	908
Łabiszyn	9792	167	58,63	789
Sicienko	9702	180	53,9	883
Nowa Wieś Wielka	9557	148	64,57	1101
Dąbrowa Chełmińska	7926	125	63,41	643

Źródło: Opracowanie własne Deloitte na podstawie BDL oraz REGON

Współczynnik urbanizacji w BOF wynosi 79%, a aż 67% mieszkańców obszaru zamieszkuje Bydgoszcz (361 tys. mieszkańców). Średnia gęstość zaludnienia wynosi 238,03 osób na km², zaś największa koncentracja ludności występuje w Bydgoszczy.

Mapa 3 Gęstość zaludnienia w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS. Dostęp 21.04.2014

Struktura ludności

Struktura płci i wieku społeczeństwa w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym wskazuje, że podobnie jak w całym kraju jest to społeczeństwo starzejące się.

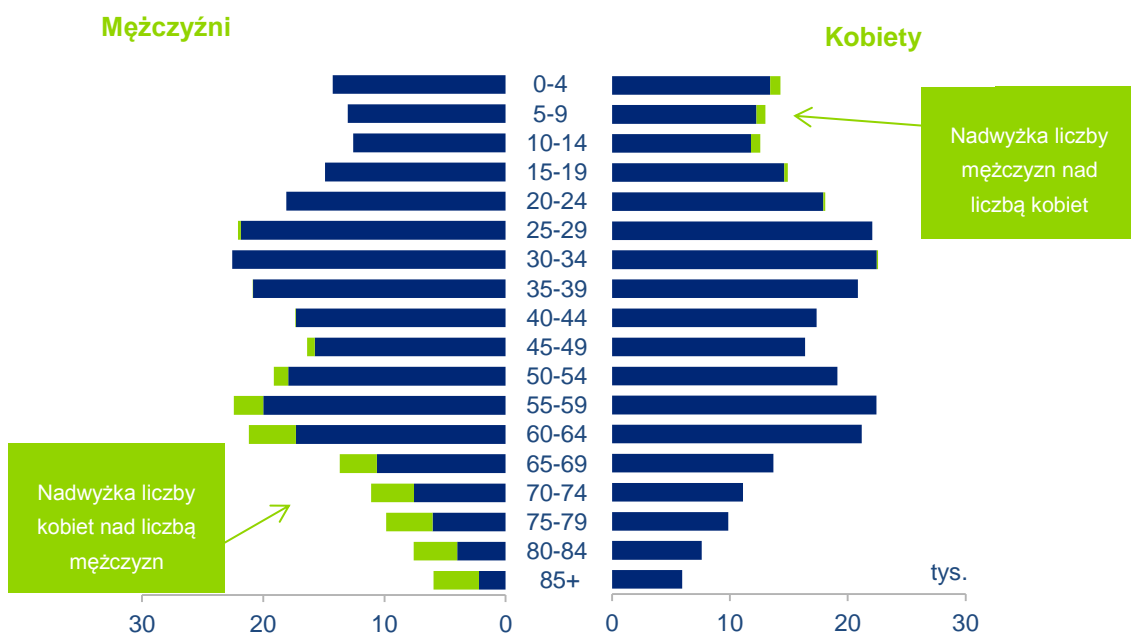
Tabela 4 Struktura wieku w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym w 2012 r.

Wiek	Liczba osób	Procentowa struktura
0-14	93913	17,5%
15-64	343187	64,0%
65+	99804	18,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych BDL

Na obszarze funkcjonalnym żyje więcej kobiet, niż mężczyzn. Ludność płci męskiej i żeńskiej w poszczególnych podgrupach wiekowych zmienia się w czasie i jest zależna od procesów demograficznych, w tym zwłaszcza od liczby urodzeń i zgonów. Możemy zaobserwować, że do 14 roku życia występuje nieznaczna przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet. Natomiast powyżej 50 roku życia zaznacza się coraz większa przewaga liczby kobiet.

Wykres 1 Struktura ludności według wieku w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym w 2012 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, dostęp 21.04.2014

Badane gminy, należące do BOF, charakteryzują się dużą rozpiętością w przyroście najmłodszych grup wiekowych (do 14 roku życia). Od 2008 do 2012 roku największy wzrost liczby ludności w tej

grupie wiekowej odnotowano w Gminie Białe Błota (16%), natomiast trendy ujemne w gminach: Nakło nad Notecią (-3%), Koronowo (-2%), Dąbrowie Chełmińskiej (-1%) i Sicienko (-1%).

W grupie ludności w wieku produkcyjnym najwyższy przyrost od roku 2008 odnotowała gmina Białe Błota (15%), natomiast wskaźnikami ujemnymi cechują się: Bydgoszcz (-3%), Nakło nad Notecią (-1%)

Procentowo – najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w Bydgoszczy (18,6%), a także w gminie: Solec Kujawski (16,6%).

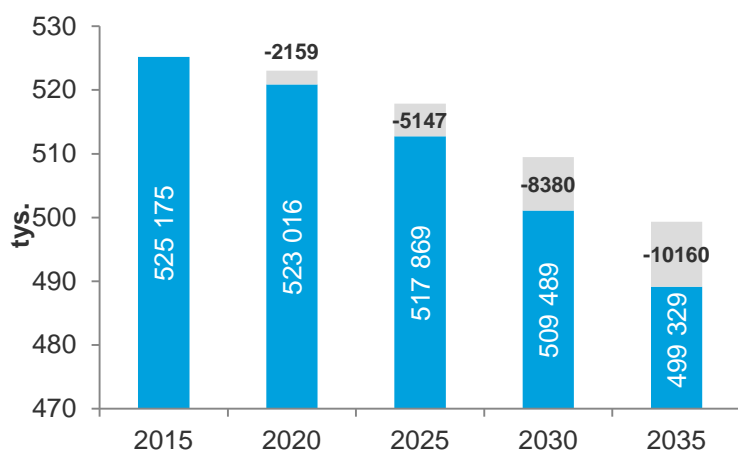
Największy wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym w badanym okresie odnotowały gminy: Nowa Wieś Wielka (+28%), Osielesko (+28%). Na terenach gmin bezpośrednio sąsiadujących z dużym obszarem miejskim Bydgoszczy odnotowano wzrost ludności we wszystkich grupach wiekowych.

Na terenach miast i gmin: Bydgoszcz, Nakło nad Notecią odnotowano spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym. Od roku 2008 współczynnik obciążenia demograficznego⁴ we wszystkich badanych gminach miał tendencje wzrostowe, co odpowiada trendom ogólnokrajowym. Najwyższy w 2012 roku odnotowano w Bydgoszczy (32,8; a w roku 2008: 28,4).

Prognoza

Zgodnie z prognozą ONZ liczba mieszkańców Polski zmniejszy się do 36,7 mln w roku 2035. W dłuższej perspektywie będzie to jednak znacznie dotkliwszy spadek. Według prognoz liczba mieszkańców naszego kraju w 2100 roku wyniesie 26 mln. Demografia będzie także niekorzystna na badanym obszarze funkcjonalnym, chociaż w latach 2008-2012 nastąpił nieznaczny wzrost liczby mieszkańców (o 2%). Ogółem na obszarze BOF liczba ludności spadnie o 7% do około 499 tysięcy w 2035 roku. Znacznie zmniejszy się liczba mieszkańców miasta Bydgoszczy. Zgodnie z prognozami w 2035 r. w Bydgoszczy będzie 284 tys. osób i jest to spadek o 21,3% względem 2012 roku. Wyludnianie się miasta rdzenia ma także związek z procesem suburbanizacji. Warto jednak zwrócić uwagę na duże różnice pomiędzy poszczególnymi grupami wiekowymi.

Wykres 2 Prognoza liczby ludności w BOF w latach 2015-2035

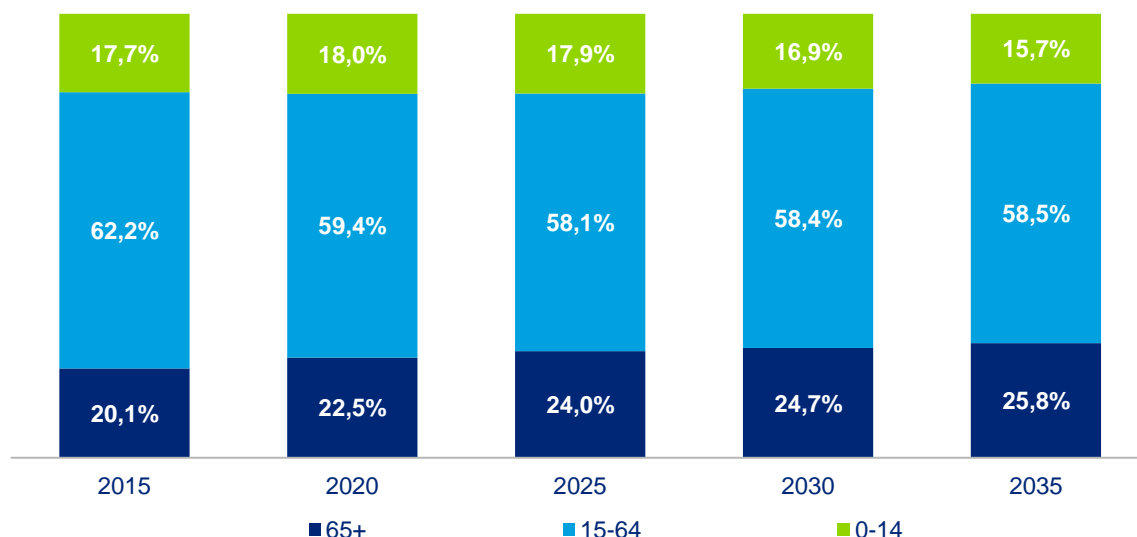

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z BDL, dostęp 21.04.2014

⁴ Współczynnik obciążenia demograficznego ukazuje liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Według prognoz grupą, której liczebność w okresie 2012 - 2035 będzie spadała o 16,8% są osoby w wieku 0-14 lat. Spadać będzie również liczba osób w wieku 15-65 (o 15,1%). Z kolei aż o 28,8% zwiększy się liczba mieszkańców w wieku +65 lat, co spowodowane jest to przechodzeniem kolejnych roczników wyżu demograficznego lat 50 - tych na emeryturę. Udział emerytów wśród wszystkich mieszkańców BOF wzrośnie w związku z tym z 20,1% w 2015 roku do 25,8% w roku 2035. Udział osób w wieku 0-64 lat skurczy się z 79,9% do 74,2%.

Wykres 3 Struktura wieku mieszkańców BOF w latach 2015-2035

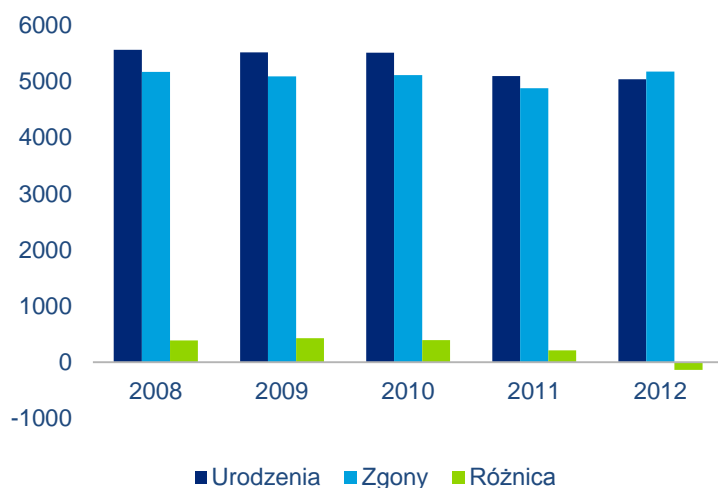
Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych BDL, dostęp 21.04.2014

Ruch naturalny ludności

Na całym badanym obszarze od roku 2008 odnotowano spadek liczby urodzeń (o 9,4%). Spadki zaobserwowano w gminie Łabiszyn (-28%), Osielsko (-20%). Gmina Białe Błota i Dobrcz odnotowały niewielki wzrost liczby urodzeń. Zgodnie z prognozą, trendem utrzymującym się będzie stały spadek liczby urodzeń. W badanych latach (2008-2012) liczba ta lekko oscylowała, aby osiągnąć praktycznie taką samą wartość, co w 2012 roku.

Najwyższy przyrost naturalny odnotowuje się w gminie Białe Błota (90) i Szubin (72); z kolei najniższy w Bydgoszczy (-577). Prognozy dla województwa przewidują stały spadek przyrostu naturalnego z 1,6 w 2012 roku do - 48 na 10 tys. ludności w roku 2035. Zmiany te obrazuje poniższy wykres.

Wykres 4 Liczba zgonów i urodzeń na terenie BOF w latach 2008-2012

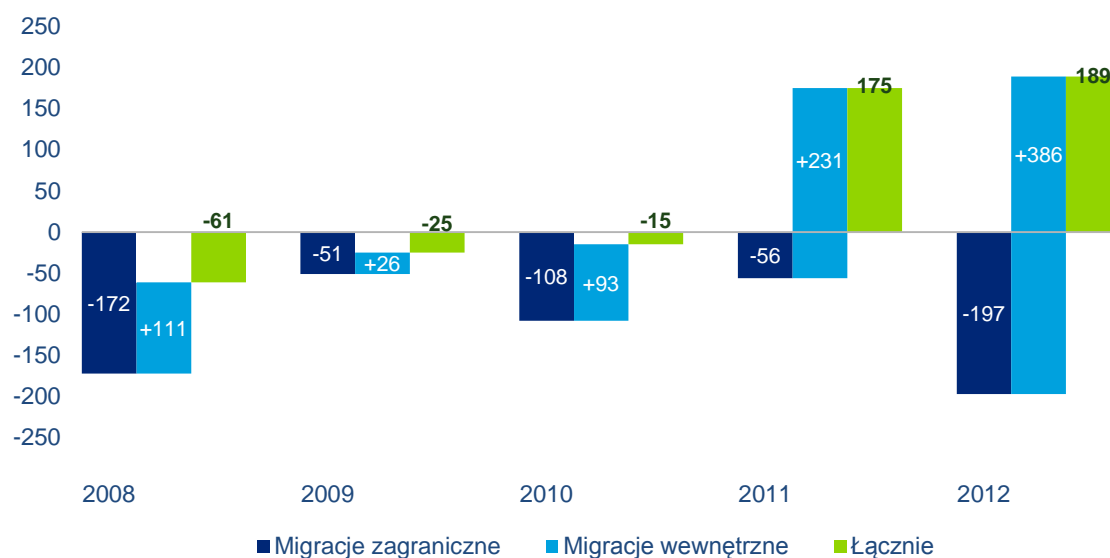
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, 2014.2014

Migracje ludności

W województwie kujawsko-pomorskim zameldowane jest ponad 100 tys. osób przebywających za granicą czasowo. Prawie połowa (44%) z nich wyjechała do Wielkiej Brytanii, a ok. 20% do Niemiec i przeważnie są to osoby młode. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych przedstawia poniższy wykres.

Wykres 5 Saldo migracji na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym w latach 2008-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, dostęp 21.04.2014

W ostatnich latach (2011-2012) na Bydgosko Obszarze Funkcjonalnym następował dodatni ogólny współczynnik migracji⁵, jednak współczynnik migracji zagranicznych pozostaje niezmiennie ujemny.

⁵ Migracje wewnętrzne to przemieszczenia ludności w granicach państwa; Migracje zagraniczne to wyjazdy z kraju stałego zamieszkania (emigracja) lub przyjazdy do kraju (imigracja) w celu zamieszkania na stałe lub na pobyt czasowy.

2.1.2. Warunki prowadzenia działalności gospodarczej

Rozwój gospodarczy regionu w dłuższej perspektywie czasu, będzie w coraz większym stopniu wypadkową rozwoju obu głównych miast tj. Bydgoszczy i Torunia, łącznie postrzeganych przez potencjalnych inwestorów i turystów. Cechy specyficzne tych miast, pewne różnice i specyfiki ich potencjałów, będą atutami, nie wadami. Poprawiające się skomunikowanie, uzupełniająca się wzajemnie oferta turystyczna, duży potencjał gospodarczy będą sprawiały, że region będzie w coraz większym stopniu odbierany jako całość i miał duże znaczenie w skali kraju.

Niniejszy dokument służy zaprezentowaniu wybranych aspektów, danych dla bydgoskiej części Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego (BOF). Z formalnego i naszym zdaniem w coraz większym stopniu faktycznego punktu widzenia mamy jeden obszar funkcjonalny, zatem rola praktyczna przedmiotowego materiału jest dalece ograniczona.

Ze względu na fakt, iż rozwój gospodarczy warunkowany jest rozwojem działalności gospodarczej przedsiębiorstw (niezależnie od ich rozmiaru), strategiczna analiza gospodarki na terenie bydgoskiej części Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego (BOF) przeprowadzona została z perspektywy kluczowych czynników determinujących warunki prowadzenia działalności gospodarczej.

Przeanalizowane zostały uwarunkowania, które mając fundamentalny wpływ na funkcjonowanie pojedynczego przedsiębiorstwa mają kluczowy wpływ na dynamikę rozwoju gospodarki regionu.

Schemat 3 Kluczowe czynniki determinujące warunki prowadzenie działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne

Kluczowe czynniki determinujące warunki prowadzenia działalności gospodarczej przeanalizowane zostały w rozbiciu na wskazane powyżej kategorie. Ze względu na szeroki zakres omawianych zagadnień, kwestie związane z rynkiem pracy omówione zostały w ramach osobnego rozdziału.

Ze względu na charakter przedmiotowej Strategii niniejsza diagnoza skoncentrowana została wokół tych obszarów determinujących warunki prowadzenia działalności gospodarczej, na które w sposób bezpośredni lub pośredni, możliwe jest oddziaływanie z poziomu jednostek samorządu terytorialnego.

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	Umiarkowanie atrakcyjna drogowa dostępność transportowa regionu, w tym BOF na tle innych miast na terenie kraju.
2	Ograniczona dostępność transportowa regionu drogą lotniczą – mała liczba faktycznie realizowanych połączeń lotniczych.
3	Znacząca oferta terenów inwestycyjnych przy jednoczesnym braku dużych, nowoczesnych powierzchni biurowych, braku powierzchni magazynowych oraz średnim na tle innych ośrodków miejskich nasyceniu rynku powierzchniami handlowymi.
4	Niewielkie pokrycie obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

1 Umiarkowanie atrakcyjna drogowa dostępność transportowa Bydgoszczy (także BOF) na tle innych miast na terenie kraju.

W poniższej tabeli zaprezentowane zostały szacowane czasy przejazdu pomiędzy Bydgoszczą a wybranymi miastami, kluczowymi ośrodkami społeczno-gospodarczymi kraju oraz Berlinem.

W poniższej analizie uwzględniony został również wariant oddania do ruchu dwóch najważniejszych planowanych inwestycji drogowych w regionie:

- Drogi ekspresowej S5 – łączącej Bydgoszcz z autostradami A1 i A2
- Drogi ekspresowej S10 – łączącej Bydgoszcz z Toruniem

wraz z szacunkiem wpływu ich realizacji na dostępność Bydgoszczy.

Tabela 5. Czas przejazdu pomiędzy Bydgoszczą a wybranymi miastami w maju 2014 r.

Miasto docelowe	Bydgoszcz	Łódź	Poznań	Lublin	Gdańsk	Wrocław
Warszawa	2h 42 min (2h 32 min)*	1h 24 min	2h 42 min	2h 12 min	3h 2 min	3h 42 min
Wrocław	3h 41 min (3h 05 min)*	2h 35 min	2h 24 min	5h 15 min	4h 55 min	X
Łódź	2h 10 min (2h)*	X	2h 01 min	3h 25 min	2h 49 min	2h 35 min
Poznań	1h 43 min (1h 25 min)*	2h 01 min	X	4h 40 min	3h 25 min (3h 07 min)*	2h 24 min
Gdańsk	1h 42 min	2h 49 min	3h 25 min (3h 07 min)*	5h 24 min	X	4h 55 min
Kraków	4h 56 min (4h 46 min)*	2h 54 min	4h 41 min	3h 44 min	5h 37 min	2h 33 min
Berlin	3h 57 min (3h 28 min)	4h 16 min	2h 36 min	6h 56 min	5h 36 min	3h 37 min
Suma	20 h 51 min (18 h 58 min)*	15 h 59 min	17 h 49 min (17 h 31 min)*	31 h 36 min	25 h 24 min (25 h 6 min)*	19 h 46 min

*czas przejazdu uwzględniający oddanie do ruchu dróg ekspresowych S5 i S10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Google Maps, stan na 21.05.2014

Z punktu widzenia integracji całego obszaru funkcjonalnego (tzw. bydgoskiej i toruńskiej części obszaru funkcjonalnego), najbardziej istotną inwestycją drogową jest budowa drogi ekspresowej S10, na odcinku pomiędzy Bydgoszczą i Toruniem. Oprócz lepszego skomunikowania regionu z innymi miastami wpłynęłoby to również na usprawnienie ruchu wewnątrz obszaru funkcjonalnego, skrócenie czasu przejazdu między miastami rdzenia oraz częściowe wyprowadzenie ruchu samochodowego z miast – droga ta pełniłaby rolę południowej obwodnicy Bydgoszczy i Torunia. Budowa drogi ekspresowej S5 jest natomiast inwestycją wpływającą w największym stopniu na skrócenie czasu dojazdu do innych miast w Polsce.

W przypadku Bydgoszczy budowa dróg ekspresowych S5 i S10 wpłynęłaby istotnie na skrócenie czasu dojazdu do wszystkich najważniejszych ośrodków miejskich w Polsce. Znacznie zredukowany czas dojazdu do innych znaczących ośrodków miejskich pozwoliłby konkurować pod względem dostępności transportowej z Poznaniem i Wrocławiem.

2 Ograniczona dostępność transportowa regionu drogą lotniczą - mała liczba faktycznie realizowanych połączeń lotniczych.

Potencjalna dostępność transportowa regionu drogą lotniczą jest bardzo wysoka z uwagi na dogodnie położenie lotniska w Bydgoszczy-Szwederowie. Znajduje się ono ok. 4 km od centrum miasta, z którym połączone jest linią autobusową kursującą co 30 min.

Tabela 6. Połączenia lotnicze z lotniska Bydgoszcz-Szwederowo⁶ w maju 2014 r.

Kierunek	Liczba połączeń w ciągu dnia						
	Pn	Wt	Śr	Cz	Pt	So	Nd
Birmingham	0	1	0	1	0	1	0
Dublin	1	0	1	0	1	0	0
London Stansted	1	1	1	1	1	1	1
Warszawa	2	2	2	2	2	1	1

Źródło: strona internetowa portu lotniczego w Bydgoszczy-Szwederowie, stan na 14.05.2014

W praktyce dostępność regionu drogą lotniczą jest znacznie ograniczona z uwagi na niewielką liczbę połączeń realizowanych z portu lotniczego w Bydgoszczy. Loty realizowane są jedynie do czterech miast, w tym trzech zagranicznych i nie każdy kierunek obsługiwany jest codziennie. Dodatkowo, na ograniczenie dostępności Bydgoszczy (BOF) wpływa również stosunkowo długi czas dojazdu do portów lotniczych w Poznaniu (ok. 2-2,5 godziny), Gdańsku (1,5 - 2 godzin) i Warszawie (3 – 3,5 godziny). Poprawa infrastruktury drogowej i skrócenie czasu dojazdu do tych miast miałyby wpływ również na poprawę dostępności lotniczej miasta i regionu.

3 Znacząca oferta terenów inwestycyjnych przy jednoczesnym braku dużych, nowoczesnych powierzchni biurowych, braku powierzchni magazynowych oraz średnim na tle innych ośrodków miejskich nasyceniu rynku powierzchniami handlowymi.

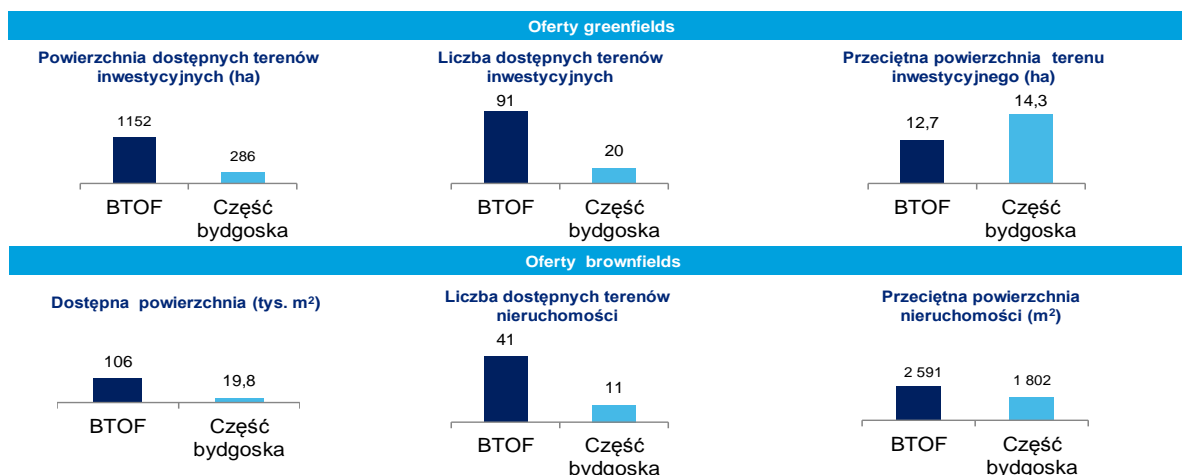
Tereny inwestycyjne typu „greenfield” oraz „brownfield”

Poniżej zaprezentowane zostały informacje na temat podaży terenów inwestycyjnych na obszarze BTOF oraz jego bydgoskiej części (BOF). Niniejsza analiza oparta jest na danych pochodzących z:

- Kujawsko Pomorskiego Centrum Obsługi Inwestorów (COI) - informacje COI stanowią główne źródło informacji Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych na temat oferty inwestycyjnej regionów przedstawianej dużym zagranicznym inwestorom, ważne jest aby baza ta zawierała jak najbardziej kompletne informacje. Baza COI jest także w dużej mierze pierwszym źródłem informacji dla podmiotów chcących zainwestować w regionie;
- Bydgoskiej Agencji Rozwoju Regionalnego – baza zawierająca dane z obszaru miasta – nie prezentująca pełnego przeglądu sytuacji na terenie bydgoskiej części BTOF jednak ze względu na to, że występują pewne rozbieżności w bazach, także w zakresie danych specyficznych dla Bydgoszczy, pokazujemy oba źródła informacji.

⁶ Dane dotyczące liczby lotów opracowane zostały na podstawie rozkładów obowiązujących w dniach 08.04.2014-27.09.2014 (Birmingham), 31.03.2014-29.06.2014 (Dublin), 31.03.2014-18.10.2014 (London Stansted), 05.05.2014-31.05.2014 (Warszawa)

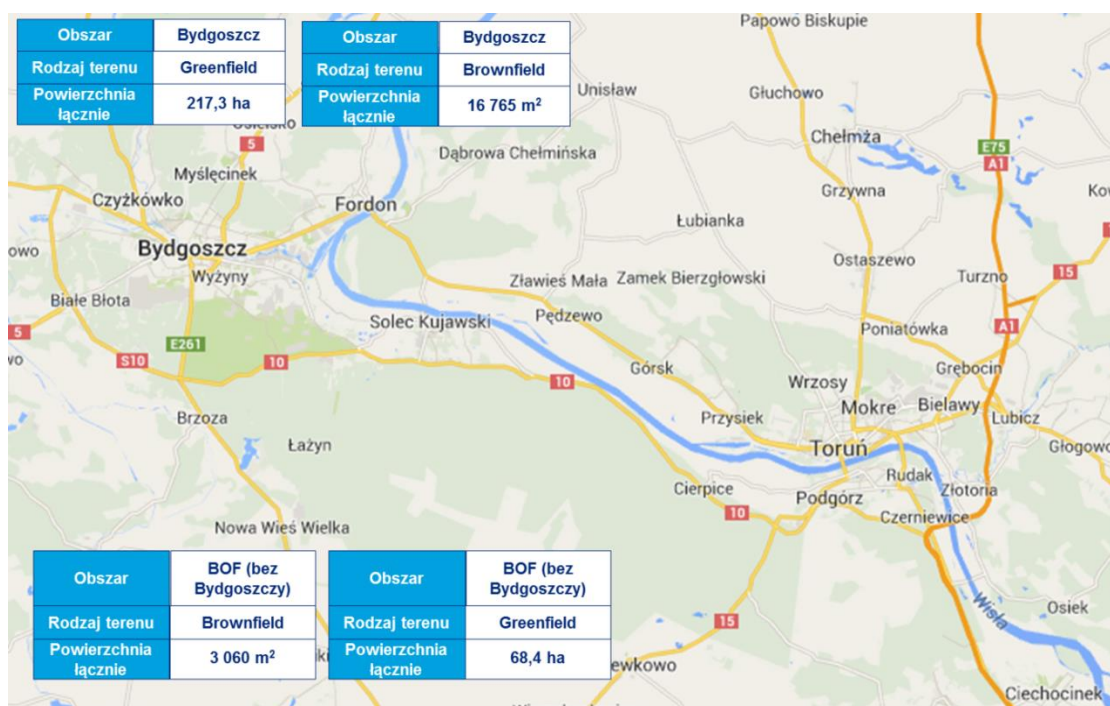
Wykres 6 Dostępność terenów inwestycyjnych – baza ofert inwestycyjnych Kujawsko-Pomorskiego Centrum Obsługi Inwestorów w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Kujawsko-Pomorskiego Centrum Obsługi Inwestora

Zgodnie z danymi dostępnymi w bazie COI Bydgosko-Toruński Obszar Funkcjonalny w całości dysponuje znaczną powierzchnią terenów inwestycyjnych. Łącznie dostępnych jest około 1152 ha terenów inwestycyjnych typu „greenfield” w ponad 90 lokalizacjach oraz około 106 tys. m² terenów inwestycyjnych typu „brownfield” w ponad 40 lokalizacjach. Bazując na danych z tego źródła, część bydgoska BTOF to ok. 266 ha terenów, w około 20 lokalizacjach. Rozmieszczenie terenów inwestycyjnych w obszarze funkcjonalnym przedstawia mapa poniżej.

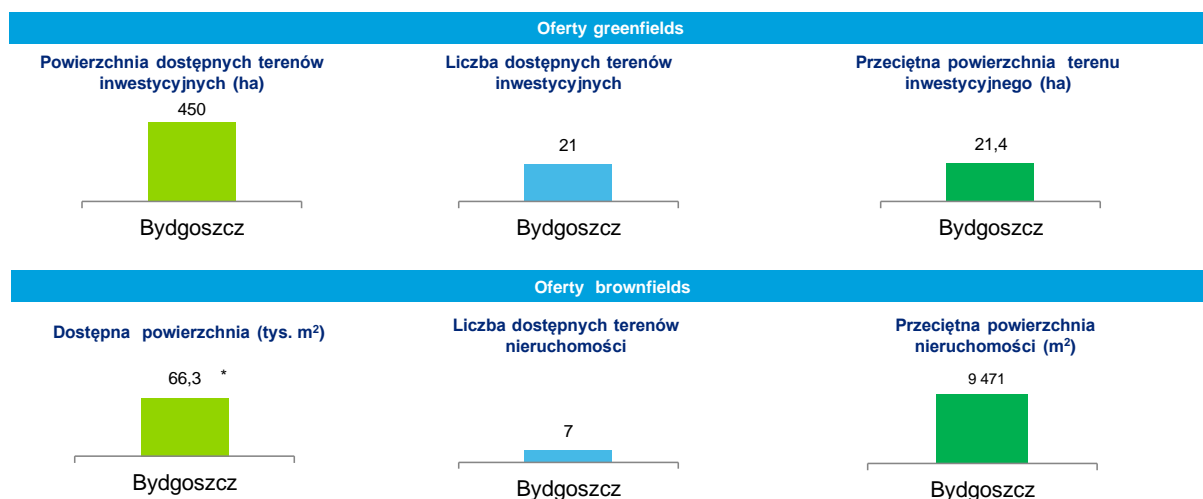
Mapa 4 Rozmieszczenie wszystkich terenów inwestycyjnych w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Kujawsko-Pomorskiego Centrum Obsługi Inwestorów

Oprócz bazy terenów inwestycyjnych zarządzanej przez Kujawsko Pomorskie Centrum Obsługi Inwestorów funkcjonuje również baza dedykowana Bydgoszczy W Bydgoskiej Agencji Rozwoju Regionalnego zamieszczonych jest 21 ofert typu greenfield o powierzchni ok. 450 ha oraz 7 ofert typu brownfield o powierzchni co najmniej 66,3 tys. m².⁷ Jak widać, przynajmniej w odniesieniu do oferty terenów inwestycyjnych, możemy zaobserwować dużą różnicę w danych. Z naszego doświadczenia wynika, że zazwyczaj bazy lokalne, w tym wypadku miejskie są bardziej aktualne, ale aż tak duża różnica jest zastanawiająca i wymaga naszym zdaniem wyjaśnienia. Poniżej zamieszczono wykres obrazujący dane pochodzące z baz danych BARR.

Wykres 7 Dostępność terenów inwestycyjnych - baza danych Bydgoskiej Agencji Rozwoju Regionalnego w 2014 r.

* Bez terenów dawnego Zachem

Kluczowe charakterystyki dot. przykładowych terenów inwestycyjnych na terenie BOF przedstawione zostały w tabeli.

Tabela 7 Przykładowe tereny inwestycyjne typu greenfield i brownfield w BOF

Teren	Podstawowe dane	Przeznaczenie	Infrastruktura
Tereny greenfield			
G0338 – Bydgoszcz	<ul style="list-style-type: none"> Powiat Bydgoszcz Miasto Bydgoszcz Powierzchnia - 82,46 ha 	<ul style="list-style-type: none"> Produkcja Usługi 	<ul style="list-style-type: none"> Media (woda, gaz, elektryczność) Brak zabudowań 4,5 km do DK80 5,5 km do DK5 5 km do DK10 9 km do lotniska w Bydgoszczy Położenie bezpośrednio przy linii kolejowej

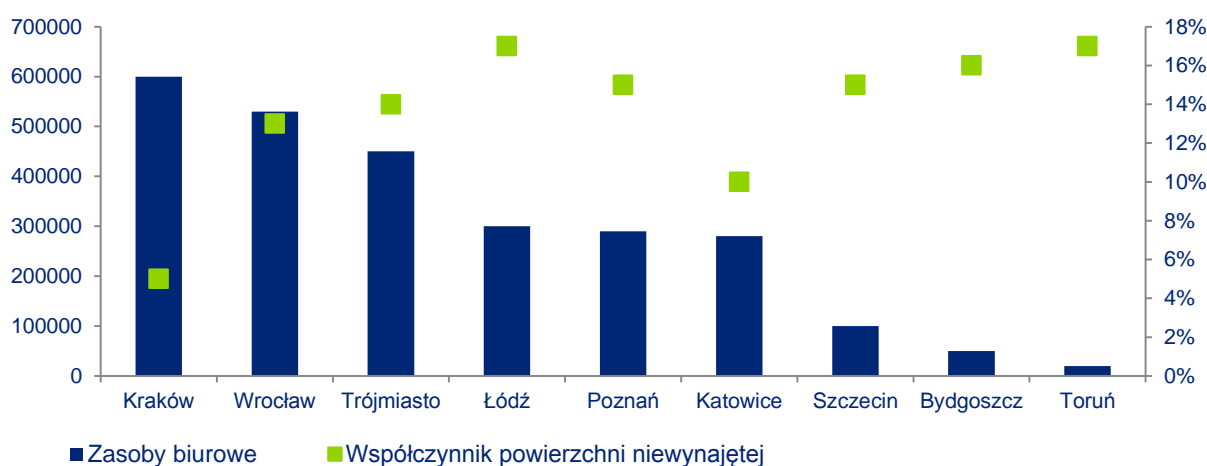
⁷ Dana nie uwzględnia terenów dawnego Zachemu, ze względu na jego specyficzny charakter. W przypadku terenów typu brownfield nie w każdym przypadku dostępne są informacje na temat powierzchni budynków.

G0331 - Bydgoszcz	<ul style="list-style-type: none"> Powiat Bydgoszcz Miasto Bydgoszcz Powierzchnia – 50,00 ha 	<ul style="list-style-type: none"> Produkcja Magazyny 	<ul style="list-style-type: none"> Media (woda, elektryczność) Zabudowania 3 km do DK5, DK10, DK25, DK80 5 km do lotniska Położenie bezpośrednio przy linii kolejowej
Tereny brownfield			
B081 – Bydgoszcz	<ul style="list-style-type: none"> Powiat Bydgoszcz Miasto Bydgoszcz Powierzchnia gruntu – 9 300 m² Powierzchnia hali – 5 128 m² Stan techniczny doskonały 	<ul style="list-style-type: none"> Produkcja 	<ul style="list-style-type: none"> Media (woda, elektryczność, ogrzewanie, kanalizacja) Droga dojazdowa dla samochodów ciężarowych Suwnice
B088 - Bydgoszcz	<ul style="list-style-type: none"> Powiat Bydgoszcz Miasto Bydgoszcz Powierzchnia gruntu – 16 386 m² Powierzchnia hali – 7162 m² Stan techniczny doskonały 	<ul style="list-style-type: none"> Nie wskazano 	<ul style="list-style-type: none"> Media (woda, elektryczność, ogrzewanie, kanalizacja) Droga dojazdowa dla samochodów ciężarowych Suwnice

Powierzchnie biurowe

W odniesieniu do dostępności powierzchni biurowych w Bydgoszczy, pomimo ograniczonej wielkości łącznej podaży, należy wskazać, że charakteryzują się one dosyć wysokim wskaźnikiem pustostanów (w porównaniu do szeregu innych miast).

Wykres 8 Zasoby biurowe oraz współczynnik powierzchni niewynajętej na głównych rynkach biurowych w Polsce w m² (z wyłączeniem Warszawy) w 2013 r.

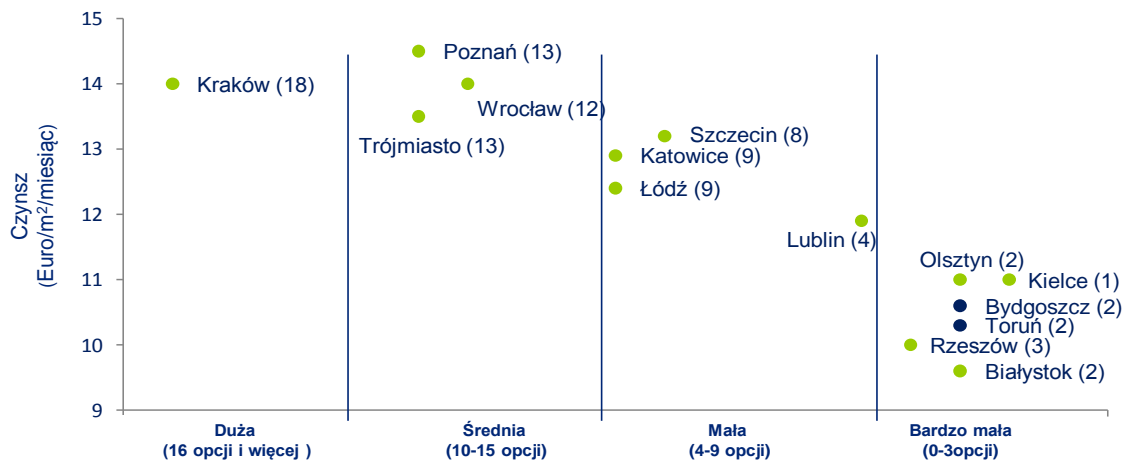

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu Knight Frank „Commercial Market. Rynek komercyjny 2014” oraz „Rynek biurowy w miastach średniej wielkości” eGospodarka.pl, [dostęp 07.01.2014]

Ograniczoną podaż terenów biurowych na terenie Bydgoszczy widać w szczególności w kluczowym dla rozwoju branży BPO/SSC segmencie powierzchni biurowych powyżej 1000 m². Bydgoszcz znajduje się w gronie ośrodków miejskich o najmniejszych zasobach dostępnych powierzchni biurowych tego typu.

Wykres 9 Dostępność nowoczesnej powierzchni biurowej w Polsce - liczba dostępnych powierzchni powyżej 1000 m² w 2012 r.

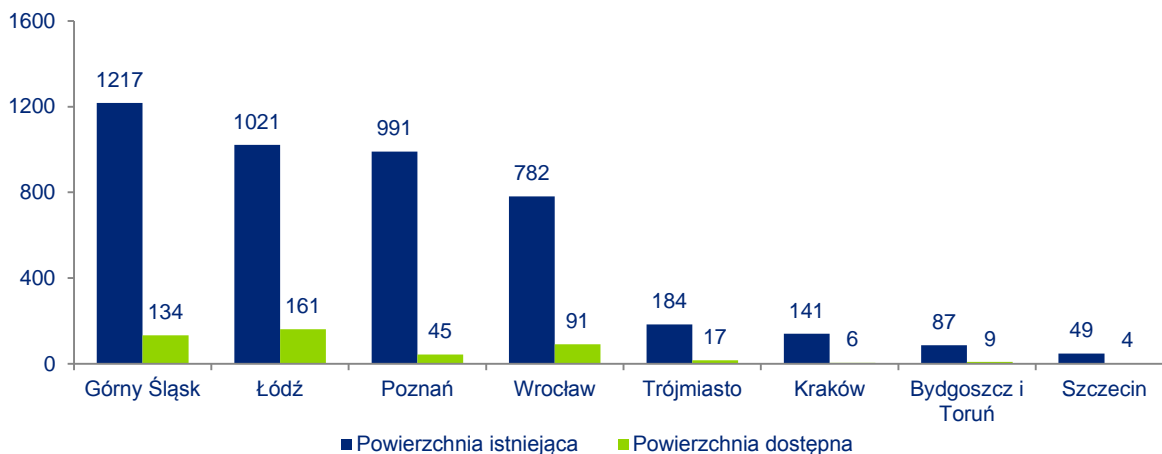
Każda opcja oznacza budynek o dostępności powyżej 1000 m²
Wartości w nawiasach określają ilość opcji

Źródło: Prezentacja „Rynek nieruchomości biurowych a sektor nowoczesnych usług biznesowych w Polsce”, Jones Lang LaSalle, 2012

Powierzchnie magazynowe

Na terenie aglomeracji bydgosko-toruńskiej dostępnych jest jedynie ok. 9 tys. m² powierzchni magazynowej – wielokrotnie mniej, aniżeli na terenie konkurencyjnych ośrodków miejskich na terenie kraju.

Wykres 10 Zasoby powierzchni magazynowych w głównych aglomeracjach Polski w 2014 r. (tys. m²)

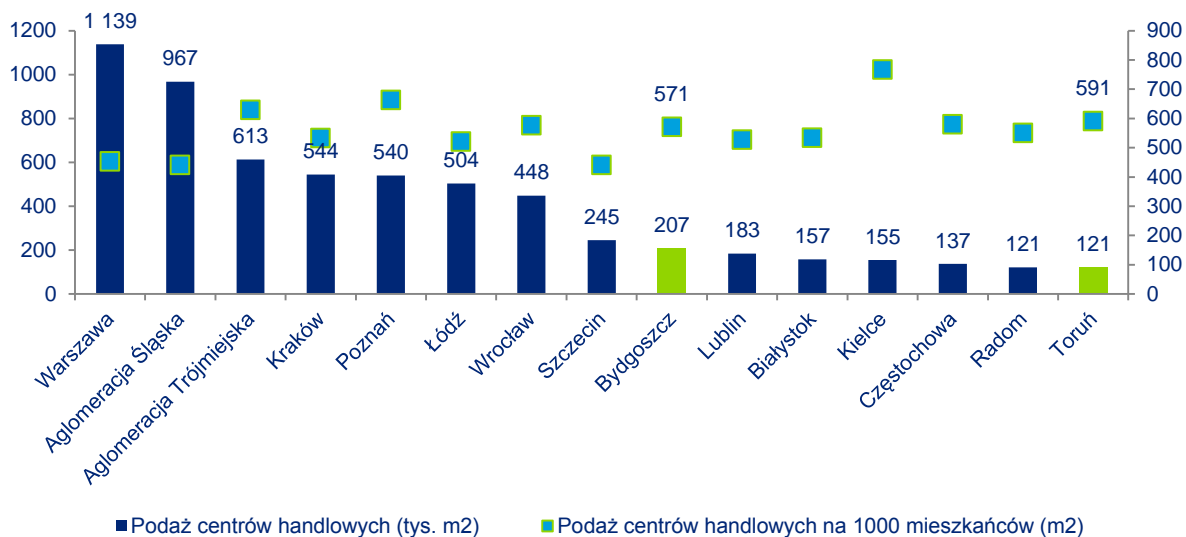

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Jones Lang LaSalle

Powierzchnie handlowe

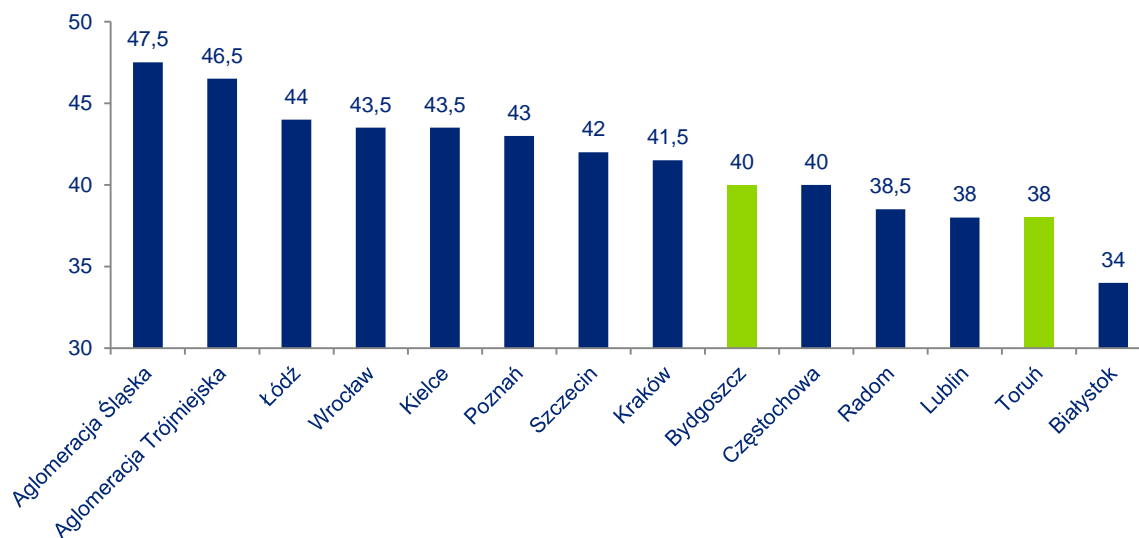
W odniesieniu do aglomeracji Bydgoszczy, jak też Torunia nasycenie powierzchniami handlowymi sytuuje się na średnim, dla krajowych ośrodków miejskich, poziomie ok. 600 m²/1000 mieszkańców. Pomimo zbliżonego do innych ośrodków stopnia nasycenia - stawki powierzchni handlowej w największych galeriach pozostają na relatywnie niskich na tle średnich krajowych poziomach.

Wykres 11 Zasoby powierzchni handlowych oraz nasycenie powierzchniami handlowymi na 1000 mieszkańców w głównych aglomeracjach Polski w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu „Przewodnik po rynku handlowym w Polsce Wiosna 2014” DTZ

Wykres 12 Średni czynsz najmu m² w najpopularniejszych centrach handlowych w głównych aglomeracjach Polski (z wyłączeniem Warszawy) w 2014 r. (euro)

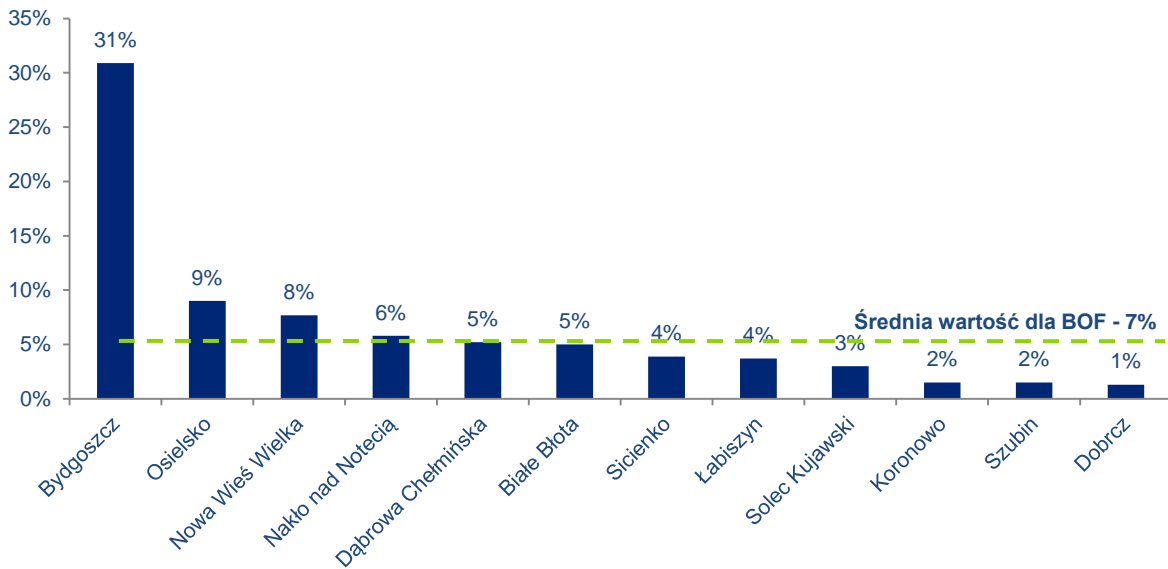

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu „Przewodnik po rynku handlowym w Polsce Wiosna 2014” DTZ

4 Niewielkie pokrycie obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

W ocenie atrakcyjności terenów inwestycyjnych oprócz czynników związanych z dostępnością transportową oraz uzbrojeniem istotna jest również szacowana długość okresu realizacji procesu inwestycyjnego. Okres ten może być potencjalnie istotnie krótszy w przypadku objęcia terenów inwestycyjnych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Gmina Chełmża jest lokalnym liderem pod względem powierzchni objętej miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. W Bydgoszczy 31% powierzchni jest objęte MPZP. W pozostałych gminach BOF (poza gminą Lubicz) powierzchnia objęta planami zagospodarowania przestrzennego nie przekracza 10%.

Wykres 13 Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem gmin BOF w 2012 roku

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 22.04.2014

Środowisko operacyjne

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	W zakresie środowiska operacyjnego region stwarza najlepsze warunki rozwoju dla branż przemysłowych oraz sektora BPO/SSC.
2	Pod względem oceny jakości oferowanego życia Bydgoszcz wypada w rankingach słabiej, niż wskazują wnioski z lokalnych badań postrzegania tej kwestii przez mieszkańców.

1 W zakresie środowiska operacyjnego region (w tym na terenie Bydgoszczy) stwarza najlepsze warunki rozwoju dla branż przemysłowych oraz sektora BPO/SSC.

Kluczowymi czynnikami sprzyjającymi rozwojowi branż przemysłowych na terenie BTOF są:

- Historyczna obecność branż przemysłowych w regionie;
- Szeroka baza specjalistów i pracowników przemysłowych dostępnych na lokalnym rynku pracy;
- Lokalna dostępność kadry menadżerskiej;
- Szeroka oferta absolwentów kierunków technicznych szkół wyższych oraz szkół zawodowych
- Konkurencyjny na tle kraju poziom płac w przemyśle;
- Szeroka oferta dostawców usług oraz materiałów;
- Dostępność przygotowanych terenów inwestycyjnych typu greenfield i brownfield.

Kluczowymi czynnikami sprzyjającymi rozwojowi branży BPO/SSC w regionie (w tym na terenie Bydgoszczy) są:

- Znaczna liczba studentów oraz absolwentów kierunków ekonomicznych, IT i językowych w regionie
- Relatywnie konkurencyjny na tle kraju poziom płac w branży usługowej.
- Niskie stawki czynszu za wynajem nieruchomości biurowych.

2 Pod względem oceny jakości oferowanego życia Bydgoszcz wypada w rankingach słabiej, niż wskazują wnioski z lokalnych badań postrzegania tej kwestii przez mieszkańców.

Elementem, który nie wpływa bezpośrednio na opłacalność lokalizacji inwestycji w regionie, ale ma wpływ na podejmowanie decyzji przez kadrę zarządzającą przedsiębiorstw i potencjalnych pracowników jest oferowana jakość życia. Poziom życia mierzony jest między innymi poprzez ocenę oferty kulturalnej, edukacyjnej i rekreacyjnej miasta, dostępności służby zdrowia, bezpieczeństwa, ilości zieleni miejskiej i innych czynników o zbliżonym charakterze. Zagadnienia związane z poziomem jakości życia są szczególnie istotne dla menadżerów wysokiego szczebla oraz wysoko wykwalifikowanych specjalistów (a więc dla osób, które ze względu na wysokie kwalifikacje mają swobodę wyboru miejsca pracy). Ponieważ są to często osoby istotne z punktu widzenia pracodawców, jakość życia na danym obszarze może mieć przełożenie na jego ocenę jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej.

Tabela 8. Pozycja Bydgoszczy w rankingach jakości życia w 2013 r.

Ranking jakości życia – Diagnoza Społeczna 2013	Ranking zadowolenia z miejsca zamieszkania – Diagnoza Społeczna 2013	Ranking jakości życia – MillwardBrown 2013
1. Toruń	1. Gdynia	1. Gdynia
2. Warszawa	2. Poznań	2. Wrocław
3. Poznań	3. Gdańsk	3. Toruń
4. Kraków	4. Ruda Śląska	4. Białystok
5. Jaworzno	5. Toruń	5. Rzeszów
6. Gdynia	6. Kraków	6. Zielona Góra
7. Olsztyn	7. Katowice	7. Poznań
8. Gdańsk	8. Wrocław	8. Gdańsk
9. Gorzów Wlkp.	9. Warszawa	9. Sopot
10. Szczecin	10. Olsztyn	10. Kraków
.....	.....	.....
17. Bydgoszcz	26. Bydgoszcz	19. Bydgoszcz
18. Łódź	27. Kielce	20. Łódź
19. Gliwice	28. Częstochowa	21. Częstochowa

Źródło: *Diagnoza Społeczna 2013, rankingi dla 28 największych miast w Polsce Ranking jakości życia przygotowany przez MillwardBrown na zlecenie Gazety Wyborczej dla 23 polskich miast, 2013.*

Pozycja Bydgoszczy w prezentowanych rankingach jakości życia jest dosyć niska, co powinno być przyczynkiem do prowadzenia szeregu działań w tym o charakterze informacyjno-promocyjnych, mających w założeniu poprawić sytuację w tym zakresie. **Należy jednak zauważyć, że z badań przeprowadzonych przez Instytut PBS na zlecenie Urzędu Miasta w Bydgoszczy (2013 rok) wynika, że znacząca większość bydgoszczan jest zadowolona z jakości życia w swoim mieście. Na pytanie, jak Pana(i) zdaniem żyje się obecnie mieszkańcom Bydgoszczy, 78% ankietowanych wskazało odpowiedzi pozytywną (bardzo dobrze, raczej dobrze).**

Kluczowe wnioski i obserwacje

1

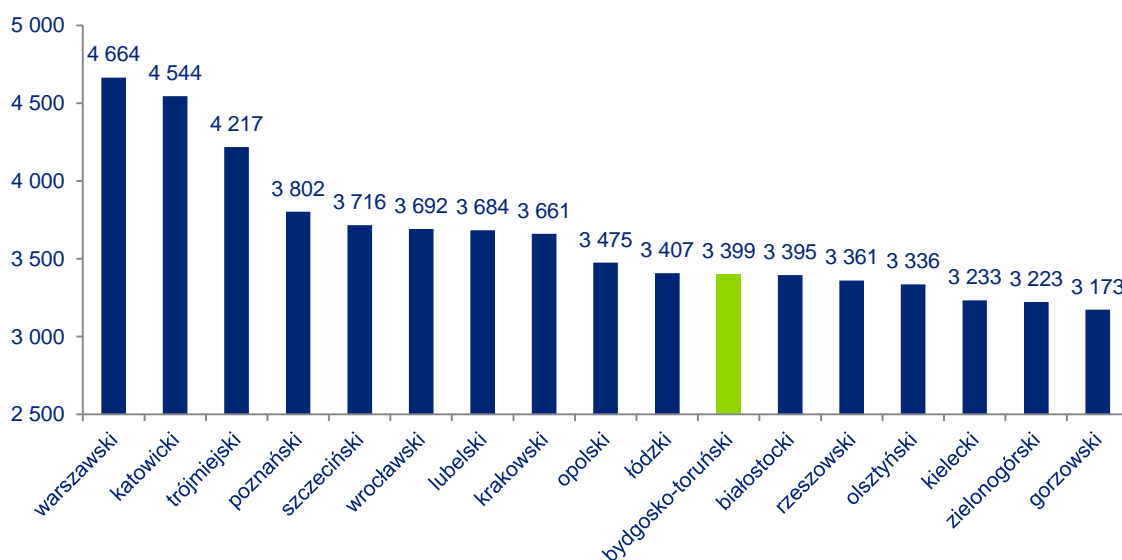
Konkurencyjny z punktu widzenia inwestorów poziom wynagrodzeń na tle kraju, zarówno w odniesieniu do całości rynku pracy jak też najważniejszych dla regionu branż.

1

Konkurencyjny z punktu widzenia inwestorów poziom wynagrodzeń na tle kraju, zarówno w odniesieniu do całości rynku pracy jak też najważniejszych dla regionu branż.

Jednym z istotnych czynników konkurencyjności gospodarczej regionu w tym miasta Bydgoszczy (i BOF) jest poziom wynagrodzeń na lokalnym rynku pracy. Zarówno subregion bydgosko-toruński (w odniesieniu do konkurencyjnych ośrodków), jak też województwo kujawsko-pomorskie (w kluczowych dla BOF branżach) wypadają pod tym względem atrakcyjnie na tle konkurencyjnych ośrodków, co obrazują poniższe wykresy.

Wykres 14 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw w subregionach w 2013 r.⁸

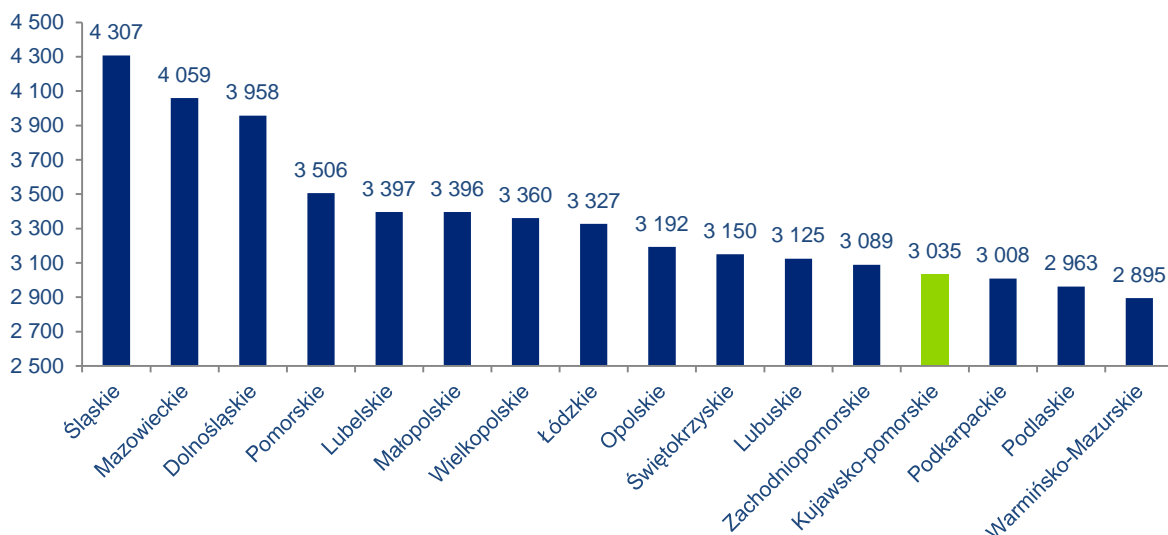

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, dostęp 22.04.2014

W przypadku wynagrodzeń w przemyśle przewaga kosztowa regionu jest jeszcze bardziej wyraźna. Porównanie do innych regionów zaprezentowane zostało na poniższym wykresie.

⁸ Z uwagi na formę prezentacji danych przez GUS informacje dla podregionów warszawskiego, łódzkiego, krakowskiego, trójmiejskiego, poznańskiego, wrocławskiego i szczecińskiego są średnimi wartościami (ważonymi liczbą ludności) dla miast wydzielonych jako oddzielne podregiony oraz odpowiednich podregionów otaczających te miasta.

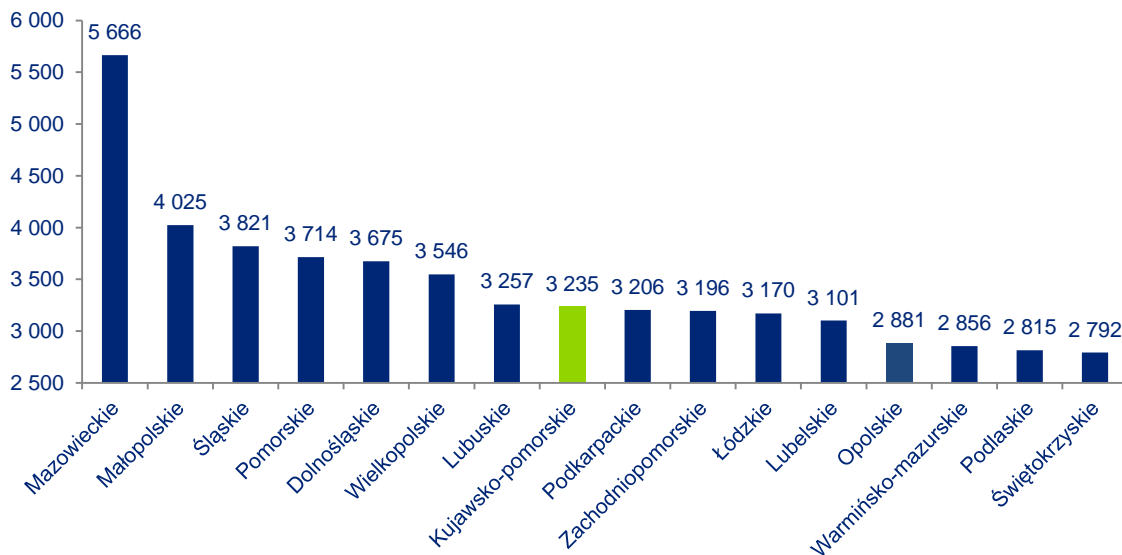
Wykres 15 Średni poziom wynagrodzeń w przemyśle (Sekcje B-E PKD) w województwach w Polsce w 2012 roku (w PLN)

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 22.04.2014

Również w przypadku działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej region jest atrakcyjny kosztowo, jednak na tle innych województw przewaga ta jest nieco mniejsza. Porównanie do innych regionów przedstawione zostało na poniższym wykresie.

Wykres 16 Średni poziom wynagrodzeń w zakresie działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (sekcja M PKD) w województwach w Polsce w 2012 roku (w PLN)

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 22.04.2014

Pozyskiwanie inwestycji

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	Brak koordynacji działań na poziomie metropolitalnym w zakresie pozyskiwania i obsługi inwestorów oraz promocji obszaru. Rozproszenie kompetencji w zakresie pozyskiwania i obsługi inwestora, gromadzenia stosownych danych itp..
2	Brak silnej marki – słaba rozpoznawalność regionu wśród inwestorów. Ograniczona obecność na mapie inwestycyjnej kraju i świata.
3	Niska skuteczność pozyskiwania dużych inwestycji zagranicznych koordynowanych przez instytucje centralne.
4	Niska dostępność terenów objętych zachętami inwestycyjnymi.

1 Brak koordynacji działań na poziomie metropolitalnym w zakresie pozyskiwania i obsługi inwestorów oraz promocji obszaru. Rozproszenie kompetencji w zakresie obsługi inwestora.

Zadania z zakresu pozyskiwania inwestycji, powinny być rozumiane szerzej, niż tylko na poziomie stricte lokalnym, tj. poszczególnych miast. Działania w zakresie wspierania przedsiębiorczości oraz promocji prowadzone są zarówno na poziomie poszczególnych gmin, jak i całego regionu w tym na terenie Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego przez szereg instytucji działających na poziomie całego województwa, poszczególnych powiatów, miast oraz gmin, a także dodatkowo przez parki przemysłowe i technologiczne.

Poniżej przedstawiona została mapa kompetencji przykładowych jednostek odpowiedzialnych za zadania z zakresu promocji regionu, obsługi inwestorów i wsparcie przedsiębiorczości na terenie BOF.

Tabela 9. Mapa kompetencji instytucji otoczenia biznesu

	Promocja regionu i firm	Pozyskiwanie i kontakt z inwestorami	Stymulowanie przedsiębiorczości
Kujawsko Pomorskie COIE	●	●	○
Bydgoska Agencja Rozwoju Regionalnego	●	●	●
Starostwo Powiatowe Bydgoszcz	●	●	●
Parki Przemysłowe	●	●	●
	●		○
	Zadanie realizowane		Zadanie nierealizowane

Źródło: Opracowanie własne

Efektom powyższego rozproszenia kompetencji może być istotnie niższa od potencjalnej efektywność podejmowanych działań w wyniku m.in.:

- Braku kompleksowej wiedzy na temat oferty inwestycyjnej obszaru w jednym miejscu.
- Rozproszenia kapitału ludzkiego pomiędzy instytucjami;
- Konieczności odsyłania interesariuszy pomiędzy instytucjami
- Braku możliwości efektywnego promowania jednego, proinwestycyjnego stanowiska w toku kształtowania programów inwestycyjnych i strategicznych obszaru.

Poniżej zaprezentowane zostały przykłady działających w skali aglomeracyjnej jednostek odnoszących sukcesy w zakresie pozyskiwania inwestycji.

Tabela 10. Przykład dobrych praktyk w pozyskiwaniu inwestycji zagranicznych – Marketing Birmingham

Miasto	Birmingham
Nazwa agencji	Marketing Birmingham
	
Geograficzny obszar odpowiedzialności	Miasto Birmingham oraz otaczające miasto regiony Black Country oraz Solihull
Charakterystyka agencji	<ul style="list-style-type: none"> • Działalność w formie partnerstwa publiczno-prywatnego • Fundatorami są miasto Birmingham, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz ok. 400 przedsiębiorstw działających na lokalnym rynku
Kluczowe kompetencje	<ul style="list-style-type: none"> • Kompleksowy rozwój wizerunku i marketing regionu • Obsługa i pomoc przedsiębiorstwom lokalnym i zagranicznym • Promocja miasta wśród inwestorów i turystów • Organizacja targów, konferencji oraz imprez tematycznych • Szczególny nacisk położony został na promocję regionu kierowaną do wybranych branż: inżynierii, usług dla biznesu, mediów cyfrowych, „life science”, przemysłu spożywczego oraz IT • Kompetencje w zakresie obsługi inwestorów przekazane zostały UK Trade & Investment – brytyjskiemu urzędowi centralnemu

Rezultaty	<ul style="list-style-type: none"> • Podwojenie liczby lokowanych w Birmingham bezpośrednich inwestycji zagranicznych w ciągu 2 lat • 27 inwestycji bezpośrednich przyciągniętych w sezonie 2011/12, 41 inwestycji przyciągniętych w sezonie 2012/13 • Ponad 4 tys. miejsc pracy utworzonych lub uchronionych przed likwidacją w sezonie 2012/13 • Firmy z 15 krajów zainwestowały w Birmingham w sezonie 2012/13 • 33,8 miliona zwiedzających w ciągu roku
Kluczowe czynniki sukcesu miasta - „lessons learned”	<ul style="list-style-type: none"> • Konsolidacja funkcji w zakresie promocji marketingowej oraz inwestycyjnej całego regionu w rękach jednej jednostki • Efektywne zaangażowanie prywatnych przedsiębiorstw • Partnerska współpraca z JST regionu w zakresie działań na rzecz tworzenia oferty inwestycyjnej oraz dogodnych warunków do prowadzenia działalności biznesowej.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 11. Przykład dobrych praktyk w pozyskiwaniu inwestycji zagranicznych – Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej

Miasto	Wrocław
Nazwa agencji	Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej
Geograficzny obszar odpowiedzialności	Wrocław oraz 29 gmin województwa dolnośląskiego
Charakterystyka agencji	<ul style="list-style-type: none"> • Przykład kompleksowej obsługi inwestora w skali ponadlokalnej • Współpraca Wrocławia z gminami z całego województwa dolnośląskiego – łącznie 30 JST • Działalność w formie spółki akcyjnej • Agencja powołana została z inicjatywy prezydenta Wrocławia i przedstawicieli gmin otaczających metropolię
Kluczowe kompetencje	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie ofert inwestycyjnych • Przygotowanie wizyt i aranżowanie spotkań z władzami samorządowymi, uczelniami wyższymi, firmami pośredniczącymi • Wyszukiwanie poddostawców i partnerów handlowych • Wsparcie w procesach administracyjnych • Doradztwo w zakresie pomocy publicznej • Przygotowanie kampanii promocyjnych • Pomoc w aplikowaniu o wizy dla pracowników inwestora

Rezultaty	<ul style="list-style-type: none"> • Działania ARAW przyczyniły się do zbudowania pozycji aglomeracji wrocławskiej jako jednego z liderów w Polsce w promocji potencjału gospodarczego oraz przyciąganiu nowych inwestorów. • Pozyskano szereg inwestorów, w tym m.in. 3M, Capgemini, Credit Suisse, Google, HP, IBM, Irevna, LG, McKinsey & Company, Nokia Siemens Networks, Siemens, Volvo, Whirlpool, Wipro. • Ulokowano we Wrocławiu ponad 40 centrów usług dla biznesu. Zatrudnienie w obszarach BPO/SSC oraz R&D wyniosło prawie 13 tys, osób. • Do wymiernych skutków działalności ARAW należy również przygotowanie do realizacji szeregu projektów inwestycyjnych mających na celu wzmocnienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu (budowa hal kupieckich, utworzenie inkubatora przedsiębiorczości, utworzenie akceleratora designu).
Kluczowe czynniki sukcesu miasta - „lessons learned”	<ul style="list-style-type: none"> • Koncentracja wszystkich kluczowych kompetencji z zakresu pozyskiwania inwestorów w ramach jednego podmiotu. • Silne zaplecze kapitałowe i organizacyjne. • Szerokie poparcie zaangażowanych JST w tym w szczególności Miasta Wrocław.

Źródło: Opracowanie własne

2 Brak silnej marki – słaba rozpoznawalność regionu wśród inwestorów. Ograniczona obecność na mapie inwestycyjnej kraju i świata.

Województwo kujawsko-pomorskie, jako całość nie jest wysoko oceniane w rankingach atrakcyjności inwestycyjnej województw. Przykładem tego może być 11 (na 16 możliwych) miejsce w rankingu *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2012* zrealizowanym przez Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych. Zdecydowanie lepiej w rankingach atrakcyjności inwestycyjnej wypada subregion bydgosko-toruński. W prezentowanym poniżej rankingu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową plasuje się on w grupie pierwszych dziesięciu subregionów w kraju pod kątem atrakcyjności dla prowadzenia działalności przemysłowej, usługowej oraz zaawansowanej technologicznie. Widać z tego zestawienia, że występowanie razem, dwóch ważnych ośrodków tj. Bydgoszczy i Torunia, przynosi efekt w postaci wysokiego miejsca w rankingach.

Tabela 12 Pozycja podregionu bydgosko-toruńskiego w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej województw i podregionów Polski 2013

Działalność przemysłowa	Działalność usługowa	Działalność zaawansowana technologicznie
1. Katowicki	1. Warszawski	1. Warszawski
2. Rybnicki	2. Łódzki	2. Krakowski
3. Łódzki	3. Katowicki	3. Poznański
4. Bielski	4. Krakowski	4. Łódzki
5. Wrocławski	5. Poznański	5. Trójmiejski
6. Poznański	6. Wrocławski	6. Wrocławski
7. Oświęcimski	7. Bydgosko-toruński	7. Bydgosko-toruński
8. Częstochowski	8. Trójmiejski	8. Katowicki
9. Bydgosko-toruński	9. Bielski	9. Szczeciński
10. Krakowski	10. Rzeszowski	10. Lubelski
11. Wałbrzyski	11. Lubelski	11. Rzeszowski

Źródło: „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2013”, Instytut Badań nad Gospodarką Narodową, Gdańsk 2013

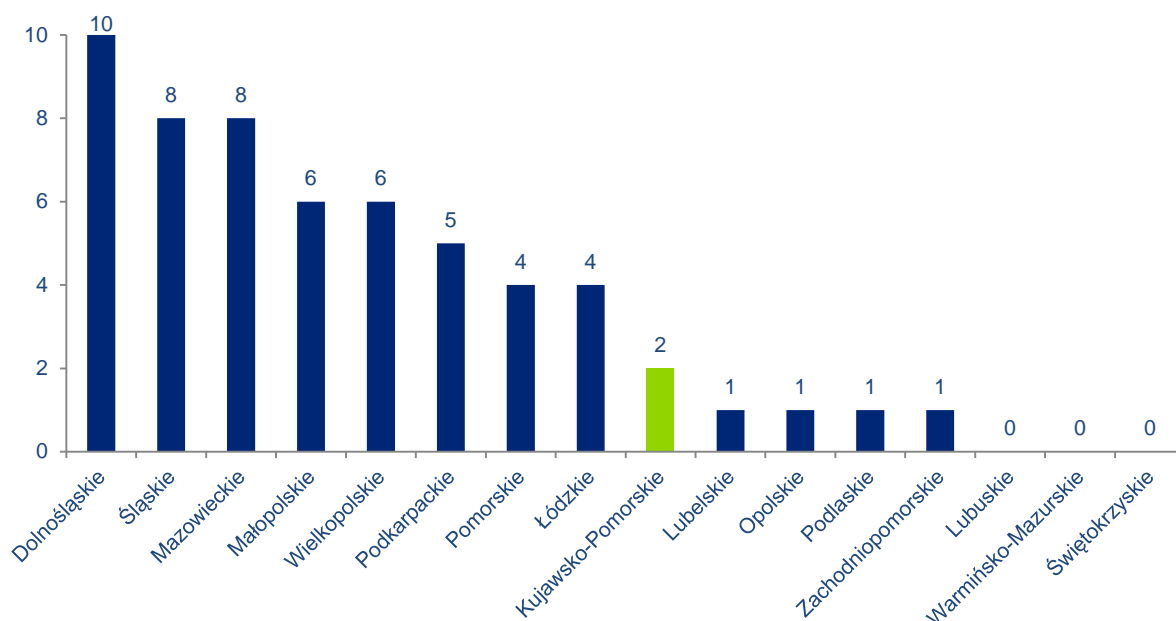
W przypadku rankingów międzynarodowych, w których, ze względu na różnice w podziałach administracyjnych państw, najczęściej porównywane są miasta, występuje Bydgoszcz. W rankingu „European Cities and Regions of the Future 2014/15” przygotowanym przez fDi Intelligence, Bydgoszcz sklasyfikowana została na 9 miejscu wśród europejskich miast średniej wielkości pod względem efektywności kosztowej, co niewątpliwie jest pozycją bardzo wysoką.

Pomimo relatywnie pozytywnych ocen w zakresie atrakcyjności inwestycyjnej subregionu bydgosko-toruńskiego oraz samej Bydgoszczy, osoby odpowiedzialne za pozyskiwanie oraz obsługę inwestorów wskazywały na fakt anonimowości zarówno województwa, subregionu, jak i miast rdzenia w świadomości inwestorów, w szczególności zaś inwestorów zagranicznych. Jako przyczyna takiego stanu rzeczy wskazywany był brak efektywnej, kierowanej do inwestorów komunikacji oferty oraz atutów regionu, która pozwoliłaby na wypracowanie własnej marki w środowisku osób podejmujących decyzje dotyczące lokowania inwestycji. Z naszych doświadczeń wynika także, że jest to problem także innych porównywalnych miast w Polsce.

3 Niska skuteczność pozyskiwania dużych inwestycji zagranicznych koordynowanych przez instytucje centralne.

Jak można zaobserwować na poniższym wykresie spośród 57 dużych inwestycji bezpośrednich obsługiwanych przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIiZ) w 2013 roku jedynie 2 ulokowane zostały w woj. kujawsko-pomorskim..

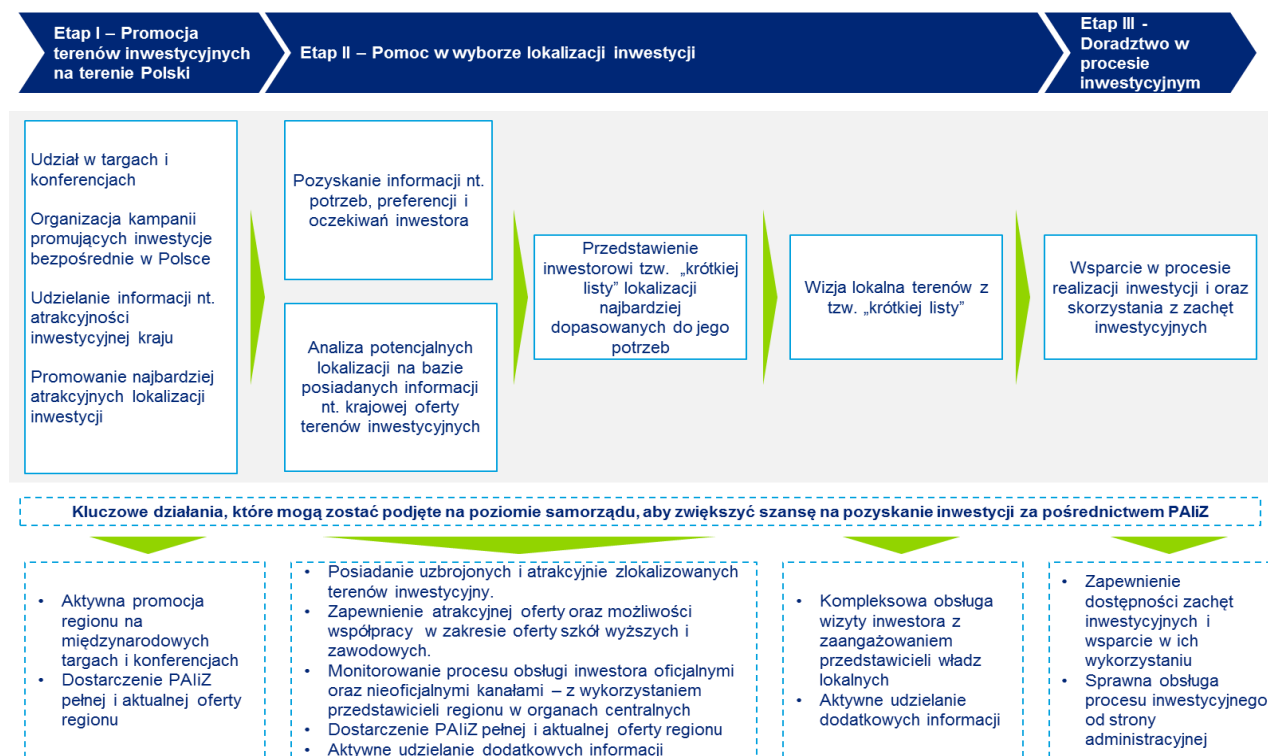
Wykres 17 Liczba bezpośrednich inwestycji zagranicznych obsługiwanych przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych w rozbiciu na województwa w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych

Poniżej zaprezentowany został proces pozyskiwania inwestorów przez PAIZ wraz ze wskazaniem kluczowych działań, które na poszczególnych etapach procesu mogą zostać podjęte na poziomie samorządu, aby zwiększyć szansę pozyskania inwestycji na swoim terytorium.

Schemat 4 Proces obsługi inwestora zagranicznego przez PAliIZ

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji udzielonych przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych

4 Niska dostępność terenów objętych zachętami inwestycyjnymi.

Najważniejszymi zachętami inwestycyjnymi z punktu widzenia różnicowania terenów inwestycyjnych na terenie kraju są:

- Możliwość lokalizacji inwestycji na preferencyjnych warunkach na terenach parków naukowo-technologicznych.
- Możliwość lokalizacji inwestycji na terenach specjalnych stref ekonomicznych i korzystania z ulg podatkowych.

Na terenie BOF funkcjonują 2 parki technologiczne opisane poniżej:

Tabela 13 Podstawowe dane na temat parków przemysłowo-technologicznych na terenie części bydgoskiej Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego

	Bydgoski Park Przemysłowo-Technologiczny Sp. z o.o.
Profil parku	<ul style="list-style-type: none"> Działalność usługowo-produkcyjna Składowanie Magazynowanie

Udziałowcy	Miasto Bydgoszcz, Infrastruktura Kapuściska S.A., Metalko Sp. z o.o., Regula Sp. z o.o., MD-PROECO Sp. z o.o., UCR Technika Sp. z o.o.		
Powierzchnia całkowita	280 ha		
Powierzchnia dostępna	80 ha		
Wybrani inwestorzy	Metalko Sp. z o.o.		Produkcja aparatury procesowej
	SPX Flow Technology Poland Sp. z o.o.		Projektowanie i produkcja linii technologicznych
	Metalbark Sp. z o.o. Sp. k.		Wykonawstwo konstrukcji stalowych
	Hanplast Sp. z o.o.		Przetwórstwo tworzyw sztucznych
	DSS Interacciai Sp. z o.o.		Dostawca wyrobów hutniczych
	Park Przemysłowy w Solcu Kujawskim		
Profil parku	<ul style="list-style-type: none"> • Produkcja przemysłowa • Handel • Usługi specjalistyczne 		
Udziałowcy	Regionalne Centrum Przedsiębiorczości Sp. z o.o.		
Powierzchnia całkowita	76,3 ha		
Powierzchnia dostępna	30 ha		
Wybrani inwestorzy	Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Autos Sp. z o.o.		<p>Dystrybucja części zamiennych do pojazdów ciężarowych, przyczep, naczep i autobusów</p> <p>Sprzedaż i serwis samochodów ciężarowych</p> <p>Naprawa samochodów ciężarowych</p>

	Polimer Sp. z o.o.		Projektowanie i produkcja elementów z tworzyw sztucznych
	Hydrapres S.A.		Produkcja elementów tłocznych z blachy stalowej Projektowanie i budowa maszyn Projektowanie i budowa tłoczników
	Papiery Powlekane „PASACO” Sp. z o.o.		Produkcja i sprzedaż papierów powlekanych
	Bogner Edelstahl Polska Sp. z o.o.		Centrum serwisowe stali jakościowych szlachetnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zebranych z instytucji.

Również w zakresie dostępności terenów inwestycyjnych na terenie Specjalnych Stref Ekonomicznych oferta BOF jest mocno ograniczona – łączna podaż dostępnych terenów wynosi ok. 10 ha

Tabela 14 Dostępna powierzchnia terenów inwestycyjnych w ramach Podstref Pomorskiej Specjalnej Strefy ekonomicznej na terenie BTOF

Lokalizacja	Powierzchnia całkowita	Powierzchnia dostępna
Bydgoszcz	35,9 ha	10,4 ha
Toruń	7,2 ha	brak
Łysomice	177,6 ha	53,5 ha
Kowalewo Pomorskie	7,8 ha	brak

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej

2.1.3. Rynek pracy

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	Kapitał ludzki i społeczny wymaga znaczących inwestycji w rozwój. Świadczą o tym m.in: <ul style="list-style-type: none"> • Wysoka liczba osób długotrwale bezrobotnych, wśród których liczne grupy stanowią osoby nieposiadające kwalifikacji zawodowych (ok. 6400 zarejestrowanych bezrobotnych) oraz osoby w wieku 50+ i kobiety • Wysoki odsetek osób korzystających z pomocy społecznej
2	Niski poziom dostosowania rodzaju i poziomu kwalifikacji do wymogów rynku pracy: <ul style="list-style-type: none"> • Niskie zainteresowanie kształceniem w zasadniczych szkołach zawodowych oraz technikach • Niekorzystna struktura absolwentów szkół wyższych – niewystarczająca liczba absolwentów kierunków ścisłych i technicznych, nadmiar absolwentów kierunków humanistycznych, w tym przede wszystkim związanych z pedagogiką
3	Niski poziom upowszechnienia idei odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw wśród pracodawców
4	Potrzeba zwiększenia poziomu integracji działań poszczególnych interesariuszy na rynku pracy

Podstawą dla powyższej diagnozy jest przyjęta perspektywa atrakcyjności inwestycyjnej Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego. W zakresie rynku pracy potencjalni inwestorzy rozważają przede wszystkim dwa czynniki:

- Dostęp do pożądaných kompetencji, rozumianych jako kombinacja wiedzy, umiejętności, postaw i cech charakteru, determinujących gotowość danej osoby do wykonywania określonych zadań i osiągnięcia zamierzonych celów
- Dostęp do określonych kwalifikacji, przejawiający się obecnością na rynku pracy osób posiadających pożądaną wykształcenie, doświadczenie, uprawnienia, znajomość języków obcych oraz umiejętności praktyczne związane z wykonywanym zawodem.

1

Kapitał ludzki i społeczny BOF wymaga znaczących inwestycji w rozwój

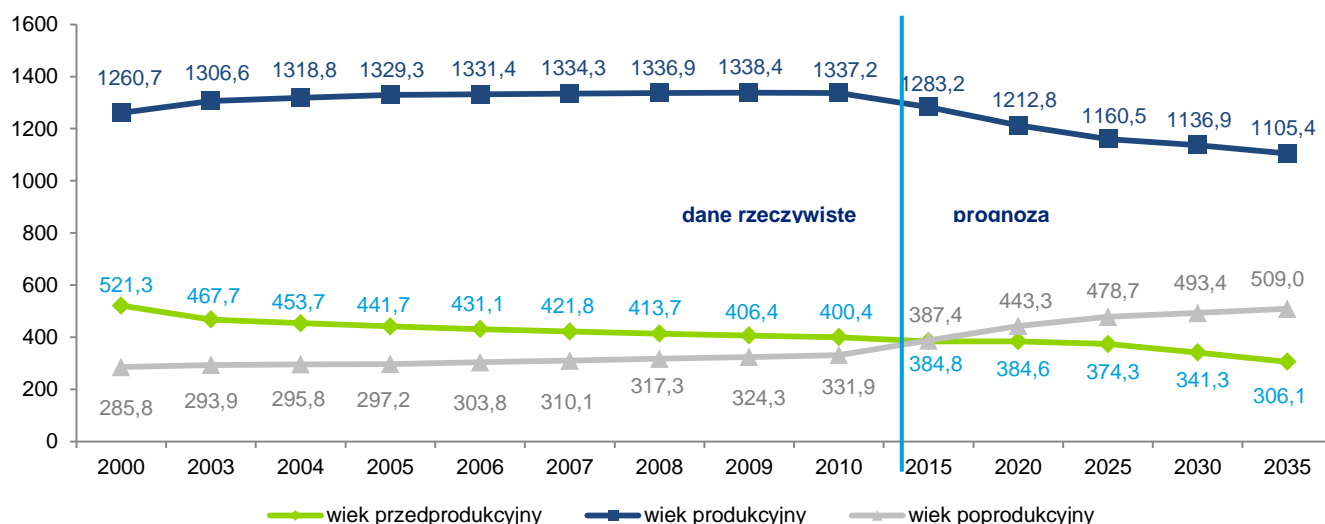
Bydgoski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje stosunkowo niski poziom kapitału ludzkiego i społecznego. W wyniku oddziaływania przez wiele dekad niekorzystnych czynników w obszarze gospodarki, rynek pracy BOF cechuje wyższy niż w kraju poziom bezrobocia oraz związane z nim następujące niepożądane zjawiska:

- Wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej, niewielka aktywność osób bezrobotnych w zakresie poszukiwania szans na poprawę warunków życia;
- Niski udział osób z wykształceniem wyższym w stosunku do ludności aktywnej zawodowo, w szczególności niewystarczająca liczba osób z wykształceniem ścisłym/ technicznym;

- Wysoki udział osób nieposiadających zawodu (osoby z wykształceniem podstawowym oraz osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym) wśród bezrobotnych;
- Niewystarczający poziom zaradności na rynku pracy – niechęć do zmiany profilu zawodowego oraz nabywania nowych kwalifikacji, szczególnie widoczna wśród osób bezrobotnych po 50 roku życia, przeważnie kobiet.
- Niski na tle kraju wskaźnik przedsiębiorczości (mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców).

Obszar BOF zamieszkuje ponad 530 tysięcy osób. Podobnie jak w całej Polsce i w większości państw europejskich, w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym zachodzi proces starzenia się społeczeństwa, na skutek którego maleje udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym w populacji, a rośnie udział ludności w wieku poprodukcyjnym. Wykres 12 przedstawia liczebność poszczególnych ekonomicznych grup wieku w województwie kujawsko – pomorskim na przestrzeni lat 2000-2011 wraz z prognozą sięgającą roku 2035. Prognozowane znaczące zmiany w liczebności poszczególnych ekonomicznych grup wieku pociągają za sobą istotne konsekwencje dla rynku pracy, zwłaszcza w obszarze aktywizacji zawodowej i utrzymywania zatrudnienia wśród osób w wieku 50+. Szczególnie istotne w powyższym kontekście jest podejmowanie działań zmierzających do podnoszenia poziomu kapitału ludzkiego BOF oraz związane z tym upowszechnianie idei uczenia się przez całe życie.

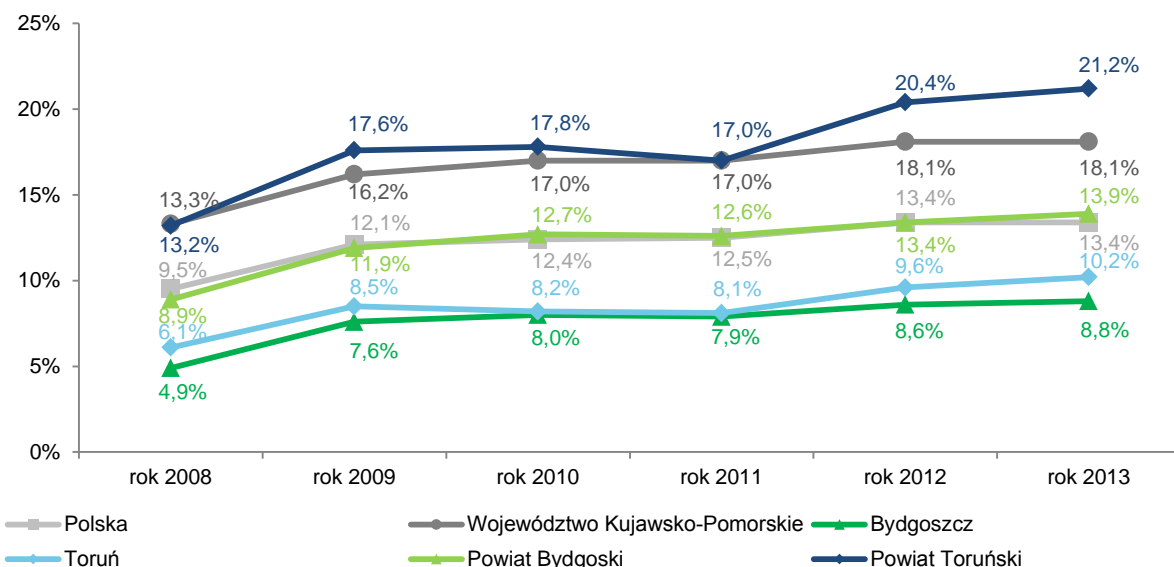
Wykres 12 Ludność według ekonomicznych grup wieku w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2000-2035

Źródło: Opracowanie WUP na podstawie danych GUS

Według danych za 2013 rok, stopa bezrobocia w BOF wynosi 8,8% dla Bydgoszczy oraz 13,9% dla Powiatu Boruńskiego. Są to wartości wysokie w skali kraju. Poniższy wykres prezentuje tempo wzrostu stopy bezrobocia w BOF w latach 2008-2013 na tle podregionu oraz Polski. Z danych wynika, iż tempo to jest stosunkowo niskie na tle podregionu bydgosko – toruńskiego.

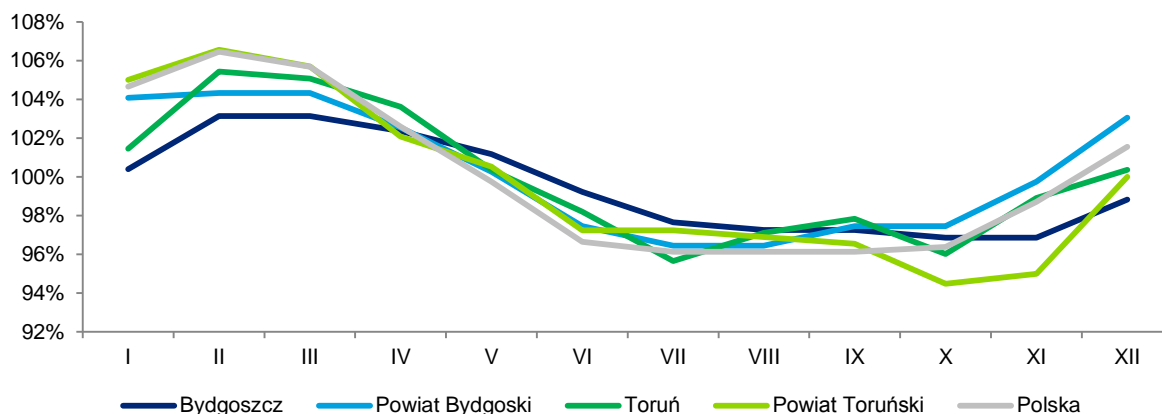
Wykres 14 Stopa bezrobocia na obszarze BOF na tle podregionu i Polski w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie WUP na podstawie danych GUS za lata 2008 - 2013

Analizując dynamikę zmian stopy bezrobocia w skali roku, widoczne są wahania sezonowe. Poniższy wykres prezentuje wahania sezonowe stopy bezrobocia w BOF na tle podregionu i kraju (wyrażone jako odchylenie od średniej stopy bezrobocia w ciągu roku). Podobnie jak w całej Polsce, w okresie jesienno - zimowym bezrobocie jest wyższe od średniej dla całego roku, a w okresie wiosenno - letnim stopa bezrobocia spada, głównie ze względu na zwiększone zapotrzebowanie na pracę sezonową w rolnictwie i budownictwie. To niekorzystne zjawisko oznacza, że mieszkańcom trudniej jest znaleźć stabilne zatrudnienie, zapewniające dochód przez cały rok.

Wykres 15 Odchylenie średniej stopy bezrobocia w poszczególnych miesiącach roku od ogólnej średniej stopy bezrobocia w obszarach tworzących BOF (dane za lata 2011-2013)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z powiatowych urzędów pracy

Wysokiemu bezrobociu towarzyszy stosunkowo niewielka aktywność mieszkańców BOF w obszarze przedsiębiorczości. Tabela zamieszczona poniżej przedstawia liczbę osób bezrobotnych oraz liczbę podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w BOF w podziale na poszczególne gminy.

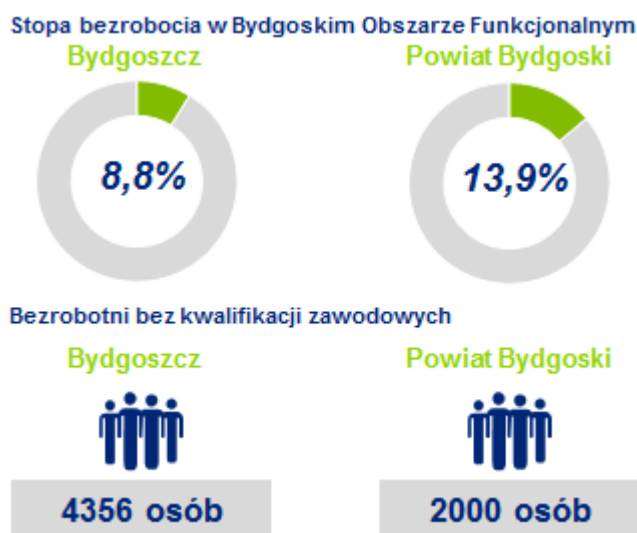
Tabela 15 Liczba osób bezrobotnych oraz liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w gminach Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego (średnia dla Polski – 106 podmiotów) w 2013 r.

Gmina	Liczba osób bezrobotnych	Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców
Bydgoszcz	13917	120
Koronowo	1848	71
Sicienko	434	89
Nakło	2361	81
Szubin	1621	74
Łabiszyn	751	80
Białe Błota	650	155
Nowa Wieś Wielka	404	113
Osielsko	382	170
Dobrcz	439	84
Dąbrowa Chełmińska	378	81
Solec Kujawski	708	96

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, dostęp 24.04.2014

Szczególnie niepokojący jest wysoki udział osób nieposiadających kwalifikacji zawodowych (tzn. osób z wykształceniem podstawowym/ gimnazjalnym oraz osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, które nie ukończyły kursów zawodowych) w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych. Szanse osób nieposiadających zawodu na podjęcie pracy zarobkowej są znacznie mniejsze niż osób z wykształceniem zawodowym i osób, które ukończyły kursy zawodowe. Aktywizacja zawodowa tej grupy bezrobotnych wymaga długotrwałego i kompleksowego wsparcia, polegającego przede wszystkim na nauce zawodu, umożliwiającego znalezienie pracy lub samozatrudnienie. Integralną częścią nauki zawodu powinny być działania zmierzające do rozwinięcia kompetencji społecznych oraz wykształcenia postaw pożądaných na rynku pracy. Skalę problemu z wysoką liczbą osób nieposiadających kwalifikacji zawodowych w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym obrazuje poniższy schemat.

Schemat 5 Stopa bezrobocia w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym oraz liczba bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP za 2013 r.

Powyższe czynniki wpływają negatywnie na atrakcyjność inwestycyjną Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego – znaczna część ludności nie przejawia aktywnego zainteresowania pracą zarobkową oraz poszerzaniem wachlarza własnych umiejętności i kwalifikacji. W konsekwencji maleją szanse inwestorów na znalezienie pracowników o wykształconych pożądanym postawach, takich jak między innymi:

- Poszanowanie dla pracy
- Przedsiębiorczość
- Chęć rozwoju
- Gotowość do współpracy czy zaufanie.

Występuje ponadto mniejsza skłonność i umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii oraz elastyczności działań, np. w zakresie mobilności przestrzennej lub zawodowej (zdobywanie nowych kwalifikacji, zmiana profilu zawodowego). Odwrócenie negatywnych tendencji w zakresie poziomu kapitału ludzkiego i społecznego wpłynie pozytywnie na szanse BOF na pozyskanie inwestorów oraz związane z tym zwiększenie liczby miejsc pracy.

Do zmiany obecnych uwarunkowań niezbędne są działania o charakterze długoterminowym, ukierunkowane na podniesienie poziomu integracji społecznej oraz kształtowanie pożądanym postaw: aktywności społecznej i zawodowej, współpracy, zaufania, zaradności oraz innowacyjności. Działania te powinny koncentrować się na poziomie społeczności lokalnych poszczególnych gmin, by dotrzeć do możliwie szerokiego grona beneficjentów. W celu podniesienia skuteczności, powinny być realizowane w ramach współpracy samorządów, instytucji rynku pracy, pracodawców oraz organizacji pozarządowych.

2

Niski poziom dostosowania rodzaju i poziomu kwalifikacji do wymogów rynku pracy

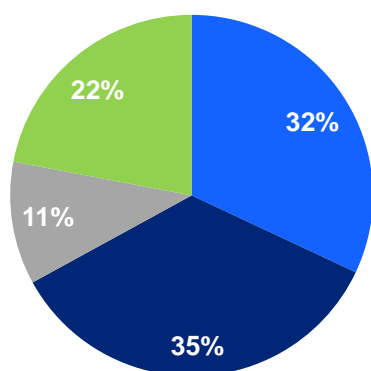
W Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym, jak i w całym województwie kujawsko – pomorskim, występuje niedopasowanie popytu i podaży na pracę. Rozbieżność w tym zakresie znajduje

potwierdzenie w listach zawodów deficytowych i nadwyżkowych, sporządzanych przez urzędy pracy, jednak zestawienia te nie odzwierciedlają w pełni wymiaru problemu (wakaty zgłaszane do urzędów pracy stanowią niewielką część wolnych miejsc pracy w gospodarce).

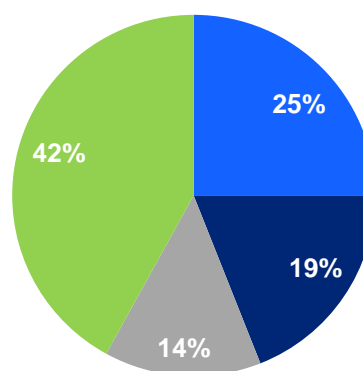
Bardziej precyzyjnych informacji w tym zakresie dostarcza „Prognoza zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem w województwie kujawsko-pomorskim do roku 2020” (Agrotec Polska Sp. z o. o., 2013), według której obecnie dwie trzecie młodych ludzi przygotowuje się do pracy umysłowej, a co trzecia osoba do pracy umysłowej wymagającej wysokich kwalifikacji. Prognozowane zapotrzebowanie na zawody umysłowe wymagające średnich kwalifikacji będzie kształtowało się na poziomie 19%, a na zawody umysłowe wymagające wysokich kwalifikacji na poziomie 25%. Ponad połowa popytu na pracę będzie dotyczyła prac fizycznych (wymagających wysokich kwalifikacji oraz prostych). Oznacza to, że znaczna część absolwentów będzie zmuszona do podjęcia pracy poniżej kwalifikacji. Skalę problemu prezentuje poniższy wykres.

Wykres 18. Niedopasowanie popytu i podaży pracy – perspektywa 2020 r.

Napływ absolwentów wg rodzajów kwalifikacji w 2020r. – wynik symulacji

Popyt na pracę wg rodzajów kwalifikacji w 2020r. – wynik symulacji

Źródło: Agrotec Polska, IBS (2013), *Prognoza zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem w województwie kujawsko-pomorskim do roku 2020*

Główną przyczyną dysproporcji w zakresie podaży i popytu pracy w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym są zatem wybory edukacyjne, podejmowane przez młodych ludzi, a przede wszystkim:

- Zbyt niskie (pomimo niewielkiej tendencji wzrostowej w ostatnich latach) zainteresowanie kształceniem w szkołach zawodowych i technikach w stosunku do popularności liceów ogólnokształcących (przedstawione w poniższej tabeli)

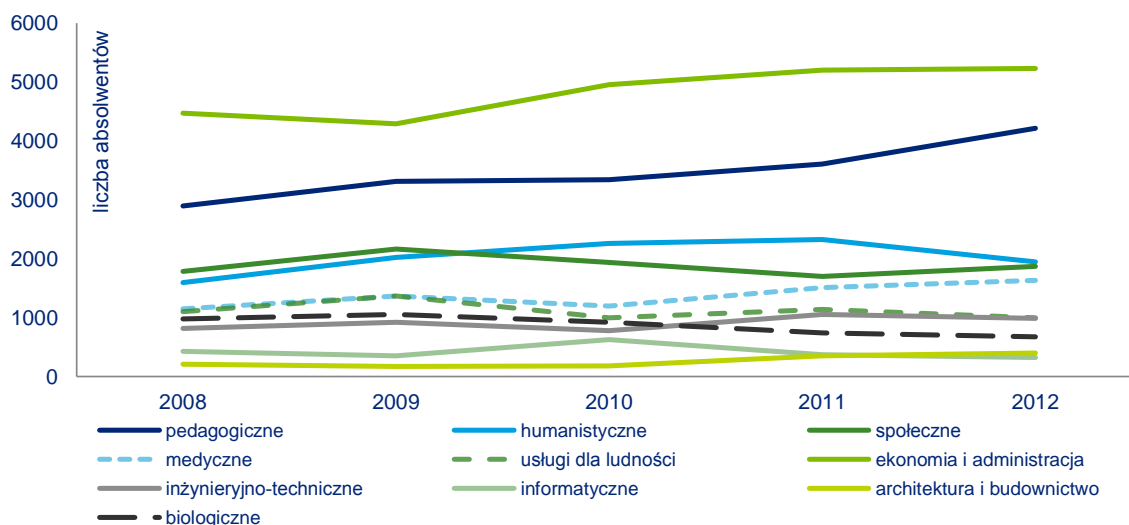
Tabela 16 Struktura szkół ponadgimnazjalnych według typów szkół w 2012 r.

Typ szkoły	BOF	BTOF	Polska
Liceum ogólnokształcące	36,7%	42,3%	42,4%
Liceum profilowane	1,1%	0,8%	1,0%
Technikum	46,5%	43,1%	43,0%
Zasadnicza szkoła zawodowa	15,7%	13,9%	13,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za 2012 rok, dostęp 24.04.2014

- Nadreprezentacja absolwentów szkół wyższych kończących kierunki humanistyczne, społeczne i pedagogiczne w stosunku do absolwentów kierunków ścisłych i technicznych.

Wykres 19. Absolwenci szkół wyższych w Bydgoszczy i Toruniu w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS za lata 2008-2012

Młodzi mieszkańcy Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego potrzebują poradnictwa zawodowego na etapie gimnazjum oraz szkół średnich. Poradnictwo powinno uwzględniać przede wszystkim prognozy dotyczące zapotrzebowania na konkretne kwalifikacje oraz informacje dotyczące kompetencji i postaw oczekiwanych przez pracodawców. Działania te powinny stanowić skuteczne wsparcie w podejmowaniu decyzji odnośnie dalszych ścieżek kształcenia i tym samym zwiększać szanse przyszłych absolwentów na zatrudnienie.

Oprócz niekorzystnych wyborów edukacyjnych, na niedopasowanie popytu i podaży pracy mają wpływ wspomniane wcześniej niepożądane postawy znacznej części osób bezrobotnych, tj. niska elastyczność w zakresie dostosowywania kwalifikacji do zmieniających się wymogów rynku pracy oraz niski poziom upowszechnienia idei uczenia się przez całe życie, czego świadectwem jest bardzo wysoka liczba osób bezrobotnych nieposiadających żadnych kwalifikacji zawodowych (do których zaliczamy osoby z wykształceniem podstawowym lub średnim ogólnokształcącym). Do grupy tej zalicza się ok. 6400 zarejestrowanych bezrobotnych w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym.

3

Niski poziom upowszechnienia idei odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw wśród pracodawców

Działania ukierunkowane na poprawę sytuacji na rynku pracy wymagają zaangażowania nie tylko samorządów i instytucji rynku pracy, ale także pracodawców. Pracodawcy Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego (w szczególności małe i średnie przedsiębiorstwa) wykazują relatywnie niską świadomość wagi odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw. Według raportu „Trendy CSR 2014” Fundacji Odpowiedzialnego Biznesu, stale rośnie zapotrzebowanie ze strony rynku pracy na działania z zakresu CSR realizowane przez pracodawców. Odpowiedzialny pracodawca:

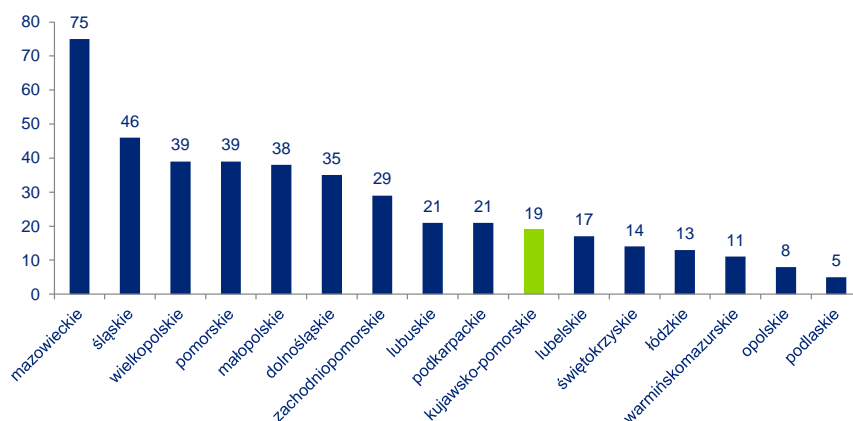
- Przestrzega praw pracowniczych;

- Prowadzi dialog z lokalną społecznością;
- Pomaga pracownikom godzić życie osobiste i zawodowe (szczególnie istotne z punktu widzenia osób powracających do pracy po urlopach rodzicielskich);
- Dbą o integrację międzypokoleniową i czerpie korzyści ze zróżnicowania wiekowego personelu;
- Tworzy warunki do pracy osobom niepełnosprawnym;
- Rozwijają pracowników, wspierając tym samym utrzymanie zatrudnienia.

W Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym brakuje działań zmierzających do upowszechnienia idei odpowiedzialności społecznej wśród pracodawców. Istnieje potrzeba dotarcia do pracodawców z informacjami o korzyściach wynikających z wdrażania rozwiązań z zakresu CSR (*corporate social responsibility* – odpowiedzialność społeczna przedsiębiorstw), ukierunkowanych na rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Badania wykazują, że działania z zakresu CSR przekładają się na budowę przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw, m.in. poprzez wzrost innowacyjności, poprawę wizerunku, wzrost zaangażowania i satysfakcji pracowników oraz poprawę ich retencji. Z punktu widzenia społeczeństwa odpowiedzialność społeczna pracodawców przyczynia się do zwiększania liczby stabilnych miejsc pracy oraz budowania nowoczesnej, konkurencyjnej gospodarki.

Wykres 20. Liczba wniosków o udzielenie wsparcia na wdrożenie CSR w ramach projektu „Zwiększanie konkurencyjności regionów poprzez społeczną odpowiedzialność biznesu (CSR)” w 2013-2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PARP

4

Potrzeba zwiększenia poziomu integracji działań poszczególnych interesariuszy na rynku pracy

Poprawa sytuacji na rynku pracy Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego wymaga ścisłej współpracy wszystkich interesariuszy rynku pracy, zarówno na obszarze BOF jak i w całym podregionie. Interesariuszami są min:

- Urzędy pracy;
- Instytucje samorządowe;
- Pracodawcy
- Poszukujący pracy;
- Szkoły średnie;
- Uczelnie wyższe;
- Organizacje pozarządowe.

Podstawą zacieśnienia współpracy wyżej wymienionych podmiotów jest sprawny przepływ informacji odnośnie rynku pracy na terenie BOF i całego podregionu, który umożliwi tworzenie kompleksowych raportów oraz podejmowanie na ich podstawie bardziej trafnych decyzji oraz skuteczniejszych działań, adekwatnych do zmian zachodzących na rynku pracy. W celu zapewnienia sprawnego przepływu informacji niezbędna jest wspólna inicjatywa różnych interesariuszy rynku pracy BOF oraz podregionu, polegająca na opracowaniu klarownych metod współpracy oraz wystandaryzowanych narzędzi. Wspólna inicjatywa, polegająca na zapewnieniu sprawnego przepływu informacji, powinna w dalszej perspektywie stopniowo ewoluować w kierunku większej liczby wspólnych działań, zmierzających do poprawy sytuacji na rynku pracy zarówno Bydgoskiego jak i Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego.

2.1.4. Innowacyjność

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Województwo kujawsko-pomorskie sklasyfikowane jako skromny innowator w europejskim badaniu innowacyjności regionów (RIS):</p> <ul style="list-style-type: none"> Wszystkie wskaźniki dotyczące działalności badawczo-rozwojowej oraz innowacyjności stawiają region w niekorzystnej pozycji zarówno w porównaniu do Polski, jak i do większości innych województw.
2	<p>Niskie nakłady na B+R jedną z kluczowych przyczyn niskiego poziomu innowacyjności BOF</p> <ul style="list-style-type: none"> Nakłady na B+R w regionie stanowiły zaledwie 2% całkowitych nakładów poniesionych w kraju (dla porównania mazowieckie- 34%, małopolskie- 11,4%) i zaledwie 0,4% PKB regionu (Polska 0,8%). Województwo kujawsko-pomorskie było jednym z ostatnich pod względem wielkości środków przeznaczanych na B+R na 1 mieszkańca.
3	<p>Konieczność wzmocnienia struktur i zasięgu działalności regionalnego systemu innowacyjności</p> <ul style="list-style-type: none"> W regionie nie zbudowano regionalnego systemu innowacyjności, co utrudnia przełamywania barier we współpracy pomiędzy strefą nauki i biznesu W regionie potrzebna jest budowa systemu finansowania innowacji poprzez stworzenie mechanizmów wspierających działania na każdym poziomie (tj. od badań podstawowych do prac wdrożeniowych), np. instrumentów finansowych wysokiego ryzyka W regionie wzmocnienia wymagają podmioty odpowiedzialne za pośrednictwo w zakresie transferu technologii i przepływ informacji tj. instytucje otoczenia biznesu W regionie należy budować potencjał naukowo-badawczy na rzecz innowacyjnej gospodarki i wzmocniać współpracę uczelni i jednostek badawczych z przemysłem

1

Województwo kujawsko-pomorskie sklasyfikowane jako skromny innowator w europejskim badaniu innowacyjności regionów (RIS)

Rozwój oparty na wiedzy i innowacjach to jeden z trzech kluczowych priorytetów strategii „Europa 2020”. Również w krajowych oraz regionalnych dokumentach programowych takich jak Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Regionalna Strategia Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 tematyka gospodarki opartej na wiedzy traktowana jest priorytetowo. Kluczowe miasta regionu tj. Bydgoszcz, skupiające wiodące w regionie jednostki naukowe pełni szczególnie rolę w rozwoju innowacyjności regionu.

W zestawieniu innowacyjności regionów tzw. Regionalna Tabela Wyników (Regional Innovation Scoreboard, RIS)⁹ województwo kujawsko-pomorskie zostało ocenione jako „skromny innowator”.

⁹ Regional Innovation Scoreboard jest badaniem innowacyjności 190 regionów Unii Europejskiej, Norwegii i Szwajcarii wykonywanym przez Komisję Europejską w cyklu dwuletnim. W najnowszym badaniu wykonanym w 2014 r. Komisja

Wszystkie wskaźniki dotyczące działalności badawczo-rozwojowej oraz innowacyjności stawiają region w niekorzystnej pozycji zarówno w porównaniu do Polski, jak i do większości innych województw. Wybrane wskaźniki wykorzystywane w badaniu RIS przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 17 Znormalizowane wskaźniki innowacyjności, wartości porównywane rok do roku, RIS 2012

Wskaźniki innowacyjności w badaniu regionalnym RIS	2007	2009	2011
Populacja z wyższym wykształceniem	0,30	↗	↗
Wydatki B+R w sektorze publicznym	0,10	↘	↗
Wydatki B+R w sektorze prywatnym	0,22	↘	↗
Pozostałe wydatki na innowacje	0,75	↘	↗
Wydatki na innowacje w MŚP	0,25	↘	↗
Wydatki na innowacje w MŚP współpracującymi z innymi	0,37	↘	↘
Wnioski patentowe w Europejskim Urzędzie Patentowym	0,21	↘	↗
MŚP wprowadzające innowacyjne produkty/procesy	0,25	↘	↗
MŚP wprowadzające innowacje marketingowe/organizacyjne	0,30	→	↘
Zatrudnienie w działalnościach opartych na wiedzy	0,23	↘	↘
Sprzedaż innowacji na rynek oraz do firm	0,29	↘	↗

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RIS 2012

Biorąc pod uwagę wyniki województwa w odniesieniu do poszczególnych wskaźników RIS należy zauważyć, że na przestrzeni lat 2007-2011 region poprawił wyniki m.in. w takich obszarach jak: liczba osób posiadających wyższe wykształcenie, wydatki na badania i rozwój, MSP wprowadzające innowacyjne produkty, sprzedaż innowacji na rynek. Niestety wyniki najnowszego Regionalnego badania innowacyjności wykonanego w 2014 r. wskazują na spadek wyników województwa dla wybranych wskaźników m.in. sprzedaż produktów innowacyjnych na rynku, nakłady przedsiębiorstw na B+R, liczba złożonych aplikacji do EPO.

2

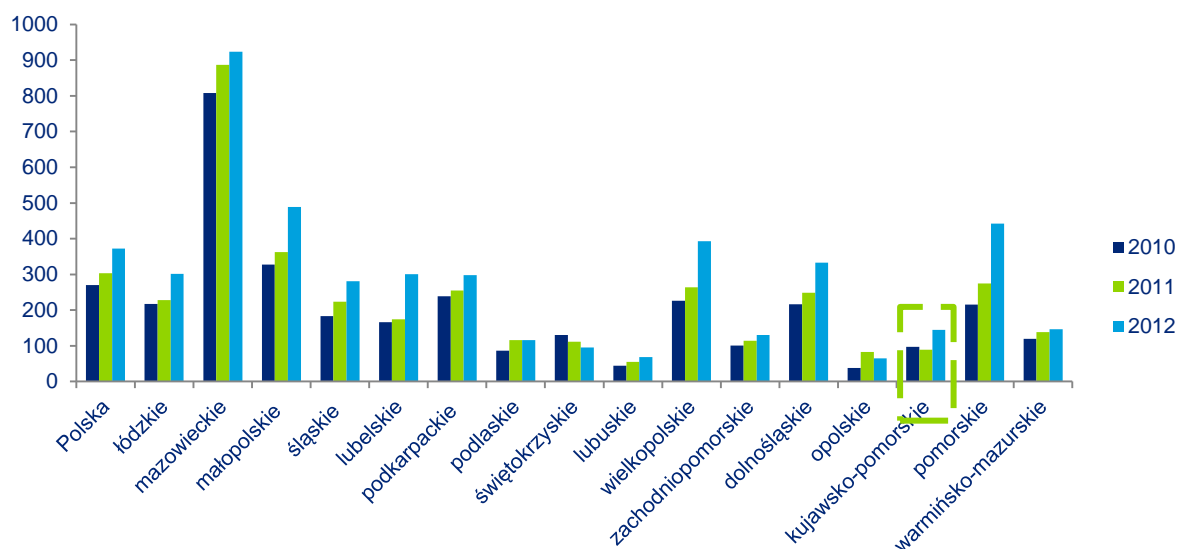
Niskie nakłady na B+R jedną z kluczowych przyczyn niskiego poziomu innowacyjności BTOF

Wzrost gospodarczy i społeczny regionu w dużej mierze uzależniony jest od poziomu i rozwoju działalności badawczo-naukowej, jak również od wykorzystywania jej wyników, jako siły napędzającej gospodarkę. W tym kontekście istotne znaczenie ma wysokość nakładów na badania i rozwój. Na ww. działalność w regionie przeznaczane są relatywnie niewielkie środki i jest ona prowadzona przez stosunkowo mały odsetek przedsiębiorstw. W 2012 r. całkowite nakłady na B+R wyniosły w województwie kujawsko-pomorskim 304 mln zł, z czego większość przypadła na BTOF, co stanowiło zaledwie 2% całkowitych nakładów poniesionych w kraju (dla porównania mazowieckie-34%, małopolskie- 11,4%) i zaledwie 0,4% PKB regionu (Polska 0,8%). Województwo kujawsko-pomorskie było jednym z ostatnich pod względem wielkości środków przeznaczanych na B+R na 1 mieszkańca.

Europejska dokonała modyfikacji wskaźników na podstawie, których dokonywała oceny innowacyjności poszczególnych regionów

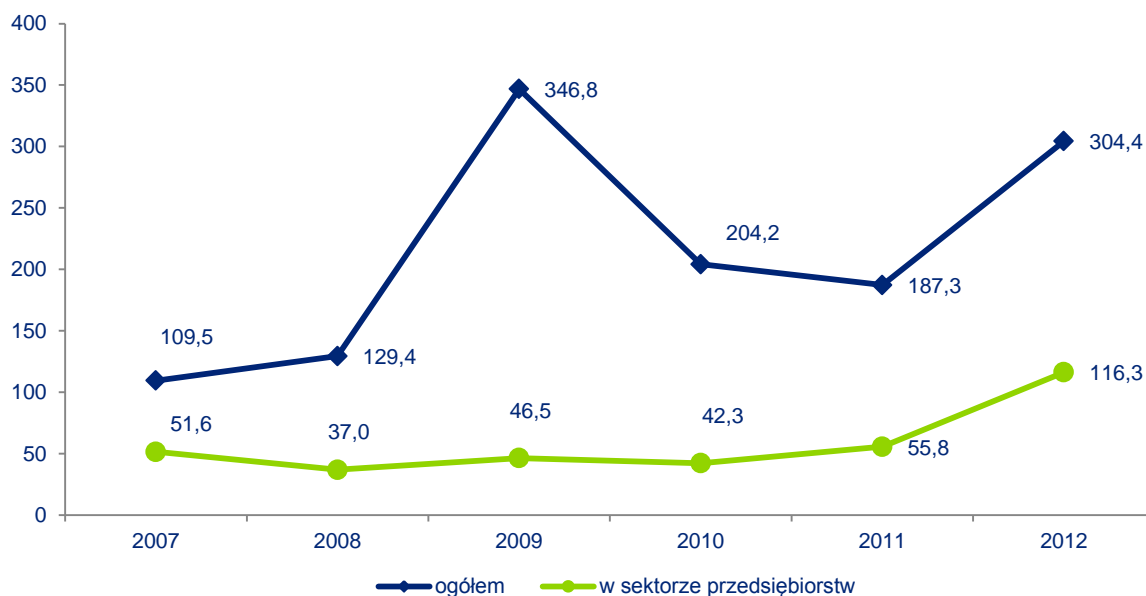
Wykres 21 Porównanie nakładów na B+R na 1 mieszkańca w poszczególnych województwach w latach 2010-2012 (tys. PLN)

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Ponadto nakłady na B+R wzrastały w tempie dużo mniejszym niż średnio w Polsce (woj. kujawsko-pomorskie 2007 do 2012 wzrost o 160%, Polska – 222%).

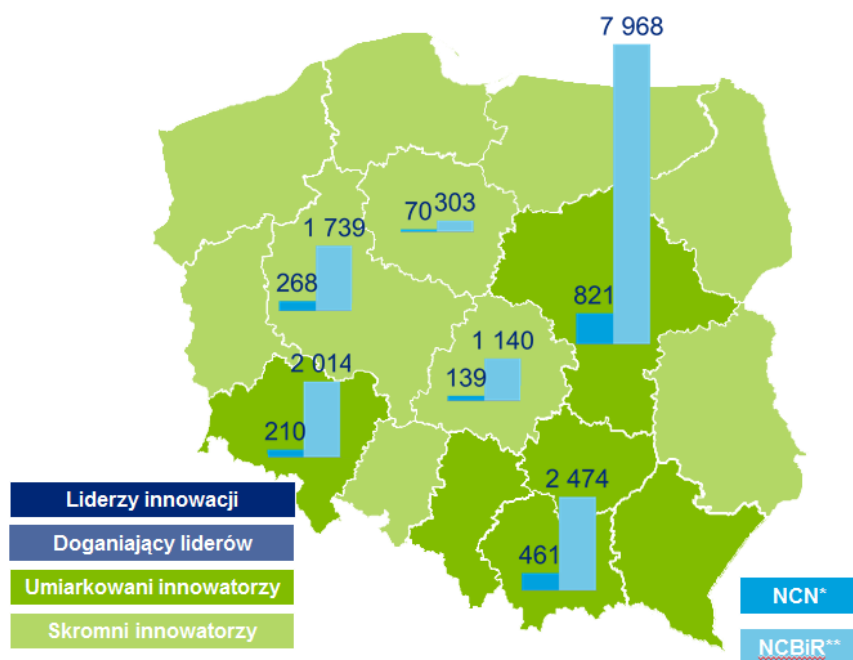
Wykres 22. Dynamika nakładów na działalność B+R ogółem i w sektorze przedsiębiorstw w latach 2007-2012 w województwie kujawsko-pomorskim (mln)

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Region wykazywał ograniczoną aktywność w sięganiu po środki finansowe pozostające w dyspozycji Narodowego Centrum Nauki oraz, w szczególności, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.¹⁰

Mapa 5 Mapa regionów innowacyjnych (RIS 2014) z naniesionymi wartościami dofinansowań z NCN¹¹ i NCBiR¹²

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RIS 2012

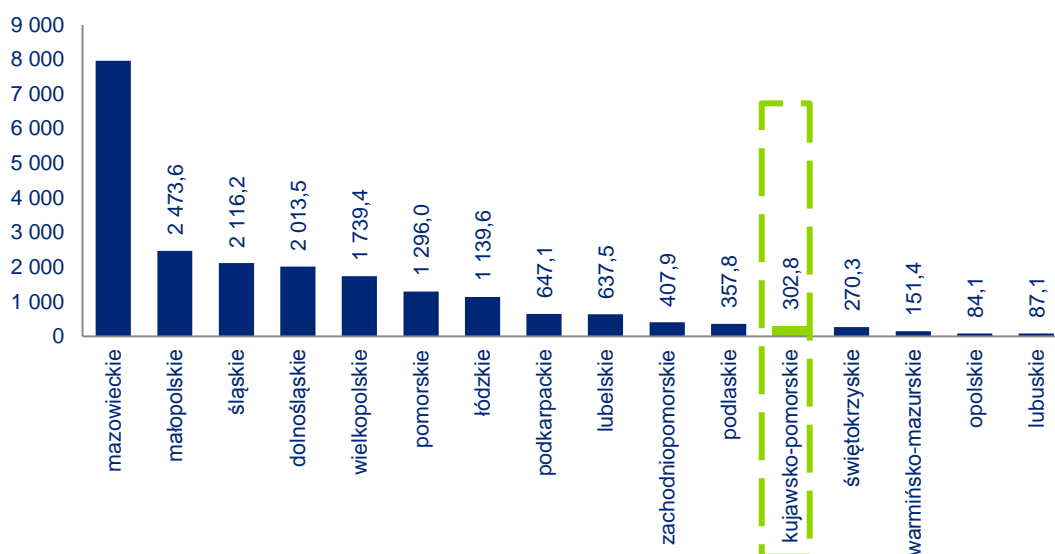
Z 70 zakwalifikowanymi wnioskami i kwotą w wysokości 23,6 mln zł przyznaną przez NCN województwo zajęło 9 miejsce w kraju. Największym beneficjentem w BOF był Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J.J. Śniadeckich w Bydgoszczy. Łącznie kwota finansowania wyniosła 1,204 mln zł. Podobnie niską aktywność regionu można było zaobserwować w aplikowaniu o środki z NCBiR – zgodnie ze sprawozdaniem złożonym przez NCBiR, do 2012 r. region pozyskał środki na realizację 99 projektów na kwotę 302 mln zł i zajął tym samym dopiero 12 pozycję wśród innych województw.

¹⁰ Narodowe Centrum Nauki finansuje prace eksperymentalne podejmowane przede wszystkim w celu zdobycia nowej wiedzy, bez nastawienia na praktyczne zastosowanie ani użytkowanie. Natomiast Narodowe Centrum Badań i Rozwoju skupia się na realizacji programów badań naukowych i prac rozwojowych, które bezpośrednio przekładają się na rozwój innowacyjności. W największej mierze finansowane są konsorcja, przedsiębiorcy oraz uczelnie wyższe, które znajdują synergię pomiędzy badaniami naukowymi, a wykorzystaniem ich w gospodarce.

¹¹ Narodowe Centrum Nauki – wnioski zakwalifikowane w 2013 r.

¹² Narodowe Centrum Badań i Rozwoju - wartość dofinansowania dla wszystkich projektów, których realizacja rozpoczęła się do końca 2012 r. łącznie z projektami uruchomionymi w latach wcześniejszych

Wykres 23. Wartość dofinansowania dla wszystkich projektów, których realizacja rozpoczęła się do końca 2012 r., łącznie z projektami uruchomionymi w latach wcześniejszych

Źródło: Sprawozdanie z działalności Narodowego Centrum Badań i Rozwoju za rok 2012, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju

3

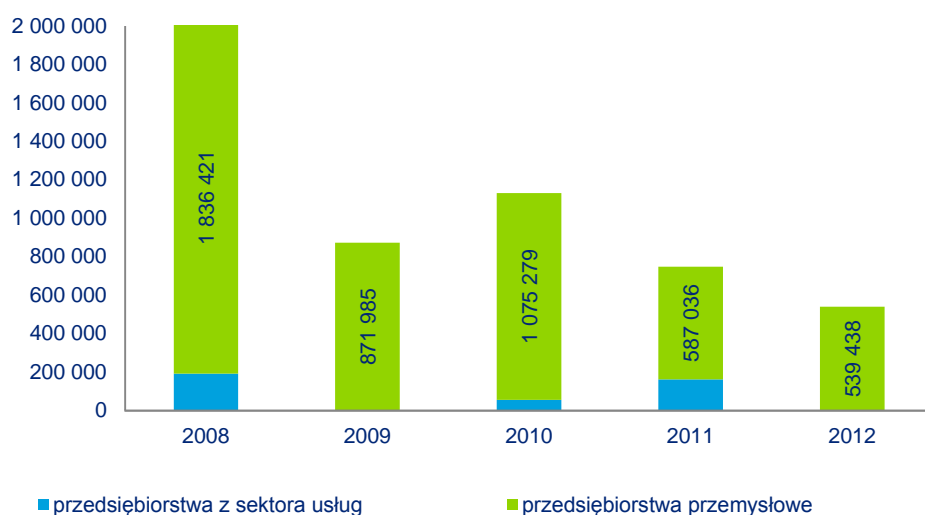
Konieczność wzmocnienia struktur i zasięgu działalności regionalnego systemu innowacyjności

Innowacyjne przedsiębiorstwa

W latach 2010-2012 w województwie kujawsko-pomorskim odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych w przemyśle stanowił zaledwie ok. 17%, natomiast w sektorze usług tylko 10,8%.¹³ Większość innowacyjnych podmiotów było zlokalizowanych w BOF. Zmniejszyły się także nakłady ponoszone przez przedsiębiorstwa na działalność innowacyjną. Należy zauważyć, że działalność innowacyjną przedsiębiorstwa finansowały przede wszystkim ze środków własnych. Finansowanie zewnętrzne (głównie UE) pozyskane przez przedsiębiorstwa było przeznaczone na inwestycje (68%), rozwijanie współpracy (19%) i działalność B+R (16%).

¹³ Na podstawie danych GUS

Wykres 24 Nakłady przedsiębiorstw na działalność innowacyjną w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2008-2012

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Podobnie jak i w innych regionach w Polsce, w województwie kujawsko-pomorskim przedsiębiorstwa największe kwoty przeznaczają na maszyny oraz urządzenia techniczne. Działy B+R posiadały tylko nieliczne podmioty.

Jednostki B+R w BOF

W województwie kujawsko-pomorskim działalność B+R prowadziło 12 jednostek, przede wszystkim szkół i jednostek naukowych finansowanych w większości ze środków publicznych. Większość z nich zlokalizowanych jest w Bydgoszczy i Toruniu. Najważniejsze dla rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności jednostki badawcze, rozwojowe i naukowe w regionie to Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - Państwowy Instytut Badawczy w Błoniu, Oddział w Bydgoszczy oraz Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badawczy w Bydgoszczy.

Zatrudnienie w B+R

Niewielkie nakłady oraz liczba podmiotów zajmujących się działaniami związanymi z B+R przekładają się na niską liczbę zatrudnionych w tej branży (jedynie 3% zatrudnionych w B+R w Polsce było zatrudnionych w województwie kujawsko-pomorskim). Najwięcej personelu B+R było zatrudnionego na uczelniach wyższych (2162 w EPC¹⁴), w przedsiębiorstwach – 896 w EPC, natomiast pracownicy sektora rządowego i prywatnych instytucji niekomercyjnych stanowili 99,2 w EPC.

¹⁴ EPC – ekwiwalent pełnego czasu pracy, Nauka i technika w 2012 r, GUS

Tabela 18. Zatrudnienie w działalności badawczej i rozwojowej w 2012 r. w podziale na dziedziny nauk

	Liczba zatrudnionych w B+R w województwie kujawsko-pomorskim	Udział wśród zatrudnionych w B+R w Polsce ogółem
Ogółem	3 157,3	3%
Nauki przyrodnicze	481,1	3%
Nauki inżynierskie i techniczne	1 035,4	3%
Nauki medyczne i nauki o zdrowiu	419,1	4%
Nauki rolnicze	142,4	3%
Nauki społeczne	507,1	5%
Nauki humanistyczne	572,1	7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, BDL, dostęp 24.04.2014

W województwie kujawsko-pomorskim odnotowano niższy niż w skali całego kraju poziom zarówno udziału zasobów ludzkich dla nauki i techniki (HRST¹⁵) w populacji ogółem, jak i udziału rdzenia zasobów tj. osób pracujących w B+R w zasobach ludzkich dla nauki i techniki (HRST).

4

Konieczność wzmocnienia struktur i zasięgu działalności regionalnego systemu innowacyjności

W regionie nie funkcjonował do tej pory system wspierający rozwój innowacyjności w rozumieniu systemu powiązanych ze sobą instytucji działających na rzecz rozwoju innowacji o zidentyfikowanych zadaniach, wyodrębnionych kompetencjach, wzajemnie się uzupełniających i koordynowanych przez konkretny podmiot. Taki system jest dopiero budowany.

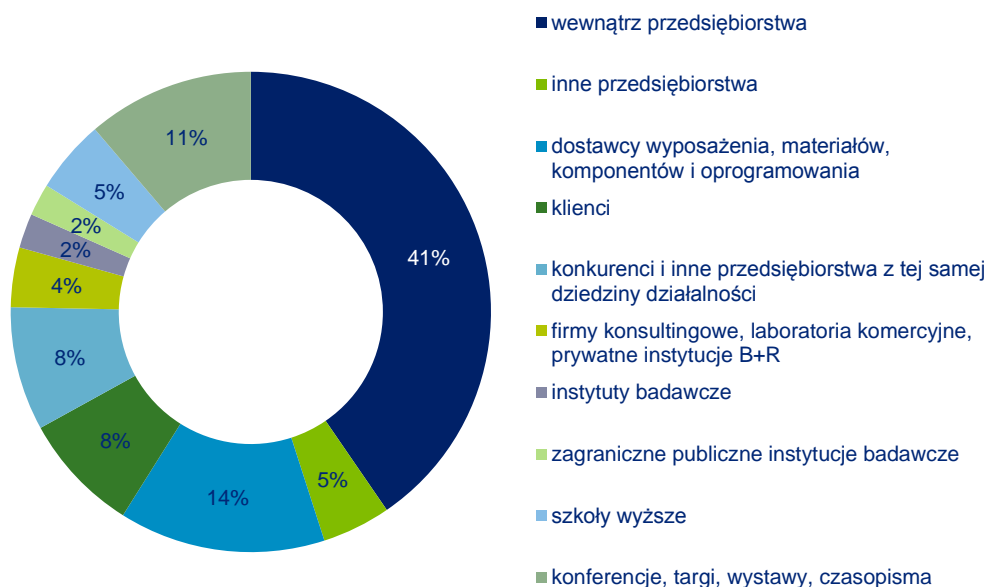
Działalność innowacyjna rozwijana jest głównie drogą wewnętrzną w przedsiębiorstwie, przy wykorzystaniu własnych zasobów, kompetencji i pomysłów. Dotyczy to przede wszystkim przedsiębiorstw najmniejszych realizujących z reguły innowacje o niewielkiej skali i nowoczesności, niewymagające szerszej współpracy z otoczeniem, często wykorzystując naśladownictwo, jako źródło nowych rozwiązań. Natomiast niewielki odsetek przedsiębiorstw rozwija innowacje, poszukując źródeł nowej wiedzy, usług na rzecz innowacji. Niski poziom współpracy pomiędzy interesariuszami

¹⁵ Zgodnie z klasyfikacją przyjętą przez GUS zasoby ludzkie dla nauki i techniki tworzą osoby aktualnie zajmujące się lub potencjalnie mogące zająć się pracami związanymi z tworzeniem, rozwojem, rozpowszechnianiem i zastosowaniem wiedzy naukowo-technicznej. Do zasobów ludzkich dla nauki i techniki zalicza się osoby, które spełniają przynajmniej jeden z dwóch warunków:

posiadają wykształcenie wyższe w dziedzinach nauki i techniki lub nie posiadają formalnego wykształcenia, ale pracują w zawodach nauki i techniki, gdzie takie wykształcenie jest zazwyczaj wymagane

regionalnego systemu innowacyjności odzwierciedla m.in. nastawienie przedsiębiorstw (innowacyjnych) do pozyskiwania wiedzy o innowacjach – zaledwie dla 5% z nich uczelnie wyższe są ważnym źródłem wiedzy (Polska- 8%), a instytuty badawcze tylko dla 3,5% (Polska-6,4%).¹⁶

Wykres 25 Źródła informacji dla innowacji w przedsiębiorstwach przemysłowych według województw w latach 2010-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przedsiębiorcy w regionie najczęściej czerpią wiedzę o innowacjach podczas targów i konferencji, od klientów, dostawców oraz konkurencji.

Równocześnie wśród przyczyn niepodejmowania współpracy z partnerami zewnętrznymi wskazywano najczęściej brak świadomości na temat korzyści ze współpracy.¹⁷

¹⁶ GUS, BDL

¹⁷ Na podstawie raportu PARP: Badanie przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia biznesu. 2013

Wykres 26 Najczęściej wymieniane przez przedsiębiorców przyczyny niepodjęcia współpracy z partnerami zewnętrznymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu *Badanie przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia biznesu w ramach projektu Współpraca na rzecz budowania zdolności innowacyjnych przedsiębiorstw w regionie kujawsko-pomorskim, Toruń, 2012 r.*

Z informacji uzyskanych w ramach wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z przedstawicielami przedsiębiorców i uczelni wyższych wynika, iż współpraca pomiędzy ośrodkami naukowymi na polu badań naukowych jest raczej ograniczona, gdyż w większości wypadków nie zidentyfikowano wspólnych obszarów badawczych. Instytucje naukowe, jeśli już współpracują, raczej szukają partnerów poza regionem.

Impas we współpracy ma przełamać także projekt budowy Regionalnego Centrum Innowacyjności (RCI) oraz Kujawsko-Pomorskiej Sieci Informacyjnej (K-PSI) realizowany przez Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy.

Budowanie sieci współpracy

Istotne dla rozwoju innowacyjności w BOF jest tworzenie sieci współpracy. Dzięki możliwości pozyskania finansowania na działalność klastrową w perspektywie finansowej 2007-2013 w Polsce powstawały liczne inicjatywy klastrowe, jednak niewielu z nich udało się rozwinąć działalność na tyle, aby przekształciły się w klastry. Aktualnie w BOF działa jeden silny ośrodek klastrowy - Bydgoski Klaster Przemysłowy w Bydgoszczy (łańcuch dostawców działających w branży przetwórstwa tworzyw sztucznych oraz produkcji narzędzi i form). Próby tworzenia sieci współpracy były podejmowane także w ramach Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi „EKOLAND” w Szubinie. W 2013 r. działania animacyjne były podejmowane na rzecz powołania Bydgoskiego Klastra Informatycznego, Kujawsko-Pomorskiego Klastra Wodnego, Kujawsko-Pomorskiego Klastra na Rzecz Proekologicznego Wykorzystania Materiałów Polimerowych, Klastra Turystyki Uzdrawiskowej i Medycznej¹⁸. W maju 2014 r. zainaugurowano działalność Bydgoskiego Klastra Lotniczego.

Należy zauważyć, iż zgodnie z kierunkami i założeniami polityki klastrowej w Polsce do 2020 roku opracowanej przez PARP klastrom przypisuje się istotną rolę w podnoszeniu innowacyjności

¹⁸ Portal prowadzony przez Toruńską Agencję Rozwoju Regionalnego S.A. <http://razemdlabiznesu.pl/strona-6-klastry.html>

i konkurencyjności gospodarki oraz wzmacnianiu specjalizacji regionalnych, a wśród kluczowych rekomendacji wymienia się konieczność dofinansowania inicjatyw klastrowych i koordynatorów klastrów, a także zintegrowanie dostępnego wsparcia publicznego wokół wybranych klastrów o kluczowym znaczeniu i potencjale konkurencyjnym.

Instytucje otoczenia biznesu

Usługi wsparcia innowacyjności gospodarki i transferu technologii w województwie kujawsko-pomorskim świadczą instytucje otoczenia biznesu. Nasycenie ww. ośrodkami w województwie kujawsko-pomorskim pozostaje na niskim poziomie (10 miejsce w kraju). Pod koniec 2011 r. na jeden ośrodek przypadało 4288 firm.¹⁹ Słabością regionalnej infrastruktury otoczenia innowacyjnego biznesu jest ich duża koncentracja w Bydgoszczy, co utrudnia korzystanie z usług ww. ośrodków przez przedsiębiorców z gmin oddalonych od miast rdzenia. Działalność doradczą, szkoleniową, wsparcie dla przedsiębiorstw i inwestorów oraz liczne projekty z zakresu rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności prowadzi Bydgoska Agencja Rozwoju Regionalnego. Wśród usług specjalistycznych oferowanych przez ośrodki innowacji dominują głównie usługi nakierowane na promocję innowacji oraz wsparcie doradcze i informacyjne istniejących przedsiębiorstw związane z innowacjami w regionie, a w mniejszym zakresie na wsparcie finansowe nowych przedsięwzięć. Badania ankietowe przeprowadzone wśród przedsiębiorców wskazywały także na niedopasowanie oferty IOB do oczekiwań i potrzeb firm. W szczególności m.in: wskazywano na to, że oferta jest mało konkretna, często zbyt ogólna w stosunku do specyficznych potrzeb przedsiębiorców; w przypadku firm na wysokim poziomie rozwoju technologicznego i specyficznej, specjalistycznej branży – IOB nie były w stanie zapewnić przedsiębiorstwom wsparcia i pomocy na satysfakcjonującym poziomie, zdarzało się także, że skorzystanie z oferty IOB było skomplikowane²⁰. Ponadto w regionie nadal brakuje ciekawej oferty finansowania inicjatyw wysokiego ryzyka.

Poniższa tabela prezentuje najważniejsze instytucje otoczenia biznesu, mające wpływ na rozwój BOF.

---

¹⁹ Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, Raport 2012, RAPR, 2012 r.

²⁰ Badanie przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia biznesu w ramach projektu Współpraca na rzecz budowania zdolności innowacyjnych przedsiębiorstw w regionie kujawsko-pomorskim, Toruń, 2012 r.

Tabela 19 Najważniejsze instytucje otoczenia biznesu wspierające rozwój innowacyjności BOF

Parki technologiczne	Inkubatory przedsiębiorczości	Ośrodki szkoleniowo-doradcze (wybrane)	Centra transferu technologii	Akademickie inkubatory przedsiębiorczości	Fundusze kapitału załączkowego / poręczeniowego	Sieci aniołów biznesu
Bydgoski Park Przemysłowo-Technologiczny www.bppt.pl	Regionalne Centrum Przedsiębiorczości Sp. z o.o. www.rcp.soleckujawski.pl	Pracodawcy Pomorza i Kujaw w Bydgoszczy	Regionalne Centrum Innowacyjności przy Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy www.utp.edu.pl	Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości (Wyższa Szkoła Gospodarki) www.aip.byd.pl	Bydgoski Fundusz Poręczeń Kredytowych w Bydgoszczy www.bfpk.bydgoszcz.pl	PolBAN - Business Angels Club (stowarzyszenie) w Bydgoszczy www.polban.pl
Park Przemysłowy w Solcu Kujawskim www.rcp.soleckujawski.pl		Kujawsko-Pomorska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Bydgoszczy		Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości (UTP) w Bydgoszczy www.inkubaory.pl	Polskie Towarzystwo Ekonomiczne www.pte. bydgoszcz.pl	

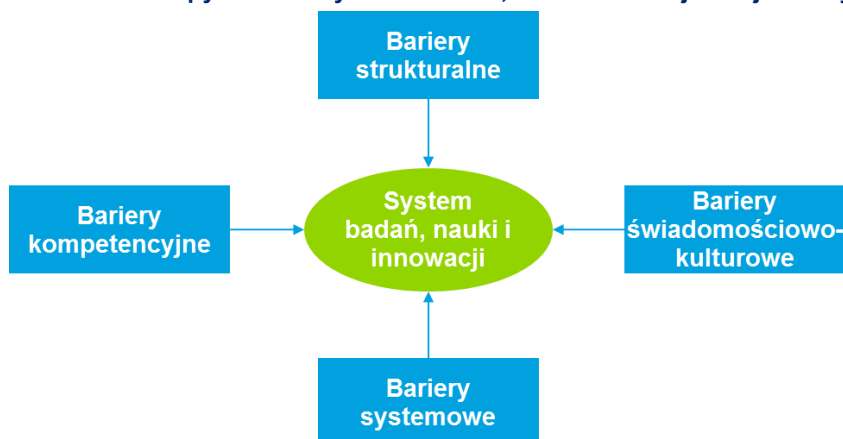
		Izba Przemysłowo- Handlowa w Bydgoszczy		Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości (UKW) w Bydgoszczy www.aip.byd.pl	Kujawsko-Pomorski Fundusz Poręczeń Kredytowych www.pozyczki.kujawsko-pomorskie.pl	
--	--	---	--	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania PARP zat. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, Raport 2012, RAPR, 2012 r.

Kluczowe bariery rozwoju innowacyjności

W literaturze wskazuje się na cztery główne grupy barier w systemie badań, nauki i komercjalizacji wiedzy. Właściwie wszystkie poniższe bariery występują także w BOF.

Schemat 6: Grupy barier w systemie badań, nauki i komercjalizacji wiedzy

Źródło: Opracowanie własne Deloitte na podstawie PARP

1. **Bariery strukturalne** – wynikają głównie ze specyfiki sektorów gospodarki, nauki, badań i rozwoju oraz wsparcia: nadmierna biurokratyzacja i formalizacja mechanizmów wsparcia z środków UE, nacisk na infrastrukturę techniczną kosztem usług wspierających przedsiębiorczość i transfer technologii, niski poziom konsolidacji systemu transferu technologii, niedojrzały rynek nowych koncepcji biznesowych, brak popytu polskiego rynku na innowacyjne produkty, nastawienie uczelni na rozwój płatnych usług dydaktycznych.
2. **Bariery świadomościowo-kulturowe** – są to cechy dotyczące braku zaufania czy też posługiwania się stereotypami: niski poziom kontaktów i współpracy środowiska przedsiębiorców z jednostkami naukowymi (często występuje kontakt nieformalny), pasywność instytucji naukowych w zakresie tworzenia oferty innowacyjnych rozwiązań
3. **Bariery systemowe** – dotyczą problemu przerostu regulacji, nadmiernej liczny aktów prawnych oraz zmienności prawa. Należy wymienić w tym miejscu bariery takie jak: brak spójnej wizji w jaki sposób polityka innowacyjna może przekładać się na rozwój społeczno-gospodarczy, zapisy odnoszące się do ochrony własności intelektualnej utrudniają generowanie korzyści z przyszłej komercjalizacji.
4. **Bariery kompetencyjne** – obejmują środowiska administracji publicznej, władz i administracji, uczelni wyższych, przedsiębiorców oraz kadr i zarządów instytucji wsparcia. Znajdują się tu bariery dotyczące problematyki pomocy publicznej, różnego rodzaju zagadnień własności intelektualnej, dostępnych usług proinnowacyjnych oraz rozwoju rynku finansowego wspierającego rozwój innowacji, które często przerastają kompetencje osób zajmujących się tą szeroką dziedziną.

Ponadto barierę w efektywnej współpracy uczelni z przedsiębiorstwami stanowią braki odpowiedniej infrastruktury badawczej, która mogłaby w znaczący sposób przyczynić się do bardziej dynamicznego rozwoju przemysłu w zakresie rozwiązań proinnowacyjnych. Województwo kujawsko-pomorskie

skupia tylko 2,1% wartości aparatury naukowo-badawczej kraju, podczas gdy np. mazowieckie aż 30,6%. Stopień zużycia aparatury określono na poziomie 63,1%²¹.

W okresie programowania 2007-2013 w obszarze funkcjonalnym realizowano szereg projektów mających na celu podniesienie poziomu innowacyjności regionu, a wśród nich m.in.:

- Pomeranus Seed - celem projektu było zwiększenie liczby nowych, innowacyjnych przedsiębiorstw
- Wdrożenie koncepcyjnej technologii produkcji w sektorze hutnictwa szkła, oraz Wdrożenie innowacyjnej technologii budowy i eksploatacji telemetrycznych pojazdów szynowych – celem projektów było wdrożenie innowacyjnych rozwiązań w przedsiębiorstwach
- Projekty dotyczące akademickiej przedsiębiorczości studentów oraz tematyki spin-off realizowane na uczelniach wyższych
- Utworzenie Centrum Zarządzania Regionalnym Systemem Innowacji, oraz utworzenie Regionalnego Ośrodka Rozwoju Innowacji i Społeczeństwa Informacyjnego
- Realizacja II etapu Regionalnego Centrum Innowacyjności

Do ciekawych inicjatyw należy również rozwój działalności innowacyjnych laboratoriów inLAB utworzonych przy Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy, która polega na „opracowaniu narzędzi służących poszerzeniu dopływu innowacyjnych rozwiązań na rzecz gospodarki w postaci nowatorskiego modelu transferowania wiedzy z uczelni do przedsiębiorstw: „Laboratoriów inLAB” oraz „Kwestionariusza potencjału środowiska akademickiego w zakresie prac B+R”. Projekt realizowany jest w partnerstwie ponadnarodowym z Uniwersytetem Laurea i zakłada zaadaptowanie rozwiązań stosowanych w Finlandii. Użytkownikami powstałych rozwiązań będą przede wszystkim uczelnie wyższe ich studenci oraz pracownicy naukowci. Uczelnie będą mogły bezpłatnie zastosować rozwiązania opracowane w ramach projektu i uruchomić u siebie jednostkę inLAB. Odbiorcami badań realizowanych w inLAB będą przedsiębiorstwa oraz jednostki B+R”²².

---

²¹ http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/NTS_nauka_i_teknika_2012.pdf

²² Strona internetowa projektu InLab Badania i rozwój: <http://www.inlab.byd.pl/index.php?id=2>

2.1.5. Pomoc społeczna

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	Długotrwałe bezrobocie jest kluczowym zjawiskiem wpływającym na niedostatek materialny powodujący konieczność ubiegania się mieszkańców o wsparcie z Ośrodków Pomocy Społecznej
2	Na skutek zmian demograficznych znacząco wzrastają potrzeby związane z opieką nad osobami starszymi
3	Obecnie pomiar skuteczności i efektywności działania pomocy społecznej nie jest powszechnie praktykowany

Obszarem, który odgrywa znaczącą rolę w zapewnieniu spójnego i harmonijnego rozwoju społeczeństwa jest pomoc społeczna, umożliwiająca przewyciężenie trudnych sytuacji życiowych osobom i rodzinom, które nie są w stanie pokonać ich na własną rękę. Pomoc społeczna ma szczególne znaczenie zwłaszcza na terenach dotkniętych ponadprzeciętnie wysokim bezrobociem, do których zaliczają się niektóre gminy należące do Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego. Dodatkowo procesy starzenia się społeczeństwa i wydłużania przeciętnej długości życia sprawiają, że pomoc społeczna jest obszarem, któremu warto przyrzeć się bliżej.

Zagadnienie pomocy społecznej jest istotne także z punktu widzenia zasad zrównoważonego rozwoju w kwestiach takich jak: podniesienie jakości życia zarówno obecnych jak i przyszłych pokoleń, równości szans, spójność społeczna oraz ochrona zdrowia ludzkiego. Dobra jakość życia dla wszystkich ludzi jako jeden z głównych celów zrównoważonego rozwoju, stawiają zagadnienia z zakresu pomocy społecznej wysoko w rankingu priorytetów na najbliższe lata.

W poniższym rozdziale przeanalizowane zostały potrzeby z zakresu pomocy społecznej oraz podstawowe wskaźniki opisujące jej działania. Następnie przedstawione zostały zidentyfikowane cele strategiczne i przykładowe cele operacyjne dla niniejszego obszaru.

Zapotrzebowanie na pomoc społeczną

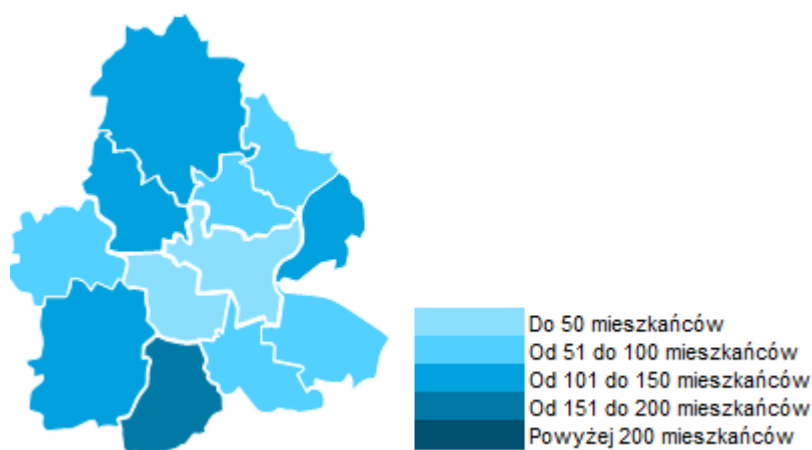
Punktem wyjścia rozważań o stanie pomocy społecznej na terenie BOF powinno być dogłębne poznanie zjawisk powodujących konieczność ubiegania się o pomoc, a także rozeznanie lokalnych potrzeb społecznych.

W 2012 roku na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego z pomocy społecznej skorzystało²³ 33,5 tys. Osób korzystających z pomocy społecznej na całym obszarze wyniósł natomiast 6,9%²⁴.

²³ Osoby w rodzinach korzystających z pomocy społecznej

²⁴ Rokiem bazowym dla niniejszej analiz jest rok 2012, jest to uwarunkowane kompletnością danych dla całego obszaru funkcjonalnego. W przypadku miasta rdzenia dostępne są również dane za rok 2013. W 2013 roku w Bydgoszczy z pomocy społecznej skorzystało 15,6 tys. osób, co stanowiło 4,6% mieszkańców.

Mapa 6 Liczba mieszkańców obszaru BOF korzystających z pomocy społecznej* na 1000 mieszkańców w 2012 r.

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, 2012

Najlepsza sytuacja, pod względem ilości osób korzystających z pomocy społecznej, panowała w gminie Białe Błota i Bydgoszczy, gdzie z pomocy społecznej korzysta mniej niż 50 mieszkańców w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miasta (wskaźnik ten dla gminy Białe Błota wyniósł 47,6 mieszkańca na 1000 a w przypadku Bydgoszczy wynosił 49,9 mieszkańców na 1000). Dobrym wynikiem legitymuje gmina Osielsko (58 mieszkańców na 1000). Zdecydowanie najgorzej prezentuje się gmina Łabiszyn, w której w 2012 roku prawie co piąty mieszkaniec otrzymywał wsparcie opieki społecznej (184 mieszkańców na 1000). Nie najlepiej wygląda również sytuacja w gminie Dąbrowa Chełmińska (166,3). Ogólnym trendem, który można zauważyć na terenie BOF jest zwiększenie natężenia korzystania z pomocy społecznej wraz ze zwiększeniem odległości od głównego miasta obszaru funkcjonalnego.

1 Długotrwałe bezrobocie jest kluczowym zjawiskiem wpływającym na niedostatek materialny powodujący konieczność ubiegania się mieszkańców o wsparcie z Ośrodków Pomocy Społecznej

Do kluczowych czynników powodujących konieczność ubiegania się o wsparcie ze strony pomocy społecznej należy zaliczyć ubóstwo wynikające często z długoterminowego bezrobocia. Kolejnymi czynnikami kwalifikującymi do wsparcia z pomocy społecznej są niepełnosprawność (fizyczna i umysłowa), zły stan zdrowia oraz uzależnienia. Bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych jest również istotnym czynnikiem rodzącym zapotrzebowanie na wsparcie. W zależności od czynnika, który kwalifikuje daną osobę/rodzinę do wsparcia przez pomoc społeczną powinny być wykorzystywane różne instrumenty wsparcia.

W przypadku, gdy powodem zwrócenia się danej osoby do pomocy społecznej jest jej długotrwałe bezrobocie osoba taka powinna zostać wsparta w uzyskaniu nowej pracy. Najczęściej przybiera to formę:

- Doradztwa zawodowego

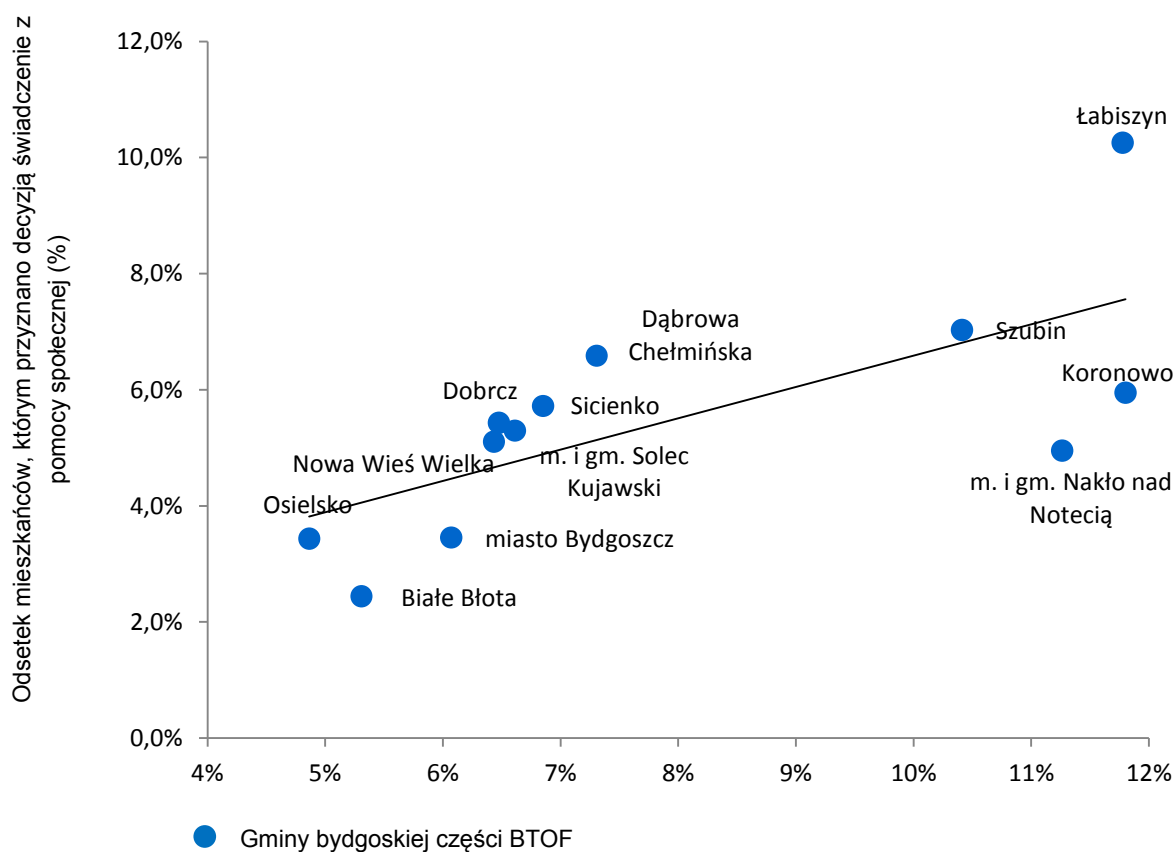
- Możliwości uczestnictwa w kursach doszkalających i podnoszących kwalifikacje zawodowe;
- Poprzez wsparcie w aktywnym poszukiwaniu pracy (np. organizacja szkoleń z zakresu umiejętności poszukiwania pracy)

Instrumentem skutecznym w mobilizowaniu osób bezrobotnych do podejmowania czynności mających na celu ich aktywizację zawodową są kontrakty socjalne. Za pomocą tego instrumentu pracownicy opieki społecznej wyznaczają cele swoim podopiecznym, które mają ich zmotywować do podejmowania czynności, prowadzących do polepszenia ich sytuacji życiowej. W przypadku braku wywiązania się przez osobę korzystającą z pomocy społecznej z celu wskazanego w kontrakcie społecznym (np. dana osoba nie zarejestrowała się, jako bezrobotny w Powiatowym Urzędzie Pracy, mimo, iż się do tego zobowiązała) pojawia się przesłanka do zaprzestania wypłacania zasiłku.

Dodatkową korzyścią stosowania instrumentu kontraktu socjalnego jest to, że można wykorzystywać go, jako narzędzie pomagające zredukować wsparcie dla osób, które traktują zasiłki z pomocy społecznej jako sposób na życie, mimo iż są zdolne do pracy. Kontrakt socjalny nie będzie miał jednak zastosowania w przypadku, gdy powodem korzystania z pomocy społecznej przez daną osobę są na przykład problemy zdrowotne czy niepełnosprawność.

Poniższy wykres przedstawia zależność pomiędzy wskaźnikiem bezrobocia (liczonym, jako procent bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym) oraz odsetkiem mieszkańców poszczególnych gmin korzystających ze wsparcia pomocy społecznej.

Wykres 27. Korelacja pomiędzy odsetkiem osób bezrobotnych i korzystających z pomocy społecznej wg gmin w 2012

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu

W obszarze funkcjonalnym występuje znacząca korelacja pomiędzy odsetkiem bezrobotnych i odsetkiem mieszkańców, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. W Gminie Łabiszyn występuje również bardzo wysoki odsetek osób korzystających z pomocy społecznej. Miasto rdzenia na tle pozostałych gmin obszaru funkcjonalnego cechuje względnie niski odsetek osób bezrobotnych jak i korzystających z pomocy społecznej.

W przypadku wsparcia rodzin borykających się z problemami opiekuńczo-wychowawczymi jednym z najskuteczniejszych instrumentów jest asysta rodzicielska. Instrument ten polega na tym, że rodzinie borykającej się z problemami wychowawczymi przydzielany jest opiekun będący pracownikiem pomocy społecznej. Opiekun ten na bieżąco wspiera rodzinę w przeciwstawianiu się trudnościom życiowym oraz daje wskazówki rodzicom w kwestiach wychowawczych. Największą korzyścią tej metody jest to, że działa ona w dużej mierze prewencyjnie i zmniejsza prawdopodobieństwo, umieszczenia dzieci objętych asystą w placówkach wychowawczych.

2 Na skutek zmian demograficznych znacząco wzrastają potrzeby związane z opieką nad osobami starszymi

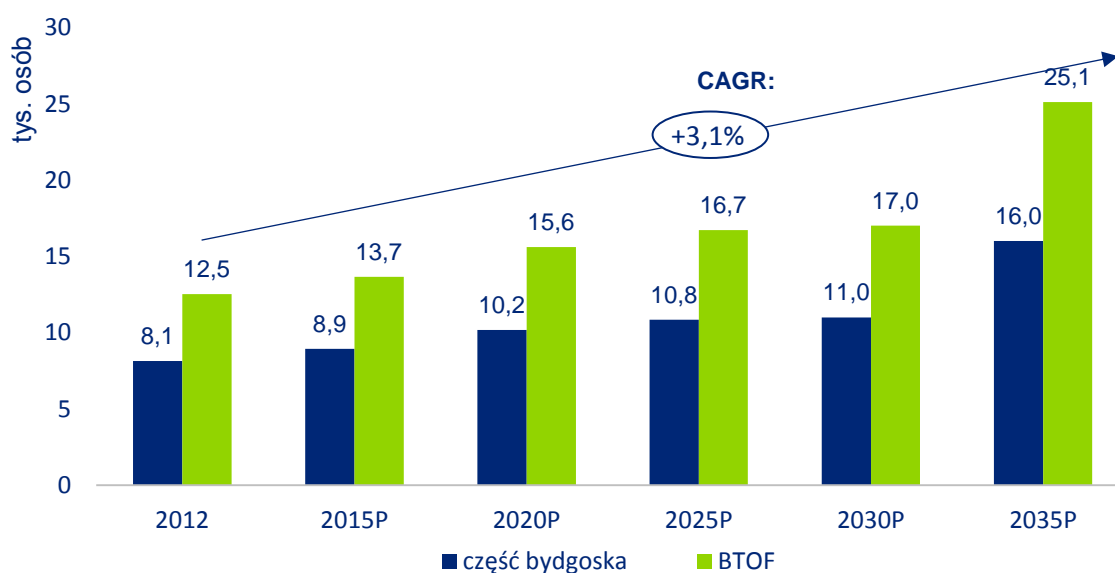
Kluczowa z punktu widzenia oszacowania rozmiaru potrzeb pomocy społecznej jest analiza trendów demograficznych występujących na terenie bydgoskiej części Bydgosko-Toruńskiego Obszaru

Funkcjonalnego. Zgodnie z prognozami GUS liczba mieszkańców ogółem na obszarze bydgoskiej części BTOF spadnie o 7% do około 500 tysięcy w 2035 roku. Należy jednak zwrócić uwagę na duże różnice pomiędzy poszczególnymi grupami wiekowymi. Według prognoz udział emerytów wśród wszystkich mieszkańców bydgoskiej części BTOF wzrośnie w związku z tym z 18,6% w 2012 roku do 25,8% w roku 2035. Trend ten jest jeszcze bardziej widoczny, gdy weźmiemy pod uwagę wskaźnik obciążenia demograficznego ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku nieprodukcyjnym. Wskaźnik ten na koniec 2012 roku wyniósł 56,4%, zaś w roku 2035 r. będzie to już 70,9%.

Rosnąca liczba ludzi starszych jest szczególnie widoczna, kiedy spojrzymy na grupę wiekową 85+, która w okresie 2012-2035 podwoi się. Należy zaznaczyć, że w kolejnych latach spodziewać się można jeszcze większego przyrostu osób z najstarszej grupy wiekowej, jako że 85 rok życia osiągać będą wtedy kolejne roczniki wyżu z lat 50.

Poniższy wykres przedstawia prognozę liczby osób w grupie wiekowej 85+ na terenie Bydgoskiego obszaru funkcjonalnego.

Wykres 28. Liczba osób w grupie wiekowej 85+ - prognoza na lata 2015-2035

Źródło: Bank Danych Lokalnych dostęp 10 kwietnia 2014

Zmiany demograficzne powodują konieczność wprowadzenia efektywnego systemu wsparcia dla osób starszych. Kluczowym aspektem jest stworzenie efektywnego wsparcia dla osób starszych pozwalającego im jak najdłużej funkcjonować w swoim środowisku domowym. Wsparcie to powinno obejmować pomoc w prostych czynnościach dnia codziennego takich jak zrobienie zakupów czy przygotowanie posiłków, a także obejmować powinno specjalistyczne usługi opiekuńcze np. zabiegi rehabilitacyjne. Obecnie na terenie BOF występują już problemy z dostępnością miejsc w domach pomocy społecznej dla seniorów. Wraz ze zwiększaniem się liczby osób w grupie wiekowej 85+ problem ten będzie się nasilał. Niezbędne jest więc podjęcie działań prowadzących do zwiększenia dostępności miejsc w domach opieki społecznej dla osób starszych. Zwiększenie dostępności miejsc w domach opieki dla seniorów można zrealizować zarówno poprzez rozbudowywanie sieci domów pomocy społecznej zarządzanych przez ośrodki pomocy społecznej jak również poprzez stworzenie atrakcyjnych warunków dla podmiotów prywatnych, które mogłyby odciążać placówki publiczne.

Obecnie pomiar skuteczności i efektywności działania pomocy społecznej nie jest powszechnie praktykowany

W przypadku oceny działalności pomocy społecznej należy rozróżnić dwa kluczowe składniki wpływające na jej jakość:

- Skuteczność;
- Efektywność.

Skuteczność odnosi się w tym przypadku do zbadania stopnia, w jakim poprawa dobrobytu teoretycznie możliwa do osiągnięcia została osiągnięta. Efektywność pomocy społecznej definiowana jest natomiast, jako osiągnięcie efektów w zakresie poprawy dobrobytu przy poniesieniu minimalnych możliwych nakładów²⁵.

Obecnie badanie skuteczności pomocy społecznej w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym nie jest powszechnie praktykowane. W przypadku programów służących do aktywizacji zawodowej bezrobotnych, los ich uczestników najczęściej nie jest śledzony, co powoduje niemożność stwierdzenia ich dokładnej skuteczności. Należy jednak zauważyć, że ustalenie wskaźnika mierzącego na przykład skuteczność pomocy społecznej względem wspieranych osób ze znaczącym stopniem wrodzonej niepełnosprawności jest bardzo trudne bądź w niektórych przypadkach niemożliwe gdyż „poprawa dobrobytu” podopiecznego opieki społecznej jest bardzo ciężko definiowalna.

Wprowadzenie pomiaru skuteczności działania pomocy społecznej w tych obszarach, w których jest to możliwe, wprowadza dodatkowo możliwość wprowadzenia systemu motywacyjnego dla pracowników opieki społecznej.

Pomiar efektywności działania pomocy społecznej jest niezbędny do wyboru najtańszego sposobu realizacji określonego celu przy spełnieniu kryteriów jakościowych. Dokładna kalkulacja kosztów niezbędnych do zrealizowania poszczególnych zadań jest szczególnie potrzebna w przypadku podejmowania decyzji o sposobie ich realizacji. Przykładem może być wybór między inwestycją rozbudowy domu pomocy społecznej bądź zleceniem podmiotowi prywatnemu wykonywania zadań z tego zakresu. Poprawna kalkulacja kosztu każdego z rozwiązań np. w przeliczeniu na miesięczny koszt utrzymania jednego podopiecznego pozwoli na wybór rozwiązania najefektywniejszego pod względem ekonomicznym.

---

²⁵ A. Donabedian, An Introduction to Quality Assurance in Health Care

2.1.6. Rolnictwo

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Bardziej miejski niż całego województwa charakter obszaru</p> <ul style="list-style-type: none"> W skali kraju województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się dużym udziałem terenów rolniczych, jednak BOF charakteryzuje się znacznie niższym ich odsetkiem. Mimo że rolnictwo stanowi dla kujawsko-pomorskiego ważny sektor gospodarki, na samym obszarze funkcjonalnym większy nacisk kładzie się na przemysł i usługi.
2	<p>Istotny udział produkcji buraka cukrowego i rzepaku w strukturze upraw</p> <ul style="list-style-type: none"> Struktura upraw BOF charakteryzuje się znacznie wyższym niż w całej Polsce udziałem buraka cukrowego i rzepaku W regionie funkcjonują również wykorzystujące te surowce cukrownie w Nakle nad Notecią oraz zakłady tłuszczowe w Kruszwicy.
3	<p>Dogodne warunki dla rozwoju rolnictwa uwzględniając jakość gleb i zaplecze naukowe</p> <ul style="list-style-type: none"> Jakość gleb w powiatach, których gminy wchodzi w skład BOF jest wyższa niż średnia krajowa (jednak nie najwyższa biorąc pod uwagę całe woj. kujawsko-pomorskie). Obszar BOF posiada szerokie zaplecze naukowe w dziedzinie rolnictwa. W Bydgoszczy znajduje się Uniwersytet Techniczno-Przyrodniczy, a pojedyncze wydziały związane z rolnictwem funkcjonują na innych uczelniach obszaru. Oprócz tego w Bydgoszczy znajduje się oddział Państwowego Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, a także ośrodek badawczy Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego
4	<p>Spadająca popularność rolnictwa na obszarze funkcjonalnym</p> <ul style="list-style-type: none"> Liczba zatrudnionych w rolnictwie spadła na obszarze funkcjonalnym w latach 2008-2012 o ponad 13%, zaś liczba studiujących kierunki rolnicze w tym samym okresie zmniejszyła się aż o 40%. Odsetek pracujących w rolnictwie jest na BTOF dużo niższy niż w Polsce i woj. kujawsko-pomorskim, jednak obszar funkcjonalny jest zróżnicowany pod tym względem. Zauważalny jest związek pomiędzy liczbą bezrobotnych, a odsetkiem pracujących w rolnictwie w danej gminie.

Analiza obszaru została przeprowadzona na podstawie przeglądu szeregu dokumentów, opracowań strategicznych (w tym w zakresie promocji regionu) oraz danych statystycznych regionu. Na tej podstawie zostały zaprezentowane wnioski z diagnozy oraz proponowane kierunki działań.

Nowoczesny sektor rolno-spożywczy to jeden z celów strategicznych wpisanych w Strategię Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 roku. Kierowany jest on przede wszystkim do obszarów wiejskich i małych miast. Rolnictwo jest jednym z wiodących obszarów rozwojowych województwa. Analiza przestrzenna województwa pozwala jednak zauważyć, że region odznacza się sporym zróżnicowaniem, jeśli chodzi o ogólne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa.

1

Charakterystyka obszaru

W gospodarstwach rolnych na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego według Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku znajdowało się 96 306 ha użytków rolnych, co stanowi 42,7% powierzchni całego obszaru funkcjonalnego. Jest to wynik niższy od średniej dla Polski, która wynosi 49,6%. Średnia dla BOF jest także znacznie niższa od średniej dla województwa kujawsko-pomorskiego wynoszącej 59,9%.

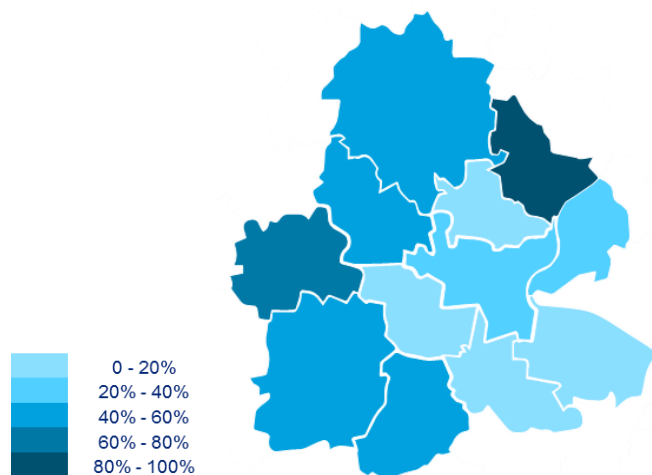
Tabela 20. Powierzchnia użytków rolnych w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym w 2010 r

	Powierzchnia użytków rolnych [ha]	% powierzchni całego obszaru
Polska	15 502 975	49,6%
kujawsko-pomorskie	1 076 132	59,9%
BOF	96 306	42,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, dostęp 23.04.2014

Na terenie BOF występuje w tej kwestii znaczne zróżnicowanie w poszczególnych gminach. Najmniej terenów rolniczych występuje wzdłuż doliny Wisły w gminie Solec Kujawski (12,5%), co wynika m. in. z większego zagęszczenia lasów na tamtym terenie. Niski odsetek terenów rolniczych występuje oczywiście także w największym mieście obszaru – Bydgoszczy (27,1%). Z drugiej jednak strony tereny rolnicze obejmują zdecydowaną większość powierzchni gminy Dobrcz (87%). Bydgoski Obszar Funkcjonalny jest nieco mniej rolniczy w porównaniu do TOF, gdzie grunty rolnicze stanowią 49,9%.

Rysunek 1. Odsetek terenów rolniczych na obszarze gmin BOF w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, dostęp 23.04.2014

Struktura upraw

Bydgoski Obszar Funkcjonalny wyróżnia się na tle kraju strukturą uprawianych roślin, jako że odsetek upraw roślin przemysłowych: buraków cukrowych (5,3%) i rzepaku (12,8%) w porównaniu do reszty kraju jest wyższy (odpowiednio o 3,1 i 9,1 punktów procentowych). Podobnie wygląda struktura na Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym, jednak zauważalne jest, że na TOF udział buraków cukrowych jest jeszcze wyższy i wynosi 12,1%.

Tabela 21. Struktura uprawianych roślin na terenie BOF w 2010 r.

	Zboża	Warzywa	Buraki cukrowe	Rzepak
Polska	55,9%	38,2%	2,2%	3,7%
kujawsko-pomorskie	53,1%	29,0%	7,0%	10,8%
BOF	58,2%	28,3%	5,3%	12,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, dostęp 23.04.2014

Powyższa struktura w dużej mierze wiąże się z obecnością w regionie dużych cukrowni (np. znajdującej się na BOF w Nakle nad Notecią cukrowni należącej do Krajowej Spółki Cukrowej) oraz największego w Polsce zakładu przetwórstwa nasion oleistych w Kruszwicy. Sytuacja ta determinuje również strukturę upraw w całym województwie, gdzie także zaznacza się większy niż w całym kraju udział upraw roślin przemysłowych. Pod względem areалу i wielkości zbiorów buraków cukrowych woj. kujawsko-pomorskie w 2012 r. uplasowało się drugim miejscu, tuż za województwem wielkopolskim.

Kolejnym istotnym czynnikiem w kwestii gospodarstw rolnych jest ich wielkość. Bydgoski Obszar Funkcjonalny odznacza się na tle kraju prawie dwukrotnie większym udziałem gospodarstw dużych, o powierzchni powyżej 15 ha. Odsetek ten jest jeszcze wyższy w samym województwie kujawsko-pomorskim (21,2% w stosunku do 16,8% na BOF). W porównaniu do województwa na obszarze funkcjonalnym widoczny jest także odsetek gospodarstw najmniejszych – aż 37,6% to gospodarstwa o powierzchni poniżej 1 ha. Struktura wielkości gospodarstw wygląda podobnie na Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym, jednak zdecydowanie mniej (24,1%) jest tam gospodarstw najmniejszych, za to więcej średniej tych wielkości (między 5 a 15 ha).

Tabela 22. Wielkość gospodarstw rolnych na terenie BOF w 2010 r.

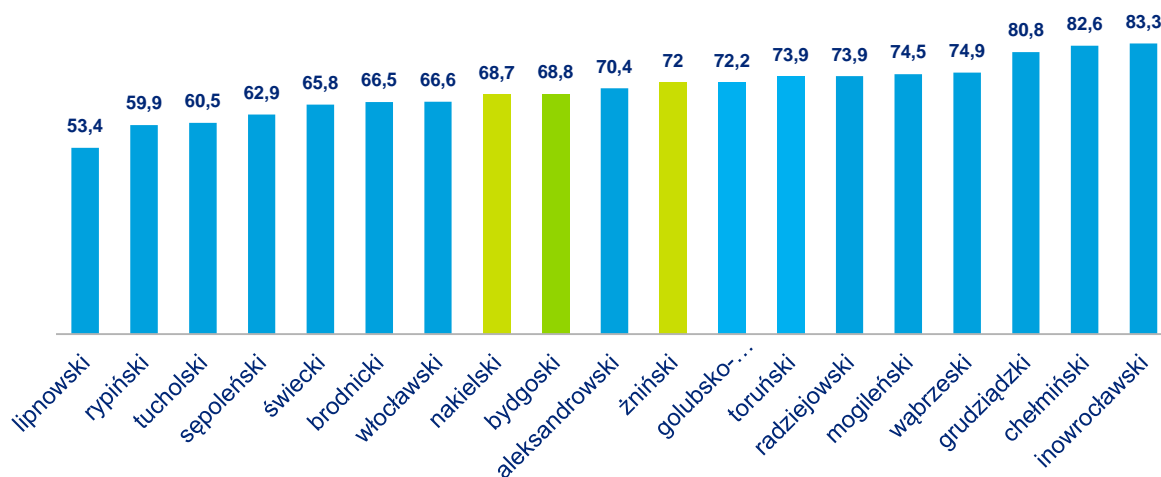
	poniżej 1 ha	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	powyżej 15 ha
Polska	31,4%	37,8%	15,4%	6,7%	8,6%
kujawsko-pomorskie	23,2%	24,8%	18,6%	12,1%	21,2%
BOF	37,6%	26,0%	12,1%	7,5%	16,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, dostęp 23.04.2014

Warunki dla rozwoju rolnictwa

Pod względem jakości gleb, mierzonej wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej powiat bydgoski (68,8 pkt) plasuje się w okolicach średniej dla województwa kujawsko-pomorskiego wynoszącej 69,1 pkt. Podobne wyniki uzyskały gleby w powiatach nakielskim i żnińskim, których pojedyncze gminy wchodzą w skład obszaru funkcjonalnego. Wartości te są wyższe od średniej dla Polski, która osiąga wartość 66,6 pkt, jednak warto zaznaczyć, że potencjał rolniczy na terenie BOF jest znacząco niższy w porównaniu do powiatów dysponujących glebami o najwyższej jakości, jak inowrocławski (83,3 pkt), czy chełmiński (82,6 pkt), gdzie panują bardzo korzystne warunki dla rolnictwa.

Rysunek 2. Jakość gleb w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego* w 2010 r.

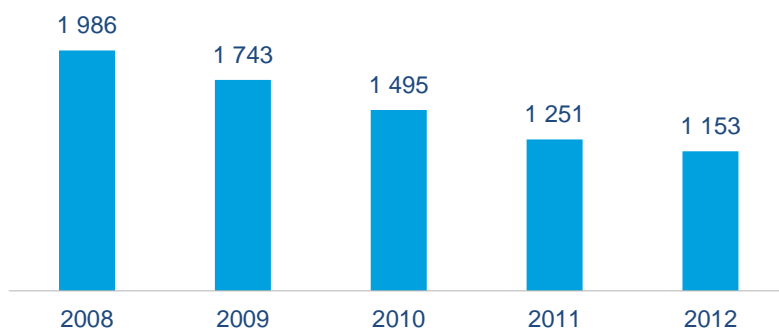

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IUNiG Puławy

*- powiaty grodzkie nie były wzięte pod uwagę w badaniu jakości gleb

Obszar funkcjonalny posiada szerokie zaplecze naukowe w dziedzinie rolnictwa. W regionie siedzibę ma Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, który posiada kilka wydziałów nakierowanych na rolnictwo. Są to wydziały: Hodowli i Biologii Zwierząt, Rolnictwa i Biotechnologii i Technologii Chemicznej. Istnieje także Wydział Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Oddział w Bydgoszczy Państwowego Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, Ośrodek badawczy w Bydgoszczy Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy. Zaplecze to stanowi źródło innowacyjnych rozwiązań w zakresie rolnictwa. Jednocześnie liczba studentów na kierunkach rolniczych z roku na rok maleje. Jak pokazuje poniższy wykres w ciągu 5 lat liczba studentów kierunków rolniczych spadła aż o 40% z prawie 2 tysięcy w 2008 do 1 153 w roku 2012.

Rysunek 3. Liczba studentów kierunków rolniczych na terenie BTOF w latach 2008-2012*

* GUS podaje tylko statystyki dla podregionu bydgosko-toruńskiego, brak danych dla poszczególnych powiatów i gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, dostęp 23.04.2014

4

Zatrudnienie w rolnictwie

Spadającą popularność rolnictwa zauważyć można również analizując strukturę zatrudnienia na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym. Liczba osób pracujących w rolnictwie spadła tam w latach 2008-2012 o ponad 13% i obecnie ich odsetek wśród wszystkich zatrudnionych wynosi tylko 3,9%, podczas gdy w Polsce i województwie kujawsko-pomorskim oscyluje on w okolicach 20%.

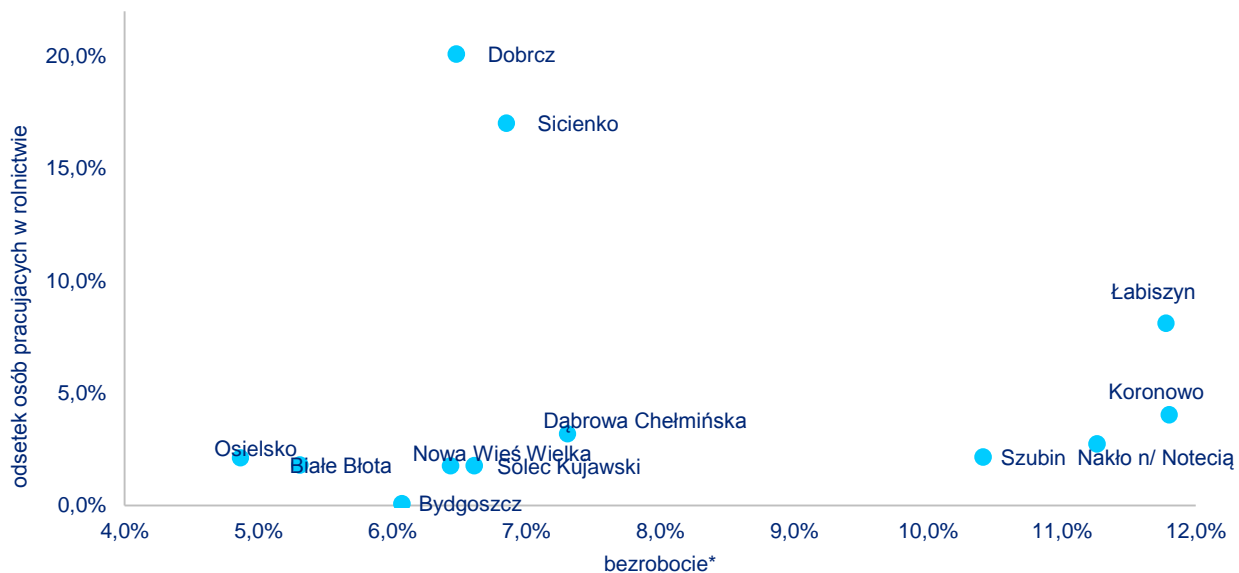
Tabela 23. Struktura zatrudnienia na terenie BOF w 2012 r.

	rolnictwo	przemysł	usługi
Polska	21,6%	27,5%	50,9%
kujawsko-pomorskie	19,9%	30,8%	49,3%
BOF	3,9%	33,8%	62,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS, dostęp 23.04.2014

Struktura zatrudnienia jest jednak zróżnicowana na terenie samego obszaru funkcjonalnego. Widoczne jest to również przy porównaniu BOF i TOF, gdzie odsetek pracujących w rolnictwie wynosi odpowiednio 3,9% i 8,9%. Dlatego też obok miejsc takich jak Bydgoszcz, gdzie odsetek zatrudnionych w rolnictwie jest bliski zeru, na terenie obszaru znajdują się też gminy, jak np. Dobrcz i Sicienko, w których z rolnictwa utrzymuje się znaczna część mieszkańców. Poniższy wykres pokazuje również, że można dostrzec niewielki związek pomiędzy liczbą bezrobotnych, a odsetkiem pracujących w rolnictwie.

Rysunek 4. Bezrobocie i odsetek pracujących w rolnictwie na terenie BOF w 2012 r.

*- bezrobocie obliczone jako stosunek bezrobotnych do liczby pracujących w rolnictwie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS

2.2. Transport i infrastruktura

2.2.1. Infrastruktura transportowa

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Istotna luka integracyjna pomiędzy głównymi miastami województwa kujawsko-pomorskiego oraz Bydgoskiego i Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego</p> <p>Elementami tej luki jest m.in. uboga oferta komunikacji podmiejskiej czy fragmentaryczne rozwiązania dotyczące ścieżek rowerowych. Czynnikiem, które mają największy potencjał integracyjny, są:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Transport publiczny, • Infrastruktura rowerowa.
2	<p>Dobrze rozwinięta sieć kolejowa</p> <p>W regionie istnieje dobrze rozwinięta sieć kolejowa, a jej gęstość jest niemal o połowę większa niż w pozostałej części kraju. Mowa nie tylko o liniach łączących Bydgoszcz i Toruń z innymi dużymi ośrodkami miejskimi na terenie całego kraju, ale – przede wszystkim – o liniach mających znaczenie regionalne (linie 18, 131 oraz 353). Odcinki kolejowe leżące w BOF w większości są przystosowane do osiągania prędkości 120 km/h bądź większej, co dobrze rokuje w kwestii przyszłego rozwoju infrastruktury kolejowej.</p>
3	<p>Potencjał szlaków wodnych</p> <p>BOF jest położony w pobliżu szlaków wodnych, w tym międzynarodowych. Szczególnie Bydgoszcz jest korzystnie położona na skrzyżowaniu dróg E40 i E70. Program rewitalizacji Międzynarodowej Drogi Wodnej E70 ma za zadanie między innymi przywrócić żeglugi turystycznej i – co istotne – towarowej.</p>

Diagnoza obszaru transportu została przeprowadzona w oparciu o:

- Analizę dokumentów strategicznych regionu,
- Analizę raportów tematycznych i branżowych,
- Przeprowadzenie wywiadów pogłębionych z przedstawicielami gmin i interesariuszy instytucjonalnych,
- Analizę fiszek projektowych jako źródła pomysłów na realizację projektów inwestycyjnych.

Dokumentacja zastana, analizowana na potrzeby diagnozy w obszarze transportu, obejmowała między innymi plany zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Bydgoszczy i Torunia czy europejską *Zieloną Księgę: W kierunku nowej kultury mobilności w mieście*.

Transport publiczny

Przeprowadzona przez nas analiza pokazuje, że komunikacja publiczna w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym stoi przed wieloma wyzwaniami.

W Bydgoszczy transport publiczny odpowiada za 41,7% podróży pieszych oraz 28,9% wszystkich podróży na terenie miasta²⁶. Za organizację i zarządzanie komunikacją publiczną, na którą składa się transport autobusowy i tramwajowy, odpowiada Zarząd Dróg Miejskich i Komunikacji Publicznej. Jednorazowy bilet to koszt 3,00 zł, zaś bilet miesięczny na wszystkie linie kosztuje 92,00 zł²⁷. Komunikacja autobusowa, której udział w transporcie publicznym wynosi 71,89%²⁸, realizowana jest przez trzech operatorów: Miejskie Zakłady Komunikacyjne w Bydgoszczy, Mobilis oraz PKS w Bydgoszczy. Zdecydowaną większość pracy przewozowej obsługuje MZK w Bydgoszczy, zaś pozostałe podmioty są operatorami na pojedynczych liniach. Łącznie trawcja autobusowa składa się z 33 linii dziennych oraz 5 linii nocnych funkcjonujących przez cały tydzień. Linie o największym znaczeniu kursują z częstotliwością średnio co 5-7 minut²⁹, a w godzinach szczytu komunikację autobusową obsługuje 183 pojazdów. Łącznie operatorzy komunikacji autobusu na terenie Bydgoszczy dysponują 215 autobusami, których średni wiek to 7,77 lat³⁰. Autobusy niskopodłogowe stanowią 79% całego taboru autobusowego³¹. Trawcją autobusową w 2013 r. przewieziono około 71 mln pasażerów, zaś średnia prędkość komunikacyjna wyniosła 23,0 km/h.

Za obsługę komunikacji szynowej, która odpowiada za 28,11% przejazdów komunikacji miejskiej, odpowiada MZK w Bydgoszczy. Trawcja tramwajowa składa się z 8 linii kursujących w szczycie co 7,5 minuty (linia nr 3 o znaczeniu magistralnym) i 15 minut (pozostałe linie). Długość czynnych torów to 30,85 km³². Łącznie Miejskie Zakłady Komunikacyjne dysponują 68 pociągami, których średni wiek wynosi aż 28,09 lat. Za wyjątkiem dwóch pociągów Pesa 122N zakupionych w 2008 roku, bydgoski tabor składa się z nieprzystosowanych do przewozu osób niepełnosprawnych wysokopodłogowych tramwajów wyprodukowanych w latach 1980-1990 przez Konstal. Trawcją tramwajową w 2013 r. przewieziono 28,1 mln pasażerów, zaś średnia prędkość komunikacyjna wyniosła 17,8 km/h.

---

²⁶ R. Grzegorzewski, M. Gust, *Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla miasta Bydgoszczy*, 2013, s. 22.

²⁷ Cena za bilet normalny, bilety ulgowe kosztują 50% mniej.

²⁸ Ibidem.

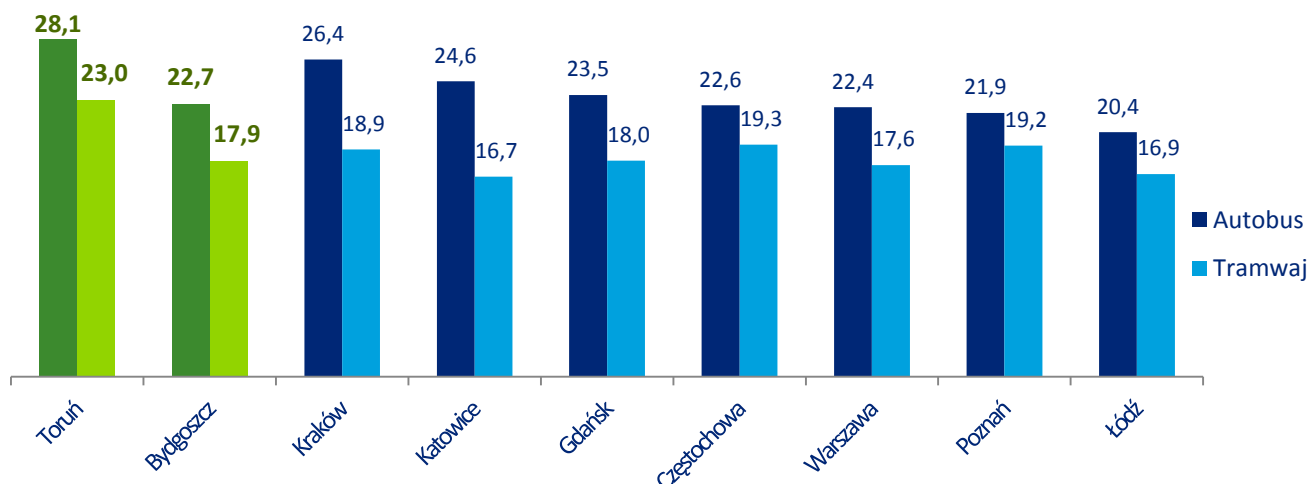
²⁹ <http://www.zdmikp.bydgoszcz.pl/index.php/pl/o-firmie/sfera-komunikacji-zbiorowej>

³⁰ R. Grzegorzewski, M. Gust, op. cit., s. 148.

³¹ Ibidem, s. 152-153.

³² <http://www.zdmikp.bydgoszcz.pl/index.php/pl/o-firmie/sfera-komunikacji-zbiorowej>

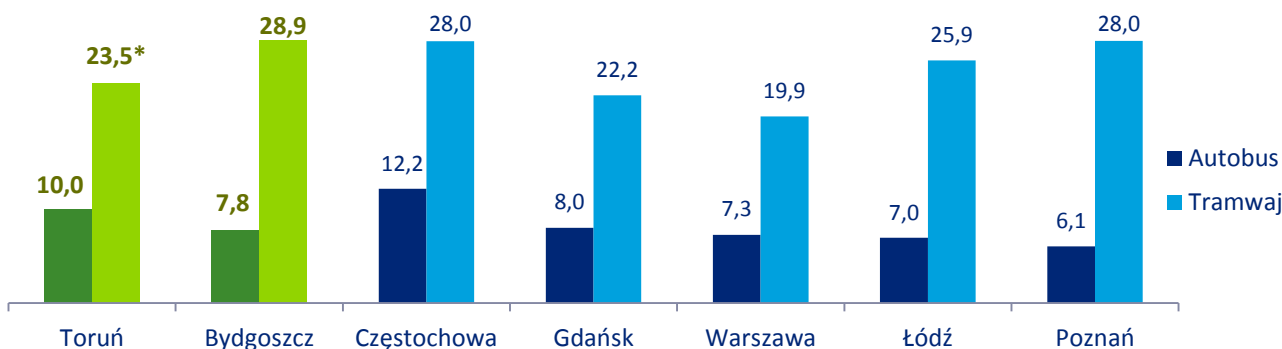
Rysunek 5. Średnia prędkość komunikacyjna autobusów i tramwajów w wybranych polskich miastach.

Źródło: Opracowanie na podstawie: *System Analiz Samorządowych* (www.sas24.org), dane dla Bydgoszczy i Torunia za rok 2013, dane dla pozostałych miast za rok 2011.

Bydgoszcz plasuje się ze swoimi średnimi prędkościami w połowie stawki. Trzeba jednak przyznać, że dobre rezultaty są bardziej wynikiem ogólnej przepustowości systemu drogowego w Bydgoszczy, niż specjalnych rozwiązań dla pojazdów komunikacji miejskiej, których w mieście brakuje. W Bydgoszczy nie występuje obszarowy system nadawania priorytetów dla środków transportu publicznego, a jedynie na pojedynczych skrzyżowaniach z wzbudzaną sygnalizacją zainstalowane są detektory wykrywające pojazdy szynowe³³. Oprócz tego na kilku ulicach miasta funkcjonują buspasy, jednak ich łączna długość to zaledwie 1240 metrów. Nie wykorzystuje się też w Bydgoszczy przestrzeni torowisk pod rozwój wspólnych pasów tramwajowo-autobusowych.

Rysunek 6. Średni wiek taboru komunikacji publicznej w wybranych polskich miastach.

Źródło: Opracowanie na podstawie: *System Analiz Samorządowych* (www.sas24.org), dane dla Bydgoszczy i Torunia za rok 2013, dane dla pozostałych miast za rok 2011.

*: średni wiek taboru tramwajowego z uwzględnieniem wagonów zmodernizowanych w latach 2007-2013

³³ R. Grzegorzewski, M. Gust, op. cit., s. 32.

Władze Bydgoszczy zdają jednak sobie sprawę z potrzeby modernizowania taboru komunikacji publicznej. W marcu 2011 r. Bydgoszcz podpisała z Pesą czteroletnią umowę na dostawę 15 sztuk tramwajów Swing, które będą wyprodukowane przez bydgoskie przedsiębiorstwo do końca 2014 roku³⁴. 12 tramwajów trafi do spółki Tramwaj Fordon odpowiedzialnej za obsługę będącej obecnie w budowie linii tramwajowej łączącej bydgoską dzielnicę Fordon z centrum miasta. Budowa linii, a także zakup nowego taboru, współfinansowane są ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu *Budowa linii tramwajowej do Fordonu wraz z przebudową układu drogowego w ciągu ulic: Fordońskiej, Lewińskiego, Akademickiej, Andersa i węzłem integracyjnym w obszarze stacji kolejowej Bydgoszcz-Wschód w Bydgoszczy*.

Oprócz wyżej opisanej inwestycji Bydgoszcz planuje dalszy rozwój trakcji tramwajowej w latach 2015-2025. Zakłada się rozbudowę istniejącej infrastruktury o kolejne odcinki oraz zakup nowego taboru, a także remontowanie starszych wagonów³⁵. Realizowana jest również systematyczna wymiana taboru autobusowego, która ma w latach 2014-20 pochłoniąć 39,5 mln zł. Tymczasem inwestycje w tabor szynowy będą w tym okresie kosztować 135,6 zł³⁶.

Na obu obszarach funkcjonalnych największe znaczenie odgrywają prywatni przewoźnicy autobusowi, z których największy to PKS w Bydgoszczy. Wśród innych przewoźników warto wyróżnić przedsiębiorstwo FRBUS oferujące kilkanaście linii podmiejskich na terenie BOF i TOF. Mniejsze znaczenie w kwestii komunikacji podmiejskiej ma oferta bydgoskiej komunikacji publicznej, jako że MZK w Bydgoszczy obsługuje zaledwie jedną linię podmiejską do Białych Błot i planuje uruchomienie linii do gminy Osielesko.

Najistotniejszą kwestią w komunikacji miejskiej w Bydgoszczy jest odpowiednie współdziałanie między tramwajami i autobusami. Plany transportowe w mieście zakładają coraz lepsze skoordynowanie dwóch środków transportu. Układ linii autobusowych w Bydgoszczy jest skonstruowany tak, aby w miarę możliwości nie powielał relacji i tras obsługiwanych przez trakcję tramwajową³⁷. Dodatkowo funkcjonuje system „A+T”, który zapewnia darmową przesiadkę z tramwaju do autobusu objętego systemem, a także koordynację rozkładu jazdy autobusu z tramwajami. W ostatnim czasie w Bydgoszczy poprawiono komunikację z dworcem kolejowym poprzez budowę nowej linii tramwajowej z centrum miasta do Dworca Głównego PKP. Linia została oddana do użytku na koniec 2012 r.

Rozwiązania usprawniające funkcjonowanie transportu publicznego

Nie najlepiej wygląda kwestia skoordynowania i priorytetyzacji transportu publicznego w ruchu drogowym. Bydgoszcz plasuje się ze swoimi średnimi prędkościami w połowie stawki. Trzeba jednak przyznać, że dobre rezultaty są bardziej wynikiem ogólnej przepustowości systemu drogowego w Bydgoszczy, niż specjalnych rozwiązań dla pojazdów komunikacji miejskiej, których w obu miastach brakuje. W Bydgoszczy nie występuje obszarowy system nadawania priorytetów dla środków transportu publicznego, a jedynie na pojedynczych skrzyżowaniach z wzbudzaną sygnalizacją zainstalowane są detektory³⁸ wykrywające pojazdy szynowe.³⁹

Oprócz tego jedynie na kilku ulicach miasta funkcjonują buspasy. Nie wykorzystuje się też w Bydgoszczy przestrzeni torowisk pod rozwój wspólnych pasów tramwajowo-autobusowych. Należy

---

³⁴ H. Walencykowska, *Swingując do Fordonu*, Express Bydgoski, 29.01.2014 r., s. 6.

³⁵ R. Grzegorzewski, M. Gust, op. cit., s. 83, 158.

³⁶ Ibidem, s. 163.

³⁷ <http://www.zdmikp.bydgoszcz.pl/index.php/pl/o-firmie/sfera-komunikacji-zbiorowej>

³⁸ Chodzi o priorytety i urządzenia RFID, które wspólnie z sygnalizacją świetlną wzajemnie wykrywają nadjeżdżający pojazd komunikacji publicznej i zmieniają dla niego światło na zielone albo przetrzymują zielone dłużej niż trzeba po to aby jadące za nim pojazdy samochodowe mogły zdążyć przejechać. Dzięki temu unika się utrudnień w ruchu na drogach wlotowych/wylotowych w strefach podmiejskich i miejskich poza Centrum miast.

³⁹ Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla miasta Bydgoszczy (Plan Transportowy) przyjęty Uchwałą Rady Miasta Bydgoszczy w dniu 25.09.2013

jednak zaznaczyć, że w planach transportowych miasta jako jeden z najważniejszych celów zapisano wykorzystywanie narzędzi uprzywilejowania transportu publicznego, takich jak buspasy, czy wspólne pasy tramwajowo-autobusowe, a także zapewnienie autobusom i tramwajom priorytetu w ruchu drogowym.

Najistotniejszą kwestią w komunikacji miejskiej w Bydgoszczy odpowiednie współdziałanie między tramwajami i autobusami. Plany transportowe miasta zakładają coraz lepsze skoordynowanie dwóch środków transportu. Układ linii autobusowych w Bydgoszczy jest skonstruowany tak, aby w miarę możliwości nie powielał relacji i tras obsługiwanych przez trakcję tramwajową. Dodatkowo funkcjonuje system „A+T”, który zapewnia darmową przesiadkę z tramwaju do autobusu objętego systemem, a także koordynację rozkładu jazdy autobusu z tramwajami. W ostatnim czasie w Bydgoszczy poprawiono także komunikację z dworcem kolejowym poprzez budowę nowej linii tramwajowej z centrum miasta do Dworca Głównego PKP. Linia została oddana do użytku na koniec 2012 r. W niewielkim stopniu wykorzystuje się wydzielone pasy, po których poruszać mogłyby się jedynie autobusy i tramwaje (PAT), ponieważ wymagałoby to skoordynowania rozkładów jazdy, tak by poszczególne pojazdy nie ograniczały nawzajem płynności swojej jazdy. Brakuje też parkingów typu Park & Ride, które zachęcałyby kierowców do korzystania z komunikacji miejskiej.

Dostępność Bydgoszczy i Torunia dla mieszkańców BOF

Kwestią, na którą powinno się zwrócić uwagę, jest dostęp do komunikacji publicznej dla mieszkańców okolicznych miejscowości. Z uwagi na rozmieszczenie istotnych instytucji publicznych przedstawiono skomunikowanie gmin BOF zarówno z Toruniem jak i Bydgoszczą.

Tabela 24. Dostępność miast centralnych BOF dla mieszkańców obszaru funkcjonalnego

Gmina	% mieszkańców pozbawionych komunikacji z Bydgoszczą	% mieszkańców pozbawionych komunikacji z Toruniem
Dąbrowa Chełmińska	26,2%	71,8%
Solec Kujawski	1,8%	100,0%
Nowa Wieś Wielka	14,3%	100,0%
Białe Błota	4,7%	100,0%
Sicienko	15,2%	89,7%
Osielsko	4,7%	100,0%
Dobrcz	27,3%	100,0%
Koronowo	14,0%	93,9%
Powiat bydgoski	11,9%	95,6%

Źródło: TRAKO, *Zintegrowany Program Rozwoju Transportu Publicznego*

Obecnie aż 12% mieszkańców w powiecie bydgoskim pozbawionych jest dostępu do połączenia odpowiednio z Bydgoszczą. Zdecydowana większość mieszkańców ma dostęp tylko do jednego

miasta rdzenia. Oczywiście nie jest konieczne ani uzasadnione, aby istniały bezpośrednie połączenia pomiędzy wszystkimi gminami BOF i TOF. To, od czego warto zacząć, to przeprowadzenie analizy siatki istniejących połączeń, realizowanych tak przez miejskich operatorów, jak i przez prywatnych przewoźników, wskazanie tras, na których potoki komunikacyjne i natężenie ruchu są największe, i takie skompilowanie tych dwóch zbiorów informacji, by w wyniku wprowadzenia rozwiązań na nich opartych system transportu publicznego odpowiadał na realne potrzeby mieszkańców. W związku z powyższym pozytywnie należy ocenić ideę połączenia dwóch najistotniejszych miast obszaru szybką koleją miejską. Jej rozwój i skoordynowanie z innymi systemami komunikacji publicznej powinny być dla władz priorytetem na najbliższe lata.

Należy także zwrócić uwagę na zjawisko przesuwania się zatorów na drogach wylotowych z obszarów miejskich na obszary podmiejskie.

Dobrze wygląda też sytuacja w przypadku komunikacji dalekobieżnej. Zakończone lub realizowane modernizacje infrastruktury kolejowej i drogowej sprawiają, że mieszkańcy Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego są dobrze skomunikowani z resztą Polski, a czasy podróży są konkurencyjne.

Infrastruktura rowerowa

Udział rowerów w strukturze pojazdów w różnych badaniach przeprowadzonych na terenie Bydgoszczy wynosi ok 5%^{40, 41}. W całym Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym znajduje się 159,8 km dróg rowerowych⁴². Pozytywnie należy ocenić fakt, że ponad połowa z tych dróg znajduje się w gminach poza dwoma największymi miastami BOF i TOF. Oprócz miejskich i podmiejskich systemów infrastruktury rowerowej, istnieje również 57-kilometrowa ścieżka rowerowa łącząca Toruń i Bydgoszcz. Warto zwrócić uwagę na duży postęp w budowie nowych dróg. Bardzo zła sytuacja ulega też poprawie na obszarze podmiejskim aglomeracji, gdzie pomimo znacznego udziału roweru jako środka transportu brakowało dotąd dróg rowerowych⁴³. W powiecie bydgoskim tylko w 2010 roku oddano do użytku 35 km nowych ścieżek. Inwestycje planowane na lata 2014-2020 będą miały na celu m.in. uzupełnienie lub w istniejącej infrastrukturze.

---

⁴⁰ TRAKO, *Zintegrowany Program Rozwoju Transportu Publicznego...*, s. 66.

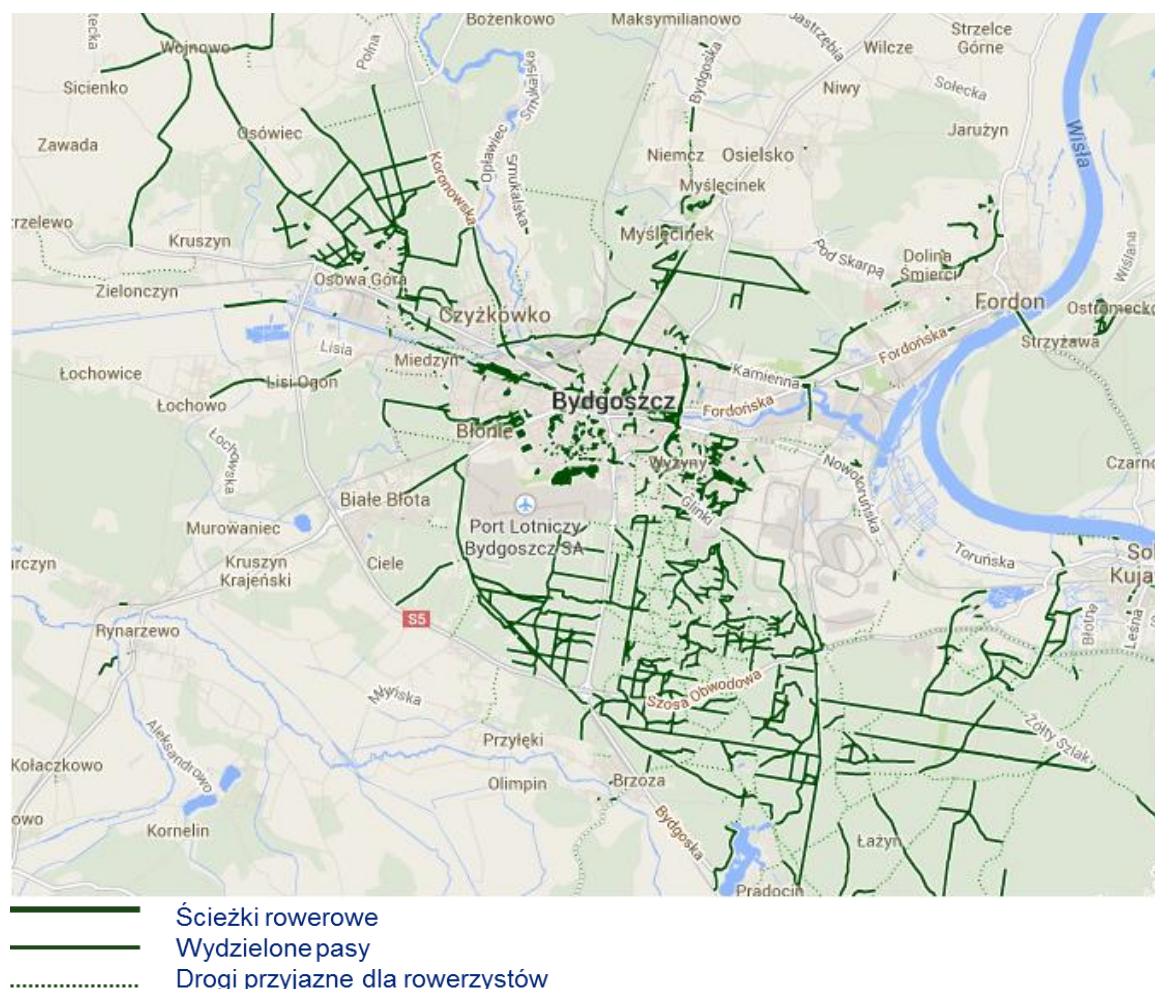
⁴¹ M. Beim, P. Wiśniewski, *Pilotażowe Badania Ruchu Rowerowego w Toruniu*, s. 4.

⁴² Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, dostęp 18.02.2014 r.

⁴³ TRAKO, op. cit, s. 68.

Lokalizację ścieżek rowerowych w Bydgoszczy przedstawia poniższa mapa.

Mapa 7 Ścieżki rowerowe w Bydgoszczy i okolicach

Źródło: <https://maps.google.pl/maps/myplaces?hl=pl&ll=53.121023,18.035431&spn=0.145462,0.293541&ctz=-120&t=m&z=12&lc=bike>

Dużym problemem, z którym mamy do czynienia w mieście, jest brak połączeń pomiędzy poszczególnymi odcinkami dróg rowerowych, na co zwraca uwagę powołany przez bydgoski ratusz Zespół ds. polityki rowerowej. Jak widać na powyższej mapie, ścieżki rowerowe nie są budowane w sposób ciągły – jest dużo stosunkowo krótkich odcinków, niepołączonych z innymi ścieżkami.

Rozwój infrastruktury

Obok istniejącej już infrastruktury planowane są kolejne inwestycje:

- Bydgoski ratusz w najbliższych czterech latach planuje wydać 23 mln zł na budowę infrastruktury dla rowerzystów w mieście⁴⁴,

Dzięki tym działaniom mieszkańcy miasta rdzenia i jego okolic będą mogli podróżować rowerem nad jeziora i inne atrakcyjne miejsca poza miastem, a jednocześnie poprawi się bezpieczeństwo i komfort mieszkańców powiatu korzystających z roweru w ruchu lokalnym⁴⁵.

⁴⁴ <http://www.pomorska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=%2F20140107%2FBYDGOSZCZ01%2F140109663>

⁴⁵ http://torun.gazeta.pl/torun/1,35576,11475259,Rowerem_z_Torunia_do_Kamionek_za_38 mln_zl.html

Tabela 25. Postulowane inwestycje w infrastrukturę rowerową

Inwestycje postulowane w BOF
Zgłaszane w dokumentach strategicznych oraz postulowane przez beneficjentów – przykłady:
<ul style="list-style-type: none">
• Ścieżki wzdłuż ulicy Fordońskiej w Bydgoszczy
• Ścieżki wzdłuż ulicy Toruńskiej w Bydgoszczy
• Uzupelnienie sieci ścieżek rowerowych, łączących gminy pomiędzy sobą (np. Solec Kujawski, Szubin, Nowa Wieś Wielka)
• Bydgoski Rower Publiczny/Bydgoski Rower Aglomeracyjny
• Realizacje infrastruktury rowerowej bardzo ważne dla komunikacji z wymienionymi gminami BOF, do realizacji w sąsiedztwie lub wzdłuż wyszczególnionych dróg i ulic :<ul style="list-style-type: none">
○ Gm. Osielsko – Dobrcz: ul. Wyszyńskiego, ul. Armii Krajowej, Droga 256 – ul. Fordońska
○ Gm. Dąbrowa Chełmińska: Droga 551– ul. Fordońska
○ Gm. Solec Kujawski, ul. Toruńska, ul. Nowotoruńska
○ Gm. Wieś Wielka: DK25 – ul. Bydgoska – DK5, Al. Jana Pawła II
○ Gm. Białe Błota: Droga 223 – ul. Szubińska (uzupelnienia), ul. Łochowska – ul. Nakielska
○ Gm. Sicienko: DK 10 – ul. Grunwaldzka
○ Gm. Koronowo: DK25, ul. Koronowska
• Dodatkowo bardzo istotne dla całego regionu z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej są inwestycje wzdłuż Kanału Bydgoskiego i Rzeki Brda

Źródło: Opracowanie własne na podstawie fiszek projektowych oraz dostępnych dokumentów strategicznych

Infrastruktura rowerowa w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym wciąż się rozwija. Kwestia rozwiązań dla rowerzystów musi być jednak brana pod uwagę przy każdej nowej inwestycji drogowej, zaś priorytetem w najbliższych latach powinna być poprawa spójności infrastruktury rowerowej. Nieuwzględnienie potrzeb rowerzystów i pieszych w podejmowanych inwestycjach jest działaniem sprzecznym z dobrymi praktykami, ale także z realnymi potrzebami mieszkańców miasta.

Należy również zwrócić uwagę na kwestię nawierzchni ścieżek rowerowych, jako że aż 26 km z 69 km już istniejących ścieżek w Bydgoszczy wyłożonych jest kostką lub płytkami, które w przypadku dróg rowerowych spełniają swoją rolę dużo gorzej niż asfalt⁴⁶.

Infrastruktura transportu kołowego

Na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego leży 164 km dróg krajowych. Do najważniejszych należy droga krajowa nr 5 stanowiąca szlak z Europy Zachodniej w kierunku północno-wschodniej części kontynentu oraz droga krajowa nr 25. Oprócz tego przez oba obszary funkcjonalne, tj. przez BOF oraz przez TOF, przebiegają łączące Toruń i Bydgoszcz drogi krajowe nr 10 i 80.

Gęstość sieci dróg publicznych w województwie kujawsko-pomorskim jest znacznie większa od średniej krajowej (147,6 km/100 km² powierzchni przy średniej dla Polski wynoszącej 131,8 km/100

⁴⁶ Pracownia Edukacji M. Hyla, *Standardy techniczne dla infrastruktury rowerowej Miasta Krakowa*, s. 8.

km2 powierzchni⁴⁷). Największy problem stanowi przepustowość dróg, w szczególności w centrum Bydgoszczy. W mieście największe problemy z płynnością ruchu występują w okolicach największych rond i skrzyżowań (np. Rondo Toruńskie, Rondo Fordońskie). Oprócz mało wydajnej sygnalizacji świetlnej, przyczyną ograniczenia przepustowości jest również poprowadzenie przez Bydgoszcz głównej trasy północ-południe (DK nr 5), która krzyżuje się z miejskim układem drogowym⁴⁸.

Oprócz przepustowości duże znaczenie dla sprawności i komfortu podróży ma jakość dróg, która na badanym obszarze pozostawia wiele do życzenia. Badanie stanu dróg przeprowadzone w 2011 przez bydgoski oddział Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad wykazało, że tylko połowa dróg krajowych leżących na terenie Bydgoskiego i Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego było w dobrym lub zadowalającym stanie, a aż 20% wymagało pilnej naprawy. Bydgoski Obszar Funkcjonalny w porównaniu do TOF charakteryzuje się nieco większym odsetkiem dróg w dobrym stanie (odpowiednio 54% i 45%), jednak nadal jest to zbyt niska wartość. Niepokoi również przeciętna jakość dróg w samej Bydgoszczy, gdzie drogi miejskie nie spełniają odpowiednich standardów technicznych⁴⁹.

Tabela 26. Jakość dróg krajowych w 2011 roku na Bydgoskim i Bydgosko-Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym.

	BOF	BTOF
Dobry	54%	50%
Niezadowalający	33%	30%
Zły	13%	20%

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Raport o Stanie Dróg Krajowych 2011*, GDDKiA Oddział w Bydgoszczy

Statystyki dotyczące śmiertelności na drogach obszaru wskazują na stosunkowo dobry poziom bezpieczeństwa drogowego, zwłaszcza jeśli zestawimy te dane z danymi dotyczącymi przeciętnej jakości dróg. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 roku w 537 wypadkach na terenie Bydgoskiego i Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego zginęły w sumie 63 osoby, zaś 633 było rannych. Wartości te w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wynosiły odpowiednio 0,81 ofiar i 8,17 rannych, co uplasowało BTOF poniżej średnich wartości dla całej Polski.

⁴⁷ GUS, *Transport drogowy w Polsce w latach 2010 i 2011*, Warszawa 2013, s. 108.

⁴⁸ TRAKO, *Zintegrowany Program Rozwoju Transportu Publicznego...*, s. 57.

⁴⁹ Wydział Rozwoju i Strategii Miasta, *Diagnoza Miasta Bydgoszczy – w latach 2008-2012*, s. 108.

Tabela 27. Statystyki wypadków drogowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na terenie BTOF

	Wypadki ogółem		Ofiary śmiertelne		Ranni	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Średnia BOF	7,61	7,95	0,66	0,57	9,05	9,90
Średnia BTOF	6,84	6,93	0,83	0,81	7,74	8,17
Polska	10,41	9,62	1,09	0,93	12,87	11,88

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Bank Danych Lokalnych*, Główny Urząd Statystyczny, stan na dzień 11.02.2014

Istotnym problemem istniejącym w omawianym obszarze jest brak szybkiego połączenia pomiędzy Bydgoszczą a Toruniem. Pomimo istnienia dwóch dobrych jakościowo dróg krajowych – DK 10 i DK 80 – i niewielkiej odległości pomiędzy miastami (50 km) czas potrzebny na pokonanie tego dystansu waha się obecnie w granicach 40-60 minut.

Niedostatecznie rozwinięte są także ciągi obwodowe obu miast. W Bydgoszczy brakuje obwodnicy Śródmieścia, przez co centrum miasta jest zakorkowane⁵⁰. Częściowo ten problem rozwiążą z pewnością planowane odcinki dróg ekspresowych, które będą przechodziły przez Bydgoski i Toruński Obszar Funkcjonalny. Biegąca z południa na północ S5 z pewnością odciąży przebiegającą przez Bydgoszcz drogę krajową nr 5, zaś odcinek drogi S10 pomiędzy Toruniem a Bydgoszczą zapewni szybkie połączenie pomiędzy tymi miastami. Zakończenie tych inwestycji planowane jest jednak dopiero na trzecią dekadę XXI wieku, więc nieuniknione wydają się modernizacje poprawiające jakość i przepustowość obecnie istniejącej infrastruktury drogowej, a także budowa nowych dróg. Na poprawę sytuacji wpłynie też realizacja planowanych inwestycji w zakresie budowy węzłów multimodalnych w obu miastach rdzenia.

2 Dobrze rozwinięta sieć kolejowa

Kolej odgrywa dużą rolę w komunikacji wewnątrz regionu zapewniając połączenia pomiędzy wieloma miejscowościami z obszaru funkcjonalnego, w tym między Bydgoszczą i Toruniem. Mimo że przez obszar nie przebiegają międzynarodowe szlaki, Bydgoski Obszar Funkcjonalny poprzez linie kolejowe nr 18, 131 i 353 jest dobrze skomunikowany z Warszawą, Poznaniem i innymi najważniejszymi miastami w kraju.

Linia kolejowa nr 18 przebiega praktycznie przez cały Bydgoski i Toruński Obszar Funkcjonalny łącząc ze sobą między innymi Bydgoszcz i Toruń. Odcinek znajdujący się w BiTOF ma około 85 km. Linia zapewnia Bydgoszczy połączenie ze stacją w Kutnie, będącą jednym z największych węzłów kolejowych w kraju. Dzięki temu Bydgoszcz ma bezpośrednie połączenie z największymi miastami w kraju: Warszawą, Łodzią, Krakowem, a także Katowicami, Lublinem oraz Białymstokiem.

Linia kolejowa nr 131, która łączy Górnośląski Okręg Przemysłowy z węzłem kolejowym w Tczewie, a następnie z portami w Gdyni i Gdańsku, ze względu na swój towarowy charakter omija największe polskie miasta. Wyjątkiem jest Bydgoszcz, która dzięki temu zyskuje bezpośrednie pasażerskie

⁵⁰ Ibidem.

połączenie z Gdynią i Gdańskiem. Oprócz tego linia biegnie do Inowrocławia, gdzie krzyżuje się z linią nr 353 zapewniając Bydgoszczy połączenie z Poznaniem. Lokalnie linia przebiega między innymi przez Nową Wieś Wielką, Maksymilianowo i Kotomierz. Linia nr 131 na całym 43-kilometrowym odcinku przebiegającym przez Bydgoski Obszar Funkcjonalny dla pociągów pasażerskich jest dostosowana do prędkości co najmniej 120 km/h, zaś na niektórych jej fragmentach maksymalna prędkość to nawet 150 km/h.

Bardzo ważnym projektem jest realizowana obecnie modernizacja linii nr 18 wykonana w ramach współfinansowanego ze środków UE projektu *POLIŚ 7.1-45 Polepszenie jakości usług przewozowych poprzez poprawę stanu technicznego linii kolejowej nr 18 Kutno - Piła na odcinku Toruń – Bydgoszcz*⁵¹. Modernizacja pozwoliła na osiągnięcie prędkości 120 km/h na całym odcinku, co skróciło czas podróży pomiędzy dwoma miastami z około godziny do 44 minut.

Warto też wspomnieć, że w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 roku zapisano wiele przedsięwzięć związanych z infrastrukturą kolejową. Planowana jest między innymi modernizacja linii 201 biegnącej między innymi przez Bydgoszcz, Nową Wieś Wielką, Maksymilianowo i Stronno oraz kompleksowa modernizacja i przywrócenie ruchu na linii kolejowej nr 356 na odcinku Bydgoszcz – Szubin. Obecnie wykorzystywany jest jedynie odcinek leżący wyłącznie w województwie wielkopolskim, jednak w przyszłości rozważane jest przywrócenie ruchu na całej linii nr 356, która łączy Bydgoszcz ze stacją Poznań Wschód.

3

Potencjał szlaków wodnych

Przez omawiany obszar przebiegają dwa międzynarodowe szlaki wodne – trasa E-40, która łączy Morze Bałtyckie i Morze Czarne oraz trasa E-70 łącząca Berlin i Kaliningrad. W okolicach ujścia Brdy znajduje się również łączący Wisłę i Odrę, wybudowany w XVIII wieku Kanał Bydgoski, niegdyś o bardzo dużym znaczeniu gospodarczym, a także mniejszy Kanał Górnonotecki łączący Kanał Bydgoski z górną Notecią i Gopłem. W tym momencie na obu kanałach odbywa się głównie żegluga turystyczna i rekreacyjna.

Władze postanowiły jednak zrewitalizować unikatowy w skali europejskiej⁵² Bydgoski Węzeł Wodny. Na ten cel w latach 2012-2014 Urząd Miasta w Bydgoszczy planuje przeznaczyć 250 mln złotych. Wśród działań realizowanych przez wykonawców w ramach tego projektu jest między innymi zagospodarowanie bulwarów i nabrzeży rzeki Brdy, a także budowę czterech przystanków bydgoskiego tramwaju wodnego⁵³.

Głównym celem rewitalizacji jest promocja Bydgoskiego Węzła Wodnego jako wodącego elementu międzynarodowej trasy wodnej E-70⁵⁴, jednak realnym i najszybciej widocznym efektem będzie poprawa walorów estetycznych miasta.

Ciekawym projektem jest Bydgoski Tramwaj Wodny, który regularnie kursuje w okresie od maja do września i obejmuje swoim zasięgiem 8 przystanków. Mimo że jest to ciekawa i ekologiczna propozycja transportu miejskiego, w takim kształcie nie może być alternatywą dla konwencjonalnej komunikacji publicznej ze względu na długi czas podróży spowodowany niską prędkością (10 km/h) i długim czasem służowania między niektórymi przystankami⁵⁵.

⁵¹ <http://www.plk-inwestycje.pl/inwestycje/program-operacyjny-infrastruktura-i-srodowisko/pois-71-45/>

⁵² Strategia rozwoju Bydgoszczy do roku 2015, s. 13.

⁵³ http://www.bip.um.bydgoszcz.pl/binary/170_tcm30-105034.pdf

⁵⁴ <http://www.czystabydgoszcz.pl/upload/file/739.pdf>

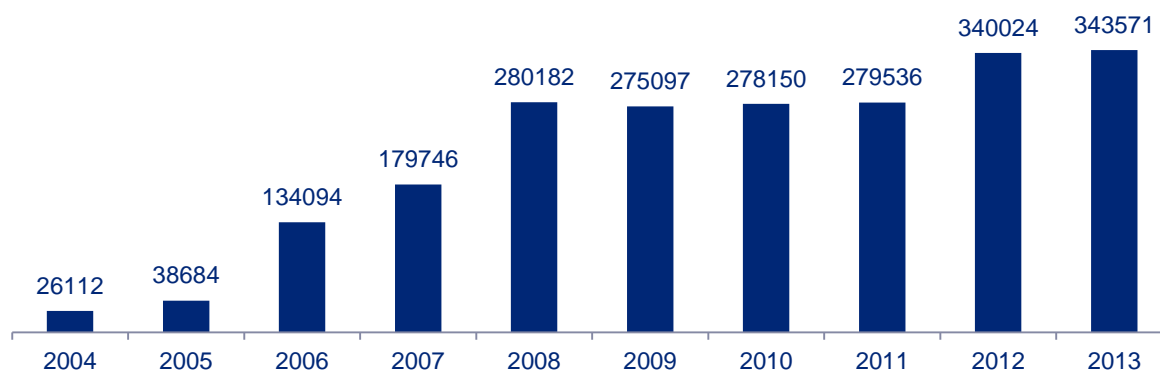
⁵⁵ TRAKO, op.cit., s. 183.

Przykład tramwaju wodnego, a także innych inicjatyw pokazuje, że obecnie transport wodny może mieć znaczenie jedynie turystyczne i rekreacyjne. Należy jednak zaznaczyć, że są przykłady krajów i miast, gdzie transport wodny ma dużo większą rolę (transport towarowy, komunikacja publiczna), dlatego być może warto rozważyć, czy w przypadku Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego ma on potencjał, by w przyszłości stanowić alternatywę dla konwencjonalnych środków transportu.

Transport lotniczy

Najważniejszym lotniskiem na terenie województwa oraz Bydgoskiego i Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego jest Międzynarodowy Port Lotniczy im. Ignacego Jana Paderewskiego w Bydgoszczy. Obecnie oferuje on regularne połączenia pasażerskie do Birmingham, Londynu i Dublina, a w okresie wakacyjnym dodatkowo kilkanaście kierunków czarterowych, między innymi do Grecji, Hiszpanii oraz Egiptu⁵⁶. W roku 2013 z usług lotniska skorzystało 343,5 tys. pasażerów, co oznaczało wzrost o 3,5 tys. w stosunku do roku poprzedniego. Regularne loty pasażerskie obsługuje linia lotnicza Ryanair, która jest dotowana przez Urząd Marszałkowski w Toruniu poprzez kontrakt reklamowy opiewający na 14 mln złotych za 3 lata⁵⁷.

Wykres 29 Liczba pasażerów w Bydgoskim Porcie Lotniczym w latach 2004-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://plb.pl/pl/contents/57>

W ostatnich miesiącach irlandzki przewoźnik ze względu na oszczędności skasował dotychczasowe połączenia do Glasgow, Düsseldorfu i Barcelony⁵⁸. Podobny los spotkał wcześniej połączenie z Warszawą, które do 30 listopada 2013 roku obsługiwały Polskie Linie Lotnicze LOT. Powodem decyzji była nieopłacalność połączenia, którego wyniki finansowe pomimo rocznej dotacji Urzędu Marszałkowskiego w wysokości 4,7 mln zł były poniżej oczekiwań przewoźnika⁵⁹. Od 14 kwietnia 2014 r. wznowione zostały loty z Bydgoszczy do Warszawy – operatorem na tej trasie będzie EuroLOT⁶⁰.

Powrót połączenia ze stolicą może pomóc w zapobieżeniu dalszemu spadkowi liczby pasażerów korzystających z lotniska. Pierwsze sygnały wskazujące na mniejszą chęć korzystania z bydgoskiego lotniska widoczne były już w styczniu 2014 r., kiedy to z usług portu skorzystało o 4% mniej pasażerów niż w tym samym miesiącu rok wcześniej⁶¹.

⁵⁶ <http://plb.pl/pl/contents/219>

⁵⁷ <http://www.pomorska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20111130/BYDGOSZCZ01/989243383>

⁵⁸ <http://serwisy.gazetaprawna.pl/transport/artykuly/770704,ryanair-kasuje-kilkadziesiat-tras-z-polski.html>

⁵⁹ http://torun.gazeta.pl/torun/1,79568,14349682,Nie_będzie_lotow_z_regionu_do_Warszawy.html

⁶⁰ <http://plb.pl/pl/contents/content/52/393>

⁶¹ <http://plb.pl/pl/contents/57>

Według ekspertów, komentujących zawieszenie lotów do Warszawy w listopadzie 2013 r., utrzymanie połączenia Bydgoszcz-Warszawa to obecnie jedyna możliwość wpisania Bydgoszczy w system europejskiego, a nawet globalnego systemu transportu lotniczego⁶², a połączenie samej Bydgoszczy z portem w innym kraju jest nierealne ze względu na ograniczony potencjał ruchu z tego miasta⁶³. Należy jednak również pamiętać, że dotacja przeznaczona na ten cel nie może przewyższać korzyści, które takie połączenie może przynieść dla regionu.

---

⁶² <http://www.prtl.pl/print,15077,1>

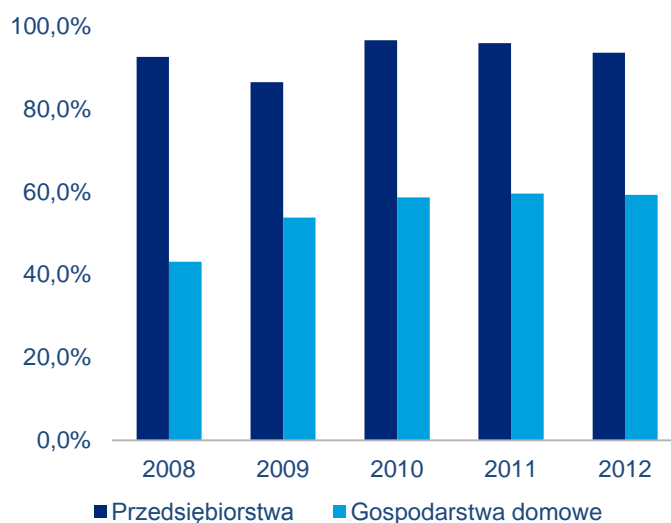
⁶³ Ibidem.

2.2.2. Infrastruktura teleinformatyczna

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Pomimo że zasięg internetu na obszarze funkcjonalnym jest ogólnie wysoki, infrastruktura teleinformatyczna na terenie BOF wymaga dalszych inwestycji. Świadczą o tym m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak dostępu do internetu w 34 miejscowościach na terenie obszaru oraz niewystarczające pokrycie (poniżej 50% budynków) w kolejnych kilku miejscowościach • Znacząca różnica w wielu gminach pomiędzy zasięgiem liczonym bez i z uwzględnieniem internetu mobilnego, który jest mniej korzystnym rozwiązaniem dla użytkownika niż dostęp stacjonarny, bądź radiowy (limit danych, wyższa cena).
2	<p>Mimo istnienia rozbudowanej sieci światłowodów, konieczne jest zwiększenie jego zasięgu na całym obszarze funkcjonalnym ze względu na to, że obecnie internet światłowodowy dociera jedynie do 20% miejscowości na terenie BOF. O dużej dysproporcji świadczy fakt, iż w Bydgoszczy i okolicznych miejscowościach dostęp tego typu oferuje nawet 10 operatorów.</p>

W 2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim 64,9% gospodarstw domowych posiadało komputer, zaś 59,1% dysponowało szerokopasmowym internetem. Dostęp do sieci posiadało również 93,5% przedsiębiorstw w województwie. W zasięgu internetu było zaś 97,86% budynków znajdujących się w kujawsko-pomorskim.

Rysunek 7. Dostęp do internetu w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w woj. kujawsko-pomorskim w latach 2008-2012.

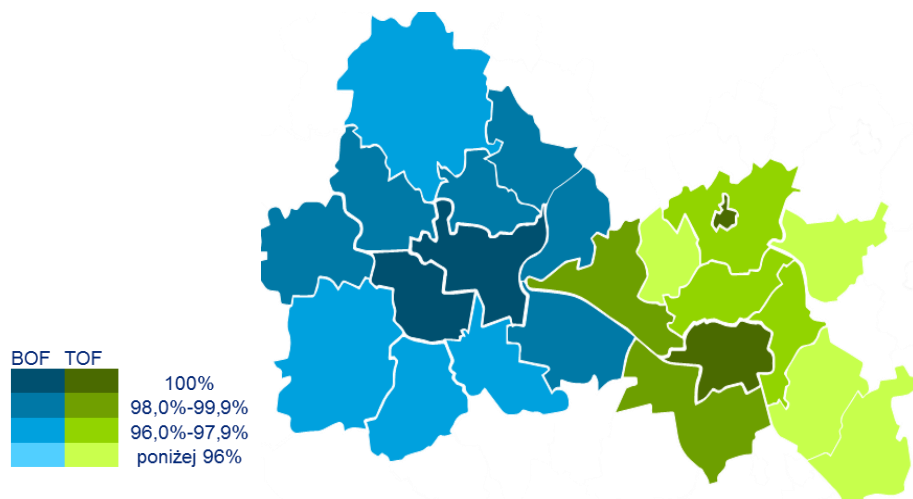
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych, GUS, dostęp 21.04.2014

1

Pomimo że zasięg internetu na obszarze funkcjonalnym jest ogólnie wysoki, infrastruktura teleinformatyczna na terenie BOF wymaga dalszych inwestycji.

Na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym penetracja budynków dostępem do internetu w zależności od tego, czy brano pod uwagę operatorów telefonii komórkowej wynosiła odpowiednio 99,57% i 84,82%. 100% zasięgu odnotowano w Bydgoszczy oraz na miejskich obszarach Szubina, Koronowa, Nakła nad Notecią i Solca Kujawskiego⁶⁴. Gorsza sytuacja występuje na obszarach wiejskich w gminach Łabiszyn, Koronowo i Solec Kujawski, gdzie zasięg internetu wynosi poniżej 95%. Dla porównania zasięg internetu na Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym wyniósł 98,93%, bądź 86,61% wyłączając operatorów telefonii komórkowej.

Mapa 8 Dostęp do Internetu - porównanie BOF i TOF w 2013 r.

* z operatorami telefonii komórkowej

Źródło: Urząd Komunikacji Elektronicznej

Stopień penetracji można ocenić dobrze, zwłaszcza, że jest on wyższy od średniej dla województwa i Polski, która wynosi 97,14%. Warto jednak zaznaczyć, że np. w Bydgoszczy, gdyby odliczyć zasięg oferowany przez operatorów mobilnych penetracja internetu wyniosła tylko 80,73%. Biorąc pod uwagę ten wskaźnik, na całym obszarze funkcjonalnym jest on niższy o prawie 10 punktów procentowych od średniej krajowej, która wyniosła 90,25%. Nie można też zapominać, że pomimo wysokich wskaźników penetracji dla całego obszaru, aż 34 miejscowości są całkowicie odcięte od internetu (0% zasięgu licząc z operatorami mobilnymi).

Innym źródłem wiedzy o potrzebnych inwestycjach w infrastrukturę jest ankieta przeprowadzana przez UKE dotycząca zapotrzebowania na internet stacjonarny. Wynika z niej, że średnia dla obszaru BOF wyniosła 1,38 zgłoszenia na 10 000 mieszkańców, co było wynikiem niższym od średniej krajowej wynoszącej 2,54 zgłoszenia. Największe potrzeby na terenie BOF odnotowano w gminach Nowa Wieś Wielka i Sicienko, gdzie liczba zgłoszeń na 10 000 mieszkańców wyniosła odpowiednio 17,68 i 13,88⁶⁵.

⁶⁴, Raport Pokrycia Polski Infrastrukturą Telekomunikacyjną, Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa 2013.

⁶⁵ Ankieta dotycząca zapotrzebowania użytkowników na usługę Internetu szerokopasmowego,

Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa 2013.

Rysunek 9. Zgłoszone zapotrzebowanie na internet stacjonarny na terenie BOF w 2013 r.

Źródło: Ankieta dotycząca zapotrzebowania użytkowników na usługę Internetu szerokopasmowego, Urząd Komunikacji Elektronicznej.

2

Internet światłowodowy

W analizie infrastruktury internetowej warto też zwrócić uwagę na rozwój internetu światłowodowego na terenie obszaru. Na terenie całego województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonuje Kujawsko-Pomorska Sieć Informatyczna, która została wybudowana w ramach projektu „Budowa regionalnej szerokopasmowej sieci teleinformatycznej w Województwie Kujawsko-Pomorskim”. W latach 2004-2008 kosztem prawie 77 mln położono 900 km sieci światłowodowej łączącej wszystkie 19 powiatów województwa⁶⁶. Do czerwca 2015 r. zakończona ma być budowa kolejnych 77 km światłowodów, które uzupełnią istniejącą sieć w kujawsko-pomorskim⁶⁷.

Sieć K-PSI oferuje dostęp do internetu jednostkom samorządu terytorialnego, urzędów administracji państwowej, placówkom oświatowym (bibliotekom, szkołom), jednostkom kultury, służby zdrowia (szpitalom, przychodniom), oraz jednostkom ratowniczym (straży pożarnej, policji, pogotowiu) funkcjonującym na terenie całego województwa kujawsko-pomorskiego. Operator udostępnia też swoje łącza lokalnym dostawcom Internetu.

Detaliczny dostęp do szerokopasmowego internetu przesyłanego światłowodem dostępny jest jednak tylko w 19% miejscowości znajdujących się na terenie BOF. Najlepsza sytuacja jest oczywiście w Bydgoszczy oraz sąsiednich miejscowościach, gdzie światłowodowy internet oferuje nawet 10 różnych operatorów⁶⁸.

⁶⁶ http://www.kujawsko-pomorskie.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1163&Itemid=193

⁶⁷ http://mac.gov.pl/files/mapa_budowy_sieci_-_listopad_2013.pdf

⁶⁸ Raport Pokrycia Polski Infrastrukturą Telekomunikacyjną, Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa 2013.

2.2.1. Infrastruktura kubaturowa

Termomodernizacja⁶⁹ oraz rewitalizacja

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Potrzeby termomodernizacyjne w dużym stopniu są pochodną wieku zabudowy, jej charakteru oraz liczby budynków w gminie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analizując liczbę budynków i mieszkań na terenie powiatu bydgoskiego oraz Miasta Bydgoszczy najwięcej budynków i mieszkań znajduje się na terenie miasta-rdzenia. • Największe potrzeby termomodernizacyjne dotyczą budynków użyteczności publicznej, które są zlokalizowane w centralnych częściach miasta-rdzenia – Bydgoszczy oraz w budynkach wybudowanych w przedziale czasowym od lat 50' XX wieku do połowy lat 80' XX wieku. • Analizując obszar Bydgoski Obszaru Funkcjonalnego pod kątem potrzeb termomodernizacyjnych gmin zauważyć można, że najwięcej potrzeb zgłosiły: Bydgoszcz, a następnie gmina Łubianka, gmina Koronowo i Dobrcz oraz gmina Nakło nad Notecią.
2	<p>Duże potrzeby termomodernizacyjne oraz rewitalizacyjne występują w staromiejskich częściach miast oraz w Śródmieściach.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na terenie Bydgoszczy, jako najbardziej potrzebujące procesów termomodernizacyjnych wyodrębnić można tereny o największym zagęszczeniu zabudowy, tj. Śródmieście, Bocianowo, Bielawy, Skrzetusko, Babia Wieś, Okole, Zawisza, Osiedle Leśne, Bartodzieje, Wzgórze Wolności, Szwederowo, Kapuściska. <p>Zapotrzebowanie na działania termomodernizacyjne pogrupowano według typów zabudowy, które w dużym stopniu determinują charakter podejmowanych działań termomodernizacyjnych. Kluczowe grupy zidentyfikowanych obiektów wskazywanych przez gminy najczęściej do działań termomodernizacyjnych to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budynki oświaty i kultury • Publiczne placówki zdrowia oraz pomocy społecznej • Budynki urzędu gminy oraz jednostek komunalnych • Obiekty mieszkalne oraz prywatne <p>Główne cele termomodernizacji wskazywane przez gminy to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zmniejszenie emisji CO₂ • Podwyższenie efektywności energetycznej • Poprawa komfortu cieplnego i/lub estetyki obiektu

⁶⁹ Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 31 listopada 2008 o wspieraniu termomodernizacji i remontów Dz.U. z 2008, nr 223, Poz. 1459 „Przedsięwzięcia termomodernizacyjne - przedsięwzięcia, których przedmiotem jest:

a) ulepszenie, w wyniku którego następuje zmniejszenie zapotrzebowania na energię dostarczaną na potrzeby ogrzewania i podgrzewania wody użytkowej oraz ogrzewania do budynków mieszkalnych, budynków zbiorowego zamieszkania oraz budynków stanowiących własność jednostek samorządu terytorialnego służących do wykonywania przez nie zadań publicznych, b) ulepszenie, w wyniku którego następuje zmniejszenie strat energii pierwotnej w lokalnych sieciach ciepłowniczych oraz zasilających je lokalnych źródłach ciepła, jeżeli budynki wymienione w lit. a, do których dostarczana jest z tych sieci energia, spełniają wymagania w zakresie oszczędności energii, określone w przepisach prawa budowlanego, lub zostały podjęte działania mające na celu zmniejszenie zużycia energii dostarczanej do tych budynków, c) wykonanie przyłącza technicznego do scentralizowanego źródła ciepła, w związku z likwidacją lokalnego źródła ciepła, w wyniku czego następuje zmniejszenie kosztów pozyskania ciepła dostarczanego do budynków wymienionych w lit. a, d) całkowita lub częściowa zamiana źródeł energii na źródła odnawialne lub zastosowanie wysokosprawnej kogeneracji”.

	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii • Zmniejszenie kosztów eksploatacji budynków i kosztów ogrzewania.
3	<p>Znaczna koncentracja zaniedbanych obiektów oraz obszarów problemowych w strefach staromiejskich i śródmiejskich⁷⁰.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Do najważniejszych problemów we wszystkich miastach BOF należy postępująca degradacja zabytkowych centrów miast, wynikająca m. in. z odpływu handlu i działalności usługowej z tych obszarów. • Istotnym problemem jest również występowanie w centralnych częściach miast zniszczonych obiektów i obszarów przemysłowych wpływających negatywnie na ich wizerunek. • Zauważa się postępujący proces pustoszenia (zabytkowych) centrów miast. • Istotnym aspektem działań rewitalizacyjnych jest aspekt kulturalny, związany z rewitalizacją obiektów dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury, które w widoczny sposób koncentrują się w tych obszarach (Śródmieście). • Znaczna część zdegradowanej zabudowy objęta jest ochroną konserwatorską. • W strefach śródmiejskich bądź w bezpośrednich ich sąsiedztwie występują zdegradowane obiekty i obszary przemysłowe wpływające na estetykę obszaru. • Zauważalny jest brak spójnego systemu terenów rekreacyjno-wypoczynkowych oraz braki w skomunikowaniu istniejącej bazy obszarów i obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych (w tym brak ciągłości dróg rowerowych).

⁷⁰ Wskazana diagnoza potrzeb rewitalizacyjnych ma charakter wstępny. W odniesieniu do obszarów miejskich ostateczny zakres diagnozy potrzeb rewitalizacyjnych przedstawiony zostanie w ramach opracowywanego równoległe z niniejszą strategią Programu Rewitalizacji Miast.

4	<p>Identyfikacja potrzeb w zakresie rewitalizacji budynków mieszkalnych</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zidentyfikowano znaczną degradację substancji budynków, w tym mieszkalnych w reprezentacyjnej strefie śródmiejskiej. • Obszary mieszkalnictwa o wysokiej intensywności zabudowy z dominującym budownictwem wielorodzinnym w Bydgoszczy to przede wszystkim: Szwederowo, Wzgórze Wolności, Błonie, Wyżyny, Kapuściska, Bartodzieje, Osiedle Leśne, Fordon. • Najwięcej problemów w zakresie zasobów mieszkalnictwa notuje się w gminie Koronowo. <p>Na podstawie analizy wskaźników społeczno-gospodarczych BTOF wskazano obszary (jednostki urbanistyczne) najbardziej problemowe</p> <p>Na terenie Bydgoszczy::</p> <ul style="list-style-type: none"> • Obszarem najbardziej problemowym i wymagającym rewitalizacji jest Śródmieście. • Obszarami bardzo potrzebującymi rewitalizacji są: Bocianowo, Stary Fordon, Bielawy. • Obszarami wymagającymi rewitalizacji w dalszej kolejności są: Okole, Błonie, Bartodzieje, Wilczak, Szwederowo, Osiedle Leśne, Kapuściska. <p>Mniejsze miasta BOF uszeregowano według potrzeb rewitalizacyjnych.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nakło nad Notecią • Koronowo i Szubin • Łabiszyn • Solec Kujawski
---	--

Podstawą analiz zaprezentowanych w tym punkcie są wnioski z przeglądu szeregu dokumentów, opracowań strategicznych dotyczących rozwoju gospodarczego regionu, informacji otrzymanych od organizacji otoczenia biznesowego oraz innych źródeł własnych Deloitte.

Celem opracowania diagnozy stanu zabudowy istniejącej jest przede wszystkim wskazanie zasadności przeprowadzenia działań termomodernizacyjnych oraz rewitalizacyjnych, a także uwidocznienie potrzeb gmin obszaru funkcjonalnego w tym zakresie.⁷¹

Termomodernizacja

W ramach działań termomodernizacyjnych wyróżnia się najczęściej poniższe typy działań:

- Ocieplenie ścian zewnętrznych budynków
- Ocieplenie podłóg na gruncie
- Ocieplenie stropów nad nieogrzewanymi piwnicami
- Ocieplenie dachów i stropodachów

⁷¹ Analizę stanu zabudowy na terenie Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego pod kątem działań termomodernizacyjnych przeprowadzono na podstawie analiz dokumentów zastanych, danych GUS, obserwacji i wywiadów, fiszek projektowych przesyłanych przez gminy, dodatkowych dokumentów określających rodzaje i wiek zabudowy uzyskanych od gmin oraz na podstawie Google Maps i Google Street View. Nie wszystkie budynki były analizowane poprzez wizję lokalną. Analizowano budynki użyteczności publicznej oraz budynki zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej sprzed 1989 roku.

- Ocieplenie ścian wewnętrznych pomiędzy pomieszczeniami ogrzewanymi i nieogrzewanymi
- Wymiana okien i drzwi zewnętrznych

Istotnymi aspektami są także:

- Usprawnienie systemu wentylacji
- Zastosowanie wentylacji mechanicznej z rekuperacją
- Modernizacja lub wymiana źródła ciepła (np. lokalnej kotłowni lub węzła ciepłowniczego) i instalacji grzewczych, zastosowanie automatyki sterującej
- Modernizacja sieci przesyłowych

W przedsięwzięciach termomodernizacyjnych często wykonywane są także prace związane z:

- Modernizacją lub wymianą systemu zaopatrzenia w ciepłą wodę użytkową
- Zastosowaniem urządzeń zmniejszających zużycie wody
- Wprowadzeniem urządzeń wykorzystujących energię ze źródeł odnawialnych (np. pompy ciepła, kotły na biomasę, kolektory słoneczne)

Zasadniczym celem, a tym samym korzyścią płynącą bezpośrednio z działań termomodernizacyjnych oraz ze zmniejszenia ilości energii cieplnej jest korzyść ekonomiczna, a więc ograniczenie kosztów ogrzewania. Co więcej, poprzez docieplenie elewacji, budynki zyskują estetyczny, odświeżony wygląd, a wartość rynkowa nieruchomości wzrasta. Korzyści odczuwają także mieszkańcy oraz pracownicy budynków poddanych termomodernizacji poprzez większy komfort użytkowania budynku i zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego (zmniejszenie wilgotności, pleśni, zwiększenie komfortu termicznego). Termomodernizacja niesie także za sobą korzyści ekologiczne, a więc zmniejszenie eksploatacji nieodnawialnych źródeł energii i zmniejszenie emisji dwutlenku węgla do atmosfery. Aspekt ekologiczny jest istotnym elementem podejmowanych działań termomodernizacyjnych (i nie tylko). Gospodarka niskoemisyjna jest jednym z kluczowych zagadnień w polityce Unii Europejskiej, a realizacja obowiązków wynikających z dyrektyw unijnych w sprawie jakości energetycznej budynków powinna być priorytetem na najbliższe lata⁷², stąd potrzeba wykonywania kompleksowej termomodernizacji budynków jako konieczności dostosowania się do wymogów unijnych.⁷³ Warto zaznaczyć, iż termomodernizacja stanowi pewne uzupełnienie działań rewitalizacyjnych.⁷⁴

1

Największe zapotrzebowanie w zakresie termomodernizacji na terenie miast rdzenia

⁷² W dniu 29.10.2013. Rada Ministrów przyjęła Strategiczny plan adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030 tzw. SPA2020. To pierwszy dokument strategiczny, który bezpośrednio dotyczy kwestii adaptacji do zachodzących zmian klimatu. Skutki zmian klimatu, zwłaszcza nasilenie ekstremalnych zjawisk pogodowych, pogłębiają się w ostatnich latach. Coraz bardziej dostrzegalne są także w Polsce. Konieczne jest zatem podjęcie działań adaptacyjnych, które obok ograniczenia strat, mogą również stymulować wzrost efektywności i innowacyjności gospodarki oraz pozytywnie wpływać na stan środowiska i jakość życia obywateli.

⁷³ W okresie ostatnich lat UE przyjęła szereg dokumentów w tym zakresie, m.in. pakiet klimatyczno-energetyczny opublikowany w styczniu 2008 r. (tzw. 3 x 20%), który zobowiązuje państwa członkowskie do:

- Redukcji emisji CO₂ o 20% w roku 2020 w porównaniu do 1990 r.,
- Wzrostu udziału zużycia energii ze źródeł odnawialnych w UE do 20% w 2020 r., dla Polski ustalono 15%,
- Zwiększenia efektywności energetycznej w roku 2020 o 20%.

Unijne cele w zakresie energii zostały także uwzględnione w strategii „Europa 2020” na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, przyjętej przez Radę Europejską w 2010 r.

⁷⁴ Przykładowo remonty to działanie związane w większym stopniu z rewitalizacją. Niektóre remonty części wspólnych (np. klatek schodowych) łączą się ściśle z termomodernizacją – np. poprzez wymianę okien na klatkach schodowych, wymianą grzejników, rur, oświetlenia (na oświetlenie LED) itd. Oczywiście można oddzielić remonty części wspólnych od szeroko pojętej termomodernizacji. Zasadne jest jednak prowadzenie wszystkich działań w miarę możliwości równocześnie (remontów, modernizacji, termomodernizacji), ponieważ wtedy faktycznie prowadzone są działania o charakterze kompleksowym (choć oczywiście wiąże się to z jednorazowym większym kosztem).

Szacuje się, że im starszy budynek/mieszkanie, tym większe zapotrzebowanie na działania w zakresie termomodernizacji.⁷⁵ Szczególnie w przypadku określenia potrzeb termomodernizacyjnych, przyjęto założenie dotyczące określenia tychże potrzeb wskazujące na bezpośrednią zależność z wiekiem zabudowy.

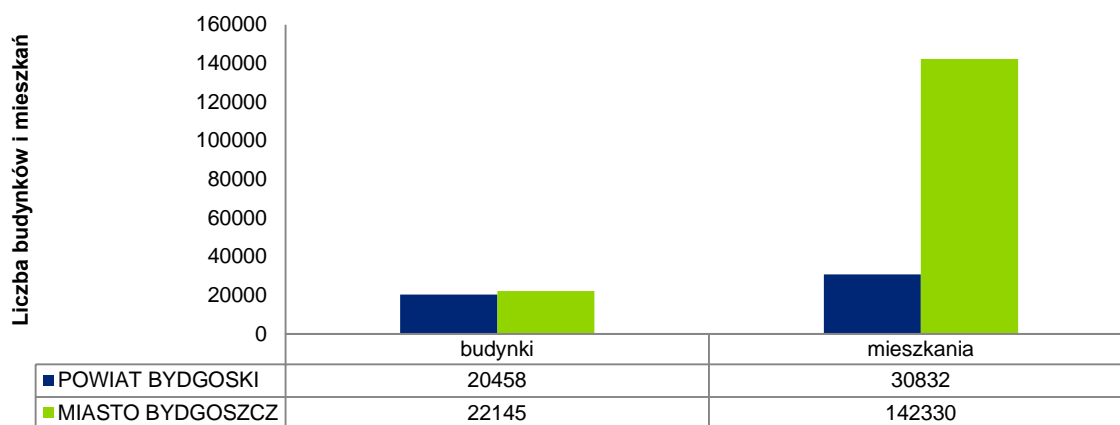
W okresie tym, a szczególnie w latach 70' XX wieku praktykowano budownictwo w technologii wielkopłytywowej, która w w/w latach stanowiła podstawę budownictwa mieszkaniowego. Dla budownictwa okresu PRL, charakterystycznym problemem była niska jakość wykonawstwa. Co więcej, obowiązujące w tym okresie normy izolacyjności termicznej ścian były około czterokrotnie mniejsze niż dzisiaj, a okien dwukrotnie (2,6 W/m²K, obecnie 1,3 W/m²K). Budynek w technologii wielkopłytywowej zaczęto docieplać już od połowy lat 80', a wraz ze znacznym wzrostem kosztów ciepła dostarczanego do mieszkań tendencja ta nasiliła się w późniejszych latach i trwa do dzisiaj.

Analizując liczby budynków i mieszkań na terenie gmin Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego, w szczególności gmin powiatu bydgoskiego oraz powiatu Miasta Bydgoszcz można wywnioskować, że najwięcej budynków i mieszkań znajduje się na terenie Bydgoszczy. Sytuacja ta spowodowana jest faktem, że jest to największe miasto województwa kujawsko-pomorskiego będące ważnym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym, oświatowym, akademickim i kulturalnym, znajdują się urzędy wielu instytucji państwowych. W granicach administracyjnych Bydgoszczy mieści się także wiele rozległych obszarowo budynków spółdzielni mieszkaniowych. Zestawienie liczby budynków i mieszkań ogółem prezentuje poniższy wykres.

---

⁷⁵ W przyjętej metodzie analizy mogą zdarzyć się wyjątki związane z faktem, że budynki, których wiek wskazywałby na to, że są potencjalnymi beneficjentami zostało już poddanych działaniom termomodernizacyjnym. Potrzeby w kwestii termomodernizacji na terenie analizowanych obszarów są jednak na tyle duże, że margines błędu można zawęzić do kilku procent.

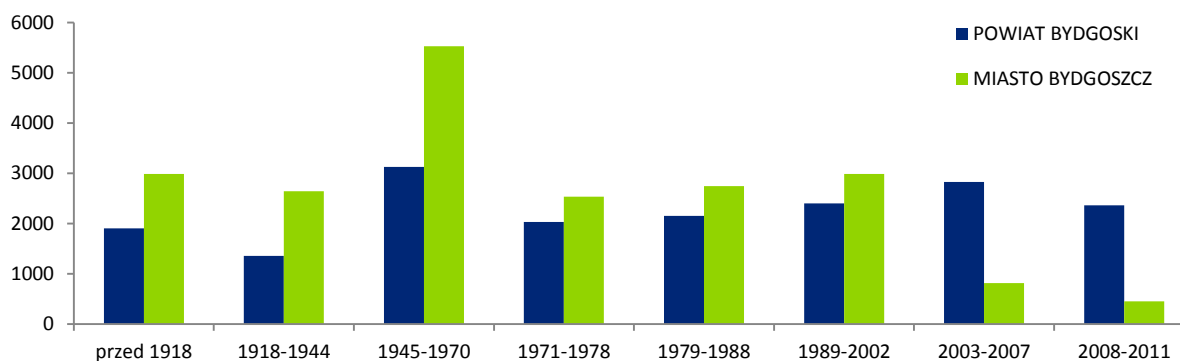
Wykres 30. Zestawienie liczby budynków ogółem i mieszkań

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl, dostęp 29.03.2014

Analiza danych GUS dotycząca wieku zabudowy istniejącej (budynków) wskazuje, że najwięcej budynków wybudowanych przed 1989 rokiem znajduje się na terenie Miasta Bydgoszcz. Jednocześnie na terenie Bydgoszczy znajduje się najwięcej budynków wybudowanych w latach 1945-1970, 1971-1978 oraz 1979-1988. Graficznie udział budynków i mieszkań istniejących z podziałem na lata ich powstania prezentują poniższe wykresy.

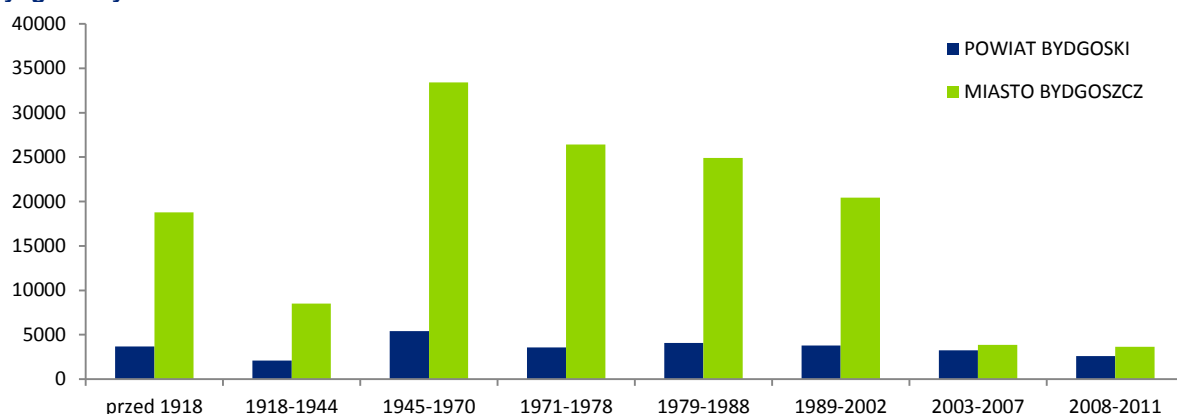
Wykres 31. Zestawienie liczby mieszkań z podziałem na lata ich powstania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl, dostęp 23.03.2014

Poniższy wykres prezentuje liczbę budynków (budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych).

Wykres 32. Zestawienie liczby budynków i mieszkań na terenie powiatu bydgoskiego oraz Miasta Bydgoszczy

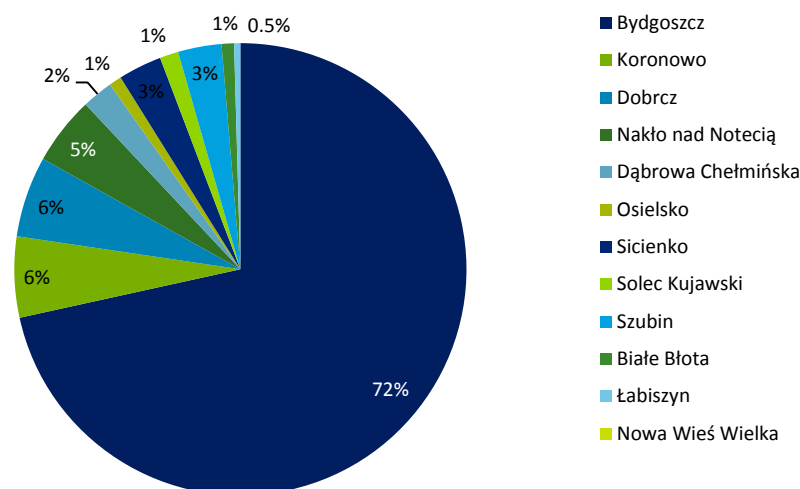

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl, dostęp 23.03.2014

Relatywnie duże potrzeby Bydgoszczy spowodowane są tym, że jest to największe miasto województwa kujawsko-pomorskiego będące ważnym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym, oświatowym, akademickim i kulturalnym, na terenie którego znajdują się urzędy wielu instytucji. Ponadto, na terenie Bydgoszczy mieści się także wiele rozległych obszarowo budynków spółdzielni mieszkaniowych.

Potrzeby gmin Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego określono, podobnie jak w przypadku miastardzenia, na podstawie wskazanego przez gminy zapotrzebowania na działania termomodernizacyjne, jego priorytetyzacji oraz danych GUS (w zakresie wieku zabudowy, liczby budynków).

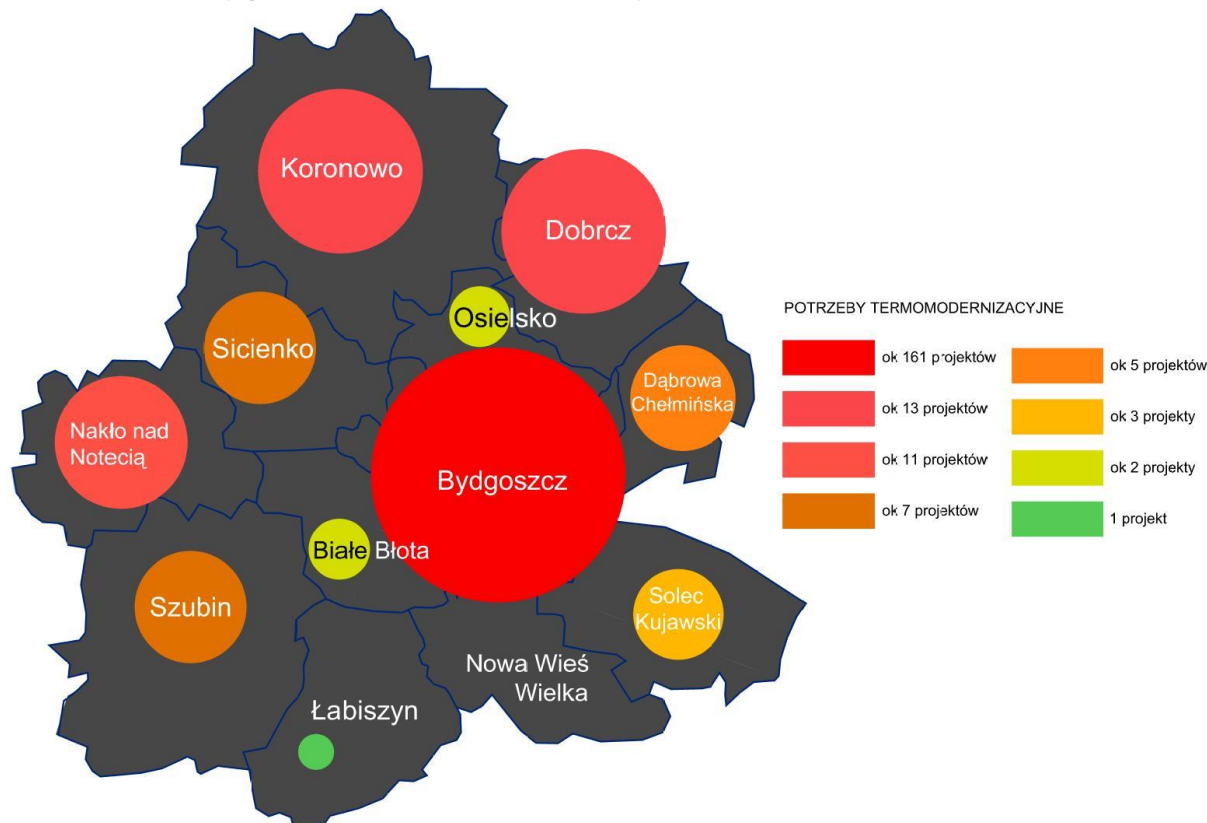
Wykres 33. Zestawienie udziału potrzeb termomodernizacyjnych na terenie BOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zgłoszonego przez gminy zapotrzebowania na działania termomodernizacyjne

Skalę potrzeb termomodernizacyjnych w zakresie budynków użyteczności publicznej na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego prezentuje poniższy schemat.

Schemat 7. Potrzeby gmin w zakresie termomodernizacji na terenie BOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zgłoszonego zapotrzebowania na działania termomodernizacyjne przez gminy BOF

Z racji mniejszej liczby mieszkańców, co pociąga za sobą mniejszą liczbę budynków potrzeby gmin Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego okalających miasto-rdzeń są relatywnie mniejsze. Analizując BOF pod kątem potrzeb termomodernizacyjnych gmin zauważyć można, że względnie duże potrzeby w zakresie termomodernizacji zidentyfikowano w gminie Koronowo i Dobrcz oraz gminie Nakło nad Notecią. Na podstawie załączonej poniżej dokumentacji zdjęciowej określić można wizualnie stan istniejącej zabudowy pod kątem stanu elewacji poszczególnych budynków. Znaczący odsetek załączonych zdjęć w czytelny sposób ilustruje braki w zakresie ocieplenia elewacji oraz konieczność wymiany starej stolarki okiennej i drzwiowej, której właściwości nie spełniają obowiązujących i przyszłych wymogów w zakresie izolacyjności termicznej.

Schemat 8. Potrzeby gmin w zakresie termomodernizacji na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

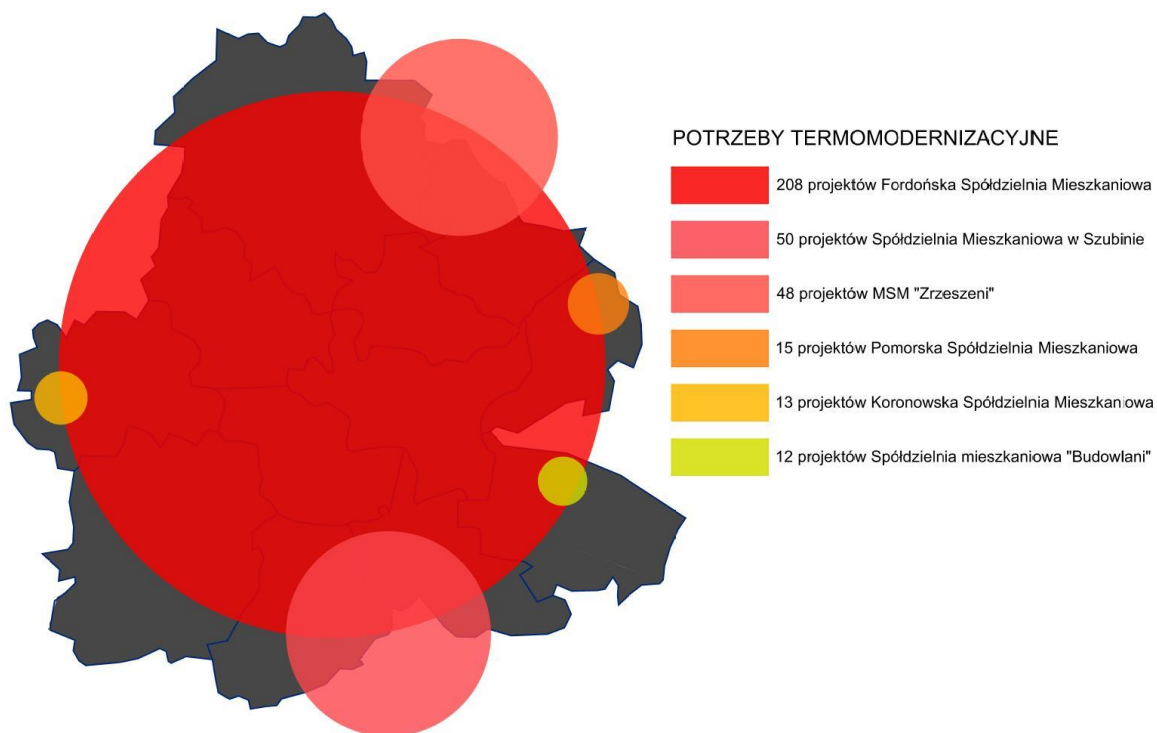

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przesłanych przez gminy, zdjęcia: www.bip.bialeblota.pl; szkolnictwo11.kei.pl; gminakoronowo.wkraj.pl; www.przychodniaosielsko.pl; sicienko.info; zsdabrawa.pl; www.waldowo.pl; zsdobrcz.pl; zswudzyn.edupage.org; Google Street View

Potrzeby termomodernizacyjne obszaru w zakresie zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej prezentuje poniższy schemat.⁷⁶

Schemat 9. Potrzeby termomodernizacyjne zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej na terenie BOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zapotrzebowania kluczowych spółdzielni mieszkaniowych

2 Bydgoszcz charakteryzuje się rozległym Śródmieściem, które zostało zbudowane niemal w całości w latach 1850-1914, stąd na jego terenie duża ilość XIX i XX-wiecznej, cennej pod względem konserwatorskim zabudowy. Właśnie na terenie Śródmieścia zlokalizowana jest większość zabytkowych gmachów obiektów użyteczności publicznej. Koncentracja zabudowy wraz z podziałem na jednostki urbanistyczne miasta prezentuje poniższy schemat.

Schemat 1. Zdjęcie satelitarne Bydgoszczy z podziałem na jednostki urbanistyczne

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bydgoszczy – 2009, Google Maps

⁷⁶ Potrzeby określono na podstawie danych przesłanych przez spółdzielnie mieszkaniowe

Analizując schemat oraz zdjęcie satelitarne Bydgoszczy wyodrębnić można tereny o największym zagęszczeniu zabudowy (kolor czerwony, żółty) – Śródmieście, Bocianowo, Bielawy, Skrzetusko, Babia Wieś, Okole, Zawisza, Osiedle Leśne, Bartodzieje, Wzgórze Wolności, Szwederowo, Kapuściska. Według danych zawartych w Lokalnym Programie Rewitalizacji dla Miasta Bydgoszczy na lata 2007-2015⁷⁷ większość w/w terenów to rejony, których stan zabudowy istniejącej jest najbardziej zniszczony i wymaga w dużej mierze działań rewitalizacyjnych oraz termomodernizacyjnych. Przykładowo tylko na terenie Śródmieścia wartość projektów rewitalizacyjnych w zakresie użyteczności publicznej wyniosła 115 896 212,03 zł, a wartość projektów w zakresie mieszkalnictwa 30 715 883,75 zł (Osiedla Kapuściska, Osiedle Leśne, Osiedle Wyżyny), z czego znaczący odsetek stanowiły działania termomodernizacyjne. Rozległe Śródmieście Bydgoszczy zostało zbudowane niemal w całości w latach 1850-1914, stąd na jego terenie duża ilość XIX i XX-wiecznej, cennej pod względem konserwatorskim zabudowy.

Zapotrzebowanie w zakresie działań termomodernizacyjnych zgłoszone przez gminy obszaru funkcjonalnego dotyczyło najczęściej poniższych typów budynków (podzielonych głównie według charakteru zabudowy oraz przeznaczenia obiektu i/lub zakresu działań termomodernizacyjnych):

- Budynki oświaty i kultury
- Publiczne placówki zdrowia oraz pomocy społecznej
- Budynki urzędu gminy oraz jednostek komunalnych
- Obiekty mieszkalne oraz prywatne

Identyfikacja potrzeb w zakresie termomodernizacji (nie tylko w zakresie zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, ale także budynków użyteczności publicznej) objęła także segmentację niezbędnych działań do podjęcia. Zidentyfikowane potrzeby pogrupowano według typów działań.⁷⁸

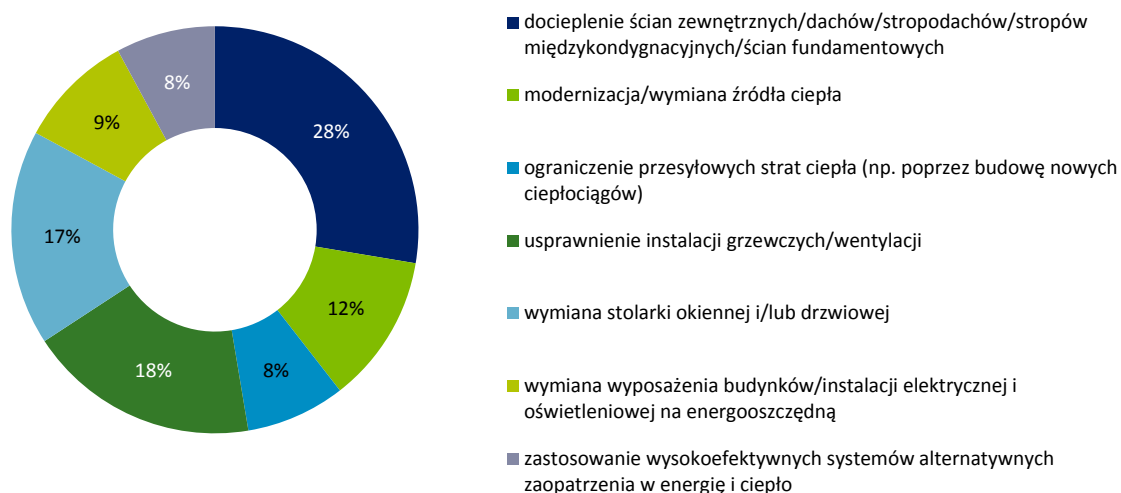
Z przeprowadzone analizy wynika, że najistotniejszą potrzebą jest docieplenie ścian zewnętrznych/dachów/stropodachów/ stropów międzykondygnacyjnych/ścian fundamentowych materiałami termoizolacyjnymi. Drugim istotnym aspektem jest usprawnienie istniejących instalacji grzewczych/wentylacji, w sposób, aby generowały mniejsze straty ciepła i zapewniały wyższą efektywność energetyczną. Na trzecim miejscu znajduje się wymiana stolarki okiennej i drzwiowej jako działanie zmniejszające straty ciepła. Zaleca się wymianę stolarki okiennej na spełniającą aktualne wymagania określone w Rozporządzeniu Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 5 lipca 2013 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, Dz. U. Warszawa, dnia 13 sierpnia 2013 r. Poz 926.

---

⁷⁷ Uchwała Nr XLIII/913/13 Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 26 czerwca 2013 r.

⁷⁸ Analiza kluczowych potrzeb termomodernizacyjnych na terenie BOF w podziale na typy działań termomodernizacyjnych została wykonana na podstawie analizy i segmentacji fiszek projektowych przesłanych przez gminy.

Wykres 34. Kluczowe potrzeby w zakresie termomodernizacji na terenie BOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy zapotrzebowania oraz fiszek projektowych przesłanych przez gminy

Pogłębiając analizę, wykonano segmentację przesłanych fiszek projektowych ze względu na cel, któremu ma służyć przeprowadzenie działań termomodernizacyjnych. Wyszczególniono następujące kryteria:

- zmniejszenie emisji CO₂
- podwyższenie efektywności energetycznej
- poprawa komfortu cieplnego i/lub estetyki obiektu
- wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
- zmniejszenie kosztów eksploatacji budynków i kosztów ogrzewania.

Najważniejszymi celami do osiągnięcia są: zmniejszenie kosztów eksploatacji budynków i kosztów ogrzewania, zmniejszenie emisji CO₂ oraz podwyższenie efektywności energetycznej.

Rewitalizacja⁷⁹

Podstawowym wyzwaniem, jakie stoi przed procesem rewitalizacji jest zapewnienie, aby był to kompleksowy, skoordynowany, zintegrowany proces przemian społecznych, ekonomicznych, przestrzennych i technicznych, prowadzony na obszarze zdegradowanym tak, aby nastąpiło osiągnięcie ogólnego celu, którym jest wyprowadzenie tego obszaru ze stanu kryzysowego, w szczególności przez nadanie mu nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do jego rozwoju. Możliwa będzie jedynie kompleksowa rewitalizacja, realizowana na obszarach

⁷⁹ Wskazana diagnoza potrzeb rewitalizacyjnych ma charakter wstępny. W odniesieniu do obszarów miejskich ostateczny zakres diagnozy potrzeb rewitalizacyjnych przedstawiony zostanie w ramach opracowywanego równoległe z niniejszą strategią Programu Rewitalizacji Miast.

zdegradowanych, odnosząca się do konkretnego, ograniczonego terytorium i łącząca wysiłki różnych podmiotów, których suma ma spowodować trwałe ożywienie społeczne i gospodarcze obszaru.

Potrzeby w zakresie działań rewitalizacyjnych dotyczą głównie zdegradowanych lub kryzysowych obszarów miejskich (i na tych skoncentrowana jest poniższa analiza). Działania dokonywane w ramach rewitalizacji to inicjatywy mające na celu poprawę jakości życia mieszkańców. Inicjatywy te powinny łączyć się z infrastrukturalnymi (i na odwrót), zatem ocena potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych łączy sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców BOF oraz ocenę stanu zabudowy (sytuację infrastrukturalną).

3

Znaczna koncentracja zaniedbanych obiektów oraz obszarów problemowych w strefach staromiejskich i śródmiejskich

Zauważa się znaczną koncentrację zaniedbanych obiektów oraz obszarów problemowych w strefach staromiejskich i śródmiejskich. Nie jest to zjawisko wyjątkowe, raczej powszechne w skali kraju i poza nim. Śródmieścia, pomimo, iż są zazwyczaj centrum życia mieszkańców, usytuowane w pobliżu dworców kolejowych i węzłów transportowych, nierzadko są zaniedbane i niebezpieczne (szczególnie w późnych godzinach wieczornych). Jednocześnie obszary te należą do tych o największych potrzebach w zakresie rewitalizacji.

Ze względu na metropolitalne funkcje, największe potrzeby w zakresie rewitalizacji zidentyfikowano w mieście rdzeniu. W przypadku Bydgoszczy zaniedbane obiekty dziedzictwa kulturowego znajdują się głównie w strefie śródmiejskiej. W szczególności występują one w obszarze Śródmieścia oraz w pewnym stopniu na Bocianowie. Obiekty takie zlokalizowane są również w obrębie Starego Fordonu. Strefa śródmiejska charakteryzuje się znaczną koncentracją obiektów dziedzictwa kulturowego. W pozostałych jednostkach urbanistycznych obiekty takie, poza stanowiskami archeologicznymi, w zasadzie nie występują.

Układ przestrzenny terenów przeznaczonych do rekreacji w strefie śródmiejskiej jest nierównomierny oraz charakteryzuje się brakiem ciągłości. Znaczny potencjał i zarazem deficyty widoczne są w zagospodarowaniu na cele rekreacyjno-wypoczynkowe pasma zlokalizowanego wzdłuż Kanalu Bydgoskiego i rzeki Brdy. Tereny zieleni urządzonej w Bydgoszczy koncentrują się głównie na obszarze śródmiejskim, głównie w dzielnicach: Śródmieście, Babia Wieś, na granicy dzielnic Okole, Wilczak i Miedzyń oraz na granicy Szwederowa i Śródmieścia. Jednostki urbanistyczne położone na peryferiach są na ogół bardzo ubogie w zieleni urządzonej (za wyjątkiem Myślęcinka) lub nie posiadają jej wcale. Potrzeby w zakresie zieleni i terenów rekreacji są z reguły zaspokojone w jednostkach: Błonie, Fordon (część południowa), Śródmieście, Oplawiec, Piaski, Okole, Wilczak, Łęgnowo I, Jary, Siernieczek, Flisy, Babia Wieś oraz Myślęcinek. W dzielnicach tych zamieszkuje około jednej czwartej ludności miasta. Generalnie jednak układ terenów rekreacyjno-wypoczynkowych w Bydgoszczy nie tworzy spójnego systemu. W wielu rejonach miasta istnieje poważne niedoinwestowanie w tym zakresie. Zauważalne są także braki w skomunikowaniu istniejącej bazy obszarów i obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych.

W przypadku Bydgoszczy zdegradowane obiekty i obszary przemysłowe, poeksploatacyjne wiążą się z funkcją produkcyjną miasta. Główne obszary aktywności gospodarczej miasta, to tereny zlokalizowane w jego wschodniej części w jednostkach urbanistycznych: Bydgoszcz-Wschód, Siernieczek, Brdujście, Zimne Wody, Czersko Polskie, Łęgnowo i zachodniej części w jednostkach urbanistycznych Osowa Góra, Czyżkówko, Okole. Charakteryzują się one mniejszą koncentracją zabudowy i zaludnienia. W jednostkach tych występują też w mniejszym lub w większym stopniu zdegradowane obszary i obiekty. Zjawiskiem bardzo niekorzystnym dla miasta są obszary poprodukcyjne zlokalizowane w strefie śródmiejskiej - Śródmieście, Bocianowo, Okole.

Negatywnym zjawiskiem w Bydgoszczy jest także występowanie podobnych obiektów i obszarów na terenach o większej koncentracji ludności i bardziej zwartej zabudowie, takich jak m. in. Szwederowo czy Osiedle Leśne. Wśród jednostek o mniejszej koncentracji zaludnienia istotny problem z terenami przemysłowymi można zauważyć na Jachcicach, w Czyżkówku czy w Brdujściu.

Potrzeby w zakresie działań rewitalizacyjnych zidentyfikowano także w mniejszych miastach obszaru funkcjonalnego.

W gminie Nakło nad Notecią istnieje duży problem z posiadanymi terenami przemysłowymi. Występują także braki w utrzymaniu odpowiedniej jakości przestrzeni publicznych, tj. terenów zielonych, rekreacyjno-wypoczynkowych (m.in. Łazienki Nadnoteckie, amfiteatr miejski). Problemem o dużym nasileniu są także wymagające odrestaurowania obiekty zabytkowe, w tym sakralne (Kościół Św. Stanisława i Św. Wawrzyńca).

W gminie Koronowo zidentyfikowano potrzebę działań rewitalizacyjnych w zakresie terenów po zakładach przemysłowych, które zajmują dość dużą część miasta. Ich rewitalizacja postrzegana jest przez mieszkańców jako szansa na ożywienie lokalnego rynku pracy. Istotnym problemem o bardzo dużej wadze są wymagające remontów zdegradowane przestrzenie publiczne, w tym zabytkowe, zlokalizowane głównie w starej części Koronowa. Najmniej istotną kwestią w obszarze zdegradowanej struktury miejskiej są tereny zielone. Parki miejskie zostały znacznym stopniu zrewitalizowane. Największym atutem obszaru jest zlokalizowany w niewielkiej odległości od miasta Zalew Koronowski

W Solcu Kujawskim istotnym problemem są niezagospodarowane tereny po składach kolejowych, zapleczu remontowo - budowlanym i wyrąbisku. Odnotowywane są także braki w dostępności i jakości terenów rekreacyjno-wypoczynkowych. W szczególności dostrzega się potrzebę zagospodarowania brzegu Wisły. Modernizacji wymaga także niezagospodarowana dotąd część parku miejskiego. W zakresie dostępności terenów rekreacyjno - wypoczynkowych wykazywane są również braki ścieżek rowerowych.

W Szubinie nie występuje istotny problem związany z koniecznością rewitalizacji zarówno terenów zielonych jak i placów i przestrzeni publicznych. Niewielki problem stanowią obszary pokolejowe (dworzec kolejowy) i pokopalniane (odkrywki żwiru). Najistotniejszą jest potrzeba odrestaurowania terenów ruin zamku.

W Łabiszynie natomiast odnowy wymagają w szczególności przestrzenie publiczne zlokalizowane głównie w centrum miasta. Problem stanowią także zaniedbane budynki zabytkowe, wymagają one w szczególności odnowienia elewacji oraz dachów.

Co istotne, potrzeby w zakresie rewitalizacji posiadają nie tylko gminy miejskie. Pomimo, iż działania w zakresie rewitalizacji są dedykowane przede wszystkim terenom miejskim, na terenach wiejskich oraz miejsko-wiejskich występują problemy związane z degradacją przestrzeni oraz problemy społeczno-gospodarcze. Na terenie obszaru funkcjonalnego znajdują się takie gminy, w których zidentyfikowano tego typu potrzeby, m.in: Gmina Nowa Wieś Wielka⁸⁰. Potrzeby gmin w zakresie rewitalizacji (działań związanych ze sferą społeczno-gospodarczą (działania miękkie) oraz infrastrukturalną) dotyczą przede wszystkim:

- Rewitalizacji oraz remontów budynków
- Zagospodarowania oraz uporządkowania terenów o przeznaczeniu turystycznym i rekreacyjnym
- Nadaniu nowych funkcji terenom zdegradowanym w celu jego ożywienia oraz
- Tworzenia przestrzeni publicznych, które sprzyjają integracji mieszkańców.

---

⁸⁰ Działania rewitalizacyjne na terenach wiejskich są możliwe do sfinansowania z innych funduszy niż te przeznaczone dla terenów miejskich (PROW).

Identyfikacja potrzeb w zakresie rewitalizacji budynków mieszkalnych

W Bydgoszczy obszary wymagające interwencji w pierwszej kolejności (ze względu na stan zabudowy) to obszary zabudowy o wysokiej intensywności znajdujące się na terenach koncentracji funkcji miejskich (głównie strefa śródmiejska). Wykazują one cechy zabudowy śródmiejskiej, a budynki te mają głównie charakter reprezentacyjny. Obszary te obejmują głównie tereny Śródmieścia, Bocianowa, część Okola i Babiej Wsi. Podobny charakter historycznej zabudowy posiada przyległy od zachodniej strony do Śródmieścia Wilczak posiadający zabudowę z przełomu XIX i XX w. Teren ten w znacznym stopniu charakteryzuje się zwartą, pierzejową zabudową mieszkaniowo-usługową.

W strefie tej znajduje się największy odsetek mieszkań wybudowanych przed 1945r. Budynki te to obiekty najbardziej wyeksploatowane, często o niskim wyposażeniu technicznym, wymagające podjęcia szybkich działań remontowych i modernizacyjnych. Podobny charakter zabudowy śródmiejskiej występuje w Starym Fordonie. Jest to obszar o dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej, jednakże stan budynków i przestrzeni publicznych wykazuje się znacznym stopniem zdegradowania i wymaga podjęcia pilnej interwencji.

W Bydgoszczy obszary mieszkalnictwa o wysokiej intensywności zabudowy z dominującym budownictwem wielorodzinnym to przede wszystkim: Szwederowo, Wzgórze Wolności, Błonie, Wyżyny, Kapuściska, Bartodzieje, Osiedle Leśne, Fordon.

Najwięcej obszarów problemowych w zakresie zasobów mieszkalnictwa notuje się w Koronowie.

Tabela 28. Obszary problemowe miast BOF - mieszkalnictwo

Miasta (poza miastem rdzenia) Bydgoskiego Funkcjonalnego Obszaru	Przykładowe zidentyfikowane obszary problemowe / planowane do rewitalizacji w zakresie mieszkalnictwa
Nakło Nad Notecią	<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja części Starego Rynku między os. Chrobrego, Bydgoską i ks. Piotra Skargi.
Koronowo	<ul style="list-style-type: none"> • Wyremontowanie starych pokomunistycznych budynków mieszkaniowych • Rewitalizacja terenów wokół budynków należących do spółdzielni mieszkaniowych • Modernizacja tych dróg osiedlowych, które wciąż pozostają w złym stanie • Doprowadzenie sieci gazowej oraz wodno-kanalizacyjnej do części miasta.
Solec Kujawski	<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja budynków komunalnych, • Modernizacja dróg na terenach domków jednorodzinnych, • Podłączenie nowej zabudowy do sieci wodociągowej.
Łabiszyn	<ul style="list-style-type: none"> • Wyremontowanie oraz dokończenia remontów niektórych budynków znajdujących się na terenie miasta, • Usunięcie płyt azbestowych z dachów niektórych budynków, • Modernizacja dróg dojazdowych do niektórych osiedli, • Rewitalizacja sieci gazowej i kanalizacyjnej.

Źródło: Opracowanie na podstawie zgłoszonego zapotrzebowania gmin BOF (fiszki projektowe) oraz analiz dokumentów zastanych

Identyfikacja potrzeb w zakresie rewitalizacji społecznej (działań „miękkich”)

Kluczową kwestią w zakresie identyfikacji potrzeb rewitalizacyjnych jest diagnoza społeczno-gospodarcza. Zgodnie z ideą rewitalizacji to aspekty społeczne są i powinny być powodem zmian, w tym infrastrukturalnych. Diagnoza obejmuje przede wszystkim sytuację ekonomiczną mieszkańców (w tym problem występowania biedy), warunki życia (szeroko pojętą jakość życia), dostęp do usług oraz stopień bezpieczeństwa na danym terenie. Wskaźniki ujęte w analizie zaprezentowano poniżej.

Tabela 29. Zestawienie kryteriów i wskaźników, na podstawie których dokonano wyznaczenia obszarów do objęcia działaniami rewitalizacyjnymi

Kryteria	Wskaźniki
Wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia	<ul style="list-style-type: none"> Liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru Liczba wyroków eksmisyjnych z lokali mieszkalnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru Liczba osób w wieku 7-18 niewypełniających obowiązku szkolnego w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru
Poziom bezrobocia	<ul style="list-style-type: none"> Udział liczby osób bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym Udział liczby osób długotrwale bezrobotnych w liczbie osób bezrobotnych ogółem
Trendy demograficzne	<ul style="list-style-type: none"> Udział liczby osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców obszaru Liczba osób w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru
Przestępczość i naruszenia prawa	<ul style="list-style-type: none"> Liczba przestępstw i wykroczeń stwierdzonych, poza zdarzeniami drogowymi i przestępstwami gospodarczymi w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru
Poziom aktywności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru

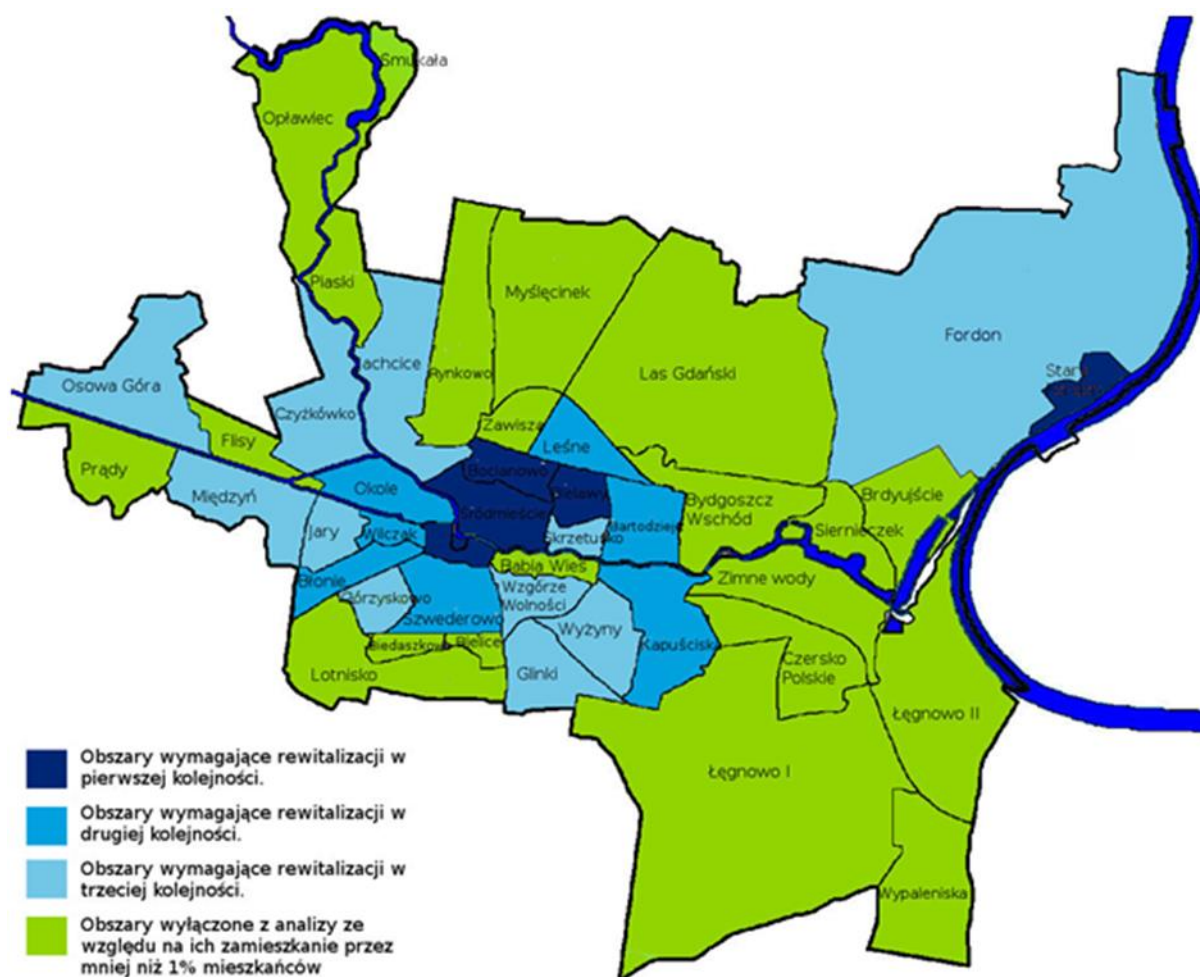
Źródło: opracowanie własne

W wyniku analizy wskaźników społeczno-gospodarczych miast Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego wskazano kluczowe obszary problemowe.

W ramach BOF na terenie Bydgoszczy uznano, że:

- Obszarem najbardziej problemowym i wymagającym rewitalizacji jest Śródmieście;
- Obszarami bardzo potrzebującymi rewitalizacji są: Bocianowo, Bielawy;
- Obszarami wymagającymi rewitalizacji w dalszej kolejności są: Okole, Błonie, Bartodzieje. Wilczak, Szwederowo, Osiedle Leśne, Kapuściska.

Mapa 9 Obszary wymagające działań rewitalizacyjnych w podziale na jednostki urbanistyczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy wskaźników społeczno-gospodarczych.

Główne problemy społeczno-gospodarcze, które wpłynęły na wyróżnienie Śródmieścia jako obszaru o największych potrzebach rewitalizacyjnych to negatywne wskaźniki w takich kategoriach jak wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia, poziom bezrobocia oraz przestępczość i naruszenia prawa. W dzielnicy Śródmieście występuje najwyższy w mieście wskaźnik przestępstw i wykroczeń oraz najwyższa liczba osób w wieku 7-18 niewypełniających obowiązku szkolnego - w przeliczeniu na 1000 mieszkańców dzielnicy. Ponadto na tym obszarze występuje jeden z najwyższych udziałów liczby osób bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym oraz liczby osób długotrwale bezrobotnych w liczbie osób bezrobotnych. Problem stanowi również wysoka liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej oraz wysoka liczba osób, względem których orzeczono wyroki eksmisyjne z lokali mieszkalnych - w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru.

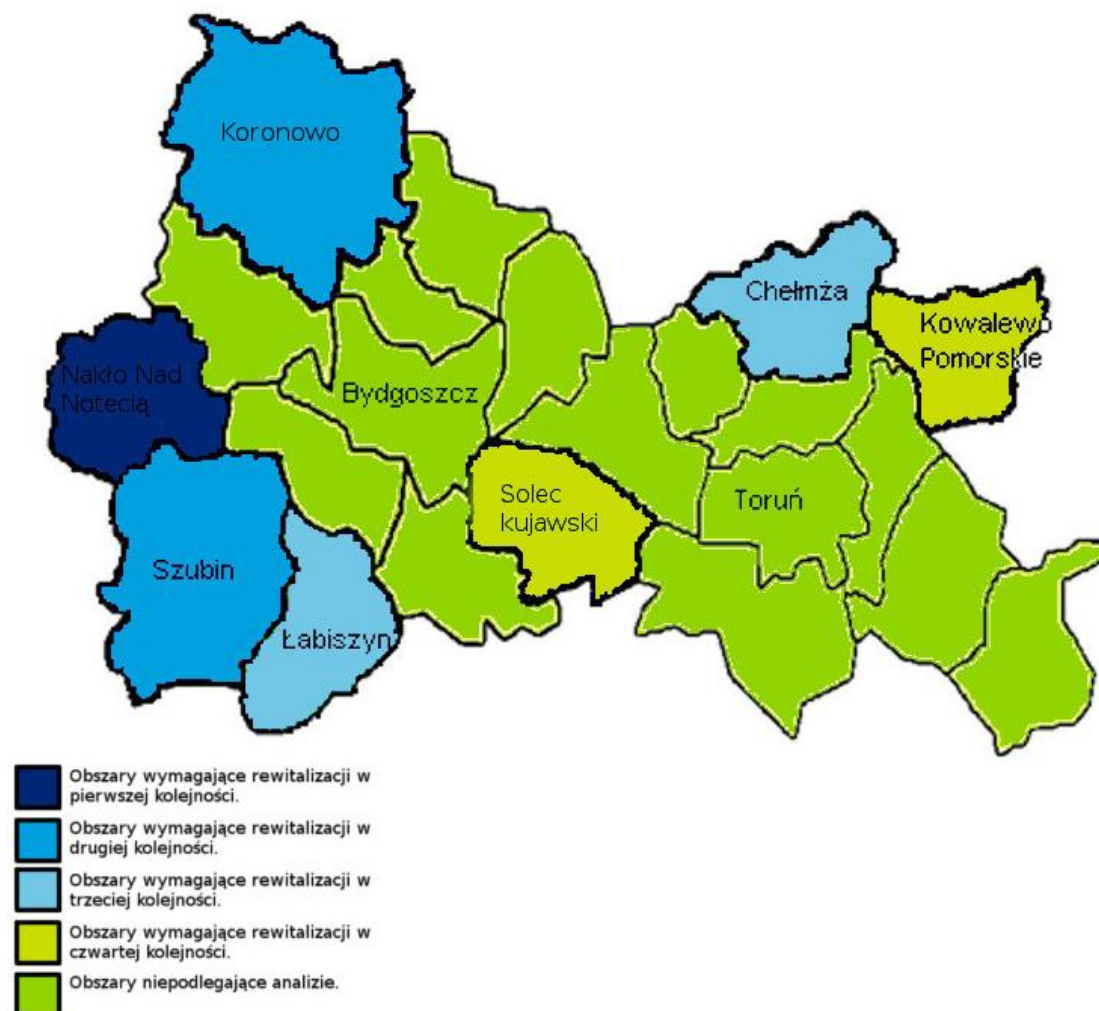
W dzielnicy Bocianowo występuje najwyższy, względem pozostałych jednostek urbanistycznych, problem z bezrobociem długotrwałym, najwyższa liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej oraz najwyższa liczba wyroków eksmisyjnych z lokali mieszkalnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obszaru. Ponadto obszar ten charakteryzuje się jednym z najwyższych wskaźników pod względem udziału liczby osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców obszaru.

W dzielnicy Bielawy, w Bydgoszczy występuje niekorzystna struktura ludności w podziale na wiek – najniższy udział liczby osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców obszaru, jak również jeden z najwyższych udziałów osób bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

Na podstawie wyliczeń przeprowadzonych dla miast BOF (bez Bydgoszczy) uporządkowano je w kolejności od tych, które wymagają rewitalizacji w pierwszej kolejności: Nakło nad Notecią, Koronowo i Szubin, Łabiszyn, Solec Kujawski. Miasta zostały uporządkowane ze względu na skalę problemów w nich występujących mierzoną wartością analizowanych wskaźników.

Mapa 10 Obszary wymagające działań rewitalizacyjnych na terenie BTOF (z wyjątkiem miast rdzenia)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy wskaźników społeczno-gospodarczych.

W Nakle nad Notecią orzeczono najwięcej wyroków eksmisyjnych biorąc pod uwagę miasta BOF (bez Bydgoszczy). W mieście występował wyższy od średniej wyliczonej dla wszystkich miast wskaźnik bezrobocia długoterminowego oraz wskaźnik liczby przestępstw. W Nakle nad Notecią przypada jednak mniej przedsiębiorstw w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców niż w innych badanych miastach.

W Koronowie podobnie jak w Nakle nad Notecią obszarem problemowym jest relatywnie wysoki poziom bezrobocia długoterminowego. W mieście orzeczono również w 2012 roku sporo wyroków

eksmisyjnych. W gminie zidentyfikowano również niewielki stopień aktywności gospodarczej, liczony liczbą przedsiębiorstw działających na terenie miasta.

Istotnym wyzwaniem społecznym w Szubinie jest względnie liczna grupa osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Pochodną trudnej sytuacji finansowej jest relatywnie duża liczba wyroków eksmisyjnych. Przedsiębiorczość w gminie prezentuje się poniżej przeciętnej.

Obszarem problemowym w Łabiszynie jest bezrobocie długoterminowe. Problematyka tego zjawiska pociąga za sobą inne niekorzystne zachowania społeczne. W gminie notuje się niekorzystne wskaźniki dotyczące liczby przestępstw oraz osób z trudną sytuacją finansową. Relatywnie duży odsetek osób jest beneficjentami pomocy społecznej.

W Solcu Kujawskim jedyne wskaźniki wykazujące negatywne odchylenia od średniej objęły obszar bezrobocia.

2.3. Edukacja

2.3.1. Szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Spadek liczby uczniów spowodowany zmianami demograficznymi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Liczba dzieci w wieku 3-6 lat spadnie do 2035 r. o ponad 27% • Najszybciej wyludnia się miasto Bydgoszcz, co jest spowodowane także migracjami z miasta do gmin ościennych
2	<p>Kluczowe wyzwania dla systemu edukacji BOF to podniesienie efektywności i jakości nauczania</p> <ul style="list-style-type: none"> • Szkoły podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne wymagają działań służących podniesieniu jakości i efektywności nauczania polegających na rozbudowie bazy dydaktyczno-naukowej, rozszerzeniu i uatrakcyjnieniu oferty edukacyjnej, wykorzystaniu nowoczesnych metod w nauczaniu • Podnoszenie jakości nauczania wymaga skierowania dodatkowego wsparcia do kadry pedagogicznej – szkolenia, staże, wsparcie metodyczne • Przykłady dobrych praktyk można czerpać od najlepszych szkół w BOF wysoko ocenianych w rankingach krajowych
3	<p>Pełne dopasowanie systemu szkolnictwa do potrzeb rynku pracy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzmocnienia wymaga system wsparcia szkół przez instytucje zewnętrzne (centra edukacji nauczycieli, poradnie pedagogiczne, placówki oświatowo-wychowawcze) • Dla szkolnictwa zawodowego kluczowe jest zacieśnienie współpracy ze szkołami wyższymi oraz pracodawcami

Dla rozwoju sfery społecznej i kapitału ludzkiego niebagatelną rolę odgrywa edukacja. Kształcenie ponadgimnazjalne, w szczególności zawodowe i ogólnokształcące oraz kształcenie na poziomie wyższym ma ogromne znaczenie w procesie przystosowywania się społeczeństwa do zaspokojenia potrzeb dynamicznie zmieniającego się lokalnego rynku pracy. Nie bez znaczenia pozostaje także edukacja przedszkolna i podstawowa, gdyż zdolność do nabywania wiedzy i kreatywność powinny być kształtowane już od najmłodszych lat.

1 Spadek liczby uczniów spowodowany zmianami demograficznymi

Według spisu powszechnego z 2011 r. na terenie BOF mieszkało 537 tys. osób, w tym 85 tys. osób znajdujących się w grupie wiekowej od 3 do 18 lat. Istotnym problemem dla Bydgoszczy i okolic jest spadek liczby ludności spowodowany ogólnym spadkiem urodzeń i nasileniem się procesów migracyjnych ludności. Prognozę ludności BOF według płci i funkcjonalnych grup wieku dzieci i młodzieży prezentuje poniższa tabela.

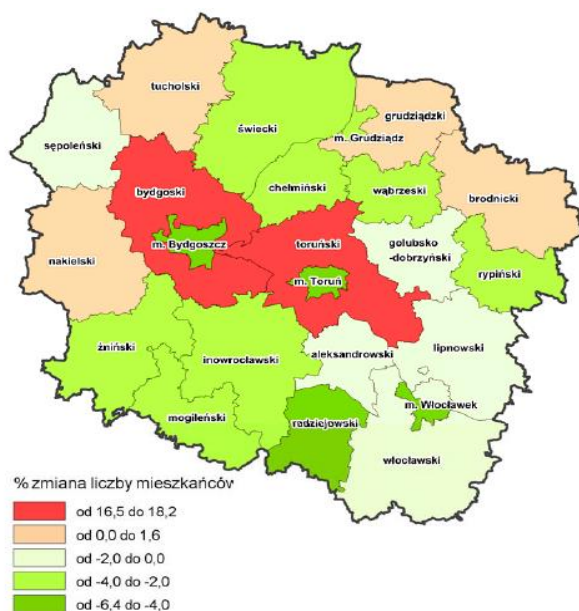
Tabela 30 Prognoza ludności BOF wg grup wieku dzieci i młodzieży

	2011	2015	2020	2025	2030	2035
Przedszkole: 3-6 lat	21 763	22 203	21 798	19 807	17 380	15 899
Szkoła podstawowa: 7-12 lat	28 810	29 903	33 051	32 532	29 641	26 088
Gimnazjum: 13-15 lat	15 857	14 261	15 094	16 661	16 248	14 690
Ponadgimnazjalne: 16-18 lat	18 528	15 431	14 289	16 367	16 883	15 938
Razem	84 958	81 798	84 232	85 367	80 152	72 615
m. Bydgoszcz	61 896	56 987	55 934	53 819	48 490	42 777

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 22.03.2014

Według prognozy Głównego Urzędu Statystycznego liczba mieszkańców od 3 do 18 lat zmniejszy się w okresie od 2011 do 2035 roku o 12 tys. (-15%). Grupa wiekowa, która skurczy się najbardziej, bo o 27% to dzieci w wieku od 3 do 6 lat co spowodowane jest dużym spadkiem liczby urodzeń w omawianym okresie. Co ciekawe, liczba ludności w omawianej grupie wiekowej w samej Bydgoszczy spada jeszcze szybciej niż na całym obszarze funkcjonalnym (spadek aż o 31%). Fakt ten wyjaśniać może nasilenie się procesów przeniesienia miejsca zamieszkania do gmin ościennych prognozowane przez Miejską Pracownię Urbanistyczną w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bydgoszczy.

Schemat 10 Prognozowana zmiana liczby mieszkańców w latach 2011-2020– migracje do gmin (%)

Źródło: Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa kujawsko-pomorskiego, Zróżnicowanie wewnętrzne, Toruń 2012 r.

Powyższe zmiany demograficzne mają ogromny wpływ na dalszy rozwój systemu szkolnictwa w obszarze funkcjonalnym.

2

Kluczowe wyzwania dla systemu edukacji BOF to podniesienie efektywności i jakości nauczania

Edukacja przedszkolna

W województwie kujawsko-pomorskim, a także w obszarze funkcjonalnym, żłobki nie są popularną formą opieki nad najmłodszymi dziećmi. Żłobki oferują w regionie miejsca jedynie dla 1,14% populacji, która mogłaby z nich korzystać. Podobnie jak w poprzednich latach, jest to odsetek niższy niż przeciętnie w Polsce⁸¹.

Według danych GUS za 2012 r. w BOF funkcjonowało 113 placówek lub punktów przedszkolnych, do których uczęszczało 15,5 tys. dzieci. Odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną w wieku 3-6 lat pozostawał poniżej średniej dla kraju (średnia dla kraju - 71,6%).

W ostatnich latach rosła liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych oraz dzieci korzystających z tej formy opieki (np. w Bydgoszczy do przedszkoli publicznych oraz oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych uczęszczało 4513 dzieci w roku szkolnym 2008/2009 a w roku 2011/2012 5224 dzieci), jednak procesy migracyjne ludności powodują, iż w wybranych gminach istnieje konieczność budowy nowych placówek. W Bydgoszczy istniejąca baza generalnie zaspokajała aktualne potrzeby w zakresie opieki przedszkolnej, natomiast zidentyfikowano przeciążenie placówek na niektórych osiedlach⁸². Charakterystyczne dla obszaru funkcjonalnego jest także znaczne (ponad 20%) zróżnicowanie w dostępności do edukacji przedszkolnej pomiędzy miastem rdzenia a niektórymi gminami obszaru funkcjonalnego.

Schemat 11 Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną w roku 2012

Gmina	Odsetek dzieci objętych edukacją przedszkolną (3-6 lat) %
Łabiszyn	50,1
Białe Błota	51,6
Sicienko	54,7
Dobrcz	55,3
Koronowo	56,5
Solec Kujawski	59,9
Dąbrowa Chełmińska	64,4

⁸¹ Analiza potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020, Instytut Badań Strukturalnych, 2012 r.

⁸² Strategia rozwoju Bydgoszczy do 2030 r., Bydgoszcz 2013 r.

Osielsko	65,3
Nowa Wieś Wielka	70,5
Nakło nad Notecią	70,5
Szubin	74,3
Bydgoszcz	78,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 03.04.2014

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz propozycji projektów zgłoszonych przez gminy obszaru funkcjonalnego można stwierdzić, iż kluczowe potrzeby w obszarze edukacji przedszkolnej w obszarze BOF są następujące:

Tabela 31 Kluczowe potrzeby w obszarze edukacji przedszkolnej na obszarze BOF

Budowa / rozbudowa placówek wychowania przedszkolnego
<ul style="list-style-type: none"> ○ Dostosowanie pomieszczeń / sal szkolnych do przyjęcia sześciolatków ○ Zagospodarowanie terenów wokół szkół i przedszkoli ○ Budowa / modernizacja przedszkoli ○ Adaptacja posiadanych lokali na potrzeby przedszkola ○ Usuwanie barier architektonicznych dla dzieci niepełnosprawnych
Doposażenie placówek wychowania przedszkolnego
<ul style="list-style-type: none"> ○ Zakup niezbędnych pomocy dydaktycznych ○ Zakup innego wyposażenia niezbędnego dla prawidłowego funkcjonowania placówki
Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej
<ul style="list-style-type: none"> ○ Wprowadzenie nowych, innowacyjnych programów nauczania ○ Szkolenia podnoszące kompetencje nauczycieli wychowania przedszkolnego (w tym z metodykami nauczania) ○ Oferta zajęć dodatkowych rozwijających umiejętności i zainteresowania dzieci

Źródło: Opracowanie własne

Edukacja podstawowa i gimnazjalna

W roku 2012 na terenie BOF w 116 szkołach podstawowych uczyło się przeszło 28,5 tys. uczniów, zaś do 101 gimnazjów uczęszczało nieco ponad 15 tys. uczniów.

Współczynnik skolaryzacji brutto dla dzieci w wieku 7-12 lat dla całego obszaru funkcjonalnego wynosi 99,5%, co przewyższa średnią krajową o 0,4%. Dla Bydgoszczy współczynnik ten wynosi odpowiednio 102%, podczas gdy dla gmin ościennych waha się on w okolicy 95%. Różnicę tę wyjaśnia fakt, że część dzieci z gmin położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miasta uczęszcza do bydgoskich szkół podstawowych.

Dla gimnazjów współczynnik skolaryzacji wyniósł nieco ponad 99,85% i również był wyższy od średniej dla całego kraju. W przypadku gimnazjów występowała jeszcze większa różnica pomiędzy współczynnikami dla Bydgoszczy (106%) i okolicznych gmin (od 85% do 93%), co może wynikać z mniejszej dostępności szkolnictwa gimnazjalnego w niektórych wsiach i większej konkurencji ze strony wielkomijskich szkół.

Tabela 32. Wyniki sprawdzianu dla szóstoklasistów i wyniki z egzaminu gimnazjalnego w roku szkolnym 2012/2013

	Sprawdzian szóstoklasisty	Egzamin gimnazjalny				
		j. polski	wos/historia	matematyka	przyrodnicze	j. angielski
m. Bydgoszcz	25,49	65,30	59,88	50,79	60,03	67,45
powiat bydgoski	24,85	63,69	56,96	46,68	58,02	60,90
KRAJ	24,03	62,00	58,00	48,00	59,00	45,00

Źródło: Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku

Wyniki sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego przeprowadzonych w roku szkolnym 2012/2013 charakteryzują się zróżnicowaniem ze względu na miejsce zamieszkania ucznia – wyniki zdających w miastach, zarówno w Bydgoszczy są wyższe niż wyniki dzieci z terenu powiatu.

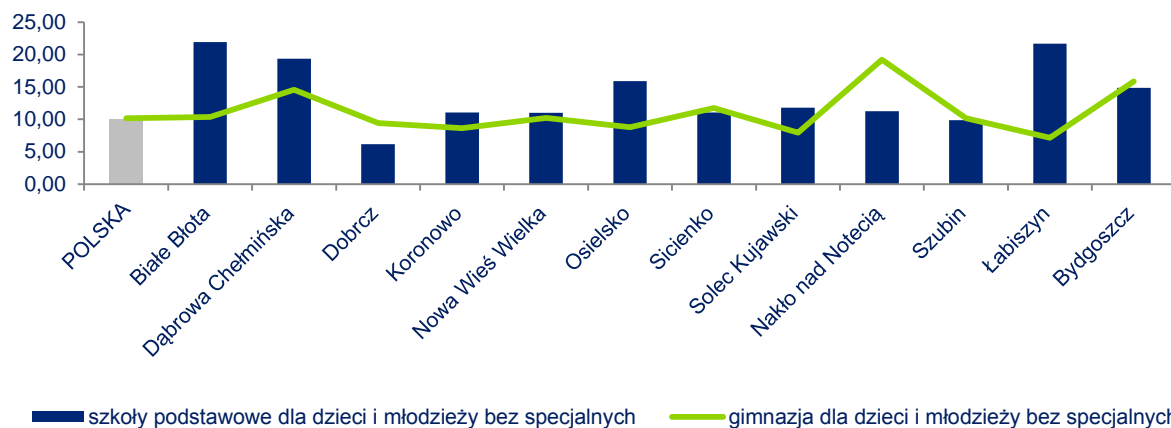
Na podobną tendencję wskazują wyniki pomiarów prowadzonych z użyciem trzyletnich wskaźników egzaminacyjnych⁸³ dla gimnazjów w powiecie bydgoskim. Wynika z nich, iż efektywność nauczania w gimnazjach wymaga dalszych działań usprawniających (gimnazja zostały zakwalifikowane do kategorii „szkoła wymagająca poprawy”).

Na podstawie dostępnych danych można stwierdzić, iż w szkołach obszaru funkcjonalnego były podejmowane różne działania mające na celu podniesienie poziomu nauczania (zajęcia pozalekcyjne, programy realizowane ze środków UE, olimpiady) a mimo to nie we wszystkich placówkach oświatowych osiągnęte wyniki edukacyjne były zadawalające. Świadczą o tym średnie wyniki np. z egzaminów gimnazjalnych - w roku szkolnym 2012/2013 w BOF oceny z egzaminów z języka polskiego, matematyki i nauk przyrodniczych były niższe niż średnie w kraju. Warto również zwrócić uwagę na rezultaty badania IDI przeprowadzonego w ramach diagnozy analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w nowym okresie programowania 2014-2020 z których wynika, iż najniższe wyniki egzaminów zewnętrznych na każdym szczeblu były osiągnęte przez uczniów w gminach, w których nieznaczny odsetek dzieci był objęty opieką przedszkolną.

W ostatnich latach w szkołach zrealizowano szereg prac inwestycyjnych (doposażono pracownie komputerowe, rozbudowano obiekty dydaktyczne, modernizowano sale gimnastyczne, boiska sportowe doposażano placówki w nowoczesny sprzęt techno-dydaktyczny), jednak w dalszym ciągu część szkół i placówek oświatowych nie spełnia wymaganych standardów w zakresie bazy materialnej i dydaktycznej. W niektórych gminach nadal funkcjonują szkoły, które nie są w wystarczającym stopniu wyposażone np. w sprzęt komputerowy lub liczba dzieci przypadająca na jeden komputer jest wyższa niż średnia dla kraju.

⁸³ Trzyletnie wskaźniki egzaminacyjne dla gimnazjów są łączną informacją o wyniku egzaminacyjnym i edukacyjnej wartości dodanej (EWD). EWD jest miarą efektywności nauczania danej szkoły w zakresie sprawdzanym egzaminami zewnętrznymi i opisuje wkład szkoły w końcowy wynik egzaminacyjny – bada przyrost wiedzy ucznia (www.ewd.edu.pl).

Wykres 35 Liczba uczniów przypadająca na 1 komputer w szkołach podstawowych i gimnazjalnych w 2012 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 16.04.2014

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz propozycji projektów zgłoszonych przez gminy obszaru funkcjonalnego można stwierdzić, iż kluczowe potrzeby w obszarze edukacji podstawowej i gimnazjalnej są następujące:

Tabela 33 Kluczowe potrzeby w obszarze edukacji podstawowej i gimnazjalnej na terenie BOF

Budowa / rozbudowa placówek szkolnych
<ul style="list-style-type: none"> ○ Modernizacja / unowocześnienie placówek szkolnych ○ Budowa nowych szkół (tylko wybrane gminy) ○ Zagospodarowanie terenów wokół szkół ○ Budowa przyszkolnych obiektów sportowych ○ Usunięcie barier architektonicznych dla dzieci niepełnosprawnych
Doposażenie placówek w pomoce dydaktyczne i naukowe
<ul style="list-style-type: none"> ○ Zakup niezbędnych pomocy dydaktycznych ○ Zakup innego wyposażenia niezbędnego dla prawidłowego funkcjonowania placówki
Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej
<ul style="list-style-type: none"> ○ Wprowadzenie nowych, innowacyjnych programów nauczania ○ Programy wsparcia metodycznego i rozwojowego dla nauczycieli ○ Oferta zajęć dodatkowych wyrównawczych i wspierających dzieci szczególnie utalentowane ○ Oferta zajęć dodatkowych rozwijających kreatywność, przedsiębiorczość, umiejętności matematyczne, inne ○ Kształtowanie poczucia tożsamości obywatelskiej i lokalnej

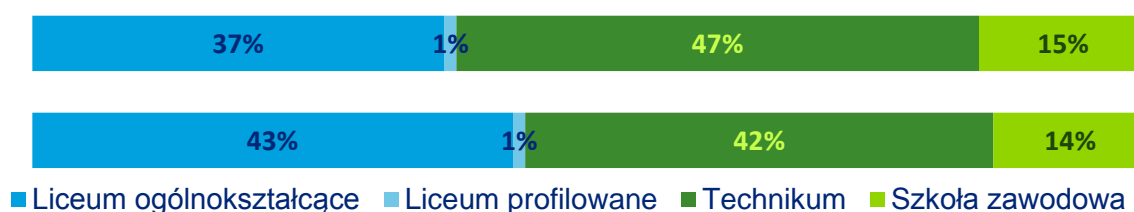
Źródło: Opracowanie własne

Edukacja ponadgimnazjalna

W BOF działało łącznie 98 szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży, w których uczyło się prawie 18 tys. uczniów. Najbardziej popularną formą kształcenia na omawianym obszarze było szkolnictwo zawodowe, które wybrało 11,3 tys. (63%) uczniów. Warto zwrócić uwagę na fakt, że struktura szkolnictwa ponadgimnazjalnego różni się od krajowej, gdzie licea ogólnokształcące cieszą się nieco większą popularnością (43% wobec 37% na BOF). Należy zaznaczyć, że sytuacja na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym jest dużo bliższa założeniom polskiego rządu, który chce zwiększać liczbę osób kończących edukację zawodową⁸⁴.

Kształcenie zawodowe jest realizowane w liceach profilowanych, technikach, technikach uzupełniających, zasadniczych szkołach zawodowych, szkołach policealnych jak i w ramach kursów skierowanych do osób dorosłych.

Wykres 36. Struktura edukacyjna BOF, w porównaniu do struktury krajowej w 2012 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 16.04.2014

Do najpopularniejszych specjalizacji kształcenia zawodowego w BOF należą specjalizacje inżynieryjno-techniczne, usługowe, informatyczne oraz związane z ekonomią i administracją. Przeważają specjalizacje przemysłowe, co jest spójne z profilem województwa⁸⁵. W szkołach są otwierane nowe kierunki kształcenia. W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Urząd Marszałkowski przekazał do tej pory 64,8 mln złotych, a kolejne 35 mln (11,47 mln w obszarze funkcjonalnym) także trafi na ten cel. Pieniądze przekazane są m.in. na organizację stażów i praktyk, przygotowania zawodowego pracownika, dodatkowych zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, wyposażenie szkół i placówek w nowoczesne materiały dydaktyczne⁸⁶. Województwo wspiera także przedsiębiorstwa współpracujące ze szkołami zawodowymi, na ten cel przeznaczonych zostało 7 mln euro⁸⁷.

W okresie programowania 2007-2013 realizowanych było wiele projektów mających na celu zmodernizowanie i unowocześnienie bazy kształcenia zawodowego, rozszerzenie oferty zajęć dodatkowych, podniesienie kompetencji nauczycieli, czy pomoc młodzieży w zdobywaniu praktycznych umiejętności jak m.in. Zawodowe horyzonty 5, Nauczyciel zawodu w praktyce, utworzenie laboratorium techniki drogowo-mostowej w zespole Szkół Budowlanych w Bydgoszczy, budowa Ośrodka Egzaminacyjnego w Zespole Szkół Samochodowych w Bydgoszczy, dobry zawód Twoją przyszłością, Rozbudowa i unowocześnienie bazy kształcenia zawodowego w powiecie bydgoskim, staż- praktyczna szansa dla uczniów ZS z terenu powiatu bydgoskiego.⁸⁸ Olbrzymie

⁸⁴ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013*, 2007, s. 125

⁸⁵ Instytut Badań Strukturalnych, *Analiza potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego*, Warszawa, s. 56

⁸⁶ http://www.kujawsko-pomorskie.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=26039&Itemid=126

⁸⁷ <http://www.oswiata.abc.com.pl/czytaj/-/artykul/kujawsko-pomorskie7-mln-euro-na-wspolprace-ze-szkolami-zawodowymi>

⁸⁸ Informacje ze stron internetowych powiatu bydgoskiego, dane pozyskane z Urzędu Miasta Bydgoszczy

znaczenie edukacji dla rozwoju społeczno-gospodarczego BOF podkreślane jest zarówno w strategii Rozwoju Miasta Bydgoszczy do 2030 (program: Edukacja dla każdego), jak i Strategii rozwoju edukacji miasta Bydgoszczy 2013-2020. Powyższe dokumenty są spójne, co do głównych celów i kierunków działań w obszarze edukacji. W ostatnim z powyżej wymienionych dokumentów zaproponowano szereg kompleksowych działań, które z powodzeniem mogłyby być realizowane w całym obszarze funkcjonalnym. W strategiach rozwoju poszczególnych gmin obszaru funkcjonalnego również kładzie się duży nacisk na tworzenie sprzyjających warunków do kształcenia dzieci i młodzieży.

Zdawalność matur na poziomie 79% plasuje BOF poniżej średniej krajowej wynoszącej 81%. Dużo lepiej od średniej krajowej wypada jednak zdawalność matur w technikach.

Tabela 34. Zdawalność matur w poszczególnych typach szkół (2013 r.)

	Liceum	Technikum	Łącznie
miasto Bydgoszcz	88,3%	76,5%	79,7%
powiat bydgoski	87,2%	57,7%	70,0%
Razem	88,2%	75,6%	79,0%
Kraj	90,0%	71,0%	81,0%
Różnica	-1,8%	+4,6%	-2,0%

Źródło: Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku

Najlepszym liceum wg rankingu tygodnika „Perspektywy” funkcjonującym na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym było VI LO im. Braci Śniadeckich w Bydgoszczy, które zajęło w ogólnopolskim rankingu liceów ogólnokształcących 20 miejsce. Dzięki 7 laureatom i 27 finalistom w olimpiadach ogólnopolskich (głównie olimpiada matematyczna i informatyczna), szkoła zajęła 11. miejsce w rankingu olimpijskim. Bardzo wysoką, 4 pozycję w ww. rankingu zajęło Technikum Elektroniczne w Bydgoszczy.

Jednym z problemów występujących w BTOF jest niski kapitał społeczny oraz narastające negatywne zjawiska wśród młodzieży jak wzrost poziomu przestępczości i uzależnień. Należy zauważyć, że za kształtowanie postaw społecznych i obywatelskich oraz poczucie tożsamości lokalnej jest odpowiedzialna nie tylko rodzina, ale również szkoła. Większy nacisk powinien być także położony na dobre przygotowanie uczniów do wejścia na rynek pracy zarówno poprzez naukę przedsiębiorczości, kreatywności i samodzielności, ale także efektywnie działający system poradnictwa zawodowego i wsparcia psychologicznego.

Działania podnoszące efekty nauczania

Na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym podejmowany jest szereg działań, których celem jest podniesienie efektywności kształcenia i wychowania. Najwięcej projektów realizowanych jest w samej Bydgoszczy, a najważniejszym z nich jest system Bydgoskich Grantów Oświatowych przeznaczonych na innowacyjne działania w szkołach i placówkach prowadzonych przez Miasto Bydgoszcz.

Inną niezwykle ważną zachętą do podnoszenia jakości nauczania jest program nagród dla uczniów i ich nauczycieli za szczególne osiągnięcia w olimpiadach i konkursach przedmiotowych. Uczniowie odnoszący sukcesy w 2013 r. mogli liczyć na jednorazową nagrodę w wysokości od 300 zł do nawet 2500 zł⁸⁹.

W roku szkolnym 2014/15 w Zespole Szkół Mechanicznych nr 2 ponownie planowane jest uruchomienie kształcenia zawodowego w ramach tzw. kierunków zamawianych. Uczniom, którzy zdecydują się na naukę w zawodach technik mechanik (w Technikum Mechanicznym nr 2) lub operator maszyn i urządzeń do przetwórstwa tworzyw sztucznych (w Zasadniczej Szkole Zawodowej Mechanicznej) oferowane będą stypendia w wysokości 100 zł miesięcznie. Należy zauważyć, iż ww. program stypendialny jest wynikiem współpracy placówek oświaty z Bydgoskim Klastrem Przemysłowym.

Na całym obszarze realizowanych jest także kilka projektów finansowanych lub współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej dotyczących podnoszenia poziomu nauczania i kwalifikacji nauczycieli, a także rozbudowy i unowocześnienia infrastruktury. Warto wyróżnić projekt „Zawodowe horyzonty”, który realizowany jest już piąty raz. Beneficjentem jest miasto Bydgoszcz, projekt obejmuje cykl spotkań szkoleniowych oraz ofertuje miesięczne staże zawodowe.

Uczelnie wyższe z terenu BOF również oferują możliwości współpracy dla uczniów z poszczególnych szczebli systemu edukacji. Uniwersytet Techniczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy otworzył w 2009 roku Uniwersytet Dziecięcy, mający przez ciekawe wykłady przybliżyć uczniom szkół podstawowych nauki ścisłe i przyrodnicze⁹⁰. Poza tym UTP ściśle współpracuje z VI LO w Bydgoszczy przy realizacji rozszerzonych programów z przedmiotów ścisłych. Najzdolniejsi uczniowie mogą liczyć na cykliczne zajęcia laboratoryjne i wykłady na terenie uniwersytetu, a także udział w pracach studenckich kół naukowych. Miasto oferuje także specjalne stypendia w wysokości 500 zł dla najlepszych absolwentów szkół średnich, którzy zdecydują się podjąć naukę na bydgoskich uczelniach publicznych. Pozytywnie należy ocenić uruchomienie przez Wyższą Szkołę Gospodarki w Bydgoszczy pierwszego w regionie przedszkola akademickiego. Dzięki współfinansowaniu ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego uczestnictwo w projekcie jest bezpłatne⁹¹.

Wysoka jakość nauczania jest także uzależniona od dobrego przygotowania kadry pedagogicznej. Bez wątplenia nauczyciele w BOF posiadają niezbędne kwalifikacje do realizacji programów nauczania w szkołach, jednak większy nacisk powinien być położony na sposób prowadzenia lekcji – wykorzystywanie nowatorskich technik dotarcia do ucznia (w tym TIK), pracę w grupie, twórcze rozwiązywanie problemów. Wsparciem dla kadry pedagogicznej powinny być zewnętrzne placówki – np. centra edukacji nauczycieli oferujące szkolenia, czy wsparcie metodyczne, ośrodki opiekuńczo-wychowawcze, które prowadzą dodatkowe zajęcia dla dzieci uzupełniając edukację szkolną, czy poradnie psychologiczno-pedagogiczne pomagające w rozwiązywaniu problemów młodzieży i będące pomostem pomiędzy nauczycielem, uczniem i rodzicami.

3

Dopasowanie szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb rynku pracy

Ważną kwestią dla dalszego rozwoju gospodarczego BTOF jest odpowiednie dopasowanie szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb krajowego i lokalnego rynku pracy. Ze względu na zmieniające się warunki pracy, szkolnictwo zawodowe powinno nadążać za intensywnym rozwojem w sferze gospodarki. Z badań przeprowadzonych wśród pracodawców w 2009 r. wynikało, iż

⁸⁹ <http://bydgoszcz24.pl/arttykul/prawie-pol-miliona-zlotych-na-nagrody-dla-najlepszych-uczniow-i-ich-nauczycieli>

⁹⁰ <http://ud.utp.edu.pl/>

⁹¹ <http://projektprzedszkole.byd.pl/>

w technikach i szkołach zawodowych brakowało kierunków przygotowujących do pracy w wiodących przedsiębiorstwach regionu, także zainteresowanie pracodawców organizacją praktyk było ograniczone. Do istotnych problemów należało także wykorzystywanie przez szkoły przestarzałej bazy techno-dydaktycznej⁹². Należy przy tym zauważyć, iż kształcenie zawodowe wymaga największych nakładów finansowych ze wszystkich typów szkół właśnie ze względu na potrzebę dysponowania kosztowną bazą techno-dydaktyczną. Dlatego w ostatnich latach, szczególnie w Bydgoszczy, podjęto szereg inicjatyw mających na celu zaadresowanie powyższych problemów. Aktualnie współpraca pomiędzy szkołami, a pracodawcami odbywa się na wielu płaszczyznach m.in. poprzez wsparcie merytoryczne, udostępnianie infrastruktury dla celów edukacyjnych, realizację zajęć praktycznych i praktyk zawodowych, pomoc w przeprowadzaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie, wsparcie w doposażeniu pracowni zawodowych zgodnie z wymogami nowej podstawy programowej⁹³.

Z informacji przekazanych przez Wydział Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Bydgoszczy wynika, iż publiczne szkoły kształcenia zawodowego współpracują w bieżącym roku szkolnym (2013/2014) z ponad 500 lokalnymi podmiotami gospodarczymi.

Ważne jest także nawiązywanie współpracy z zagranicznymi szkołami zawodowymi w celu wymiany uczniów, odbywania praktyk, czy też podnoszenia kompetencji nauczycieli. Odpowiednie systemy wsparcia powinny być także skierowane do nauczycieli jak dostęp do najnowszych metod nauczania i opieki metodyków nauczania.

Z badania ankietowego przeprowadzonego w ramach prac projektowych skierowanego do szkół średnich wynika, że szkoły średnie (licea ogólnokształcące, technika) przede wszystkim oczekują zintensyfikowania współpracy z uczelniami wyższymi w regionie głównie poprzez możliwość zorganizowania zajęć lekcyjnych z udziałem wykładowcy z uczelni, wpływ merytoryczny przedstawicieli uczelni na program nauczania, współorganizowanie praktycznych zajęć doświadczalnych dla uczniów. Ponadto szkoły średnie chciałyby być regularnie informowane o ważnych wydarzeniach na uczelniach oraz być wizytowane przez studentów, którzy mogliby przybliżyć uczniom zasady studiowania, czy oczekiwania wykładowców.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz propozycji projektów zgłoszonych przez gminy obszaru funkcjonalnego można stwierdzić, iż kluczowe potrzeby w obszarze edukacji ponadgimnazjalnej są następujące:

Tabela 35 Kluczowe potrzeby w obszarze edukacji ponadgimnazjalnej na terenie BOF

Modernizacja bazy dydaktycznej i naukowej
<ul style="list-style-type: none"> ○ Tworzenie i wzbogacanie bazy materialnej i dydaktycznej szkół i placówek oświatowych ○ Doposażenie warsztatów do praktycznej nauki zawodów
Wzmocnienie współpracy z otoczeniem zewnętrznym
<ul style="list-style-type: none"> ○ Wzmocnienie współpracy z placówkami zewnętrznymi (poradnie zawodowe, poradnie psychologiczne, centra doksztalcania nauczycieli, uczelnie wyższe, szkoły, urzędy pracy inne) ○ Wzmocnienie szkolnych systemów doradztwa zawodowego ○ Uruchomienie portalu prezentującego możliwości kształcenia w BOF

⁹² PSDB, *Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego...*, 2009, str. 33, 106

⁹³ Prezentacja: Kształcenie i doradztwo zawodowe w Strategii Rozwoju Edukacji Miasta Bydgoszczy, Iwona Waszkiewicz Dyrektor Wydziału Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Bydgoszczy, 28 kwietnia 2014 r.

Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej

- Wprowadzenie nowych, innowacyjnych programów nauczania
- Podniesienie kompetencji zawodowych nauczycieli
- Oferta zajęć dodatkowych rozwijających umiejętności uczniów

Modernizacja infrastruktury szkolnej

- Uzupelnianie luk w zakresie niezbędnej infrastruktury i infrastruktury sportowej szkół i placówek edukacyjnych
- Usuwanie barier architektonicznych dla dzieci niepełnosprawnych

Źródło: Opracowanie własne

Należy pamiętać, że obok szkół i placówek publicznych w obszarze BOF funkcjonują również placówki niepubliczne zlokalizowane głównie w Bydgoszczy.

2.3.2. Szkolnictwo wyższe

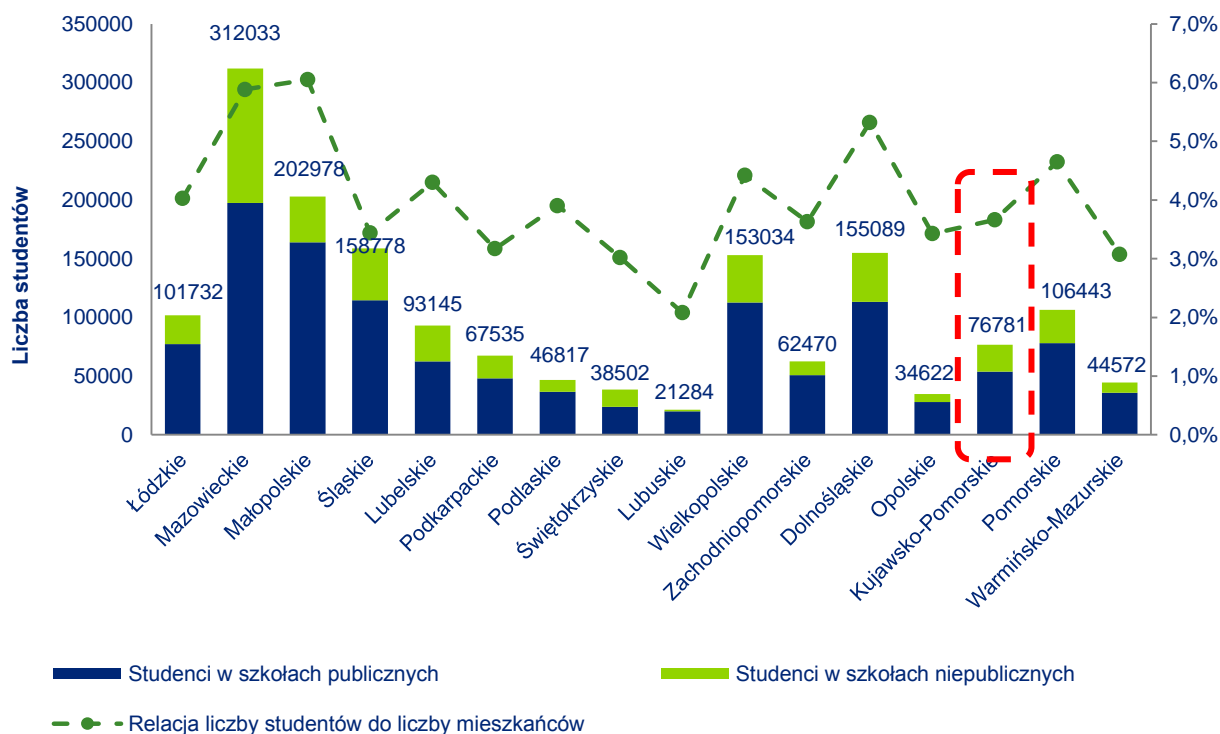
Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Słaba pozycja BOF, jako ośrodka akademickiego w porównaniu do innych metropolii w Polsce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • W BOF znajduje się 12 uczelni wyższych, z czego 8 to uczelnie niepubliczne • Odsetek osób posiadających wyższe wykształcenie jest jednym z najniższych w kraju • W ostatnich latach można zauważyć rosnącą konkurencję pomiędzy uczelniami publicznymi i niepublicznymi
2	<p>Malejąca liczba studentów i niedopasowanie kierunków nauczania istotnymi wyzwaniami uczelni BOF</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uczelnie opuszczają przede wszystkim absolwenci kierunków ogólnoakademickich, podczas gdy dla rozwoju kluczowych branż w regionie potrzeba inżynierów w takich branżach jak: przemysł rolniczy, spożywczy, chemiczny, elektromaszynowy, OZE, celulozowo-papierniczy, meblowy oraz drzewny • Jednym z wyzwań stojących przed uczelniami wyższymi jest niż demograficzny – prognozowany spadek ludności w wieku 19-24 lata wyniesie w 2025 r. 25% • Jednym z problemów obszaru funkcjonalnego jest odpływ zdolnej młodzieży do szkół wyższych poza województwo kujawsko-pomorskie
3	<p>Niska pozycja uczelni BOF mierzona wynikami badań naukowych w rankingach międzynarodowych i krajowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uczelnie wyższe BOF zajmują dalekie pozycje w międzynarodowych rankingach uczelni wyższych

1 Słaba pozycja BOF jako ośrodka akademickiego w porównaniu do innych metropolii w Polsce

W 2013 r. województwo kujawsko-pomorskie było na trzecim miejscu od końca w rankingu województw pod względem odsetka osób posiadających wyższe wykształcenie. Województwo kujawsko-pomorskie plasowało się również na 10 miejscu pod względem liczby studentów w Polsce.

Pod względem relacji liczby studentów do liczby mieszkańców region zajmował 8 miejsce. Poniżej zaprezentowano porównanie województw uwzględniające liczbę studentów i liczbę studentów w relacji do liczby mieszkańców.

Wykres 37 Liczba studentów w województwach oraz stosunek liczby studentów przypadających na liczbę mieszkańców danego województwa w 2012 roku

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 14.02.2014

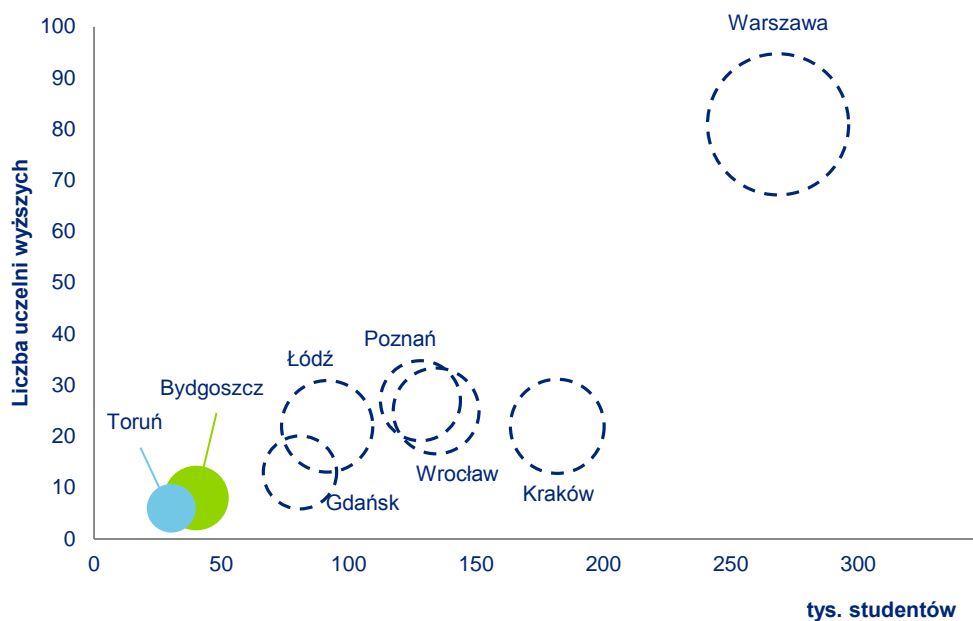
Liczba osób kończących studia w 2012 roku, w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła ponad 23 tysiące osób, co stanowiło 4,76 % wszystkich absolwentów w Polsce. Zdecydowaną większość stanowili absolwenci z Bydgoszczy i Torunia.

Młodzież BOF kształci się przede wszystkim na uczelniach w Bydgoszczy i Toruniu. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu skupia 42% wszystkich studentów z podregionu bydgosko-toruńskiego, drugi, co do wielkości jest Uniwersytet Kazimierza Wielkiego (UKW) – 17,4% liczby wszystkich studentów, a trzeci Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy (UTP) – 13,4%.

Charakterystyka uczelni wyższych

W BOF szkoły wyższe znajdują się jedynie w Bydgoszczy. W Bydgoszczy znajduje się 12 uczelni, z czego 4 są to szkoły publiczne. W porównaniu do innych ośrodków metropolitalnych w Polsce BOF (łącznie z częścią toruńską) stanowi raczej mały ośrodek akademicki.

Wykres 38. Wielkość ośrodków akademickich w 2012 roku, wielkości okręgów i kół oznaczają liczbę mieszkańców w danym mieście⁹⁴

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 14.02.2014

Lista uczelni wyższych znajdujących się w BOF została zamieszczona poniżej w tabeli.

Tabela 36. Uczelnie wyższe na obszarze funkcjonalnym w 2014 r.

Nazwa uczelni wyższej	Typ uczelni	Miasto
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego	Publiczna	Bydgoszcz
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich		
Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego		
Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika		
Wyższa Szkoła Gospodarki	Niepubliczna	Bydgoszcz
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa		
Wyższa Szkoła Nauk o Zdrowiu		
Bydgoska Szkoła Wyższa		

⁹⁴ Główny Urząd Statystyczny w zestawieniu nie uwzględnia ośrodków zamiejscowych, nie jest uwzględniona także powstała w 2013r. Bydgoska Wyższa Szkoła Główna

Wyższa Szkoła Służb Lotniczych	
Bydgoska Wyższa Szkoła Główna	
Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu – wydział zamiejscowy	
Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności – wydział zamiejscowy	

Źródło: opracowanie własne

Panoramę uczelni wyższych uzupełnia seminarium duchowe:

- Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Bydgoskiej im. bł. bp. Michała Kozala.

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy posiada 6 wydziałów oraz jeden instytut, na których kształcenie prowadzone jest na 33 kierunkach. Podobnie jak w przypadku UMK przeważa profil kształcenia ogólnoakademickiego.

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy posiada 7 wydziałów oraz jeden instytut, na których kształcenie odbywa się na 30 kierunkach. Wśród kierunków istotnych dla rozwoju gospodarczego regionu znajdują się Architektura i urbanistyka, Biotechnologia, Budownictwo, Elektronika i telekomunikacja, Elektrotechnika, Mechanika i budowa maszyn, Rolnictwo, Technologia chemiczna, Transport.

W BOF największe wyższe szkoły niepubliczne to Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy, a także Wyższa Szkoła Gospodarki. Głównym problemem szkół niepublicznych jest spadek liczby studentów.

Pozytywnie należy natomiast ocenić fakt występowania w BOF zarówno uczelni typu uniwersyteckiego jak i oferujących kierunki techniczne (UTP) oraz medyczne.

2

Malejąca liczba studentów i niedopasowanie kierunków nauczania największymi wyzwaniami uczelni BTOF

Jednym z największych problemów szkół wyższych jest malejąca liczba studentów. W podregionie bydgosko-toruńskim, podobnie jak w większości regionów w Polsce, panuje ujemny trend całkowitej liczby studentów. Liczba studentów spada od 2009 r. Powyższy trend będzie kontynuowany w kolejnych latach, aby w latach 2023-2024 r. osiągnąć punkt krytyczny (tzw. dołek niżej demograficznego). Zgodnie z prognozami liczba osób w wieku 19-24 lat spadnie do 2025 r. o 25%.

Tabela 37. Liczba studentów w podregionie bydgosko-toruńskim

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	Zmiana 2008-2012	Zmiana 2008-2012 [%]
Liczba studentów	75861	77216 ↑	76725 ↓	74930 ↓	70552 ↓	-5309	-7,0%
w tym:							

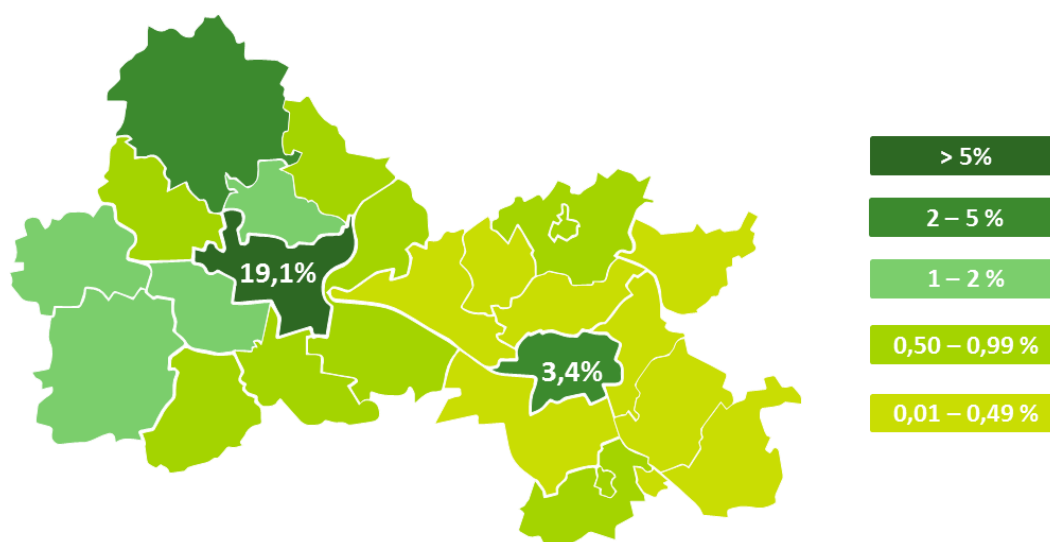
Bydgoszcz	43907	45124	44541	43005	40167	-3740	-8,5%
Toruń	31954	32092	32184	31925	30385	-1569	-4,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy

Szczególnie szybko zmniejsza się ośrodek akademicki w Bydgoszczy. Na przestrzeni czterech lat zanotował on ponad czterotysięczny spadek liczby studentów, co daje 8,5% liczby wszystkich uczących się w szkołach wyższych. Powyższe trendy demograficzne prowadzą do nasilenia zjawisk konkurencji pomiędzy uczelniami, w szczególności pomiędzy publicznymi i prywatnymi. Jest to także okazja dla uczelni publicznych do podjęcia działań modernizujących struktury uczelni i przyjęcie bardziej pro biznesowego modelu działania.

W obszarze funkcjonalnym studiuje przede wszystkim młodzież pochodząca z województwa kujawsko-pomorskiego i województw ościennych. Uczelnie BOF nie są na tyle atrakcyjne, aby przyciągać studentów z innych dużych metropolii. Poniżej zaprezentowano strukturę studentów w podziale na gminy.

Mapa 11 Struktura studentów uczących się w Bydgoszczy w roku akademickim 2009/2010⁹⁵

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentu *Metropolia Bydgoska-Diagnoza*

W opinii przedstawicieli uczelni wyższych jednym z problemów obszaru funkcjonalnego jest odpływ zdolnej młodzieży do szkół wyższych poza województwo kujawsko-pomorskie. Dlatego istotne jest podnoszenie jakości i uatrakcyjnianie oferty uczelni wyższych obszaru funkcjonalnego tak, aby stały się atrakcyjnym miejscem dla jednostek utalentowanych. Z drugiej zaś strony konieczne jest zbudowanie systemu współpracy pomiędzy szkołami średnimi a wyższymi i podnoszenie dostępności do dobrej edukacji młodzieży z gmin obszaru funkcjonalnego. Kluczowa jest także promocja uczelni wyższych regionu wśród uczniów szkół nie tylko w trakcie targów pracy i poprzez publikację ulotek, ale także dzięki organizowaniu np. zajęć szkolnych z udziałem wykładowców akademickich.

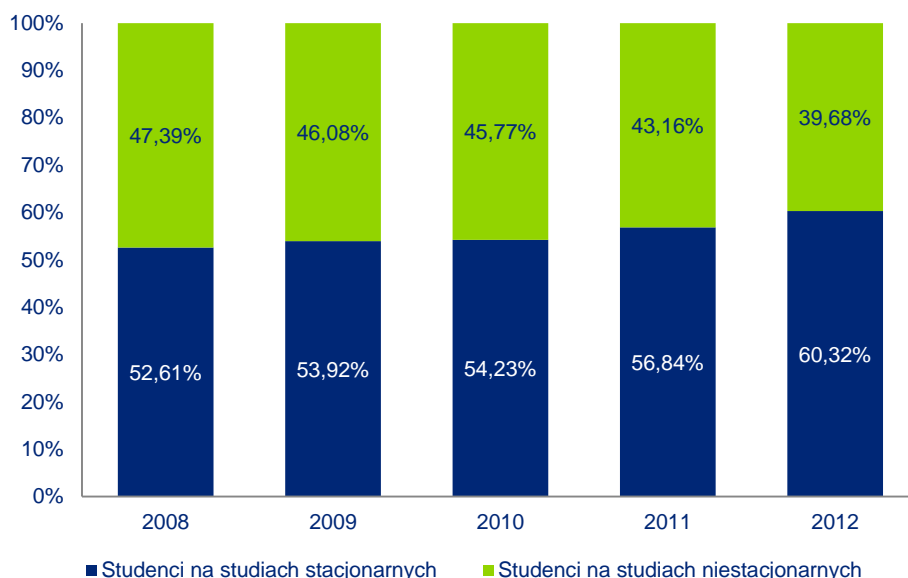
Analizując liczbę studentów podejmujących naukę na uczelniach państwowych i niepaństwowych oraz studiach stacjonarnych i niestacjonarnych można stwierdzić, iż liczba studentów na studiach stacjonarnych państwowych uczelni wzrasta kosztem studiujących na uczelniach niepaństwowych. Studia stacjonarne na uczelniach państwowych stanowią tzw. pierwszy wybór studenta - są bezpłatne, a uczelnie państwowe postrzegane są, jako oferujące wyższy poziom nauczania i cieszące się wyższym prestiżem. Z drugiej strony uczelnie niepubliczne są wybierane przez studentów poszukujących oferty niestacjonarnej i tańszej lub przygotowującej w sposób praktyczny do podjęcia zatrudnienia. Na tym tle pozytywnie wyróżnia się Wyższa Szkoła Bankowa posiadająca w Bydgoszczy wydział zamiejscowy.

Efekt zmian struktury studentów stacjonarnych i niestacjonarnych obserwujemy na poniższym wykresie.

⁹⁵ Pod uwagę zostały wzięte uczelnie: Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Wyższa Szkoła Gospodarki

Wykres 39. Struktura procentowa studentów na studiach stacjonarnych oraz niestacjonarnych w podregionie bydgosko-toruńskim w latach 2008-2012

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 14.02.2014

Na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego, w latach 2008-2012 nastąpił spadek liczby studentów o 9,8%. Niemniej jednak, liczba studentów stacjonarnych wzrosła w tym okresie o 4,2% i w 2012 osiągnęła wartość 8964. Podobnie jak we wszystkich uczelniach publicznych, liczba studentów niestacjonarnych zmalała. W 2008 r. było ich 5034, a w 2012 już tylko 3330. Jest to spadek o 33,9%.

Na Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w roku akademickim 2012/2013 studiowało 9459 osób, co dało 4% wzrost wartości względem roku akademickiego 2008/2009. Studia stacjonarne, podobnie jak na reszcie publicznych uczelni cieszyły się większą popularnością. W 2012 roku liczba studentów wyniosła 6877, co dało 7,7% wzrostu względem roku 2008.

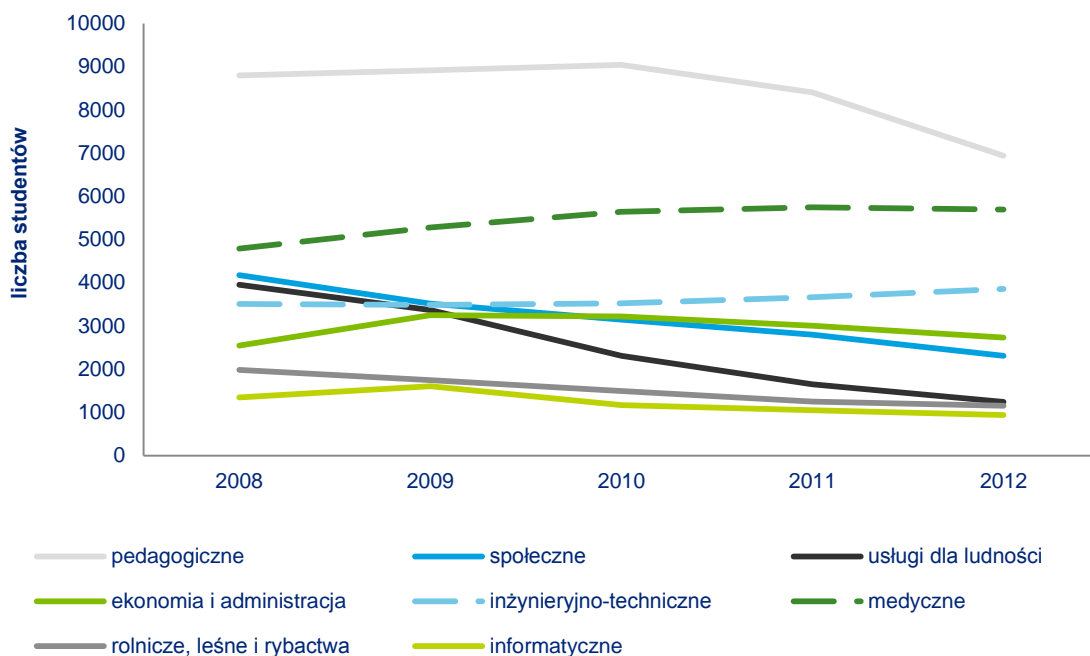
Uniwersytet Mikołaja Kopernika posiada Collegium Medicum, które ma swoją siedzibę w Bydgoszczy. Na przełomie analizowanych lat liczba studentów wzrosła tam o 2,35%. W roku akademickim 2012/2013 na medycznej części uczelni kształciło się nieco ponad 5 tysięcy osób. Tutaj także wzrosła liczba osób na studiach stacjonarnych na przełomie lat 2008-2012 (o 17,6%). Zmalała natomiast liczba studentów niestacjonarnych, w 2012 roku wyniosła ona 1079, a w analizowanych latach spadła o 30,6%.

Ostatnią uczelnią publiczną w regionie jest Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego, która pomimo niewielkiej liczby studentów dynamicznie się rozwija. Warto wspomnieć, że absolwentem Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego jest Rafał Blechacz, zwycięzca XV Konkursu Chopinowskiego z 2005r. W roku akademickim 2012/2013 liczba studentów wynosiła 528, a w 2008/2009 – 401. Jest to ponad 31% wzrost liczby studentów. Uczelnia kształci przede wszystkim na studiach stacjonarnych.

Jeśli chodzi o kierunki studiów w BOF najczęściej studentów kształciło się na studiach pedagogicznych, chociaż od 2010 r. ich udział w ogólnej liczbie studentów maleje. Większość z nich studiowało na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego – w 2012 r. 4998 studentów. Studia pedagogiczne są

prowadzone także przez Kujawsko-Pomorską Szkołę Wyższą, gdzie kształciło się ponad 1200 studentów.

Wykres 40. Liczba studentów szkół wyższych ze względu na rodzaj kończonych studiów (nie uwzględniono wszystkich podgrup kierunków) w latach 2008-2012

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 14.02.2014

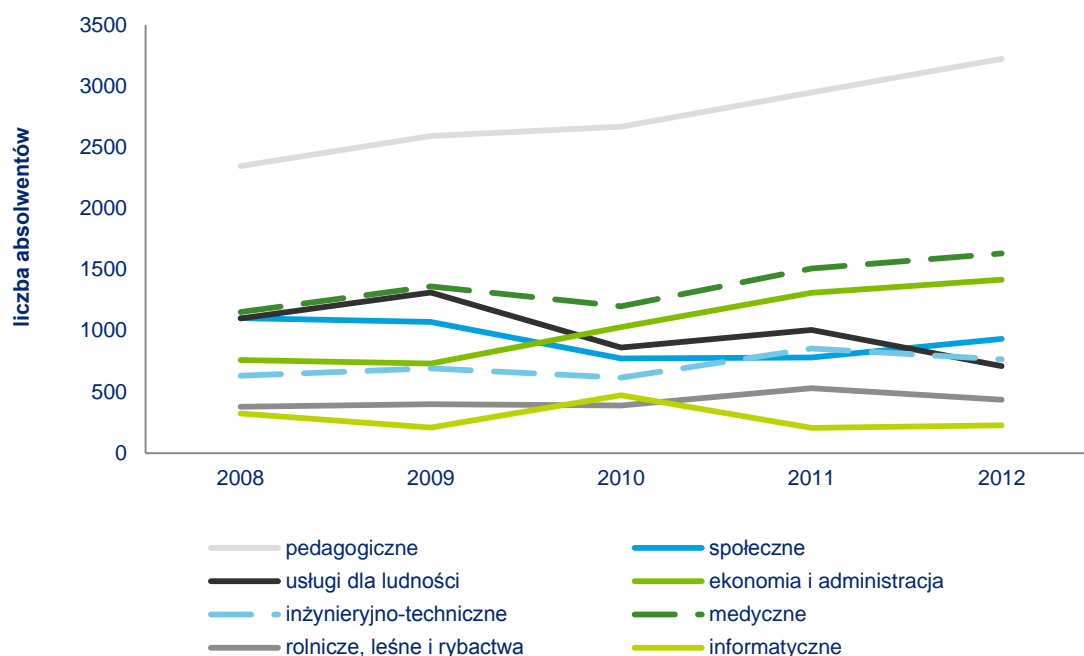
W 2012 r. studia na kierunkach medycznych (Fizjoterapia, Zdrowie publiczne, Dietetyka, Położnictwo oraz Ratownictwo medyczne) kontynuowało 5697 osób, z czego zdecydowana większość (4697) na Collegium Medicum w Bydgoszczy. Coraz więcej studentów jest zainteresowanych także kierunkami inżynieryjno-technicznymi, takimi jak m.in. Biotechnologia, Inżynieria biomedyczna, Elektronika i Telekomunikacja, Mechanika i Budowa maszyn, Teleinformatyka, Technologia chemiczna. Łączna liczba studentów na kierunkach inżynieryjno-technicznych w 2012 r. wyniosła 3855. Był to wzrost o 9,8% względem 2008 roku. Zmniejsza się natomiast liczba studentów informatyki. Wyraźnie spada także liczba studentów na kierunkach biologicznych.

Uczelnie wyższe obszaru funkcjonalnego oferują takie same lub podobne kierunki studiów, co sprawia, że muszą konkurować między sobą o tych samych studentów. Przynajmniej na poziomie uczelni publicznych powinny istnieć obszary specjalizacji uczelni i współpraca pomiędzy uczelniami w obszarze promocji poza regionem.

Absolwenci

Struktura absolwentów szkół wyższych jest podobna do struktury studentów, tj. w obszarze funkcjonalnym najwięcej absolwentów uzyskuje dyplom na kierunkach pedagogicznych, humanistycznych oraz społecznych. Poniżej zaprezentowany jest wykres absolwentów ze względu na rodzaj kończonych studiów.

Wykres 41. Liczba absolwentów szkół wyższych ze względu na rodzaj kończonych studiów (nie są zestawione wszystkie podgrupy kierunków) w latach 2008-2012

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 14.02.2014

W porównaniu do średniej krajowej, w województwie kujawsko-pomorskim kształci się względnie mało inżynierów, co jest zapewne związane z faktem, iż w regionie istnieje tylko jedna uczelnia oferująca kierunki techniczne - Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J.J. Śniadeckich w Bydgoszczy. Natomiast powyżej średniej dla kraju plasowała się liczba osób kończących edukację z tytułem licencjata. W najbliższym czasie można spodziewać się kontynuacji wzrostu liczby absolwentów kierunków medycznych i inżynierijno-technicznych, jednak nadal ich liczba nie będzie na tyle duża, aby w pełni zaspokoić potrzeby lokalnej gospodarki. W roku akademickim 2011/2012 uczelnie w województwie kujawsko-pomorskim wykształciły niespełna 2200 osób z tytułem inżynierskim. Jeśli chodzi o studia ekonomiczne oraz administracyjne, liczba absolwentów w najbliższych latach powinna się utrzymać na podobnym poziomie, po czym zacznie spadać.

Wyższe wykształcenie nie gwarantuje natychmiastowego zatrudnienia, jednak niewątpliwie zwiększa prawdopodobieństwo jego uzyskania. Należy zwrócić uwagę, iż zawodami deficytowymi z grupy specjalistów w I półroczu 2013 r., w województwie kujawsko-pomorskim były profesje związane z rynkiem nieruchomości, projektowaniem grafiki i multimediami oraz doradztwem finansowym i ubezpieczeniowym. Natomiast wśród zawodów perspektywicznych w województwie kujawsko-pomorskim znaleźli się specjaliści do spraw ekonomicznych i zarządzania (w sektorach: przemysł i energetyka, budownictwo, handel i naprawy, usługi rynkowe, usługi nierynkowe), specjaliści nauk

fizycznych, matematycznych i technicznych (sektor przemysł i energetyka) oraz robotnicy pomocniczy (sektor budownictwo)⁹⁶.

O niedopasowaniu struktury absolwentów do rynku pracy świadczy w pewnym stopniu (obok innych przyczyn) wzrost odsetka osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem. Na przestrzeni 4 lat w Bydgoszczy udział zarejestrowanych bezrobotnych posiadających wyższe wykształcenie do liczby ludności w wieku produkcyjnym wzrósł o 0,4%.

Tabela 38. Udział bezrobotnych z wyższym wykształceniem zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %) w latach 2008-2012

Obszar	2008	2009	2010	2011	2012	Zmiana 2008-2012 [%]
Łódź	0,2	0,8	0,8	0,9	1,1	0,6
Warszawa	0,4	0,7	0,8	0,9	1,2	0,7
Kraków	0,5	0,8	0,9	1,0	1,2	0,7
Poznań	0,4	0,7	0,7	0,8	0,9	0,5
Wrocław	0,5	0,8	1,0	0,9	1,1	0,6
Bydgoszcz	0,5	0,8	0,8	0,8	0,9	0,4
Toruń	0,6	0,8	0,8	0,8	1,0	0,4
Gdańsk	0,3	0,6	0,7	0,8	0,9	0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych GUS

Z wywiadów przeprowadzonych z organizacjami zrzeszającymi pracodawców wynika, iż kierunki kształcenia nie są w pełni dostosowane do potrzeb rynku pracy. Mimo działań podejmowanych zarówno ze strony uczelni jak i pracodawców system praktyk i staży zawodowych nie działa efektywnie, a współpraca pomiędzy sferą biznesu i sferą nauki wymaga dalszego zacieśnienia. Ponadto kandydaci na studia nie mają pełnej świadomości na temat potrzeb lokalnego rynku pracy i perspektyw, które będą mieli po ukończeniu studiów.

Studia podyplomowe oraz doktoranckie

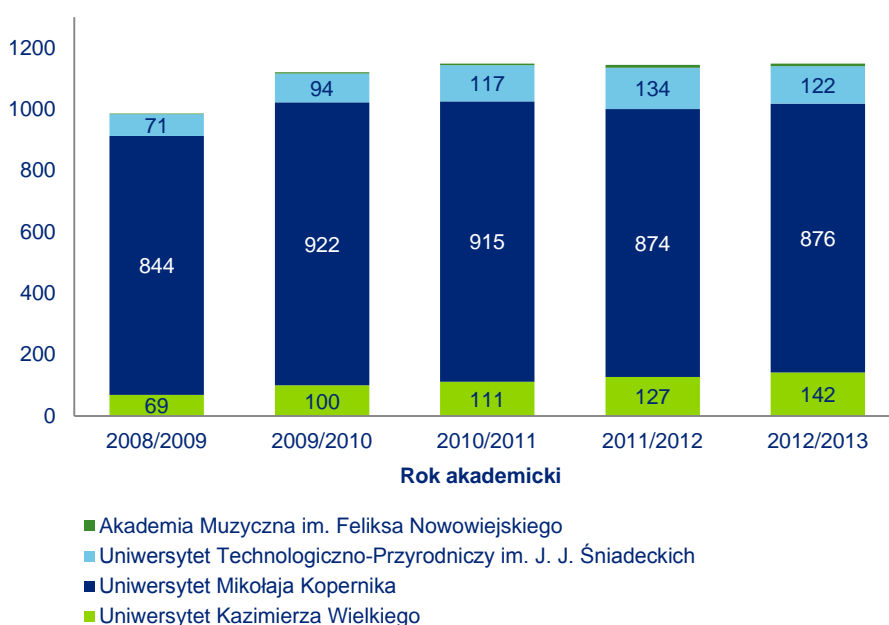
Istotny dla lokalnego rynku pracy jest poziom kompetencji i umiejętności osób już zatrudnionych oraz możliwość ich dalszego rozwoju. W BOF studia podyplomowe są realizowane na wszystkich

⁹⁶ Agrotec Polska, IBS (2013) Prognoza zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem, w województwie kujawsko-pomorskim do roku 2020, Warszawa

uczelniach wyższych w Bydgoszczy. W roku akademickim 2012/2013 liczba słuchaczy w podregionie bydgosko-toruńskim wynosiła 6652 i wzrosła o 17% względem roku 2008.

Studia doktoranckie w województwie kujawsko-pomorskim oferowane są tylko na uczelniach w Bydgoszczy i Toruniu. W 2013 r. łączna liczba uczestników studiów doktoranckich wyniosła 1149 osób. Z jednej strony wzrost zainteresowania studentów wykształceniem trzeciego stopnia należy ocenić pozytywnie, z drugiej strony może świadczyć o dewaluacji wykształcenia drugiego stopnia (tytuł magistra staje się powszedni). Ponadto, biorąc pod uwagę zmiany demograficzne i spadek liczby studentów oraz ryzyko ograniczania liczby kierunków prowadzonych przez uczelnie można przypuszczać, iż przynajmniej część z absolwentów studiów doktoranckich będzie poszukiwać zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw lub też na uczelniach wyższych poza regionem.

Wykres 42. Liczba uczestników studiów doktoranckich w latach 2008-2013

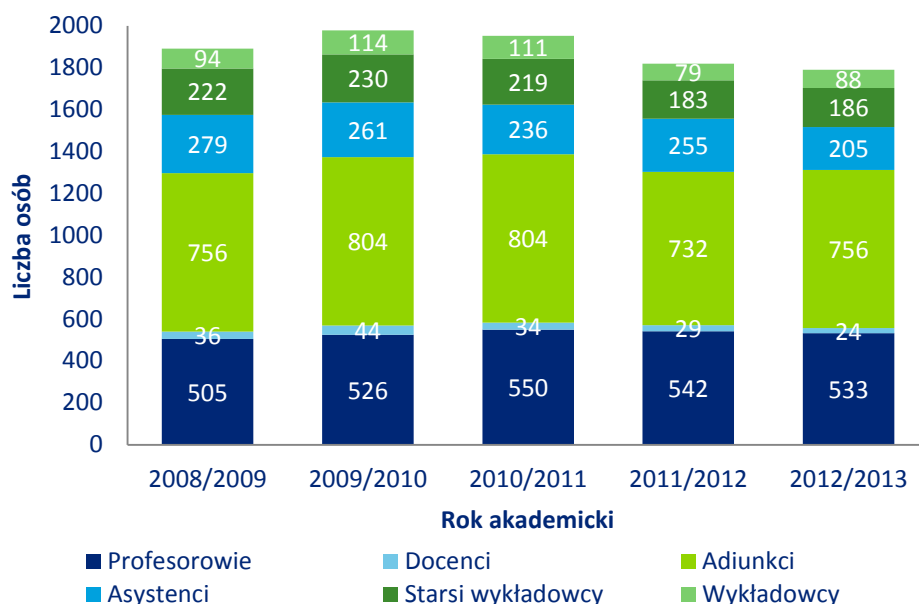

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy

Kadra naukowo dydaktyczna

Dla jakości kształcenia niezwykle istotne znaczenie ma dostępność i mobilność kadry naukowej. Łączna liczba pracowników na uczelniach wyższych w Bydgoszczy i Toruniu podobnie jak studentów, powoli maleje. W 2012 roku było ich 3,1% mniej niż w roku 2009. Nieco szybciej spada liczba nauczycieli akademickich, w latach 2009-2012 ich liczba zmalała o 4,4%, a liczba pozostałych pracowników o 1,4%.

Wykres 43. Liczba nauczycieli akademickich na uczelniach wyższych w Bydgoszczy w latach 2008-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy

Średnia liczba studentów przypadająca na jednego nauczyciela akademickiego na wszystkich uczelniach publicznych w podregionie bydgosko-toruńskim utrzymuje się na podobnym poziomie. W 2008 roku wynosiła ona 15,53, a w 2012 nieco spadła i przyjęła wartość 15,33 studentów na jednego nauczyciela akademickiego i utrzymuje się na poziomie podobnym do innych uczelni w kraju. W roku akademickim 2012/2013 na Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym na 1 nauczyciela akademickiego przypadało 14,78 studenta, natomiast na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego - 19,54.

Istotna dla podnoszenia jakości nauczania jest również mobilność kadry naukowej, udział w międzynarodowych zespołach badawczych i naukowych, znajomość realiów biznesowych – w tym obszarze aktywność uczelni obszaru funkcjonalnego należy wzmacniać.

Wpływ na podnoszenie jakości nauczania mają ponadto, od momentu wdrożenia Krajowych Ram Kwalifikacji, także studenci zgłaszając uwagi i wnosząc poprawki do opisów programów nauczania. Ponadto dokonują oni systematycznie oceny pracy wykładowców. Z wyników ocen wyciągane są wnioski a na ich podstawie planowane dalsze działania.

Nie mniej istotne jest wyposażenie uczelni w odpowiedni, nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne.

Działalność biur karier

Przy uczelniach, zarówno publicznych jak i niepublicznych, działają biura karier. Główne cele działalności biur karier to zapewnienie m. in. doradztwa zawodowego, organizacja szkoleń oraz warsztatów podnoszących umiejętności studentów, pośrednictwo w znalezieniu pracy, pomoc w organizacji staży i praktyk. Biura współpracują także z pracodawcami, urzędami pracy organizując targi pracy. Wszystkie usługi oferowane przez biura karier są bezpłatne.

Z wywiadów przeprowadzonych z biurami karier wynika, iż są one obciążone coraz większą liczbą obowiązków przy stałych zasobach kadrowych i finansowych. Biura karier mogłyby pełnić większą rolę

w uświadamianiu studentów nt. możliwości rozwoju kariery zawodowej oraz prowadzić projekty skierowane do szerszej grupy odbiorców, a także prowadzić rozleglejsze badania poświęcone sytuacji na rynku pracy i szans zawodowych absolwentów na ww. rynku jednak niezbędne byłoby ich wzmocnienie kadrowe..

Konieczna jest ponadto większa promocja działalności biur karier wśród studentów. Chociaż większość z nich ma świadomość na temat istnienia biur karier, to jednak rzadko zdają sobie sprawę z tego, czym poza pośrednictwem w znalezieniu pracy te instytucje się zajmują.

Uczelnie wyższe poprzez biura karier organizują także targi pracy, na których pracodawcy mają okazję spotkać się ze studentami.

W Bydgoszczy organizowane są targi o nazwie OFFerty. Są to targi organizowane przez Porozumienie Bydgoskich Biur Karier, w skład, którego wchodzi pięć uczelni wyższych z Bydgoszczy: Collegium Medicum, Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy oraz Wyższa Szkoła Gospodarki. Obecnie dołącza do tego porozumienia także wydział Wyższej Szkoły Bankowej z Bydgoszczy. Dzięki wspólnemu połączeniu sił biura mogą oddziaływać na większą skalę, gromadzić większą liczbę pracodawców. W 2013 r. na Hali Sportowo-Widowiskowej Łuczniaka w Bydgoszczy zaprezentowało się ponad 50 instytucji⁹⁷.

W analizowanych miastach istnieją także Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości, których celem jest wspieranie przedsiębiorczości. W Bydgoszczy istnieją cztery takie Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości – przy Wyższej Szkole Gospodarki (od 2005 r.), Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym (od 2009 r.), Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego (od 2010 r.) oraz Collegium Medicum UMK (od 2012 r.)⁹⁸. Z badania ankietowego przeprowadzonego wśród studentów wynika jednak, iż skłonność do podejmowania własnej działalności gospodarczej po ukończeniu studiów jako alternatywy dla zatrudnienia na etacie jest niewielka.

3

Niska pozycja uczelni BOF mierzona wynikami badań naukowych w rankingach międzynarodowych i krajowych

Uczelnie BOF nie występują w międzynarodowych rankingach uwzględniających osiągnięcia naukowe i badawcze. Zestawienie webometrics, które ocenia komunikację szkół wyższych za pośrednictwem Internetu (m.in. aktywność internetową naukowców, bazy danych) uwzględniło 5 uczelni z podregionu bydgosko-toruńskiego. Najwyższe miejsce przypadło dla Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, który zajął 590 pozycję (6 w kraju). 2193 miejsce zajął Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy (37 w kraju), Uniwersytet Kazimierza Wielkiego uplasował się na 3323 pozycji (59 w kraju), Collegium Medicum w Bydgoszczy 6107 miejsce (93 w kraju) oraz ostatnia uczelnia wzięta pod uwagę, a zarazem jedyna niepubliczna to Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy. Zajęła ona 6145 miejsce (95 w kraju).

W najbardziej popularnym, polskim rankingu uczelni wyższych, *Perspektywy*⁹⁹ najwyżej notowany jest Uniwersytet Mikołaja Kopernika (9 miejsce), Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy znalazł się na 54 miejscu, natomiast Uniwersytet Kazimierza Wielkiego na 60.

Aktywność uczelni wyższych na polu badań naukowych przedstawiono w części dotyczącej innowacyjności.

⁹⁷ <http://www.offerty.byd.pl/>

⁹⁸ <http://www.aip.bydgoszcz.pl/>

⁹⁹ Najbardziej znany ranking uczelni wyższych przygotowany co roku przez portal edukacyjny *Perspektywy*. Ocena przyznawana jest osobno dla uczelni publicznych oraz niepublicznych. Jeśli chodzi o publiczne ośrodki akademickie składa się ona z poszczególnych składników: 25% prestiż, 5% innowacyjność, 15% potencjał naukowy, 30% efektywność naukowa, 10% warunki studiowania, 15% umiędzynarodowienie. Natomiast w zestawieniu uczelni niepublicznych na ocenę wpływ ma: siła naukowa - 40%, warunki studiowania - 20%, prestiż - 20%, umiędzynarodowienie studiów - 15%, innowacyjność 5%.

2.4. Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	Bydgoszcz kulturalną stolicą regionu <ul style="list-style-type: none"> Istotne działania na drodze do włączenia mieszkańców w proces tworzenia strategii rozwoju kultury, duża rola trzeciego sektora Aktywna współpraca międzynarodowa, krajowa i wewnątrzregionalna w obszarze kultury
2	Względna równowaga między wydatkami na kulturę w mieście Bydgoszczy i w pozostałych miastach i gminach
3	Istotne działania na drodze do włączenia mieszkańców w proces tworzenia strategii rozwoju kultury, duża rola trzeciego sektora

1 Bydgoszcz kulturalną stolicą regionu

Misja rozwoju kultury zawarta w *Strategii Rozwoju Bydgoszczy do 2030 roku*, a także *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury* brzmi: „Kultura energią Bydgoszczy”. Oznacza to, że kultura powinna być traktowana jako *spiritus movens*, siła sprawcza procesu transformacji miasta. Tak rozumiana kultura nie jest „sztuką dla sztuki”, ale powinna angażować mieszkańców, przyczyniać się do umacniania się wspólnot lokalnych, a także wychodzić poza samą Bydgoszcz, jako ruch ponadlokalny, łączący Bydgoszcz z pobliskimi regionami i miastami. Rozszerzanie myślenia o kulturze na skalę ponadlokalną powinno stanowić jedną z głównych perspektyw rozwoju kultury.

Bydgoszcz posiada kilka instytucji kultury, ważnych dla krajobrazu kulturalnego kraju, m.in. Teatr Polski im. Hieronima Konieczki, Operę Nową, Filharmonie Pomorską. Rozwijanie oferty tych instytucji poprzez właściwą politykę finansowania, a także tworzenie programów rozwoju instytucji w gminach zaliczających się do Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego stanowi kolejną perspektywę do roku 2030. Częścią działań powinno być tu wzmocnienie i rozwój infrastruktury kulturalnej miasta, przede wszystkim zaś rozbudowa i modernizacja głównych gmachów, m.in. Filharmonii Pomorskiej, Teatru Polskiego, Galerii Miejskiej bwa, a także zapewnienie lokali ważnym dla miasta grupom twórczym.

Biorąc pod uwagę powyższe perspektywy, można wskazać następujące rekomendacje:

- Położenie nacisku na realizację zapisów *Paktu dla Kultury* oraz *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury*, czyli na powstawanie projektów w ramach programów zawartych w tej Strategii.
- Podwyższenie stopnia uczestnictwa w kulturze poprzez znoszenia barier edukacyjnych i społecznych, np. poprzez programy edukacyjne, a także popieranie inicjatyw lokalnych.
- Pobudzanie współpracy wewnątrzsektorowej i ponadlokalnej, poprzez tworzenie programów wsparcia dla projektów realizowanych przez więcej niż jeden podmiot kultury
- Wspieranie rozwoju i modernizacji infrastruktury kulturalnej.

- Pobudzanie współpracy kultury z biznesem poprzez propagowanie wiedzy o nowoczesnych formach współpracy, opartych na partnerstwach.

Podstawową informacją dotyczącą sektora kultury w BOF jest liczba i rodzaj instytucji w danych gminach, informacja ta została zaprezentowana w tabeli poniżej.

Tabela 39 Liczba instytucji kultury w regionie BOF

	Biblioteki	Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby	Galerie	Teatry (w tym operowe)	Muzea	Filharmonie
Miasto Bydgoszcz	34	7	1	2	4	1
BOF bez Bydgoszczy	66	31	0	0	3	0
BOF	100	38	1	2	7	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, dostęp 24.03.2014

Na terenie miasta Bydgoszczy funkcjonują instytucje kultury, które w sposób znaczący przyczyniają się do krajobrazu kulturalnego miasta i kraju. Wśród najważniejszych teatrów publicznych należy wymienić Teatr Polski im Hieronima Konieczki (teatr dramatyczny, organizator Festiwalu Prapremier), a także teatr operowy Opera Nova, jedyna scena operowa na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Na terenie budynku opery mieści się również Regionalne Centrum Kongresowe. Do najważniejszych instytucji muzycznych należy ponadto Filharmonia Pomorska im. Ignacego Jana Paderewskiego, funkcjonująca od 1953 roku, pełniąca funkcję centralnej instytucji muzycznej na terenie województwa. W obszarze sztuk pięknych ważną dla bydgoskiego pejzażu kulturalnego jest Galeria Miejska bwa. Krajobrazu tego dopełnia interdyscyplinarne Miejskie Centrum Kultury, które jest efektem starań o tytuł ESK 2016. Dawne niezbyt aktywnie działający Miejski Ośrodek Kultury został przekształcony (za sprawą strony społecznej) w żywą platformę kultury, podejmującą liczne działania z instytucjami pozarządowymi. Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego prezentuje zabytki związane z historią Bydgoszczy.

Każda gmina posiada przynajmniej jedną bibliotekę, w większości gmin funkcjonują domy, świetlice lub centra kultury. Wiele z gminnych ośrodków kultury zostało włączonych do programu „Dom Kultury+”, prowadzonego przez Narodowe Centrum Kultury, który ma na celu rozwój i poszerzenie działań domów kultury, poprzez oferowanie im szkoleń i dofinansowania. Edukacja animatorów i nauczycieli jest prowadzona za pomocą programów ogólnopolskich, choć praktycy wskazują na potrzebę tworzenia ich lokalnych wersji.

Domy kultury oferują szeroką ofertę zajęć edukacyjnych, wspierając amatorski rozwój artystyczny lokalnych mieszkańców. Przy domach kultury działają zespoły wokalne i instrumentalne, chóry, orkiestry dęte, zespoły jazzowe, kółka fotograficzne, plastyczne itd. Domy kultury organizują również festiwale, festyny, pikniki, najczęściej związane z obchodami świąt i uroczystości. Domy kultury mają charakter wielofunkcyjny, tzn., że oprócz zajęć artystycznych, prowadzone są zajęcia ruchowe (joga, fitness, karate), rozrywkowe i towarzyskie (gra w szachy), ale również, np. spotkania z psychologiem, nauka języków obcych. Ważnym elementem działalności domów kultury są Uniwersytety Trzeciego Wieku, jako często jedyne zorganizowane formy aktywności dla osób starszych. Wśród najciekawszych działań należy wymienić cykle wykładów o kwestiach społecznych, technologiach.

Należy zauważyć, że domy kultury w Bydgoszczy działają jako placówki wychowania pozaszkolnego, podczas gdy domy kultury funkcjonujące w gminach okalających miasta rdzenia są instytucjami kultury działającymi w oparciu o Ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. W mniejszych gminach i na obszarach wiejskich funkcję domów kultury pełnią biblioteki. Poza oferowaniem zasobów bibliotecznych w bibliotekach prowadzone są zajęcia dla dzieci, organizowane np. kółka teatralne czy inne wydarzenia. Biblioteki są także miejscem spotkań lokalnej społeczności. W ostatnich latach biblioteki brały i biorą udział w projektach i programach rozwojowych jak np. Program rozwoju bibliotek Biblioteka+, czy Program Fundacji Orange.

Plany inwestycyjne w obszarze kultury do 2020 (według dokumentu obejmują *Bydgoski Obszar Funkcjonalny. Inwestycje kluczowe do realizacji do 2020*) obejmują przede wszystkim modernizację scen muzycznych, m.in. budowa "Sceny na wodzie" przy amfiteatrze Opery Nova oraz rozbudowa i modernizacja Filharmonii Pomorskiej wraz z infrastrukturą towarzyszącą (instrumentarium, Rozwój Bydgoskiej Dzielniczy Muzycznej), których koszty szacowane są na 72,5 mln złotych. Ponadto, liczne inwestycje planowane są poza głównym ośrodkiem miejskim i obejmują gminne domy i ośrodki kultury, co jeszcze raz pokazuje, że obszary poza głównym miastem są postrzegane jako istotny element pejzażu kulturalnego BOF.

Względna równowaga między wydatkami na kulturę w mieście Bydgoszczy i w pozostałych miastach i gminach

Bydgoski Obszar Funkcjonalny cechuje względna równowaga między wydatkami na kulturę w mieście Bydgoszczy i w pozostałych miastach i gminach. Wysokość poniesionych wydatków na kulturę na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego w roku 2012 wyniosła ponad 53 mln zł.

Na podstawie zestawienia danych w tabeli poniżej można stwierdzić, że wydatki na kulturę na mieszkańca w Bydgoszczy są nieznacznie niższe od wydatków 5 z 11 pozostałych gmin i miast BOF oraz że na całym obszarze BOF panuje względnie równy poziom wydatków na kulturę na mieszkańca.

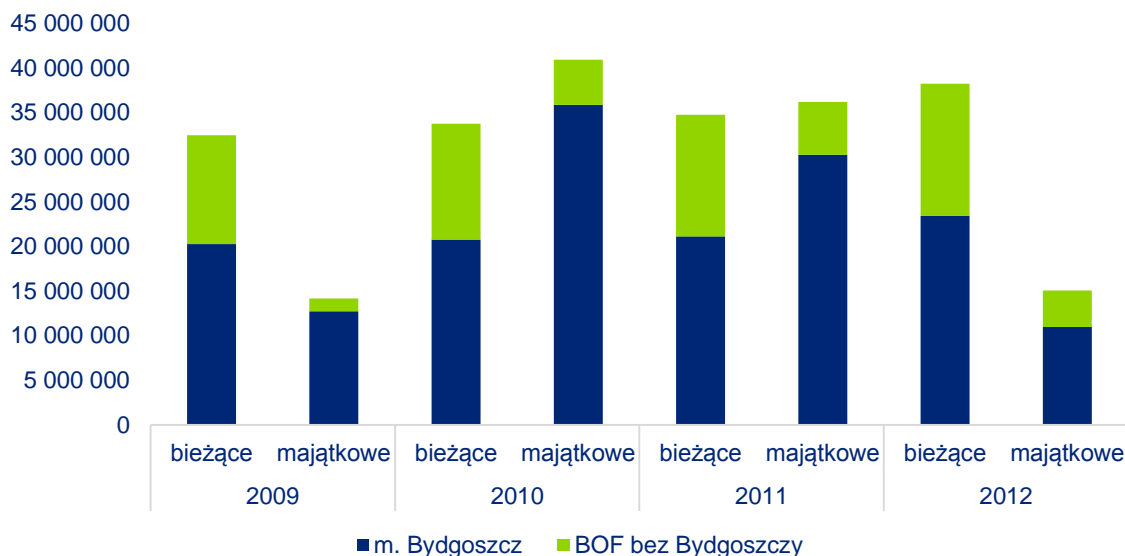
Tabela 40 Wydatki na kulturę na terenie TOF w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2009-2012

	2009	2010	2011	2012
Miasto Bydgoszcz	90,7	155,7	141,7	94,4
Gmina Białe Błota	85,3	67,0	65,5	74,1
Gmina Dąbrowa Chełmińska	62,8	103,6	196,4	102,1
Gmina Dobrcz	55,4	92,5	53,6	62,9
Gmina Koronowo	68,7	72,0	76,2	84,5
Gmina Nowa Wieś Wielka	47,1	54,5	53,9	65,9
Gmina Osielesko	97,3	266,1	113,7	121,5
Gmina Sicienko	78,5	119,4	139,5	171,5
Miasto i Gmina Solec Kujawski	87,5	149,9	251,4	230,0
Miasto i Gmina Nakło nad Notecią	75,6	78,0	82,3	90,3
Gmina Szubin	117,5	140,3	161,3	121,1
Gmina Łabiszyn	38,9	35,2	65,4	89,9
BOF bez Bydgoszczy	78,8	104,6	113,2	109,7
BOF	86,8	139,2	132,5	99,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS dostęp 24.03.2014

Z punktu widzenia podziału wydatków na kulturę na wydatki bieżące i majątkowe inwestycyjne, można stwierdzić, że choć wydatki na kulturę ogółem są podobne w Bydgoszczy i na pozostałym obszarze BOF, znacznie większe wydatki na inwestycje poczyniono w Bydgoszczy (zgodnie z danymi przedstawionymi na wykresie poniżej).

Wykres 44 Wydatki bieżące i majątkowe inwestycyjne w Bydgoszczy i gminach BOF w latach 2009-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, dostęp 24.03.2014

Dla bydgoskiej kultury duże znaczenie miało ubieganie się o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Wiązało się to z nagłym wzrostem budżetów na kulturę oraz wzmożeniem działań mających na celu dialog społeczny i współpracę instytucji. Przegrana w rywalizacji o tytuł ESK była impulsem do zorganizowania Forum Kultury Bydgoskiej, którego formuła wypracowywania postulatów „przy stolikach” zaowocowała podpisaniem pionierskiego *Paktu dla Kultury*. W wyniku starań o tytuł ESK powstała *Obywatelska Strategia Rozwoju Kultury*, ważna pod względem włączenia strony społecznej do tworzenia ustaleń dotyczących polityki kulturalnej. Konsekwencją przegranej był jednak również gwałtowny spadek wydatków na kulturę, szczególnie w obszarze inwestycji. Ponowny wzrost wydatków inwestycyjnych można zaobserwować w 2014 r. (wzrost z 654 tys. zł w 2013 r. do ponad 4 mln zł w 2014 r.).

Istotne działania na drodze do włączenia mieszkańców w proces tworzenia strategii rozwoju kultury, rola trzeciego sektora

Bydgoszcz podjęła pionierskie działania na drodze do włączenia strony obywatelskiej (organizacji trzeciego sektora, indywidualnych artystów i podmiotów prywatnych) w proces tworzenia strategii rozwoju kultury. Jako pierwsze miasto w Polsce przyjęła tzw. *Pakt dla Kultury*, który gwarantuje wzrost wydatków na kulturę o jeden milion złotych rocznie (poczynając od 2012 w stosunku do 2011), równy dostęp do środków na kulturę wszystkim podmiotom, a także stymulowanie obywatelskiej partycypacji w tworzeniu budżetu miasta. Pakt ten gwarantuje:

- wzrost wydatków publicznych na kulturę do roku 2015, o nie mniej niż milion złotych w każdym roku, począwszy od 2012, z tym, że do wydatków tych nie mogą być wliczane inwestycje,
- inwentaryzację wszystkich rzeczywistych środków na przedsięwzięcia kulturalne, a także przejrzyste i efektywne ich wydatkowanie,
- wzrost partycypacji obywatelskiej w procesie tworzenia budżetu miasta oraz zasad kontroli wydatkowania środków na kulturę,
- równy dostęp do publicznych środków finansowania kultury twórcom indywidualnym, grupom nieformalnym i podmiotom prywatnym.

Postanowienia te podtrzymała *Obywatelska Strategia Rozwoju Kultury*, podpisana w 2013 roku, miała ona znaczący wpływ na powstanie nowych programów i inicjatyw społecznych, znacznie wzrosła rola organizacji pozarządowych oraz instytucji, które z nimi współpracują, np. Miejskiego Centrum Kultury. W bydgoskim sektorze kultury można więc mówić o wyjątkowym dopełnianiu się kultury instytucjonalnej i alternatywnej – pozarządowej.

Z punktu widzenia zapisów strategicznych, potencjał i rola trzeciego sektora w życiu kulturalnym miasta została więc dostrzeżona i doceniona. Miasto Bydgoszcz dofinansowuje działalność obywatelską w obszarze kultury. Każdego roku Prezydent Miasta ogłasza otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych w zakresie wspierania kultury, sztuki, ochrony dóbr kulturowych i dziedzictwa kulturowego. W 2013, w stosunku do roku poprzedniego nastąpił wzrost wydatków na dofinansowanie organizacji pożytku publicznego, których działalność jest związana z kulturą. Jest to zgodne z zapisami *Paktu dla Kultury*, który przewiduje coroczny wzrost budżetu na kulturę.

Według internetowej bazy NGO w woj. kujawsko-pomorskim (www.ngo.kujawsko-pomorskie.pl), w BOF działa 28 organizacji pozarządowych w obszarze „kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i tradycji”. Większość tych organizacji znajduje się w Bydgoszczy, co potwierdza tezę o klastrowości podmiotów kultury oraz małym zagospodarowaniu obszarów BOF nienależących do miasta. Wśród organizacji pozarządowych w obszarze kultury należy wyróżnić te, które zajmują się organizacją wydarzeń kulturalnych i prowadzą własną działalność artystyczną, tak jak Towarzystwo Mozartowskie i Duende Flamenco, zajmujące się edukacją, wspieraniem talentów oraz pielęgnowaniem tożsamości lokalnej, narodowej i ponadlokalnej, jak Viva Musica i Fundacja Profesora Ciekawskiego, oraz te zajmujące się aktywizacją społeczności poprzez działania artystyczne, jak Fundacja Żywego Słowa Skaczący Słoń. Największa liczba organizacji pozarządowych w Bydgoszczy zajmuje się edukowaniem, wspieraniem talentów, pielęgnowaniem tożsamości lokalnej, narodowej i ponadlokalnej, a także aktywacją społeczności przez działania artystyczne.

Programy i środki na wsparcie organizacji pozarządowych w obszarze kultury

Bydgoszcz prowadzi aktywną współpracę międzynarodową w obszarze kultury, jest członkiem sieci miast Agenda 21 na Rzecz Kultury, międzynarodowego Stowarzyszenia Agencji Demokracji Lokalnej oraz Eurocities, transeuropejskiej organizacji pozarządowej zrzeszającej największe i najbardziej

dynamiczne miasta Europy. W sektorze kultury w Bydgoszczy można zauważyć współpracę wewnątrz-¹⁰⁰ i międzysektorową¹⁰¹. Starania o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016 dały impuls do współpracy instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, jak i niezrzeszonych artystów. Wydaje się jednak, że współpraca ta w niewielkim stopniu ma zasięg ponadlokalny, np. brakuje wykorzystania potencjału współpracy z toruńskimi podmiotami kultury.

Współpraca międzynarodowa.

Bydgoszcz, jako pierwsze miasto w Polsce, została członkiem sieci miast Agenda 21 na Rzecz Kultury. Agenda jest pierwszym dokumentem o randze światowej promującym rozwój kultury przez miasta i samorządy lokalne. Miasto jest również członkiem międzynarodowego Stowarzyszenia Agencji Demokracji Lokalnej oraz *Eurocities* – transeuropejskiej organizacji pozarządowej zrzeszającej największe i najbardziej dynamiczne miasta Europy. Miasto prowadzi szeroko zakrojoną współpracę międzynarodową. Celem na najbliższe lata powinien być realny udział w sieciach współpracy, np. korzystanie z potencjału wymiany doświadczeń oraz aplikowanie zapisów Agendy 21 do realizowanej polityki kulturalnej.

Współpraca z podmiotami kultury w Polsce.

W tej dziedzinie nastąpiło w ramach starań o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury. Bydgoszcz przystąpiła do Obywatelskiego Partnerstwa dla Kultury 2016, inicjatywy mającej na celu dzielenie się doświadczeniami w obszarze budowania miejskich polityk kulturalnych oraz wspólne realizowanie i promowanie projektów kulturalnych.

Współpraca w ramach BOF

Regionalny poziom współpracy obejmuje podmioty kultury w BOF. Tu na czoło wysuwa się wspólna organizacja imprez masowych, takich jak Festiwal Prapremier, w ramach którego nad tworzeniem wspólnych słuchowisk współpracował Teatr Polski i Muzeum Okręgowe im. Wyczółkowskiego. Dużym impulsem do współpracy instytucji była intensyfikacja ruchu obywatelskiego. „Stolikowe” konsultacje społeczne poskutkowały nie tylko powstaniem *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury*, ale także zaowocowały współpracą artystyczną i stały się impulsem do wspólnych działań małych i dużych instytucji, m.in. instytucji miejskich (np. Miejskie Centrum Kultury, Teatru Polskiego) z organizacjami pozarządowymi. Strategia wpłynęła również na ożywienie współpracy na szczeblach obywatelskich, np. w ramach programu Lokalne Przestrzenie Kultury finansującego projekty, które mają na celu ożywienie kultury w dzielnicach o małej ofercie kulturalnej. Z punktu widzenia roli kultury w rozwoju regionu obszarem współpracy, który powinien ulec wzmocnieniu jest współdziałanie podmiotów miejskich i marszałkowskich.

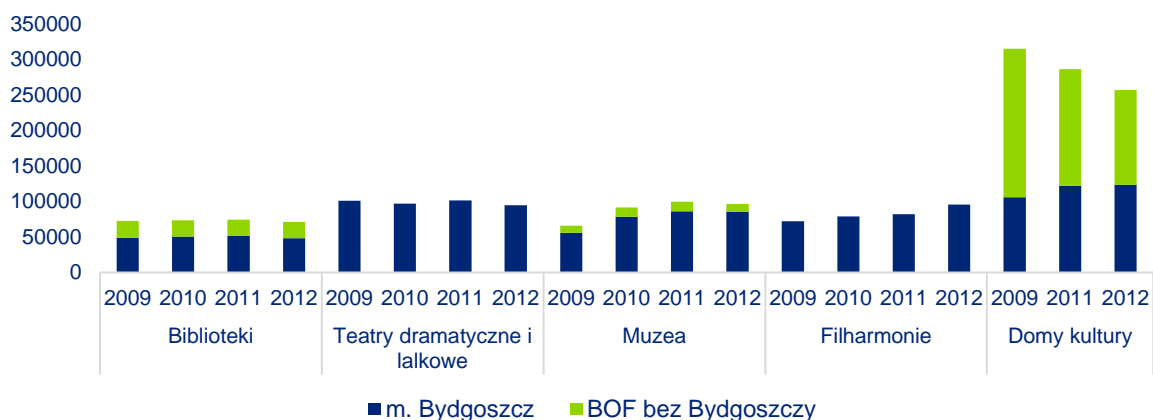
¹⁰⁰ Współpraca wewnątrzsektorowa tzn. podejmowana przez publiczne, prywatne i obywatelskie podmioty w sektorze kultury ma duże znaczenie dla rozwoju życia kulturalnego miasta oraz jest jednym z priorytetów *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury*. Strategia ta podkreśla potrzebę wzmocnienia roli Bydgoszczy jako „lidera regionu poprzez tworzenie sieci współpracy, wymiany doświadczeń, a także realizację wspólnych przedsięwzięć kulturalnych”. Wskazano na potrzebę usprawnienia współpracy instytucji miejskich i marszałkowskich.

¹⁰¹ Współpraca międzysektorowa w Bydgoszczy odbywa się na nieco mniejszą skalę, widoczne są przykłady udanej kooperacji między podmiotami sztuki i nauki, przede wszystkim w zakresie edukacji kulturalnej. Chodzi tu między innymi o utworzenie Uniwersyteckiego Centrum Kultury i Mediów, czy finansowanie projektów kulturalnych z Bydgoskiego Grantu Oświatowego. Współpraca kultury i biznesu na zasadach sponsoringu oceniana jest jako trudna. Jednocześnie niektóre instytucje, jak Miejskie Centrum Kultury, wypracowują innowacyjne formuły partnerstw z biznesem, które stanowią nowy kierunek współpracy międzysektorowej, np. proponują biznesowi warsztaty adaptujące techniki improwizacji w sprzedaży.

Niewystarczający udział mieszkańców w kulturze w kontekście jej roli rozwojowej

Uczestnictwo w kulturze rozumiane tradycyjnie, jako uczestnictwo publiczności w wydarzeniach organizowanych przez wybrane grupy instytucji kultury w poszczególnych latach ilustruje poniższy wykres.

Wykres 45 Liczba odwiedzających i widzów w instytucjach kultury w BOF w latach 2009-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, dostęp 24.03.2014

W przedstawionych danych, zaskakuje większa liczba publiczności w teatrach, niż w muzeach, bowiem zazwyczaj proporcje te kształtują się odwrotnie (do publiczności teatralnej zaliczono liczbę publiczności w teatrze operowym). Przewagę teatrów w zakresie partycypacji kulturalnej można wiązać z ich dużą rolą w życiu kulturalnym miasta. Teatr Polski im. Hieronima Konieczki zajmuje kluczową pozycję wśród bydgoskich instytucji kultury oraz przyczynia się do budowania wizerunku Bydgoszczy. Należy zauważyć, że liczba uczestników kultury w kolejnych latach jest właściwie stała, a dla filharmonii bydgoskiej nawet rośnie.

Według autorów *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury*, uczestnictwo bydgoszczan w życiu kulturalnym jest silnie uwarunkowane przez wykształcenie, sytuację ekonomiczną i rodzinną. Z jednej strony, w porównaniu do innych miast, Bydgoszcz cechuje relatywnie mniejszy potencjał i aktywność gospodarcza, mniejsze dochody i wydatki samorządu oraz mieszkańców, co bezpośrednio wpływa na uczestnictwo w kulturze. Z drugiej strony, ze względu na wzrost popularności nowoczesnych form przekazu i rozprzestrzenianie się kultury masowej, zaistniała jeszcze większa niż wcześniej potrzeba przygotowania społeczeństwa do uczestnictwa w kulturze, przede wszystkim rozwój umiejętności świadomego wyboru i oceny. Dlatego w ramach *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury* uwzględniono utworzenie Miejskiego Programu Edukacji Kulturalnej, mającego na celu podnoszenie kompetencji kulturalnych mieszkańców.

Kultura jako impuls rozwojowy dla BOF

Wnioskując z zapisów *Strategii Rozwoju Bydgoszczy do roku 2030*, władzom miasta w większym zależy na rozwoju tzw. turystyki biznesowej na szczeblu lokalnym i regionalnym, czego wyrazem jest funkcjonowanie Biura Kongresów i Konferencji (Bydgoszcz Convention Bureau) w ramach Bydgoskiego Centrum Informacji. W mieście odbywa się ponad sto festiwali rocznie, a zapisy

Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury, która w ramach planowanego Programu Wielkie Wydarzenia, stawia na „włączanie mieszkańców do uczestnictwa w wysokiej jakości wydarzeniach artystycznych, w tym w festiwalach” wskazują iż skierowane są one raczej do mieszkańców regionu niż na poziom ponadregionalny. Różnorodność festiwali w Bydgoszczy przedstawia poniższy wykres.

Przykłady najważniejszych bydgoskich festiwali przedstawione zostały w tabeli poniżej.

Tabela 41 Przykłady najważniejszych bydgoskich festiwali

Festiwal	Organizator	Typ podmiotu	Znaczenie dla miasta
Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Plus Camerimage	Fundacja Tumult (Toruń)	Organizacja pozarządowa	Jeden z największych na świecie festiwali filmowych poświęcony sztuce operatorów filmowych.
Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. I. J. Paderewskiego	Towarzystwo Muzyczne im. I. J. Paderewskiego w Bydgoszczy	Organizacja pozarządowa	Konkurs fortepianowy o randze międzynarodowej, w którym mogą brać udział pianiści w wieku do 27 lat.
Bydgoski Festiwal Operowy	Opera Nova	Instytucja publiczna	Największy polski przegląd różnorodnych gatunków muzycznych z dziedziny opery, operetki, musicalu oraz baletu. Polskie teatry operowe prezentują swoje aktualne dokonania artystyczne, zaprasza się też przynajmniej jednego gościa zagranicznego.
Festiwal Prapremier w Bydgoszczy	Teatr Polski im. Hieronima Konieczki	Instytucja publiczna	Ogólnopolski festiwal teatralny organizowany od roku 2002. Jego program obejmuje prapremiery sztuk teatralnych
Bydgoski Festiwal Muzyczny	Filharmonia Pomorska im. Ignacego Jana Paderewskiego	Instytucja publiczna	Jedna z najstarszych, cyklicznych, międzynarodowych imprez w Polsce, prezentująca muzykę poważną - dawną i współczesną.
Międzynarodowy Festiwal Sztuki Reportażu Camera Obscura	Fundacja Sztuki Art House	Organizacja pozarządowa	Festiwal jest przeglądem polskich i zagranicznych reportaży telewizyjnych i radiowych. Celem jest uhonorowanie najwybitniejszych polskich i zagranicznych dokumentalistów, dziennikarzy i realizatorów telewizyjnych i radiowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji ze stron internetowych festiwali

Warto również wspomnieć o imprezach artystycznych odbywających się w regionie. Obok festynów wiejskich, takich jak Europejskie Święto Plonów, gminy organizują przedsięwzięcia artystyczne, m.in. Międzynarodowe Spotkania Poetyckie POBOCZA w Koronowie. Bardziej ambitnym przedsięwzięciem artystycznym ciężko jest przetrwać poza głównym ośrodkiem miejskim. Przykładem jest tu Festiwal Sztuk Alternatywnych „Depresja” w Ciechocinku, który w 2010 odbył się po raz ostatni.

Kultura a podnoszenie potencjału innowacyjnego

Znaczenie kultury dla rozwoju społecznego i gospodarczego jest obecnie jednym z kluczowych obszarów badań, a także wyznacznikiem celów polityk kulturalnych. Szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu utrwalił się pogląd o ekonomicznym znaczeniu kultury, opisany w szeroko spopularyzowanych raportach KEA European Affairs *The economy of culture in Europe* (2006) oraz United Nations Conference on Trade and Development *Creative Economy Report* (2010). Zarówno te raporty, jak i inne opracowania dotyczące wpływu kultury na ekonomię, np. teoria klasy kreatywnej Richarda Floridy, doprowadziły do rozprzestrzenienia się teorii o pozytywnym wpływie kultury i sztuki na kreatywność, a w konsekwencji przyczyniania się do innowacyjności. Wpływ ten odbywa się na wielu poziomach, w uproszczeniu zaś można stwierdzić, że z jednej strony kreatywność indywidualna rozwijana jest poprzez kontakt ze sztuką, z drugiej zaś przenikanie się kultury i przedsiębiorczości doprowadza do powstania innowacyjnych pomysłów i rozwoju tzw. przemysłów kreatywnych.

Jednym z celów *Obywatelskiej Strategii Rozwoju Kultury* jest „tworzenie zrównoważonych partnerstw podmiotów z różnych dziedzin”, m.in. instytucji kultury, uczelni, sektora biznesu i mediów. Jako cel strategiczny rozwoju kultury w Bydgoszczy postrzegać należy współpracę podmiotów reprezentujących różne sektory. W tym względzie warto uwydatnić dwa pola wzajemnego wpływu: kultury i nauki oraz kultury i biznesu.

Kultura i Nauka - Intensyfikację współpracy kultury i nauki zakłada *Pakt dla Kultury*, którego jednym z założeń jest „stała współpraca ze środowiskiem naukowym w zakresie wypracowywania nowoczesnych rozwiązań edukacyjnych służących kształceniu kompetencji kulturalnych”. Kultura pojawia się również w *Strategii rozwoju edukacji Miasta Bydgoszczy do roku 2020*, w kontekście, z jednej strony, pobudzania aktywności kulturalnej bydgoskich studentów, z drugiej zaś – współpracy jednostek kultury i nauki. Utworzono Uniwersyteckie Centrum Kultury i Mediów, do którego zadań należy, m.in. organizacja warsztatów, szkoleń, spotkań i konferencji służących promocji wiedzy o kulturze, sztuce i mediach, promocja lokalnej twórczości artystycznej, współpraca z władzami municypalnymi Bydgoszczy i akademickimi centrami kultury innych uczelni, a także aktywizowanie różnych środowisk do aktywności kulturalnej. Stworzono bydgoski portal kulturalny oraz młodzieżowe radio internetowe. Ponadto w ramach Bydgoskiego Grantu Oświatowego wspierane są inicjatywy kulturalne i edukacyjne. *Obywatelska Strategia Rozwoju Kultury* zakłada powstanie Miejskiego Programu Edukacji Kulturalnej, którego celem jest podnoszenie kompetencji kulturalnych, m.in. wsparcie szkół prowadzących programy edukacji kulturalnej, granty dla nauczycieli i stypendia dla twórców na poszerzenie kwalifikacji z zakresu edukacji artystycznej oraz wsparcie inwestycji na wyposażenie przestrzeni edukacji artystycznej i kulturalnej. Miasto wypracowało wyczerpującą strategię w zakresie edukacji kulturalnej, brakuje natomiast projektów stymulujących wymianę wiedzy między jednostkami naukowymi i kulturalnymi, np. w zakresie badań sektora kultury.

Kultura i Biznes - *Pakt dla Kultury* przewiduje wypracowanie systemu zachęcającego przedsiębiorców do wspierania przedsięwzięć kulturalnych oraz zasad współpracy pomiędzy sektorem publicznym a prywatnym. Silna, zintegrowana współpraca samorządu, biznesu i instytucji kultury stanowiła jeden z celów Miasta w procesie ubiegania się o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016. *Obywatelska Strategia Rozwoju Kultury* postuluje zawiązywanie się partnerstw międzysektorowych, m.in. między podmiotami kultury i biznesem. W praktyce wciąż dominuje wykorzystywanie tradycyjnych form współpracy z biznesem, czyli sponsoring. W nawiązywaniu tego rodzaju współpracy

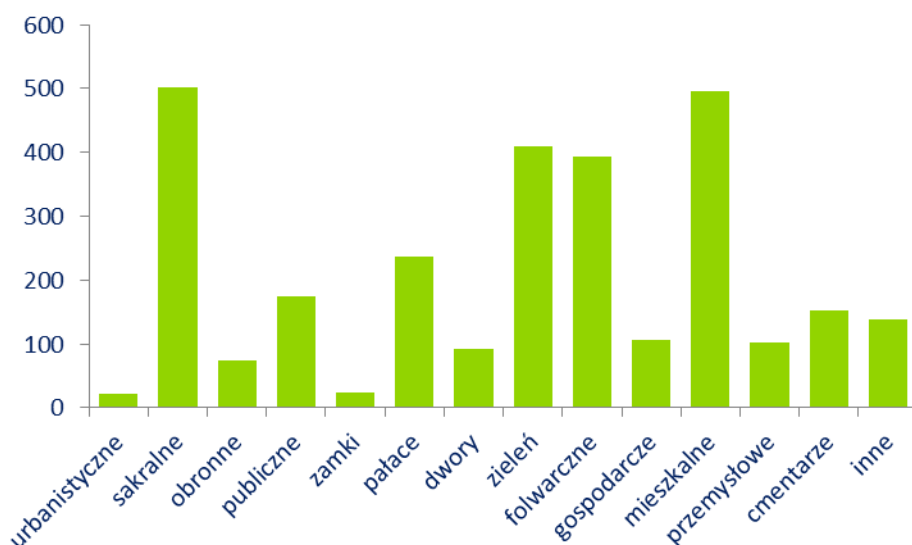
szczególnie aktywni są organizatorzy imprez masowych, tzn. festiwalu. Instytucje kultury wskazują, że współpraca z biznesem jest raczej trudna i stanowi jedynie uzupełnienie budżetów publicznych instytucji kultury. W realizowaniu partnerstw z biznesem tkwi jednak duży potencjał, np. innowacyjną formę współpracy chce rozwijać Miejskie Centrum Kultury w Bydgoszczy, które proponuje partnerom biznesowym zupełnie inną formułę partnerstwa (szkolenia, wykłady itp.) Takie myślenie o współpracy kultury i biznesu wpisuje się w nowoczesny trend współpracy na zasadzie równowagi, synergii celów i łączenia zasobów.

3 Bogactwo zasobów kulturowych atutem BTOF w kontekście rozwoju turystyki

W województwie kujawsko-pomorskim znajduje się 2926 zabytków wpisanych do Rejestru zabytków¹⁰².

Kategorie zabytków znajdujących się na terenie województwa przedstawia poniższy wykres.

Wykres 46. Rejestr zabytków nieruchomości w podziale na kategorie obiektów w województwie kujawsko-pomorskim

Źródło: Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013–2016, MKiDN, 2013 r.

Znaczna część obiektów zabytkowych jest położona w obszarze funkcjonalnym.

Wśród typów cennych obiektów znajdują się:

- Budowle sakralne: kościoły, synagogi, kaplice, cmentarze
- Kamienice i budynki użyteczności publicznej
- Zespoły dworsko-parkowe
- Zamki i fragmenty murów miejskich
- Zabudowa staromiejska dawnych rynków miast oraz historyczne ulice
- Zabytkowe obiekty poprzemysłowe
- Zabytki hydrotechniczne

¹⁰² Stan na dzień 31.03.2013 r., Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013–2016, MKiDN, 2013 r.

Koronowie, Kościół Świętej Trójcy w Byszewie, Kościół św. Magdaleny we Włókach, Kościół św. Michała Archanioła we Wtelnie, Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Żołędowie, Kościół Świętych Mikołaja, Stanisława i Jana w Ostromecku, Kościół św. Wojciecha w Boluminku, Zespół pałacowo – parkowy w Ostromecku, ruiny zamku w Nowym Jasińcu, most kolejowy wąskotorowy nad Brdą w Koronowie, ratusz Miejski w Koronowie z I połowy XIX w., pałac w Żołędowie, Dom mieszkalny - Zespół Szkół Zawodowych w Solcu Kujawskim, oficyna Dworska w Karolewie.

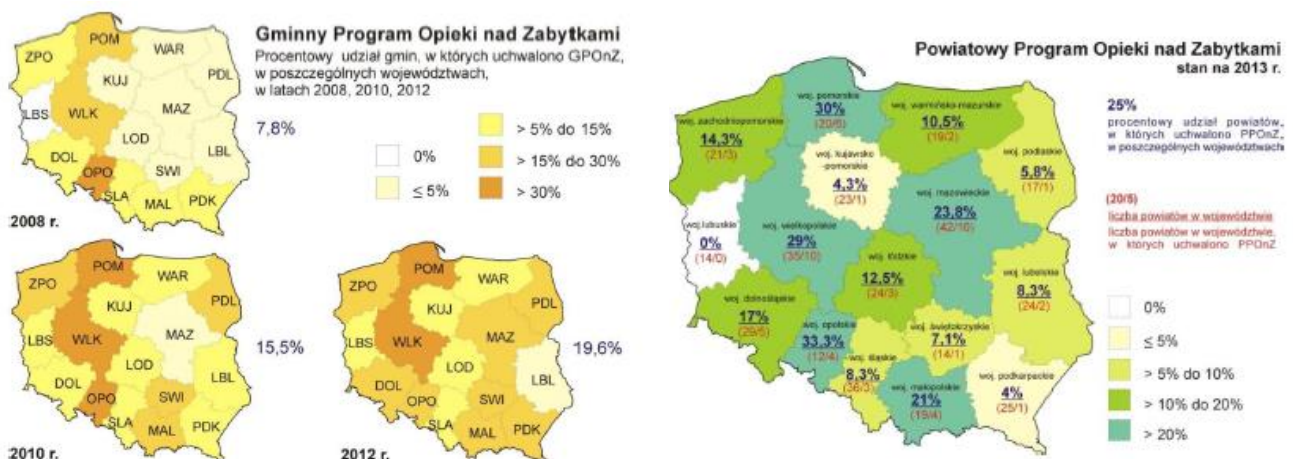
Zabytki wymagają renowacji i konserwacji. Do udanych inwestycji należała rewitalizacja zabytkowych obiektów Wyspy Młyńskiej w Bydgoszczy. W kolejnym okresie programowania 2014-2020 planowane jest kontynuowanie prac konserwatorskich i renowacyjnych. Dalszej odnowie ma podlegać m.in. architektura Bydgoskiego Przedmieścia. W Bydgoszczy planuje się rewitalizację zabudowy staromiejskiej i śródmiejskiej, czy remonty zdegradowanych, zabytkowych śluz. Prace konserwatorskie posiadanych zabytków chciałaby przeprowadzić także np. gmina Koronowo.

W BOF istnieje potencjał do tworzenia turystycznych szlaków tematycznych. Można je stworzyć np. w oparciu o liczne, zachowane zespoły dworskie i pałacowe, czy też obiekty pozostawione w formie „trwałej ruiny”, które uzupełniane o niezbędną infrastrukturę turystyczną będą skutecznie przyciągać nie tylko mieszkańców obszaru funkcjonalnego w czasie weekendowych wycieczek, ale także turystów spoza regionu.

Programy Opieki nad Zabytkami

Ochrona dziedzictwa kulturowego staje się coraz bardziej istotna w planowaniu rozwoju gmin. Zasady opieki nad zabytkami zostały określone w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162 z 17 września 2003, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ustawa nakazuje również tworzenie na okres czterech lat programów opieki nad zabytkami na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami jest ewidencja zabytków. Program tak posiada Bydgoszcz. Od kilku lat wzrasta również liczna gminnych programów opieki nad zabytkami. Powiatowy program opieki nad zabytkami posiada Powiat Bydgoski.

Mapa 13 Liczba obowiązujących gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami w latach 2005–2013

Źródło: Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013–2016, MKiDN, 2013 r.

W programach opieki nad zabytkami nie tylko zostały zinwentaryzowane zabytki wymagające prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich oraz wymagające zabezpieczenia, ale także wskazano kierunki głównych działań takie jak:

- Zachowanie dziedzictwa kulturowego
- Wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego
- Wzrost konkurencyjności regionu
- Promocja walorów kulturowych i tradycji regionu

2.5. Opieka zdrowotna

Kluczowe wnioski i obserwacje	
1	<p>Niezadawalający poziom zdrowia oraz dostęp do opieki medycznej w BOF</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wśród dzieci do 18 roku życia dominują takie schorzenia jak zaburzenia refrakcji i akomodacji oka, otyłość, zniekształcenia kręgosłupa. W województwie wzrósł wskaźnik osób, u których stwierdzono nowotwory, niedokrwistość, choroby tarczycy, cukrzycę, dychawicę oskrzelową • Wśród osób powyżej 19 roku życia wzrosła zachorowalność na nowotwory, choroby tarczycy, cukrzycy, niedokrwistość, choroby obwodowego układu nerwowego, dychawicę oskrzelową, przewlekły nieżyt oskrzeli, choroby układu trawienia. • Dominującą przyczyną zgonów na omawianym obszarze są choroby układu krążenia oraz nowotwory • Niezbędna jest poprawa jakości i dostępności do świadczeń medycznych
2	<p>Niezadawalający stan infrastruktury opieki medycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • W obszarze funkcjonalnym znajduje się 25 podmiotów świadczących stacjonarne i całodobowe usługi szpitalne • Obiekty budowlane użytkowane przez szpitale są w znacznym stopniu wyeksploatowane i wymagają nakładów finansowych na ich odtworzenie • Zauważa się pogorszenie dostępu do SOR
3	<p>Niedobór kadr medycznych w obszarze BOF</p> <ul style="list-style-type: none"> • Liczba personelu medycznego zatrudnionego na badanym obszarze jest niższa niż średnia krajowa. Występują znaczne niedobory kadrowe. Wskazuje się, że jedną z przyczyn takiej sytuacji jest emigracja absolwentów medycyny, jak również brak płynnej zmiany pokoleniowej lekarzy. • Istnieje zróżnicowanie w zakresie dostępności do lekarzy POZ w powiatach i gminach
4	<p>Konieczność stworzenia kompleksowego systemu koordynującego pracę wszystkich podmiotów i instytucji odpowiadających za opiekę zdrowotną</p> <ul style="list-style-type: none"> • Występuje niski poziom współpracy w zakresie świadczeń zdrowotnych i profilaktyki pomiędzy jednostkami ochrony zdrowia, ośrodkami naukowymi, dydaktycznymi, jednostkami samorządu terytorialnego oraz podmiotami systemu opieki zdrowotnej.

Zdrowe społeczeństwo ma ogromne znaczenie dla rozwoju społeczno-ekonomicznego regionu. Dlatego trzeba dążyć do poprawy poziomu zdrowia oraz zapewnienia równego dostępu do opieki medycznej dla wszystkich obywateli.

Bardzo istotne dla zabezpieczenia opieki zdrowotnej są zmiany w liczebności i strukturze poszczególnych grup ekonomicznych, wskazujące na starzenie się populacji i wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Zgodnie z prognozami, do 2035 r. liczba ludności obszarów podmiejskich

będzie rosnać, przy jednoczesnym spadku liczby ludności w Bydgoszczy. Prognozuje się także spadek ogólnej liczby osób w województwie (o 8,3%).

Obszar charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem w zakresie zdrowotności i zapadalności na różnego rodzaju choroby.

1 Poziom zdrowia oraz dostęp do opieki medycznej w BOF

Stan zdrowia dzieci i młodzieży do lat 18

W strukturze schorzeń dzieci i młodzieży do 18 roku życia przypadających na 10 tys. mieszkańców we wszystkich powiatach w województwie, w tym w BOF, dominują zaburzenia refrakcji i akomodacji oka, otyłość, zniekształcenia kręgosłupa oraz dychawica oskrzelowa. W województwie wzrósł wskaźnik osób, u których stwierdzono nowotwory, niedokrwistość, choroby tarczycy, cukrzycę, dychawicę oskrzelową, na 1000 mieszkańców na przełomie lat 2008-2012. Niemniej jednak poziom ten spadł dla dwóch dominujących schorzeń – zaburzeń refrakcji i akomodacji oka oraz zniekształceń kręgosłupa. Nieco mniej jest także stwierdzonych przypadków alergii pokarmowej.

Stan zdrowia ludności powyżej 19 roku życia

W badanej grupie wiekowej zdecydowanie największym problemem są choroby układu krążenia. Wskaźnik stwierdzonych chorób dla województwa przyjął wartość 1354 osób dorosłych/10 tys. mieszkańców w 2008 roku i wzrósł o 560 w 2012 r. Dla powiatu i miasta Bydgoszcz wskaźnik ten przyjął wartość poniżej średniej. Często występującym schorzeniem są także choroby układu mięśniowo-kostnego i tkanki łącznej. Schorzenia te występowały w powiecie bydgoskim w liczbie 669os./10tys. osób. Na przestrzeni lat 2008-2012 wzrosła także zachorowalność na nowotwory, choroby tarczycy, cukrzycy, niedokrwistość, choroby obwodowego układu nerwowego, dychawicę oskrzelową, przewlekły nieżyt oskrzeli, choroby układu trawienia. Tendencję spadkową w latach 2008-2012 charakteryzował się natomiast wskaźnik dotyczący osób zdiagnozowanych z gruźlicą.

Dominującą przyczyną zgonów na omawianym terenie są choroby układu krążenia oraz nowotwory. Zmalała natomiast liczba zgonów spowodowanych chorobami układu krążenia.

2 Niezadowalający stan infrastruktury opieki medycznej

Specjalistyczna opieka zdrowotna ulokowana jest głównie na obszarze miasta Bydgoszcz. W Bydgoszczy i powiecie bydgoskim znajduje się 9 podmiotów publicznych oraz 16 niepublicznych, a w gminie Nakło nad Notecią jeden publiczny¹⁰⁴. W głównej mierze są to szpitale wielospecjalistyczne, z wyłączeniem Centrum Onkologii im. Prof. F. Łukaszczyka w Bydgoszczy, Kujawsko-Pomorskiego Centrum Pulmonologii w Bydgoszczy oraz Wojewódzkiego Szpitala Obserwacyjno-Zakaźnego w Bydgoszczy.

Z analizy pozyskanych danych wynika, iż obiekty budowlane użytkowane przez szpitale są w znacznym stopniu wyeksploatowane i wymagają nakładów finansowych na ich odtworzenie.

Wskazuje się na bardzo zróżnicowany stan techniczny szpitali na badanym obszarze. Wysoką ocenę w tym zakresie może np. otrzymać Centrum Onkologii w Bydgoszczy.

W roku 2012 r. stan techniczny szpitali na badanym obszarze negatywnie oceniono np. w katedrze Kliniki Psychiatrii Szpitala Uniwersyteckiego nr 1 dr A. Jurasza w Bydgoszczy.

---

¹⁰⁴ Rejestr Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą

Według Raportu Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Bydgoszczy w 2012 r. jeden z najgorszych pod względem technicznym oraz zabezpieczeń przeciwepidemicznych punkt centralnego sterylizowania, wymagający poważnej modernizacji to Szpitalu Uniwersytecki nr 1 w Bydgoszczy.

Zmiany legislacyjne wprowadzone rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 20 grudnia 2012 r. (Dz. U. z 2013 r., poz. 15) określają nowe standardy postępowania medycznego w anestezjologii i intensywnej terapii. Fakt ten obliuguje podmioty do dokonania zmian dostosowujących. Na obszarze funkcjonalnym wskazuje się na niewystarczające zabezpieczenie stanowiskowe populacji dorosłych. Niezależnie od koniecznego doposażenia stanowiskowego planowane jest wprowadzenie zmian organizacyjnych. Model opieki nad osobami w stanach zagrożenia oparty byłby o Szpitalne Oddziały Ratunkowe – w rozwiązaniu tym wskazuje się na aspekt ekonomiczny i wzrost dostępności do świadczeń z zakresu anestezjologii i intensywnej terapii.

Liczba łóżek w szpitalach ogólnych przypadająca na 10 tys. mieszkańców w województwie kujawsko-pomorskim wynosi 45,3 i jest niższa, niż dla średniej Unii Europejskiej – 53 łóżka/10 tys. oraz Polski – 66 łóżek/10 tys.

Działalność ambulatoryjna oraz ratownictwo medyczne

Na obszarze funkcjonalnym całego BTOF w 2012 r. znajdowało się 319 placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. Był to wzrost o ponad 30% względem 2008 r. Większość z nich mieści się oczywiście w dwóch największych miastach – Bydgoszczy (158) oraz Toruniu (74). Największa liczba udzielanych porad przypadająca na jednego mieszkańca jest w Bydgoszczy (10,3), Toruniu (8,9), Nakle nad Notecią (6,7) oraz Chełmży (6,2). Najmniejsza wartość przypada dla gminy Lubicz (2,6), gminy Zławieś Wielka oraz gminy Wielka Nieszawka (obie po 2,7) i jest to wynik prawie dwukrotnie niższy niż średnia dla województwa kujawsko-pomorskiego. Dostępność w placówkach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (według placówek na 10 tys. mieszkańców) jest największa w gminie Białe Błota (ze względu na małą liczbę mieszkańców), a najmniejsza w gminie Osielsko. W regionie coraz większy udział w placówkach ambulatoryjnych mają placówki niepubliczne – w 2011 r. placówek publicznych było 19%, a w 2008 – 28%.

W ostatnich latach w województwie kujawsko – pomorskim nastąpiło zmniejszenie ilości szpitalnych oddziałów ratunkowych. W następstwie ww. zmiany pozostałe SORy odnotowały zwiększenie obciążenia dobowego. Wydłużył się także czas oczekiwania na dostęp do świadczeń medycznych. Zgodnie ze Zintegrowanym Programem Ratownictwa Medycznego – 1 szpitalny oddział ratunkowy miał przypadać na 150 tysięcy mieszkańców, natomiast aktualnie w województwie na 1 SOR przypada 209 774 mieszkańców¹⁰⁵.

W lipcu 2011 roku w celu odciążenia wyjazdami ZRM z Bydgoszczy, gminę Dobrcz zdjęto z rejonu przypisanego Bydgoszczy a dołączono do rejonu Koronowa. W porównaniu do roku 2011 ilość wyjazdów zespołów ratownictwa medycznego podległych pod WSPR w Bydgoszczy zwiększyła się o 3,76%. Mediana czasu dojazdu wyniosła 7,41 minut (w porównaniu do roku 2011 - 6,23 min. i jest to jeden z gorszych czasów w województwie).

W powiecie nakielskim w 2012 roku liczba wyjazdów do pacjentów, u których występowało zagrożenie życia wzrosła w porównaniu do 2011 roku o 1,28%. Mediana czasu dotarcia wynosi 7,37 min. (w roku 2011 - 6,25 min.) i jest to czas znacznie przekraczający średnią w województwie.

---

¹⁰⁵ Plan Działania Systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne dla Województwa Kujawsko Pomorskiego

3 Niedobór kadr medycznych w obszarze

Poziom wykształcenia oraz liczebność kadr medycznych ma istotne znaczenie dla funkcjonowania opieki zdrowotnej. W interesie państwa oraz każdego regionu jest zorganizowanie systemu kształcenia kadr medycznych w sposób zapewniający wyspecjalizowaną kadrę medyczną w liczbie umożliwiającej szybki i skuteczny dostęp do profesjonalnie udzielanych świadczeń zdrowotnych wszystkim obywatelom bez względu na ich miejsce zamieszkania oraz rodzaj schorzenia.

Liczba personelu medycznego zatrudnionego na badanym obszarze jest niższa niż średnia krajowa. Na podstawie zebranych danych można wnioskować, iż badane grupy personelu medycznego należą do deficytowych, pomimo zauważanej pozytywnej tendencji między rokiem 2008 i 2012.

Tabela 42 Wskaźnik zatrudnienia wybranego personelu medycznego w latach 2008 i 2012 na 10 tys. ludności¹⁰⁶ - BOF

Powiat	Lekarze		Lekarze dentyści		Pielęgniarki		Położne	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Miasto Bydgoszcz	38,3	50	3,7	4,8	72,3	96,4	10,1	10,4
Powiat bydgoski	3,2	2,7	1,5	1,2	8,3	7,4	1,6	1,3
Województwo kujawsko-pomorskie	18,1	20,9	2,9	3,1	45,2	49,7	6	6
POLSKA	20,5	21,5	3,3	3,2	48	51,9	5,7	6,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Wydział Zdrowia – Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, 2014 r.

W województwie nastąpił wzrost zatrudnienia we wszystkich wybranych zawodach w służbie zdrowia.

Analiza pokazuje, że największy przyrost nastąpił w grupie lekarzy, a najmniejszy wśród położnych, dane liczbowe przedstawia poniższa tabela.

Tabela 43 Zmiana zatrudnienia na przełomie lat 2008-2012 w poszczególnych zawodach

Powiat	Lekarze	Lekarze dentyści	Pielęgniarki	Położne
Miasto Bydgoszcz	31,6 %	31,6 %	34,1 %	3,9 %
Powiat bydgoski	-13,3 %	-6,3 %	-3,6 %	-12,5 %
Województwo kujawsko-pomorskie	16,9 %	9,5 %	11,6 %	1,4 %
POLSKA	4,3 %	7,3 %	3,7 %	5,3 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Wydział Zdrowia – Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, 2014 r. oraz Banku Danych Lokalnych

¹⁰⁶ Zieloną czcionką zaznaczono wartości, dla których nastąpił wzrost względem 2008 r., natomiast czerwonymi wartościami, dla których nastąpił spadek względem 2008 r.

Liczba lekarzy, lekarzy dentystów oraz pielęgniarek w województwie rosła szybciej, niż średnio w Polsce. Natomiast zatrudnienie wśród liczby położnych wzrosło nieznacznie, liczba ta była mniejsza niż w kraju. Analiza wskazuje na duże zróżnicowanie zatrudnienia na omawianym terenie. Zdecydowanie największy przyrost zanotowała Bydgoszcz, natomiast pracowników medycznych stracił powiat bydgoski.

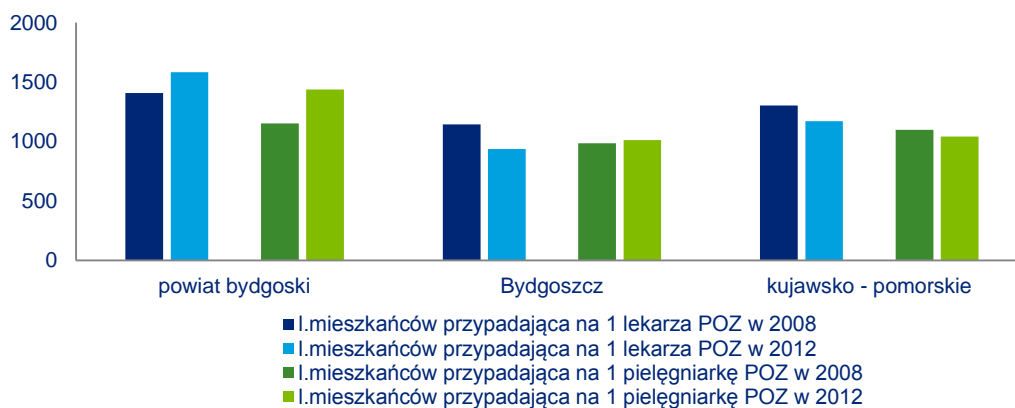
Specjaliści w zawodach medycznych to osoby z I i II stopniem specjalizacji oraz osoby, które uzyskały specjalizację zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 2 stycznia 2013 r. w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentystów (Dz. U. 2013.26). Ogólna liczba specjalistów zatrudnionych w placówkach ochrony zdrowia w województwie kujawsko-pomorskim wynosiła 3664 i wzrosła w porównaniu z 2009 r. o 235. Na terenie miasta Bydgoszczy liczba lekarzy specjalistów stanowiła 77,3% ogółu lekarzy.

Wskaźnik ten jest znacząco wyższy dla powiatu bydgoskiego 100%.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r. najwyższy odsetek lekarzy specjalistów stanowili lekarze chorób wewnętrznych (14,6%), pediatrii (9,8%), medycyny rodzinnej (8,6%). Najwyższy przyrost zatrudnienia między 2009 i 2012 rokiem zarejestrowano wśród lekarzy medycyny rodzinnej (+49), natomiast spadek wśród lekarzy położnictwa i ginekologii (-36). Pomimo powyższych zmian nadal występują znaczne niedobory kadrowe. Wskazuje się, że jedną z przyczyn takiej sytuacji jest emigracja absolwentów medycyny, jak również brak płynnej zmiany pokoleniowej lekarzy. W przypadku lekarzy dentystów specjaliści stanowili w 2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim 68,5 %. Największy udział lekarzy dentystów z ww. specjalizacją zarejestrowano w powiecie bydgoskim.

Zdrowie mieszkańców uzależnione jest od jakości i dostępności do usług medycznych. Dostęp do odpowiedniej liczby lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej daje szansę na poprawienie komfortu opieki. Według zarządzenia Narodowego Funduszu Zdrowia Nr 85/2011/ DSOZ liczba osób objętych opieką przez jednego lekarza nie powinna przekraczać 2750 osób. Istotnym problemem jest zróżnicowanie w zakresie dostępności do lekarzy POZ w powiatach i gminach. Lekarze koncentrują swoje praktyki w dużych ośrodkach miejskich np. w Bydgoszczy, gdzie na 1 lekarza w 2012 r. przypadało 938 pacjentów, (czyli 3 krotnie mniej niż przeciętnie), kosztem gmin znajdujących się w sąsiedztwie głównych miast. W badanych latach, za wyjątkiem powiatu bydgoskiego, zaobserwowano poprawę wskaźnika dostępności do lekarza POZ.

Wykres 47. Liczba mieszkańców (wg faktycznego miejsca zamieszkania) przypadających na 1 lekarza oraz 1 pielęgniarkę POZ w 2008 i 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Wydział Zdrowia – Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, 2014 r.

Podobnie jak w przypadku lekarzy POZ liczba świadczeniobiorców objętych opieką przez jedną pielęgniarkę podstawowej opieki zdrowotnej nie powinna przekroczyć 2750 osób. W przypadku pielęgniarek nie odnotowano przekroczenia ww. normy.

Finanse

Wyniki finansowe samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej zależą w głównej mierze od dwóch czynników: po stronie przychodów – od poziomu finansowania przez Narodowy Fundusz Zdrowia, po stronie kosztów – od poziomu cen leków, tzw. mediów (energii elektrycznej, gazu, wody, telekomunikacji), cen innych usług zewnętrznych oraz wynagrodzeń pracowników.

Wysokość zobowiązań samodzielnych publicznych zakładów opieki stacjonarnej z oddziałami szpitalnymi w 2012 r. wynosiły 125, 6 mln (łącznie dla 8 placówek: 5 szpitali w Bydgoszczy i 3 w Toruniu). 10% tej kwoty stanowiły zobowiązania wymagalne (wszystkie zobowiązania wraz z odsetkami, których termin płatności upłynął, a które nie są przedawnione lub umorzone). Wysokość zobowiązań samodzielnych publicznych zakładów opieki stacjonarnej bez oddziałów szpitalnych w 2012 r. wynosiła 10,3 mln (łącznie dla 25 placówek w województwie)¹⁰⁷.

Zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 r. do zadań własnych powiatu należy m.in. wykonywanie zadań publicznych w zakresie promocji i ochrony zdrowia. Z kolei ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych stanowi, że do zadań własnych gminy i powiatu w zakresie zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej należy w szczególności opracowywanie i realizacja oraz ocena efektów programów zdrowotnych wynikających z rozpoznanych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców gminy.

Na terenie całego obszaru funkcjonalnego realizowanych jest 21 projektów profilaktycznych w tym 7 przez Urząd miasta Bydgoszczy, 1 przez Starostwo Powiatowe w Bydgoszczy, 4 przez Urząd Miasta i Gminy Solec Kujawski, 2 przez Urząd Gminy Białe Błota, i po jednym przez Urząd Gminy Sicienko i Starostwo Powiatowe Nakło nad Notecią¹⁰⁸. Projekty mają na celu np. zwiększenie aktywności fizycznej ludności, wspieranie rozwoju i zdrowia fizycznego, poprawę sposobu żywienia ludności.

Szpitalne zasilane są także z Programu Inwestycji Rozwojowych i Modernizacji dla Szpitali wojewódzkich na lata 2009-2016, którego nadrzędnym celem jest dostosowanie infrastruktury istniejących obiektów szpitali do wymogów prawa polskiego oraz z funduszy strukturalnych. Łączna wartość projektów zrealizowanych i w trakcie realizacji przez PIRiM dla szpitali wojewódzkich w całym obszarze funkcjonalnym BTOF to ok. 200 mln zł. Większość, bo aż 151 mln zł zostało przeznaczonych na szpitale w części bydgoskiej obszaru funkcjonalnego (w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym).

Dodatkowo z funduszy strukturalnych 2007-2013 Bydgoski Obszar Funkcjonalny wykorzystuje 97 mln zł.

4

Konieczność stworzenia kompleksowego systemu koordynującego pracę wszystkich podmiotów i instytucji odpowiadających za opiekę zdrowotną

W odniesieniu do kwestii opracowania systemu koordynującego pracę wszystkich podmiotów i instytucji odpowiadających za opiekę zdrowotną, na całym obszarze BOF powinien funkcjonować jeden system. Dzięki temu możliwe byłoby dynamiczne dostosowywanie się do trendów demograficzno-epidemiologicznych kontrolowanie zapotrzebowania na usługi medyczne oraz efektywniejsze wydatkowanie środków finansowych i kierowanie ich zgodnie z rzeczywistymi

¹⁰⁷ Wydział Zdrowia – Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, 2014 r.

¹⁰⁸ Wydział Zdrowia – Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, 2014 r.

potrzebami. Sprawny system wymiany informacji medycznej oraz statystycznej pomiędzy jednostkami mógłby zapewnić pacjentowi wcześniejszą diagnostykę (jeżeli w jego miejscu zamieszkania termin jest zbyt odległy) oraz kompleksowość leczenia. Należy także podjąć działania w kierunku optymalizacji kosztów administracyjnych działalności placówek ochrony zdrowia (np. centrum usług wspólnych w obszarze zakupów i obsługi administracyjnej).

2.6. Ochrona środowiska

Kluczowe obserwacje i wnioski z diagnozy	
1	W obszarze gospodarki wodnej i ściekowej występuje niedostateczna dostępność sieci kanalizacji sanitarnej. Istnieją znaczne dysproporcje pomiędzy terenami miast i pozostałymi obszarami. W niewystarczającym stopniu zaadresowana jest potrzeba utrzymania właściwych stosunków wodnych (na badanych terenach istnieje zagrożenie powodziowe).
2	W obszarze gospodarowania odpadami i ochrony powierzchni ziemi występuje ciągła potrzeba doskonalenia systemu gospodarki odpadami komunalnymi oraz dopasowywania go do rozwoju aglomeracji. Jednocześnie jednym z największych wyzwań BOF w zakresie ochrony powierzchni ziemi jest zagrożenie wynikające z odpadów zalegających na niezrekultywowanych terenach przemysłowych.
3	Tereny zielone stanowią dużą część BOF i stanowią wartościowe dziedzictwo. Ich ochrona oznacza: <ul style="list-style-type: none"> • Konieczność ochrony bioróżnorodności na terenach zielonych, • Zapotrzebowanie na poprawę dostępności obszarów zielonych dla mieszkańców, • Zapotrzebowanie na edukację ekologiczną.
4	W obszarze śródmiejskim miasta centralnego występują, niekiedy znaczne, przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu.
5	Na obszarze BOF, szczególnie na terenie Bydgoszczy występują obszary nadmierne zanieczyszczonego powietrza. Przekroczenia dopuszczalnych stężeń gazów i cząstek stałych generowane są głównie ze źródeł energetycznych i komunikacyjnych.

Schemat 12 Ochrona środowiska - analizowane obszary

Źródło: Opracowanie własne

W ramach każdego z powyższych obszarów wskazane zostały kluczowe wyzwania oraz potrzeby inwestycyjne.

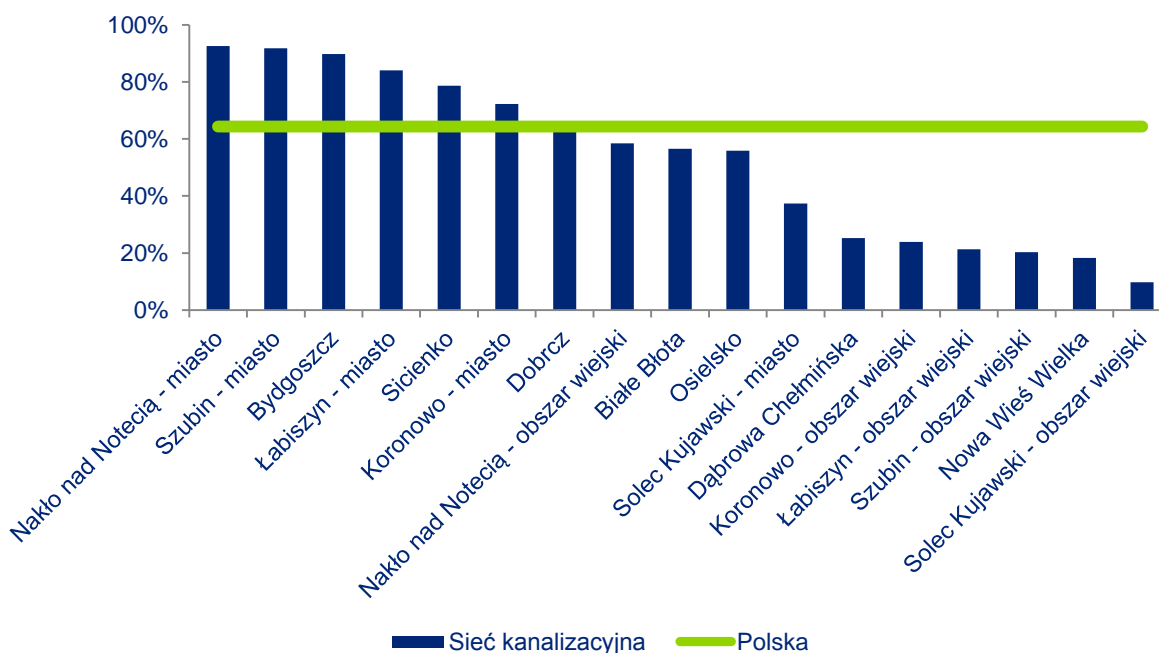
1

Gospodarka wodna i ściekowa

Na obszarze objętym analizą występują wyraźne dysproporcje pomiędzy rozwojem sieci kanalizacji sanitarnej a dostępnością sieci wodociągowej.

Na poniższym wykresie zaprezentowano stan rozwoju sieci kanalizacji sanitarnej na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.

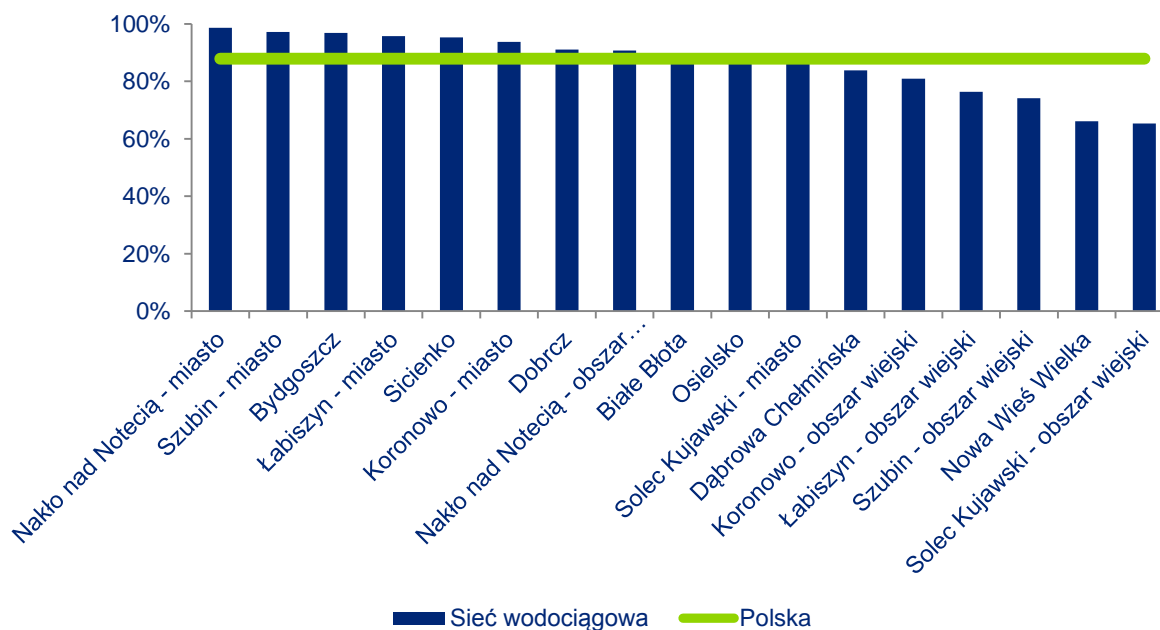
Wykres 49 Dostęp do sieci kanalizacyjnej na terenie BOF w 2012 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 23.04.2014

Na kolejnym wykresie pokazany został stan rozwoju sieci wodociągowej na terenie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Wykres 50 Odsetek mieszkańców BOF korzystających z instalacji wodociągowej w 2012 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 23.04.2014

Odsetek gospodarstw posiadających dostęp do sieci kanalizacyjnej jest istotnie niższy, aniżeli gospodarstw z dostępem do sieci wodociągowej. Powoduje to konieczność stosowania zbiorników bezodpływowych, skutkiem czego może być:

- Zanieczyszczenie wód podziemnych, wynikające z eksploatacji podziemnych zbiorników bezodpływowych,
- Zanieczyszczenie gleb i powierzchni ziemi,
- Zanieczyszczenie wód powierzchniowych.

Stosowanie takiego typu zbiorników ma negatywny pośredni wpływ na organizmy wodne. Poprzez zaburzenie równowagi biologicznej wód może się także przyczynić do eutrofizacji rzek i zbiorników wód powierzchniowych. Stwarza także zagrożenie zanieczyszczeniem ujęć wód dla potrzeb zaopatrzenia miasta. Zanieczyszczenie wód podziemnych może spowodować przedostanie się zanieczyszczeń do zasobów wody pitnej i uniemożliwienie ich dalszej eksploatacji.

Na obszarze analizy występują tereny, na których przez brak lub nieodpowiedni stan urządzeń przeciwpowodziowych może występować zagrożenie powodziowe. Dotyczy to min. obwałowań Wisły w rejonie Fordonu, śluz i urządzeń wodnych Bydgoskiego Węzła Wodnego.

Na skutek postępującej urbanizacji występuje także potrzeba usprawnienia odprowadzenia wód opadowych i ich retencjonowania. Niedostatecznie skuteczna sieć kanalizacji deszczowej może powodować lokalne podtopienia lub zalania obiektów po wystąpieniu intensywnych opadów.

2

Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi

Systemy gospodarki odpadami opierają się o istniejącą infrastrukturę i odpowiadają bieżącym potrzebom w tym zakresie. Rozbudowa obszarów zamieszkania oraz zmiany struktury tych obszarów wymusza ciągle dostosowywanie systemu oraz poprawę jego dostępności. Brak takich działań powoduje zagrożenie niewydolnością systemu, co skutkuje wzrostem zagrożenia powstawania tzw. dzikich wysypisk lub pozbywania się odpadów w sposób nieuprawniony.

Kluczową inwestycją z punktu widzenia gospodarki odpadami na terenie BOF jest projekt budowy Zakładu Termicznego Przekształcania Odpadów Komunalnych. Zakład jest budowany na terenie Bydgoszczy i ma służyć zarówno mieszkańcom aglomeracji bydgoskiej jak i toruńskiej. Zakład ma być gotowy z końcem 2015 r. Wydajność instalacji wyniesie 180 tys. ton/rok.

Jednym z największych wyzwań BOF w zakresie ochrony powierzchni ziemi jest zagrożenie wynikające z odpadów zalegających na niezrekultywowanych terenach przemysłowych. Brak pełnej wiedzy na temat stopnia i zakresu zanieczyszczeń na terenach przemysłowych powoduje zagrożenie zanieczyszczeniem wód Wisły i Bałtyku. Zanieczyszczenia w postaci odpadów przemysłowych czy substancji chemicznych poprodukcyjnych (których obecność jest na tych obszarach jest bardzo prawdopodobna) na skutek wypłukiwania przez wody opadowe mogą przedostawać się w głąb gruntu do wód podziemnych. Wraz ze spływem wód podziemnych zanieczyszczenia migrują, obejmując swym zasięgiem coraz większy obszar. W konsekwencji mogą zagrozić poziomom wodonośnym, które służą zaopatrzeniu mieszkańców w wodę. Mogą również przedostać się do wód rzeki Wisły i w dalszej kolejności do wód Bałtyku. Obecność zanieczyszczeń w wodach podziemnych eliminuje możliwość ich wykorzystania, a zanieczyszczenie wód rzeki Wisły i Bałtyku może mieć bardzo negatywny wpływ na życie i rozwój organizmów wodnych.

Największym niezrekultywowanym terenem przemysłowym na terenie BOF pozostają tereny dawnych Zakładów Chemicznych Zachem S.A. Władze Miasta Bydgoszczy mając świadomość zagrożeń wynikających z zanieczyszczenia tego obszaru złożyły do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy wniosek o określenie stopnia i zakresu zanieczyszczenia terenu. Podstawą do złożenia wniosku były wyniki badań w ramach monitoringu wód podziemnych prowadzonych na obszarze zakładów, które wykazywały przekroczenia dopuszczalnych zawartości substancji

występujących w odpadach składowanych w przeszłości na terenie Zachem S.A. Obecnie trwają badania terenu prowadzone przez służby Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy. Wyniki badań będą podstawą do określenia stopnia i zakresu zanieczyszczenia, co pozwoli na podjęcie decyzji co do koniecznego zakresu prac mających na celu zapobieżenie rozprzestrzenianiu się zanieczyszczeń oraz ewentualnej rekultywacji tego terenu.

3

Ochrona terenów zielonych

Naturalne zbiorniki wodne i rzeki na terenie miast:

- Stanowią lokalne ekosystemy,
- Poprawiają lokalne stosunki wodne,
- Stanowią miejsca rekreacji i wypoczynku,
- Pełnią rolę korytarzy ekologicznych.

Naturalne zbiorniki wodne poza obszarami miast spełniają podobne funkcje jak w mieście, pełniąc jednocześnie w większym stopniu rolę siedlisk lub obszarów bytowania flory i fauny a także korytarzy ekologicznych.

Elementami środowiska w mieście są obszary zadrzewień, parki, zieleńce i ogrody. Brak ich ochrony spowoduje postępującą degradację, utratę ich funkcji przyrodniczych oraz utratę dostępności tych terenów dla ludzi. Skutkiem zaniechania działań w tym zakresie jest także utrata obszarów cennych z historycznego i kulturowego punktu widzenia. Dotyczy to w szczególności parków zabytkowych czy innych obszarów, gdzie występuje cenny starodrzew lub historyczne założenia parkowe. Utrzymanie terenów zielonych jest bardzo ważne także ze względu na spełnianie przez nie w wielu wypadkach funkcji korytarzy ekologicznych i enklaw bioróżnorodności.

Do elementów środowiska poza granicami miast zaliczyć możemy głównie obszary lasów, niezagospodarowane obszary łąk, zadrzewienia śródpolne. Brak ich ochrony spowoduje – tak jak w poprzednim przypadku – postępującą degradację, utratę ich funkcji oraz utratę dostępności tych terenów dla ludzi.

Brak zagospodarowania nabrzeży spowoduje zjawisko odwrócenia się miast od rzek. W Bydgoszczy koryta rzek mają szczególne znaczenie jako element mogący łączyć i komunikować inne obszary i tereny zielone. Brak działań w tym obszarze może spowodować utratę unikalnego charakteru tej części przestrzeni miejskiej.

4

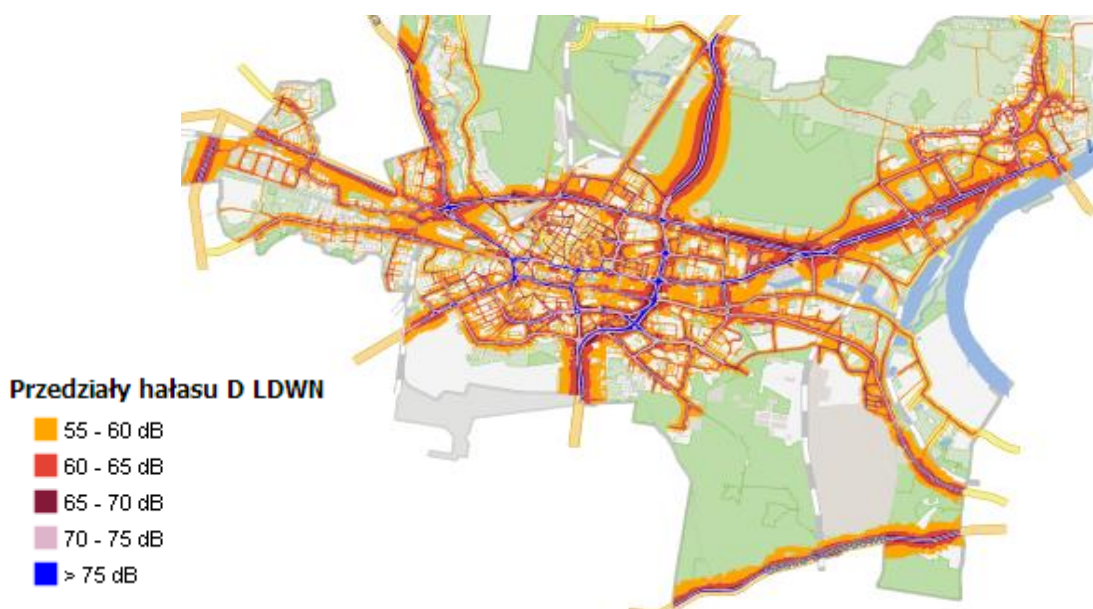
Ochrona przed hałasem

Jednym z najbardziej miarodajnych wskaźników stosowanych w mapach akustycznych jest długookresowy średni poziom dźwięku LDWN. Dopuszczalne wartości tego wskaźnika są różne w zależności od typu zabudowy i funkcji poszczególnych części obszaru miejskiego. I tak, przykładowo dla zabudowy jednorodzinnej wynoszą 64 dB, dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej 68 dB a dla zabudowy śródmiejskiej miast 70 dB. Wartości tego wskaźnika są określane w opracowywanych dla miast mapach akustycznych.

W przypadku Bydgoszczy przekroczenie dopuszczalnych poziomów natężenia hałasu również ma miejsce jedynie w przypadku sąsiedztwa głównych ciągów komunikacyjnych miasta.

Mapa 14 Poziom natężenia hałasu komunikacyjnego w Bydgoszczy w 2011 r.

Źródło: Portal mapy akustycznej miasta Bydgoszczy

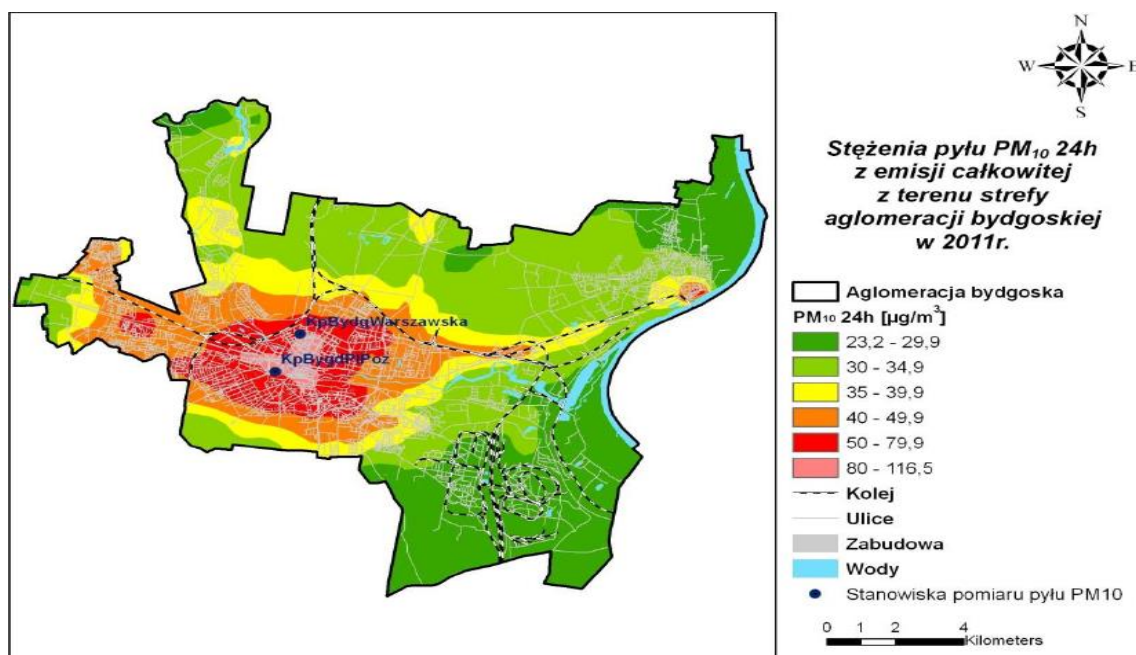
Hałas komunikacyjny wpływa bardzo negatywnie na komfort życia oraz na zdrowie człowieka. Długotrwałe przebywanie w obszarach o podwyższonym poziomie hałasu może powodować uczucie zmęczenia, rozdrażnienia. W skrajnych wypadkach może dochodzić do chorób słuchu lub stanów nerwicowych. Hałas wpływa także negatywnie na zwierzęta, ograniczając obszary ich bytowania. Brak działań na rzecz eliminacji źródeł hałasu lub działań ograniczających skutki hałasu może powodować zmniejszenie atrakcyjności terenów, na których występują takie przekroczenia. W skrajnych sytuacjach tereny trwale zagrożone nadmiernym hałasem są zagrożone ograniczeniem możliwości ich wykorzystania lub degradacją.

Ochrona powietrza

Na obszarze BOF, szczególnie na terenach miast rdzenia występują obszary nadmierne zanieczyszczonego powietrza. Przekroczenia dopuszczalnych stężeń gazów i cząstek stałych generowane są głównie ze źródeł energetycznych i komunikacyjnych.

Na poniższej mapie przedstawiony został poziom zanieczyszczenia powietrza na terenie Bydgoszczy.

Mapa 15 Poziom zanieczyszczenia powietrza cząstkami stałymi w aglomeracji bydgoskiej w 2011 r.

Źródło: Aktualizacja Programu Ochrony Powietrza dla Strefy Aglomeracja Bydgoska

Nadmierne zanieczyszczenie powietrza wpływa negatywnie na zdrowie i komfort życia w obszarach nim objętych. Substancje stanowiące zanieczyszczenie, jeśli występują w nadmiernych ilościach, skutkują zwiększeniem częstotliwości występowania chorób dróg oddechowych czy alergii. W niektórych sytuacjach mogą być również źródłem uciążliwości zapachowych. Powoduje to obniżenie samopoczucia osób narażonych na przebywanie w takich obszarach. Przyczyną takich zjawisk jest między innymi eksploatacja pieców oraz kotłów grzewczych starszego typu, w których paliwem jest węgiel i miał. Kolejnym źródłem tzw. niskiej emisji¹⁰⁹ jest komunikacja samochodowa. Stosowanie nowoczesnych źródeł ciepła oraz włączanie obiektów do zintegrowanych sieci ciepłowniczych pozwala na eliminację tych zjawisk. Dodatkowym efektem tych działań jest ograniczenie możliwości spalania odpadów. Emisję ze źródeł komunikacyjnych pozwoli ograniczyć silne wspieranie rozwoju niskoemisyjnego transportu publicznego.

¹⁰⁹ Niska emisja to emisja szkodliwych gazów i pyłów, generowana przez domowe piece grzewcze i lokalne kotłownie węglowe, gdzie węgiel o niskich parametrach spalany jest w sposób nieefektywny. Charakterystyczne jest to, że jest ona generowana przez liczne źródła, które oddają do atmosfery niewielkie ilości zanieczyszczeń. Innym źródłem niskiej emisji są środki komunikacji, a także wtórna emisja zanieczyszczeń, np. z dróg czy chodników.

3. Analiza SWOT

Niniejszy rozdział stanowi podsumowanie diagnozy przeprowadzonej dla BTOF.

Poniżej zaprezentowana została analiza SWOT dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego. Do analizy zostały wykorzystane wyniki prac zrealizowanych w ramach szeregu badań i analiz przeprowadzonych dla poszczególnych obszarów tematycznych, zostały one następnie posegregowane na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych), zgodnie z powszechnie stosowaną metodologią SWOT:

- S (Strengths) – mocne strony: wszystko to, co stanowi atut, przewagę, zaletę regionu;
- W (Weaknesses) – słabe strony: wszystko to, co stanowi słabość, barierę, wadę regionu;
- O (Opportunities) – szanse: wszystko to, co stwarza dla analizowanego regionu szansę korzystnej zmiany;
- T (Threats) – zagrożenia: wszystko to, co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

3.1. Analiza SWOT

Tabela 44. Mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia w analizowanych obszarach

Gospodarka i rynek pracy w tym aspekty społeczne	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Gospodarka: <ul style="list-style-type: none"> • Konkurencyjny poziom wynagrodzeń na tle innych aglomeracji miejskich w kraju • Dobra dostępność transportowa regionu biorąc pod uwagę centralne położenie na mapie kraju • Rosnąca rozpoznawalność regionu jako lokalizacji inwestycji z sektora	Gospodarka: <ul style="list-style-type: none"> • Niewielka dostępność terenów inwestycyjnych w parkach przemysłowych i technologicznych oraz terenów wchodzących w skład SSE • Niewielka dostępność dużych i nowoczesnych powierzchni biurowych • Niskie pokrycie obszaru BOF miejscowymi planami

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
BPO/SSC	<p>zagospodarowania przestrzennego</p> <ul style="list-style-type: none"> Niska skuteczność pozyskiwania inwestycji zagranicznych obsługiwanych przez instytucje centralne.
<p>Rynek pracy:</p> <ul style="list-style-type: none"> Szeroka baza absolwentów szkół wyższych na terenie BOF lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie 	<p>Rynek pracy:</p> <ul style="list-style-type: none"> Niski poziom dostosowania rodzaju i poziomu kwalifikacji do wymogów rynku pracy Wysoka liczba osób długotrwale bezrobotnych Odływ dobrze wykształconej kadry do innych metropolii (Warszawa, Poznań, Gdańsk)
<p>Aspekty społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Posiadanie dobrych praktyk w zakresie tworzenia długookresowych programów aktywizacji osób wykluczonych 	<p>Aspekty społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Brak systemowych rozwiązań w zakresie pomiaru efektywności interwencji służb społecznych (walka z uzależnieniami, bezrobociem) Nieadekwatny system motywacyjny dla pracowników ww. służb Niewystarczająca dostępność asystentów i opiekunów rodziny i osób starszych Brak wystarczającej liczby miejsc w ośrodkach opieki całodobowej Niski poziom zlecenia na zewnątrz świadczenia usług pomocy/opieki społecznej

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Występowanie branż o zakorzenionej tradycji lokalnej (np. przemysł maszynowy, przemysł chemiczny, branża BPO/SSC) przy silnym wsparciu B+R – wyraźna „smart” specjalizacja 	<ul style="list-style-type: none"> Starzenie się społeczeństwa przewidywane zwiększające się obciążenie systemu opieki społecznej
<ul style="list-style-type: none"> Dalsza poprawa skomunikowania BOF z innymi ośrodkami, jako wzmocnienie atrakcyjności poprzez lepszy dostęp do rynków metropolii takich jak: Warszawa, Poznań, Gdańsk 	<ul style="list-style-type: none"> Rosnąca siła dojrzałych metropolii ościennych, jako zagrożenie dla konstytuującej się metropolii Bydgosko – Toruńskiej w zakresie drenażu kapitału ludzkiego i inwestycyjnego
<ul style="list-style-type: none"> Standaryzacja i zwiększenie poziomu współpracy jednostek nakierowanych na interwencję w sferze społecznej szansą na zwiększenie skuteczności 	<ul style="list-style-type: none">

SZANSE	ZAGROŻENIA
oddziaływania przy mniejszym budżecie	
<ul style="list-style-type: none"> Kompleksowy program asysty w zakresie monitorowania losów osób objętych programami prowadzonymi przez służby działające w sferze społecznej jako narzędzie poprawy efektywności. Poprawa dopasowania struktury kształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy 	
<ul style="list-style-type: none"> Poprawa współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami, uczelniami wyższymi oraz instytucjami otoczenia biznesu 	
<ul style="list-style-type: none"> Wzrost popularności kształcenia zawodowego i technicznego 	

Transport i infrastruktura

Infrastruktura transportowa i teleinformatyczna

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>Sieć szlaków komunikacyjnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ponadprzeciętnie rozwinięta infrastruktura drogowa i kolejowa Przeprowadzone modernizacje linii kolejowych poprawiające ich stan i dopuszczalne prędkości Unikatowy w skali Europy Bydgoski Węzeł Wodny Bliskość europejskich szlaków wodnych E40 i E70 	<p>Sieć szlaków komunikacyjnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ograniczona płynność ruchu na najbardziej obciążonych odcinkach Niska jakość dróg (20% wymaga natychmiastowego remontu) Brak szybkiego połączenia komunikacyjnego Bydgoszcz – Toruń Niedostatecznie rozwinięte ciągi obwodowe miasta Bydgoszcz
<p>Komunikacja publiczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> Bezpośrednie połączenia kolejowe i autobusowe z największymi ośrodkami w kraju Rozbudowana siatka regionalnych i dalekobieżnych połączeń kolejowych Konkurencyjne czasy przejazdów 	<p>Komunikacja publiczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> Przestarzały tabor niespełniający wymogów niskoemisyjności Niewielka liczba rozwiązań usprawniających transport (buspasy, rozwiązania z elementami ITS) Uboga sieć transportu podmiejskiego

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>pociągów do największych miast w Polsce</p> <ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonujący port lotniczy w Bydgoszczy obsługujący regularne połączenia międzynarodowe, a także połączenie z Warszawą • Realizacja wdrożenia etapu pierwszego projektu „Bilet metropolitalny” 	<ul style="list-style-type: none"> • Niski poziom integracji różnych form transportu (Park & Ride, węzły multimodalne) • Niski poziom zaufania mieszkańców do komunikacji publicznej
<p>Ścieżki rowerowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysoka świadomość atrakcyjności i potencjału rozwojowego związanego z transportem rowerowym 	<p>Ścieżki rowerowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niezintegrowana i niespójna sieć ścieżek rowerowych • Braki w małej architekturze powiązanej ze szlakami rowerowymi • Niewystarczający poziom informacji/promocji dotyczącej korzystania ze ścieżek
	<p>Zagadnienia dodatkowe z obszaru Infrastruktura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Własność punktów oświetleniowych po stronie przedsiębiorstw energetycznych co utrudnia przeprowadzenie procesów ich modernizacji • Niski poziom współpracy operatorów z zarządcami transportu publicznego – brak właściwej integracji rozwiązań transportowych na poziomie BOF
<p>Infrastruktura teleinformatyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysoki stopień pokrycia dostępem do Internetu - łącznie (powyżej średniej krajowej biorąc pod uwagę także operatorów mobilnych) • Rozbudowana sieć światłowodowa na terenie miasta Bydgoszczy 	<p>Infrastruktura teleinformatyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysokie zróżnicowanie w dostępie do Internetu (od 100% w Bydgoszczy do 0% w niektórych miejscowościach obszaru BOF) • Relatywnie mała dostępność Internetu światłowodowego poza Bydgoszczą

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>Infrastruktura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budowa odcinków dróg ekspresowych S5 i S10 oraz podniesienie jakości i standardu istniejących dróg • Modernizacja linii kolejowych na obszarze całego kraju • Rewitalizacja Bydgoskiego Węzła Wodnego • Zmodernizowanie linii kolejowej 	<p>Infrastruktura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczająca przepustowość istniejących dróg dla zwiększonego ruchu w przyszłości • Brak wystarczających środków dostępnych w przyszłości na utrzymanie infrastruktury drogowej • Planowanie kolejnych inwestycji infrastrukturalnych niespełniających

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>łączącej Bydgoszcz z Toruniem i związany z tym krótki czas podróży między dwoma ośrodkami</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój sieci dróg dla rowerów i budowa połączeń pomiędzy drogami już istniejącymi • Wysoka świadomość w powiatach na temat potrzeb w zakresie uzupełnienia infrastruktury sieci ścieżek rowerowych (wykonane odpowiednie dokumenty planistyczne) 	<p>standardów i dobrych praktyk, np. budowa mostu miejskiego bez ścieżek rowerowych czy chodników itp.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odkładana w czasie lub przeciągająca się budowa dróg ekspresowych • Niewystarczające monitorowanie potrzeb mieszkańców przy planowaniu inwestycji drogowych
<p>Komunikacja publiczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Połączenie peryferyjnych dzielnic Bydgoszczy z centrum miasta dzięki nowym połączeniom realizowanym za pomocą transportu publicznego (np. Fordon) • Zakup nowoczesnego taboru Integracja i koordynacja różnych form transportu publicznego • Pełne wprowadzenie systemu Biletu Metropolitalnego (Etap II – cały BTOF) 	<p>Komunikacja publiczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dalszy odpływ pasażerów do komunikacji indywidualnej • Degradacja jakości, niezabezpieczone środki na utrzymanie i wymianę taboru w budżecie miast • Niewykorzystywanie potencjału Portu Lotniczego w Bydgoszczy ze względu małą liczbę połączeń • Nieprzełożenie się dotacji dla przewoźnika lotniczego na korzyści gospodarcze dla regionu • Wzrost kosztów rozwoju infrastruktury transportu publicznego, np. poprzez coraz bardziej rygorystyczne standardy emisyjności
<p>Infrastruktura teleinformatyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • II etap rozbudowy sieci światłowodowej na terenie województwa (+77km do 2015 r.) • Postępująca cyfryzacja procesów życia społecznego i gospodarczego 	<p>Infrastruktura teleinformatyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rosnąca cyberprzestępczość • Niedopasowanie jakości infrastruktury i jej pokrycia do zwiększających się potrzeb

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>Termomodernizacja:</p> <ul style="list-style-type: none"> Istniejąca świadomość potrzeb dot. rewitalizacji i termomodernizacji (opracowane diagnozy) 	<p>Termomodernizacja:</p> <ul style="list-style-type: none"> Brak jednolitego systemu oceny potrzeb termomodernizacyjnych na terenie BOF (różne wskaźniki i mierniki) Niska efektywność energetyczna budynków użyteczności publicznej (niewielka liczba obiektów zmodernizowanych z wdrożonymi systemami zarządzania energią) Duży odsetek budynków wybudowanych w latach 1950 – 1980, w technologiach niespełniających współczesnych standardów Wysoki poziom wskaźników niskiej emisji wpływających negatywnie na poziom życia mieszkańców
<p>Rewitalizacja aspekty społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Duże doświadczenie w realizacji projektów rewitalizacyjnych finansowanych z funduszy zewnętrznych w perspektywie (2007-2013), w tym projektów zrealizowanych z sukcesem 	<p>Rewitalizacja aspekty społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Występowanie obszarów o znacząco przekraczających wartości średnie dla BOF, wskaźnikach wykluczenia społecznego w połączeniu ze znaczącą degradacją tkanki miejskiej (obszary do rewitalizacji) Wysoki odsetek osób pobierających zasiłki z pomocy społecznej, zasiłki dla bezrobotnych, występowanie obszarów o relatywnie wysokim wskaźniku przestępczości
<p>Rewitalizacja aspekty infrastrukturalne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Świadomość wagi kompleksowego oddziaływania na przestrzeń publiczną Posiadanie wartościowych zasobów urbanistycznych stanowiących kulturowe dziedzictwo 	<p>Rewitalizacja aspekty infrastrukturalne:</p> <ul style="list-style-type: none"> Postępująca degradacja zabytkowych centrów miast Zdegradowane tereny przemysłowe występujące w bezpośrednim sąsiedztwie stref śródmiejskich Duża ilość obiektów pod ochroną konserwatorską wymagających interwencji (większy koszt i wydłużające się procedury) Potrzeba poprawy stanu substancji mieszkaniowej Wysoki poziom barier architektonicznych w przestrzeni miejskiej (niepełnosprawni)

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
	<ul style="list-style-type: none"> Zauważalny brak spójnego systemu terenów rekreacyjno-wypoczynkowych oraz braki w skomunikowaniu istniejącej bazy obszarów i obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Zrewitalizowanie obiektów o dużej wartości historycznej i turystycznej – czynnik poprawiający atrakcyjność miast BOF 	<ul style="list-style-type: none"> Dezurbanizacja centrów miast
<ul style="list-style-type: none"> Dalsza poprawa efektywności energetycznej - spadek zapotrzebowania na energię 	<ul style="list-style-type: none"> Nasilające się patologie społeczne charakterystyczne dla wielkich miast
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój miast w kierunku „do wewnątrz” co generuje oszczędności funkcjonowania systemu 	<ul style="list-style-type: none"> Rosnące bezrobocie wśród niektórych grup wiekowych (szczególnie wśród kobiet i młodzieży)
	<ul style="list-style-type: none"> Starzejące się społeczeństwo

Edukacja

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>System edukacji jako całość:</p> <ul style="list-style-type: none"> 100% współczynnik skolaryzacji w szkołach podstawowych i gimnazjach Pozytywne przykłady współpracy szkół średnich z uczelniami wyższymi (jedne z najlepszych szkół średnich w Polsce) Doświadczenie w realizacji programów rozwojowych szkół w perspektywie 2007-2013 Doświadczenie w realizacji programów stypendialnych i nagród dla najlepszych uczniów 	<p>System edukacji jako całość:</p> <ul style="list-style-type: none"> Występujące dysproporcje w poziomie kształcenia pomiędzy miastami rdzenia a gminami ościennymi Niska efektywność kształcenia i niewystarczający poziom wykorzystania TIK Słaba baza infrastrukturalna i dydaktyczna, w tym sportowa Niewystarczający poziom doradztwa zawodowego na kluczowych etapach kształcenia Niski poziom współpracy pomiędzy szkołami oraz z zewnętrznymi instytucjami wspierającymi nauczycieli i uczniów Niski poziom współpracy z pracodawcami i instytucjami rynku pracy skutkujący niedopasowaniem oferty dydaktycznej

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
	<ul style="list-style-type: none"> Zbyt mało zajęć rozwijających u dzieci kreatywność, przedsiębiorczość, samodzielność
<p>Edukacja przedszkolna:</p> <ul style="list-style-type: none"> Wzrastająca liczba placówek przedszkolnych i upowszechnianie się wychowania przedszkolnego 	<p>Edukacja przedszkolna:</p> <ul style="list-style-type: none"> Niższy niż średnia krajowa odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną (BTOF-57%, Polska -71,6%) – brak wystarczającej ilości placówek na terenach wiejskich Słaba baza infrastrukturalna i dydaktyczna przedszkoli zwłaszcza na terenach wiejskich
<p>Kształcenie zawodowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Duży nacisk na rozwój kształcenia zawodowego skutkujący zwiększeniem poziomu współpracy z przedsiębiorstwami, modernizacją bazy dydaktyczno-naukowej Podejmowanie działań na rzecz dopasowania oferty kształcenia do potrzeb rynku pracy (np. tworzenie nowe kierunki kształcenia) Rosnące zainteresowanie wśród młodzieży kształceniem zawodowym 	<p>Kształcenie zawodowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Zróznicowany stan bazydydaktycznej do nauki zawodu w wybranych szkołach Niewystarczająca liczba nauczycieli przedmiotów zawodowych oraz praktycznej nauki zawodu
<p>Szkolnictwo wyższe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Szybko rosnący odsetek osób posiadających wyższe wykształcenie Publiczne uczelnie z BTOF rozpoznawalne w skali kraju (wysokie oceny szczególnie dla wybranych wydziałów) Unowocześnienie bazy naukowej i dydaktycznej uczelni dzięki realizacji projektów UE Rosnąca liczba kierunków studiów oferowanych przez uczelnie Aktywna działalność akademickich biur karier Rosnąca wśród studentów popularność kierunków technicznych 	<p>Szkolnictwo wyższe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Niski w porównaniu do innych regionów odsetek osób posiadających wyższe wykształcenie (14 miejsce wśród województw) Kierunki studiów niedopasowane do wymogów rynku pracy, niewielki odsetek absolwentów kierunków technicznych Niski poziom współpracy pomiędzy uczelniami oraz firmami w regionie zarówno na polu praktyk, staży jak i w sferze naukowej Bardzo niskie oceny uczelni wyższych w międzynarodowych rankingach uwzględniających osiągnięcia naukowe i badawcze Ograniczone możliwości realizacji nowych działań przez biura karier i prowadzenia lepszego monitoringu

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
	losów absolwentów

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>Zmniejszająca się liczba uczniów w klasach umożliwiającą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Indywidualizowane podejście do ucznia, w tym na lepszą pracę z uczniem słabszym i wybitnym, co jest szansą na podniesienie jakości • Wzrost świadomości co do konieczności zmian w szkolnictwie - wprowadzenie zmian projakościowych w systemie szkolnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Spadająca populacja dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym skutkująca likwidacją klas i szkół.
<ul style="list-style-type: none"> • Uruchomienie kompleksowego i systemowego monitoringu sytuacji na rynku pracy, wdrożenie rozwiązań prognostycznych i losów absolwentów umożliwiające lepsze dopasowanie profilu absolwentów do potrzeb przedsiębiorców 	<ul style="list-style-type: none"> • Rosnące negatywne zachowania wśród uczniów (wzrost agresji, uzależnień), spadek autorytetu nauczycieli
<p>Aktywizacja uczelni w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenia nowych kierunków nauczania w uzgodnieniu ze środowiskiem lokalnych przedsiębiorców • Indywidualizacji nauczania na uczelniach • Silnej promocji uczelni poza regionem celem przyciągania zdolnej młodzieży 	<ul style="list-style-type: none"> • Rosnące problemy finansowe uczelni publicznych związane m.in. z utrzymującym się niżem demograficznym w grupie wiekowej 19-24 lata

Kultura i ochrona dziedzictwa

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
System instytucjonalny:	System instytucjonalny:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> Domy kultury i biblioteki jako centra aktywności kulturalnej w gminach Udział miasta rdzenia w międzynarodowych sieciach kulturalnych (m.in. Agenda 21 na Rzecz Kultury) 	<ul style="list-style-type: none"> Koncentracja instytucji kultury w Bydgoszczy (niewystarczająca liczba instytucji poza miastem rdzenia) Znaczne potrzeby modernizacyjne domów kultury i bibliotek w tym potrzeby finansowe w zakresie konserwacji obiektów zabytkowych
<p>Oferta dla mieszkańców:</p> <ul style="list-style-type: none"> Oddolna aktywność instytucji kultury na rzecz promocji wydarzeń kulturalnych BOF Inicjowanie współpracy przez instytucje kultury z podmiotami biznesowymi Różnorodność i uzupełnianie się oferty kulturalnej 	<p>Oferta dla mieszkańców:</p> <ul style="list-style-type: none"> Brak spójnej promocji oferty kulturalnej w BOF oddziałującej także poza obszarem funkcjonalnym Brak systemowych rozwiązań w zakresie edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży Niski poziom uczestnictwa w kulturze mieszkańców BOF
<p>III sektor dla kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> Zróżnicowana oferta organizacji pozarządowych w obszarze BOF i oferowanie uczestnictwa w niestandardowych wydarzeniach kulturalnych 	<p>III sektor dla kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> Brak systemowego wsparcia dla NGO's aktywnych w sferze kultury III sektor bardzo słabo rozwinięty na obszarach wiejskich Trudności w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych np. nieumiejętność pozyskiwania sponsorów

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Wykorzystanie istniejącego dużego potencjału instytucji kultury w BOF 	<ul style="list-style-type: none"> Niewykorzystanie potencjału tkwiącego we współpracy i wzajemnym uzupełnianiu oferty kulturalnej przez poszczególne instytucje.
	<ul style="list-style-type: none"> Niedofinansowanie instytucji kultury i organizacji pozarządowych – ograniczanie oferty kulturalnej
<ul style="list-style-type: none"> Wspólna promocja kultury miast rdzenia BOF i TOF – atrakcyjna oferta dla turystów i inwestorów 	<ul style="list-style-type: none"> Rywalizacja o tych samych odbiorców pomiędzy Toruniem a Bydgoszczą

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>Infrastruktura opieki medycznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poprawa zaopatrzenia w sprzęt i aparaturę medyczną oraz remonty i modernizacje infrastruktury z wykorzystaniem m. in. środków unijnych • Uznane w skali kraju ośrodki kliniczne • Bliskość ośrodków oferujących leczenie uzdrowiskowe (Ciechocinek, Inowrocław) 	<p>Infrastruktura opieki medycznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nieodpowiadająca wymaganiom prawnym infrastruktura placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej • Niedostosowana infrastruktura w opiece nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi • Nieodpowiadająca potrzebom demograficznym i epidemiologicznym struktura łóżek • Niedoinwestowanie placówek zdrowia na poziomie gmin <p>System opieki zdrowotnej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niski poziom współpracy w zakresie świadczeń zdrowotnych i profilaktyki pomiędzy jednostkami ochrony zdrowia, ośrodkami naukowymi, dydaktycznymi, jednostkami samorządu terytorialnego z podmiotami systemu opieki zdrowotnej • Niska świadomość zdrowotna mieszkańców • Duże zróżnicowanie terytorialne w stanie zdrowia
<p>Świadczenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nowatorskie terapie i zabiegi operacyjne w największych ośrodkach miejskich (neurochirurgia, ortopedia) 	<p>Świadczenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Słaba koordynacja realizacji długofalowych działań i programów w zakresie promocji i profilaktyki zdrowia • Braki w zakresie dostępu do niektórych świadczeń (psychiatrii dziecięcej, psychiatrycznej opieki środowiskowej, rehabilitacji) • Słabo rozwinięta opieka geriatryczna, długoterminowa, paliatywno-hospicyjna a także wsparcie dla osób przewlekle chorych, niepełnosprawnych i ich opiekunów
<p>Kadra medyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Możliwość kształcenia w BOF 	<p>Kadra medyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niedobory kadrowe lekarzy specjalistów

w zawodach medycznych	
-----------------------	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Wzrost świadomości mieszkańców i decydentów w zakresie utrzymania i poprawy stanu zdrowia poprzez profilaktykę i promocję zachowań prozdrowotnych Wzrost aktywności instytucji pozarządowych w zakresie usług profilaktyki i promocji zdrowia, a także pomocy dla osób przewlekle chorych, niepełnosprawnych, starszych i ich opiekunów Wdrażanie nowoczesnych technologii informatycznych, wspierających zarządzanie w ochronie zdrowia oraz systemu informacji medycznej Stworzenie sieci powiązań między jednostkami o różnych profilach leczniczych, różnych stopniach referencyjnych, szczególnie poprzez wypracowanie procedur czy umów dotyczących przekazywania pacjenta wraz z kompleksową informacją o jego stanie zdrowia do specjalistycznych ośrodków Wdrożenie systemów zarządzania jakością w placówkach opieki zdrowotnej, informatyzacja 	<ul style="list-style-type: none"> Niekorzystne zmiany demograficzne (starzenie się społeczeństwa – typowe dla wszystkich regionów) Niewystarczające dostosowanie infrastruktury i organizacji systemu ochrony zdrowia do procesów demograficznych Pogłębianie się negatywnych tendencji epidemiologicznych dotyczących chorób cywilizacyjnych Słaba integracja podmiotów z obszaru funkcjonalnego Bydgoszczy i Torunia na rzecz zdrowia społeczności jako dobra wspólnego Wzrost odsetka osób uzależnionych od środków psychoaktywnych

Ochrona środowiska

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>Ochrona wód:</p> <ul style="list-style-type: none"> Duże zasoby wodne, istotna rola cieków wodnych w rozwoju gospodarczym i społecznym BOF Doświadczenie z realizacji dużych projektów związanych z ochroną i rewitalizacją szlaków wodnych Dobre praktyki w zakresie tworzenia pilotażowych programów wspierających włączanie gospodarstw domowych do 	<p>Ochrona wód:</p> <ul style="list-style-type: none"> Niski poziom zwodociągowania w wybranych gminach (poniżej średniej krajowej) Relatywnie niski stopień skanalizowania poza Bydgoszczą. Niewykorzystane moce niektórych istniejących oczyszczalni ścieków Duża ilość gospodarstw domowych nieprzyłączonych do sieci kanalizacyjnej

sieci kanalizacyjnej oraz budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	(zbiorniki bezodpływowe)
<p>Ochrona powietrza:</p> <ul style="list-style-type: none"> Dobre praktyki w zakresie tworzenia pilotażowych systemów wsparcia na rzecz likwidacji tzw. niskiej emisji 	<p>Ochrona powietrza:</p> <ul style="list-style-type: none"> Wysoki stopień skażenia powietrza (zanieczyszczenia generowane ze źródeł energetycznych i komunikacyjnych)
	<p>Ochrona innych elementów środowiska:</p> <ul style="list-style-type: none"> Niskie zagęszczenie punktów selektywnej zbiórki odpadów Wysoki poziom natężenia hałasu wzdłuż głównych arterii komunikacyjnych Bydgoszczy Występowanie terenów przemysłowych wymagających zrehabilitowania Ograniczone zagospodarowanie terenów nadrzecznych i zielonych narażające je na niekontrolowaną antropopresję
<p>Ekologia i obszary chronione:</p> <ul style="list-style-type: none"> Dobre praktyki w zakresie pilotażowych programów edukacyjnych na obszarach jednej JST 	<p>Ekologia i obszary chronione:</p> <ul style="list-style-type: none"> Niski poziom świadomości ekologicznej mieszkańców BOF Nieaktualne i niepełne dane dotyczące inwentaryzacji przyrodniczej

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> Rosnąca popularność komunikacji rowerowej 	<ul style="list-style-type: none"> Zwiększający się ruch kołowy
<ul style="list-style-type: none"> Rosnące poparcie społeczne dla tworzenia multimodalnych rozwiązań komunikacyjnych na obszarze miast oraz terenów podmiejskich 	<ul style="list-style-type: none"> Dezurbanizacja centrów miast i migracje do gmin ościennych wywołująca presję na środowisko
<ul style="list-style-type: none"> Wzrost oczekiwań społecznych, co do jakości życia (zielone i zagospodarowane tereny wokół miejsc zamieszkania), wzrost świadomości ekologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost zagrożenia przekroczeniami hałasu w centrach miast
<ul style="list-style-type: none"> Podnoszące się normy unijne w zakresie ochrony środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> Nieprzewidziany wzrost kosztów związanych z rekultywacją terenów po zakładach chemicznych ZACHEM
<ul style="list-style-type: none"> Wzrost popularności instalacji zmniejszających szkodliwe oddziaływanie na środowisko – 	

przydomowe oczyszczalnie ścieków, instalacje solarne, energooszczędne techniki budowlane	
<ul style="list-style-type: none"> • Redukcja zanieczyszczenia powietrza związana z likwidacją źródeł niskiej emisji	

4. Wizja, misja oraz cele strategiczne i operacyjne

4.1. Wprowadzenie

Podstawą wyznaczania strategii dla rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego jest określenie misji, wizji celów strategicznych oraz celów operacyjnych jego rozwoju:

- **Misja obszaru funkcjonalnego** określać ma kluczowe zadanie, najważniejszy cel funkcjonowania Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego. Misja odpowiadać ma na pytanie w jakim celu Bydgoski Obszar Funkcjonalny został powołany i komu powinien służyć.
- **Wizja obszaru funkcjonalnego** określać powinna docelowy obraz funkcjonowania obszaru, który pozwalał będzie na osiągnięcie misji. Wizja odpowiadać powinna na pytania jak wyglądać powinien obszar funkcjonalny, aby być w stanie efektywnie realizować wyznaczoną misję.
- **Cele strategiczne**, będące pochodną wniosków z przeprowadzonej diagnozy, misji oraz wizji regionu wskazywać powinny kluczowe priorytety i kierunki działań, których podjęcie jest niezbędne w celu osiągnięcia wizji BOF, a dzięki temu realizacji jego wizji.
- **Cele operacyjne** określać mają kierunki działań niezbędne w celu realizacji poszczególnych celów strategicznych.

Hierarchia relacji pomiędzy misją, wizją i celami strategicznymi przedstawiona została na poniższym wykresie:

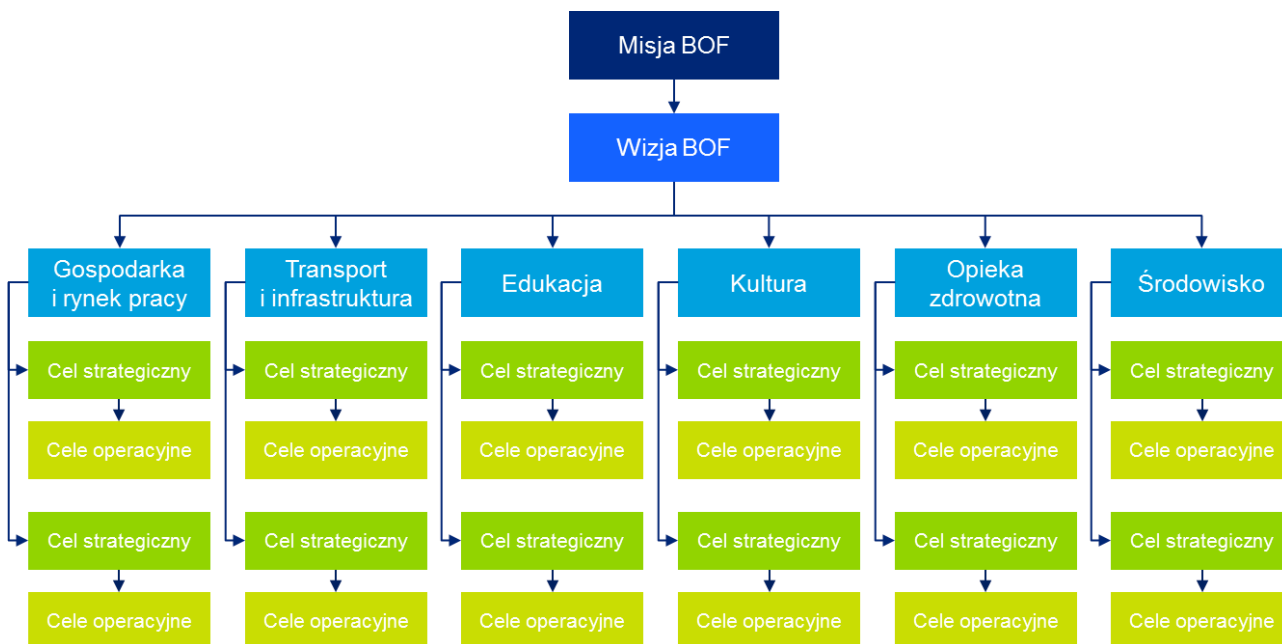
Rysunek 10. Hierarchia relacji pomiędzy misją, wizją i celami strategicznymi

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

W ramach niniejszego dokumentu cele strategiczne oraz operacyjne przedstawione zostały w ujęciu sektorowym, pozwalającym na odniesienie wskazywanych rekomendacji do omawianych zagadnień tematycznych. Struktura poniższego rozdziału przedstawiona została na poniższym wykresie:

Rysunek 11. Hierarchia relacji pomiędzy misją, wizją i celami strategicznymi

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

4.2. Misja Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Na potrzeby opracowania niniejszej Strategii misja Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego zdefiniowana została w następujący sposób:

Misją Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego jest zapewnienie jego mieszkańcom unikalnych warunków do życia, łączących komfort funkcjonowania w nowoczesnej, pełnej walorów przyrodniczych aglomeracji z dostępem do atrakcyjnego i dynamicznie rozwijającego się rynku pracy.

Poprawnie sformułowana misja powinna być zgodna z wymaganiami metodologicznymi stawianymi jej w procesie budowy strategii. Poniższa tabela zawiera analizę poprawności sformułowania misji.

Tabela 45. Analiza poprawności sformułowania misji dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Kryterium oceny	Zgodność misji z kryterium	Uzasadnienie zgodności misji z danym kryterium
Definiuje cel istnienia Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego	Tak	Misja precyzyjnie wskazuje cel istnienia BOF - zapewnienie mieszkańcom określonych warunków życia.
Adresuje kluczowe obszary	Tak	Misja wskazuje kluczowe filary strategii BOF: <ol style="list-style-type: none"> 1. Zapewnienie nowoczesnego i pełnego walorów przyrodniczych charakteru aglomeracji. 2. Umożliwienie mieszkańcom dostępu do atrakcyjnego i dynamicznie rozwijającego się rynku pracy.
Jakość przekazu	Tak	Treść misji jest zbudowana w klarowny i ustrukturyzowany sposób, co wzmacnia jasność i siłę przekazu.
Emocjonalność przekazu	Tak	Emocjonalny wydźwięk misji jest podkreślony następującymi sformułowaniami: „ <i>unikalne warunki do życia</i> ”, „ <i>nowoczesna, czysta i pełna walorów przyrodniczych aglomeracja</i> ”, „ <i>atrakcyjny i dynamicznie rozwijający się rynek pracy</i> ”.
Adekwatność	Tak	Zawarty w ramach misji przekaz w pełni odzwierciedla warunki oraz potencjał rozwojowy Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.

4.3. Wizja Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Na potrzeby opracowania niniejszej Strategii wizja Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego zdefiniowana została w następujący sposób:

Bydgoski Obszar Funkcjonalny jest dynamicznie rozwijającym się, atrakcyjnym dla przedsiębiorców i inwestorów obszarem metropolitalnym o wysokiej jakości infrastrukturze, efektywnej administracji oraz dostępnych bogatych zasobach środowiska naturalnego.

Poprawnie sformułowana wizja powinna być zgodna z wymaganiami metodologicznymi stawianymi jej w procesie budowy strategii. Poniższa tabela zawiera analizę poprawności sformułowania wizji.

Tabela 46. Analiza poprawności sformułowania wizji dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

Kryterium oceny	Zgodność wizji z kryterium	Uzasadnienie zgodności wizji z danym kryterium
Wyznacza obraz Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego w przyszłości	Tak	Wizja określa kluczowe cechy Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego w przyszłości.
Ujmuje wartości i kulturę organizacyjną	Tak	Wizja w określa kluczowe wartości, w oparciu, o które funkcjonować będzie BOF w przyszłości (<i>dynamiczny rozwój gospodarczy, atrakcyjność dla przedsiębiorców, dostępność walorów środowiska naturalnego dla mieszkańców</i>) jak też odnosi się do kultury organizacyjnej jego instytucji (<i>efektywna</i>)
Jakość przekazu	Tak	Treść wizji jest zbudowana w klarowny i ustrukturyzowany sposób, co wzmacnia jasność i siłę przekazu.
Emocjonalność przekazu	Tak	Emocjonalny wydźwięk wizji jest podkreślony następującymi sformułowaniami: „ <i>atrakcyjny dla przedsiębiorców i inwestorów, wysoka jakość infrastruktury, efektywna administracja, bogate walory środowiska naturalnego</i> ”.
Adekwatność	Tak	Przekaz wizji jest w pełni spójny z przedstawionymi w ramach misji celami funkcjonowania Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego.

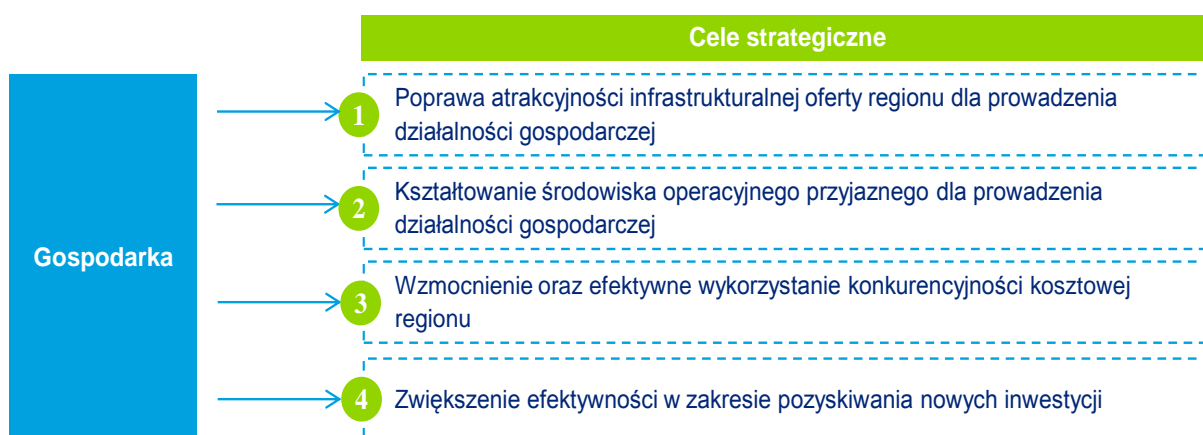
Opracowanie własne Deloitte

4.4. Cele strategiczne i operacyjne

4.4.1. Gospodarka i rynek pracy

Na bazie przeprowadzonej diagnozy, zidentyfikowanych problemów, a także w rezultacie prac nad zdefiniowaniem misji i wizji rekomendowane zostały następujące cele strategiczne i przykładowe cele operacyjne.

Gospodarka - cele strategiczne

Gospodarka – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Poprawa atrakcyjności infrastrukturalnej oferty regionu dla prowadzenia działalności gospodarczej

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Podjęcie pełnego zakresu możliwych działań monitoringowych oraz lobbyngowych na rzecz realizacji kluczowych inwestycji infrastrukturalnych w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> Stały monitoring stanu kluczowych inwestycji infrastrukturalnych Aktywizacja przedstawicieli regionu w organach władzy centralnej, celem sprawowania nadzoru nad kluczowymi inwestycjami infrastrukturalnymi
<ul style="list-style-type: none"> Zapewnienie dostępności lotniczej regionu w krótkiej oraz długiej perspektywie 	<ul style="list-style-type: none"> Zapewnienie sprawnego połączenia kolejowego do najbliższych lotnisk. Rozbudowa infrastruktury drogowej i kolejowej w sposób usprawniający dostępność lotniska w Bydgoszczy dla mieszkańców innych miejscowości. Przygotowanie oraz monitoring programu rozwoju Portu Lotniczego Bydgoszcz
<ul style="list-style-type: none"> Zwiększenie atrakcyjności posiadanych terenów inwestycyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie oraz realizacja planu inwestycji infrastrukturalnych o kluczowym znaczeniu dla podniesienia atrakcyjności posiadanych terenów inwestycyjnych (w tym w szczególności w zakresie dróg lokalnych, dojazdów do autostrad, dróg ekspresowych)

	<p>itp.).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzbrojenie najbardziej atrakcyjnie zlokalizowanych terenów inwestycyjnych typu „greenfield”.
<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie warunków do rozwoju oferty regionu w zakresie nieruchomości dedykowanych działalności biznesowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów atrakcyjnych z punktu widzenia lokowania nieruchomości dedykowanych działalności biznesowej. • Udostępnienie deweloperom znajdujących się w posiadaniu miasta terenów atrakcyjnych z punktu widzenia lokowania nieruchomości dedykowanych działalności biznesowej.

2 Kształtowanie środowiska operacyjnego przyjaznego dla prowadzenia działalności gospodarczej

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie rozwoju branż o znaczącym wpływie na gospodarkę obszaru 	<ul style="list-style-type: none"> • Program wsparcia współpracy pomiędzy przedsiębiorcami a uczelniami. • Program wsparcia współpracy pomiędzy przedsiębiorcami a szkołami zawodowymi i technikami. • Skoordynowane zarządzanie ofertą terenów inwestycyjnych z uwzględnieniem potrzeb kluczowych branż. • Regularne spotkania władz lokalnych z przedstawicielami kluczowych branż
<ul style="list-style-type: none"> • Usprawnianie procesów związanych z administracyjną obsługą procesów gospodarczych oraz inwestycyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Stały pomiar efektywności realizacji kluczowych zadań administracyjnych związanych z obsługą przedsiębiorców oraz inwestorów • Reorganizacja pracy najmniej sprawnych jednostek
<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie atrakcyjności regionu pod względem oferowanej jakości życia 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa ścieżek rowerowych • Utworzenie klas anglojęzycznych w szkołach publicznych • Organizacja imprez kulturalnych • Zapewnienie dostępności terenów zielonych

3 Wzmocnienie oraz efektywne wykorzystanie konkurencyjności kosztowej regionu

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Podjęcie działań na rzecz wzmocnienia konkurencyjności kosztowej regionu 	<ul style="list-style-type: none"> Restrukturyzacja stosowanych taryf za media dla inwestorów. Analiza możliwości zastosowania zwolnień nowych inwestycji z lokalnych podatków i opłat. Analiza możliwości udostępnienia terenów inwestycyjnych na preferencyjnych warunkach.
<ul style="list-style-type: none"> Skierowanie oferty inwestycyjnej regionu do branż, które poszukując przewag kosztowych nie niosą ze sobą istotnego ryzyka dalszej relokacji w niedalekiej przyszłości. 	<ul style="list-style-type: none"> Selekcja branż docelowych, które uwzględniając przewagę kosztową zagwarantują stabilne miejsca pracy. Przygotowanie i realizacja planu zaadresowania oferty inwestycyjnej do branż docelowych.

4 Zwiększenie efektywności w zakresie pozyskiwania nowych inwestycji

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Wypracowanie wspólnej oferty obszaru funkcjonalnego w zakresie promocji oraz obsługi inwestora 	<ul style="list-style-type: none"> Stworzenie jednostki odpowiedzialnej za pozyskiwanie oraz obsługę inwestorów co najmniej w skali BOF. Stworzenie mechanizmu zbierania oraz prezentowania aktualnych informacji nt. wszystkich dostępnych terenów inwestycyjnych w skali BOF.
<ul style="list-style-type: none"> Efektywna promocja regionu w środowiskach inwestorskich 	<ul style="list-style-type: none"> Stworzenie strategii kreacji i promocji regionu wśród inwestorów. Zapewnienie kadry oraz zasobów jednostkom odpowiedzialnym za realizację zadań z tego zakresu. Nawiązanie bliskiej współpracy z PAIiZ, w tym w szczególności dostarczenie Agencji kompletnych informacji nt. dostępnych terenów inwestycyjnych.
<ul style="list-style-type: none"> Wypracowanie rozwiązań pozwalających na zwrócenie się z ofertą do inwestora, który znajduje się we wczesnej fazie procesu inwestycyjnego. 	<ul style="list-style-type: none"> Zakup dostępu do serwisu informacyjnego dostarczającego informacji nt. planów przedsiębiorstw w zakresie inwestycji bezpośrednich. Zorganizowanie zespołu odpowiedzialnego za nawiązanie kontaktu, z inwestorami znajdującymi się we wczesnej fazie procesu inwestycyjnego. Efektywne zaangażowanie władz jest w proces

	pozyskiwania inwestorów.
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie dostępności terenów objętych zachętami inwestycyjnymi	<ul style="list-style-type: none"> • Rozszerzenie zakresu terenów dostępnych w ramach Parków Naukowo-Technologicznych • Podjęcie inicjatywy na rzecz rozszerzenia obecności Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na terenie BOF.

4.4.1.1 Innowacyjność

Innowacyjność - cele strategiczne

Kierunki działań w obszarze innowacyjności są tożsame z celami strategicznymi wskazanymi w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020.

Innowacyjność - cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Ukształtowanie innowacyjnych i kreatywnych postaw społeczności regionu

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój innowacyjnej edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> Kształtowanie postaw kreatywnych i twórczych u dzieci objętych nauką w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych Programy nauczania promujące innowacyjność i przedsiębiorczość na wszystkich poziomach kształcenia
<ul style="list-style-type: none"> Kształtowanie kultury innowacyjnej oraz szersze włączenie społeczeństwa w proces tworzenia innowacji 	<ul style="list-style-type: none"> Konkursy na innowacje społeczne Rozbudowa usług społeczeństwa informacyjnego

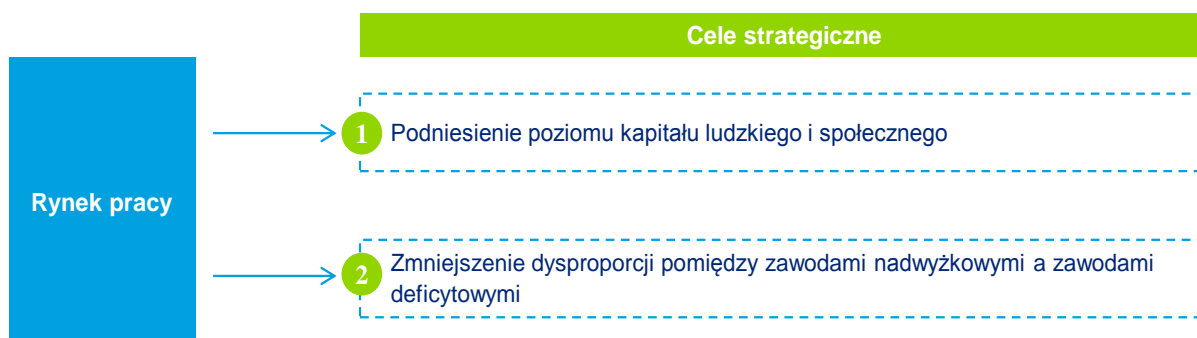
2 Ukształtowanie sektora nauki jako zaplecza innowacyjnej gospodarki

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój potencjału naukowo-badawczego na rzecz innowacyjnej gospodarki 	<ul style="list-style-type: none"> Tworzenie infrastruktury naukowo-badawczej świadczącej usługi dla gospodarki Wsparcie finansowe projektów dotyczących rozwoju potencjału innowacyjnego regionu
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój wysoko zaawansowanych badań naukowych 	<ul style="list-style-type: none"> Kształtowanie specjalizacji regionu w zakresie wysoko zaawansowanych badań naukowych

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój innowacyjności i powiązań sieciowych przedsiębiorstw 	<ul style="list-style-type: none"> Przygotowanie oferty współpracy sektora nauki dla biznesu Wsparcie procesu transferu technologii z nauki do biznesu Kształcenie zawodowe i techniczne na potrzeby firm Specjalistyczne doradztwo i szkolenia
<ul style="list-style-type: none"> Wzmocnienie oddziaływania sieci instytucji otoczenia biznesu 	<ul style="list-style-type: none"> Tworzenie i rozwój parków przemysłowych i technologicznych Rozbudowa regionalnych instrumentów inżynierii finansowej Dedykowane spotkania szkoleniowo-brokerskie świadczone przez IOB

4.4.1.2 Rynek pracy

Rynek pracy - cele strategiczne

Rynek pracy – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Podniesienie poziomu kapitału ludzkiego i społecznego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Zmiana mentalności oraz wykształcenie pożądaných postaw w lokalnych społecznościach, przede wszystkim wśród osób bezrobotnych: <ul style="list-style-type: none"> Nieposiadających kwalifikacji zawodowych Długotrwale bezrobotnych kobiet Długotrwale bezrobotnych osób w wieku 50+ 	<ul style="list-style-type: none"> Kształcenie Animatorów Rozwoju Społecznego w gminach, realizowany w partnerstwie gmin i instytucji rynku pracy (szkolenia „train the trainer” dla pracowników bibliotek, GOK, GOPS) Roczne programy dla osób nieposiadających zawodu, łączące naukę zawodu z rozwojem kompetencji społecznych Cykle warsztatów rozwojowych dla kobiet długotrwale bezrobotnych, połączone z opieką mentorską Konkurs skierowany do organizacji pozarządowych na opracowanie działania aktywizacyjnego dla osób w wieku 50+
<ul style="list-style-type: none"> Upowszechnienie dobrych praktyk z zakresu odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw (CSR) wśród pracodawców w perspektywie zwiększenia zaangażowania przedsiębiorców w podnoszeniu poziomu kapitału ludzkiego oraz poprawy sytuacji na rynku pracy 	<ul style="list-style-type: none"> Kampania informacyjna kierowana do pracodawców w zakresie CSR – prezentacja założeń idei, wskazanie korzyści oraz możliwości uzyskania wsparcia we wdrażaniu Konkurs „Odpowiedzialny Pracodawca” kierowany do przedsiębiorstw, które wdrażają

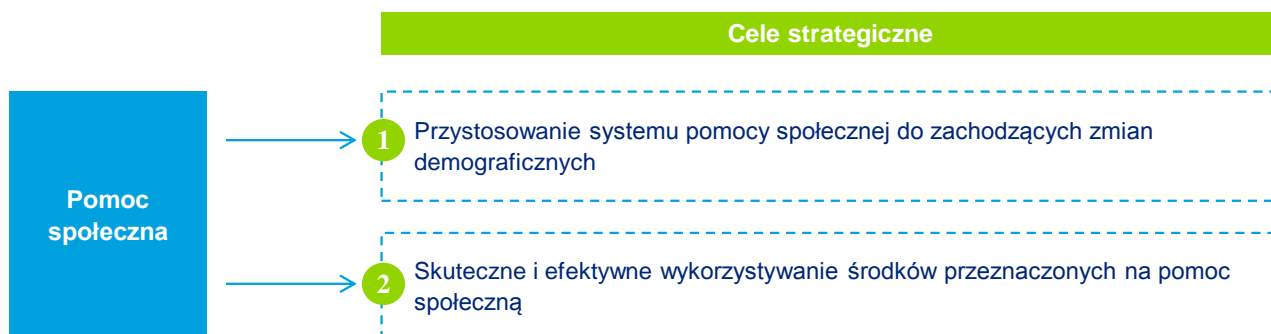
związane z rynkiem pracy działania z zakresu CSR

2 Zmniejszenie dysproporcji pomiędzy zawodami nadwyżkowymi a zawodami deficytowymi

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie zaangażowania oraz zacieśnienie współpracy wszystkich interesariuszy w poprawę sytuacji na rynku pracy w celu zmniejszenia dysproporcji pomiędzy kwalifikacjami i kompetencjami dostępnymi na rynku pracy a oczekiwanymi przez pracodawców oraz w celu zapewnienia sprawnego przepływu informacji dotyczących rynku pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Zacieśnienie współpracy przedstawicieli biznesu z uczelniami i szkołami w zakresie tworzenia kierunków kształcenia i opracowywania programów dydaktycznych. Organizacja cyklicznych spotkań (np. co kwartał) przedstawicieli pracodawców, szkół i uczelni oraz instytucji rynku pracy – debaty, wspólne generowanie pomysłów • Kampania informacyjna skierowana do pracodawców – zachęcanie i wskazywanie korzyści z wdrażania programów stypendialnych oraz rozbudowanych programów praktyk zawodowych dla uczniów i studentów kierunków związanych z zawodami deficytowymi • Badanie rynku pracy, wypracowanie metod i narzędzi współpracy podmiotów rynku pracy BOF
<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie kompleksowego poradnictwa zawodowego w gimnazjach oraz szkołach średnich ogólnokształcących, mającego na celu ułatwienie uczniom podejmowania trafnych decyzji przy wyborze dalszych ścieżek edukacji	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z NGOs lub sektorem prywatnym w objęciu doradztwem zawodowym uczniów wszystkich gimnazjów oraz szkół średnich ogólnokształcących • Organizacja szkoleń dla nauczycieli, przygotowujących do informowania uczniów o prognozach dotyczących rynku pracy oraz o kompetencjach oczekiwanych przez pracodawców

4.4.1.3 Pomoc społeczna

Pomoc społeczna – cele strategiczne

Pomoc społeczna – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Przystosowanie systemu pomocy społecznej do zachodzących zmian demograficznych

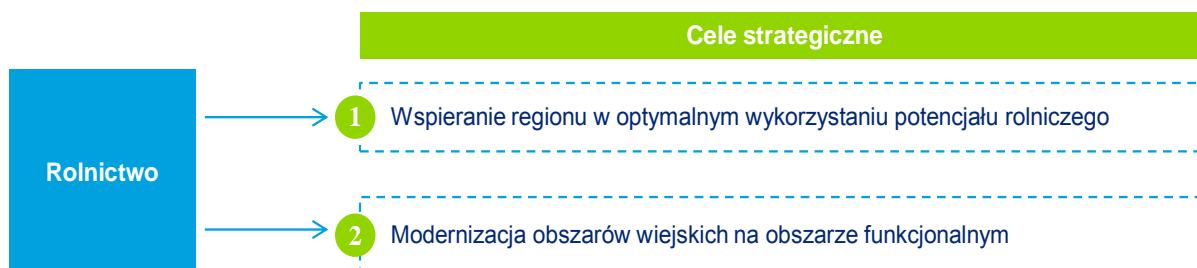
Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Wypracowanie efektywnego systemu wsparcia dla osób starszych w realizacji czynności dnia codziennego, w sposób umożliwiający im jak najdłuższe funkcjonowanie bez wsparcia całodobowego. Współpraca i aktywizacja organizacji pożytku publicznego w realizacji zadań związanych z dzienną opieką nad osobami starszymi w tym w zakresie świadczeniu usług opiekuńczych. 	<ul style="list-style-type: none"> Wsparcie osób starszych w realizacji podstawowych czynności dnia codziennego, takich jak zrobienie zakupów lub prania przez oddelegowanych pracowników opieki społecznej. Wsparcie osób starszych (szczególności tych wymagających jedynie pomocy w ograniczonym zakresie) przez wolontariuszy organizacji pożytku publicznego. Przygotowywanie oferty wsparcia dla osób starszych w ramach klubów seniora.
<ul style="list-style-type: none"> Zwiększenie dostępnych miejsc dla osób starszych w domach pomocy społecznej. Stworzenie warunków umożliwiających powstawanie prywatnych domów pomocy społecznej w celu odciążenia publicznych domów opieki oraz zwiększenie efektywności ekonomicznej. 	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja zadań związanych z prowadzeniem domu pomocy społecznej na zasadzie partnerstwa publiczno-prywatnego.

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Wprowadzenie systemu pomiaru skuteczności przeprowadzanych działań przez pracowników pomocy społecznej w szczególności, co do działań mających na celu aktywizację społeczną czy walkę z uzależnieniami. Wprowadzenie systemu motywacyjnego dla pracowników pomocy społecznej (dla tych pracowników, którzy wykonują zadania mogące być przedmiotem walidacji). 	<ul style="list-style-type: none"> Pomiar skuteczności poszczególnych programów mających na celu aktywizację zawodową np. poprzez zbadanie, jaki odsetek uczestniczących w programie znalazł zatrudnienie w przeciągu 6 miesięcy od jego zakończenia.
<ul style="list-style-type: none"> Wykorzystywanie kontraktów socjalnych do mobilizacji osób korzystających z pomocy społecznej do podjęcia czynności prowadzących do usamodzielnienia się. Wykorzystywanie kontraktów socjalnych jako narzędzia pomagającego zredukować wsparcie dla osób, które traktują zasiłki z pomocy społecznej jako sposób na życie, mimo iż są zdolne do pracy. 	<ul style="list-style-type: none"> Podpisywanie kontraktów socjalnych z osobami bezrobotnymi, które zobligują sygnatariusza do podjęcia kroków zwiększających szansę na znalezienie zatrudnienia (np. uczestnictwo w szkoleniu, zarejestrowanie się w urzędzie pracy, etc.)
<ul style="list-style-type: none"> Przekazywanie zadań realizowanych przez pomoc społeczną podmiotom prywatnym w zakresie, w którym jest to uzasadnione rachunkiem ekonomicznym, a jednocześnie nie wpływa negatywnie na jakość realizowanych zadań. 	<ul style="list-style-type: none"> Ocena opłacalności zlecenia zadań związanych z prowadzeniem domów opieki społecznej podmiotom prywatnym.

4.4.1.4 Rolnictwo

Na bazie przeprowadzonej diagnozy, zidentyfikowanych problemów, a także w rezultacie prac nad zdefiniowaniem misji i wizji zidentyfikowane zostały następujące cele strategiczne i przykładowe cele operacyjne.

Rolnictwo - cele strategiczne

Rolnictwo – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Wsparcie regionu w optymalnym wykorzystaniu potencjału rolniczego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Profilowanie rolnictwa pod kątem ekologii • Promocja produktu regionalnego • Zwiększenie potencjału sprzedażowego gospodarstw rolnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie badań naukowych dotyczących wykorzystania warunków naturalnych • Przeprowadzanie szkoleń dla rolników dotyczących optymalnego wykorzystania potencjału gleb • Modernizacja istniejących targowisk miejskich • Stworzenie platformy internetowej sprzedaży dla małych przedsiębiorców rolnych umożliwiającej składanie zamówień przez indywidualnych klientów na płody rolne

2 Modernizacja obszarów wiejskich na obszarze funkcjonalnym

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Zmniejszenie bezrobocia w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich • Wsparcie nowoczesnej produkcji rolnej oraz przetwórstwa rolno-spożywczego 	<ul style="list-style-type: none"> • Przekwalifikowanie osób długotrwale bezrobotnych z sektora rolniczego • Wsparcie rolników przy zakupie nowoczesnego sprzętu i maszyn rolniczych i przeprowadzanie szkoleń dotyczących ich wykorzystania • Wsparcie przy zakładaniu nowych przedsiębiorstw z sektora przetwórstwa rolno-spożywczego

4.4.2. Transport i infrastruktura

4.4.2.1 Infrastruktura transportowa

Na bazie przeprowadzonej diagnozy, problemów zidentyfikowanych podczas rozmów z interesariuszami, postulatów zawartych w fiskach projektowych, a także w rezultacie prac nad zdefiniowaniem misji i wizji zidentyfikowane zostały następujące cele strategiczne i przykładowe cele operacyjne.

Tabela 47. Infrastruktura transportowa - cele strategiczne

1 Wieloobszarowy rozwój transportu publicznego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój sieci połączeń miejskich oraz podmiejskich 	<ul style="list-style-type: none"> Tworzenie połączeń autobusowych Bydgoszczy z gminami ościennymi Realizacja szybkiego połączenia kolejowego między Bydgoszczą a sąsiadującym Toruniem
<ul style="list-style-type: none"> Unowocześnianie taboru 	<ul style="list-style-type: none"> Wymiana taboru autobusowego Zakup dodatkowych autobusów w ramach uzupełnienia taboru bądź stworzenia taboru buforowego

	<ul style="list-style-type: none"> • Modernizacja/wymiana taboru tramwajowego, m.in. w celu przystosowania ich dla potrzeb osób niepełnosprawnych
<ul style="list-style-type: none"> • Uspójnianie systemu transportu publicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie biletu metropolitalnego • Utworzenie wspólnego dla aglomeracji BOF zarządu transportu publicznego z centrum w Bydgoszczy. W zarządzie tym skupiałyby się funkcje zarządcze i operatorskie transportu publicznego – po to, aby otworzyć się na współpracę i wzajemne zrozumienie potrzeb
<ul style="list-style-type: none"> • Uzupelnianie luk w infrastrukturze powiązanej 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa chodników przy najbardziej uczęszczanych drogach • Budowa/wymiana wiat przystankowych • Dopuszczenie przystanków w biletomaty, tablice z informacją pasażerską i turystyczną
<ul style="list-style-type: none"> • Priorytetyzacja pojazdów transportu publicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • Wydzielenie w Bydgoszczy oraz na trasach wlotowych buspasów (na stałe bądź tylko w godzinach porannego i popołudniowego szczytu) • Instalowanie: <ul style="list-style-type: none"> ○ W tramwajach i autobusach identyfikatorów wysyłających sygnał oraz ○ W urządzeniach sygnalizacji świetlnej odczytujących ten sygnał sensorów, dzięki czemu transportowi miejskiemu jest nadawany priorytet
<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie udogodnień infrastrukturalnych dla mieszkańców BOF regularnie dojeżdżających do Bydgoszczy 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa systemu parkingów typu Park & Ride w pobliżu dworców kolejowych czy pętli pojazdów transportu publicznego (tworzenie węzłów przesiadkowych) • Budowa mniejszych parkingów przy obiektach użyteczności publicznej*
<ul style="list-style-type: none"> • Bezpieczna droga do szkoły** 	<ul style="list-style-type: none"> • Przebudowa niebezpiecznych punktów infrastruktury drogowej • Budowa i przebudowa dróg lokalnych, oświetlenia ulic, przejść dla pieszych i ciągów pieszych chodników i dróg rowerowych stanowiących ciągi komunikacyjne w drodze do i ze szkoły • Likwidacja barier architektonicznych na drodze do i ze szkoły

	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa warunków ruchu dla osób z ograniczeniami ruchowymi w drodze do i ze szkoły • Wdrożenie programu profilaktycznego „Bezpieczna droga do szkoły”
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój sieci dróg publicznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja inwestycji dot. budowy drogi S5 • Realizacja inwestycji dot. budowy drogi S10

* Parkingi na terenie miasta przy obiektach użyteczności publicznej są konieczne, ponieważ nie wszędzie można dojechać transportem miejskim. Ich istnienie nie wyklucza się nawzajem z koncentracją miast na rozwoju transportu publicznego.

** Pakiet kompleksowy, obejmujący elementy „twarde”, takie jak przebudowa dróg, oraz „miękkie”, takie jak wdrożenie programu profilaktycznego.

2 Rozbudowa infrastruktury rowerowej i pieszo-rowerowej

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój sieci ścieżek rowerowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa nowych ścieżek rowerowych w Bydgoszczy • Budowa nowych ścieżek rowerowych na terenach gmin ościennych • Budowa ścieżek rowerowych i/lub ciągów pieszo-rowerowych przy uczęszczanych trasach podmiejskich, także tych o znaczeniu turystyczno-rekreacyjnym • Integracja systemu ścieżek rowerowych poprzez łączenie istniejących w różnych gminach odcinków ścieżek rowerowych
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój rowerowej infrastruktury towarzyszącej 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa kładek, podjazdów, skrótów, stojaków i przechowalni dla rowerów • Stworzenie systemu roweru miejskiego/aglomeracyjnego

3 Rewitalizacja kolei

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Przywracanie znaczenia kolei jako środka transportu 	<ul style="list-style-type: none"> • Włączenie linii kolejowych przebiegających przez BOF do systemu transportu publicznego poprzez realizację na tych liniach połączeń lokalnych – tak, aby spełniały one funkcję kolejek podmiejskich • Tworzenie węzłów przesiadkowych kolej-

	<p>transport publiczny-rower w pobliżu istniejących stacji kolejowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modernizowanie linii w celu zwiększenia dopuszczalnej prędkości • Realizacja akcji informacyjnych i promocyjnych, by zachęcić mieszkańców BOF do korzystania z kolei
<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja infrastruktury kolejowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Dopasowywanie lokalizacji przystanków kolejowych do faktycznych potrzeb mieszkańców • Rewitalizacja dworców kolejowych istniejących w BOF, łączenie ich podstawowych funkcji z funkcjami komercyjno-handlowymi

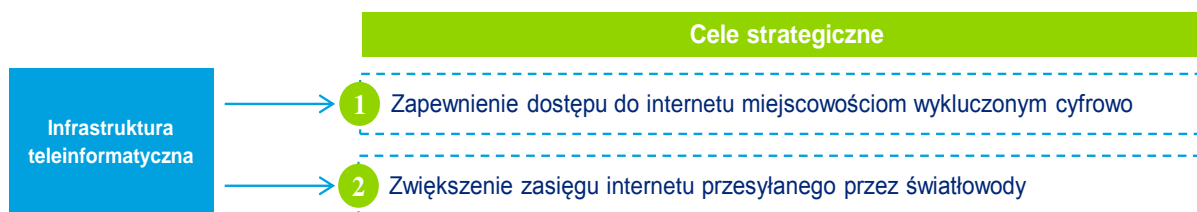
4

Rewitalizacja szlaków wodnych i zwiększenie roli żeglugi turystycznej i towarowej

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja odcinka drogi wodnej E70 znajdującego się na terenie BOF 	<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja Bydgoskiego Węzła Wodnego • Budowa przeprawy promowej w pobliżu Solca Kujawskiego • Budowa stopnia wodnego w gminie Solec Kujawski • Podnoszenie parametrów drogi E70, by przywrócić jej żeglowność
<ul style="list-style-type: none"> • Promocja szlaków wodnych w regionie 	<ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadzanie kampanii informacyjno-edukacyjnych, promujących korzystanie ze szlaków wodnych przez turystów, jak i przez przedsiębiorców

4.4.2.2 Infrastruktura teleinformatyczna

Infrastruktura teleinformatyczna - cele strategiczne

Infrastruktura teleinformatyczna - cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Zapewnienie dostępu do internetu miejscowościom wykluczonym cyfrowo

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Przyłączenie do sieci internetowej mieszkańców miejscowości wykluczonych cyfrowo 	<ul style="list-style-type: none"> Budowa infrastruktury kablowej, bądź punktów bezprzewodowego dostępu do Internetu do dyspozycji lokalnych operatorów internetowych. Budowa sieci hotspotów WiFi do dyspozycji mieszkańców.

2 Zwiększenie zasięgu internetu przesyłanego przez światłowody

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa sieci światłowodowej Aktywna współpraca z lokalnymi operatorami internetowymi 	<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa infrastruktury do przesyłania danych przez światłowód Program migracji dla lokalnych operatorów ISP na infrastrukturę światłowodową przy wykorzystaniu Kujawsko-Pomorskiej Sieci Informacyjnej

4.4.2.3 Infrastruktura kubaturowa

Infrastruktura kubaturowa - cele strategiczne

Infrastruktura kubaturowa - cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Poprawa efektywności energetycznej oraz estetyki budynków użyteczności publicznej gmin obszaru funkcjonalnego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Kompleksowa termomodernizacja budynków oświaty i kultury 	<ul style="list-style-type: none"> Wybór wykonawcy oraz przeprowadzenie audytu energetycznego grupy budynków tego samego typu Wykonanie ekspertyzy ornitologicznej i chiropterologicznej dla obiektów tego samego typu Wspólny wybór i zakup materiałów Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej Wykorzystanie instalacji OZE i wymiana
<ul style="list-style-type: none"> Kompleksowa poprawa efektywności energetycznej publicznych placówek ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej 	
<ul style="list-style-type: none"> Kompleksowa poprawa efektywności energetycznej budynków urzędu gminy oraz jednostek komunalnych 	

	<p>źródeł ciepła</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zakup oraz wdrożenie oprogramowania do zdalnego i automatycznego odczytu i archiwizowania danych dotyczących zużycia energii w obiektach gminnych • Działania informacyjno-edukacyjne (dotyczące zwiększania świadomości w zakresie oszczędności i poszanowanie energii oraz efektów podejmowanych interwencji)
--	---

2

Poprawa efektywności energetycznej oraz estetyki budynków użyteczności publicznej gmin obszaru funkcjonalnego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Termomodernizacja obiektów mieszkalnych oraz prywatnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Wybór wykonawcy oraz przeprowadzenie audytu energetycznego grupy budynków tego samego typu • Wykonanie ekspertyzy ornitologicznej i chiropterologicznej dla obiektów tego samego typu • Wykorzystanie instalacji OZE i wymiana źródeł ciepła • Termomodernizacja budynków mieszkalnych • Zakup oraz wdrożenie oprogramowania do zdalnego i automatycznego odczytu i archiwizowania danych dotyczących zużycia energii • Działania informacyjno-edukacyjne (dotyczące zwiększania świadomości w zakresie oszczędności i poszanowanie energii oraz efektów podejmowanych interwencji)

3

Poprawa efektywności energetycznej oraz estetyki budynków użyteczności publicznej gmin obszaru funkcjonalnego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja przestrzeni zabytkowych, staromiejskich oraz wartościowych układów urbanistycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Renowacja budynków sakralnych i udostępnienie ich zwiedzającym • Odrestaurowanie zabytkowych obiektów na potrzeby muzealne • Ochrona architektonicznych dóbr kultury w wybranych obszarach miast • Rewitalizacja staromiejskich i śródmiejskich

	partii miast
<ul style="list-style-type: none"> Rewitalizacja przestrzeni publicznych 	<ul style="list-style-type: none"> Remont i modernizacja ulic stanowiących główne ciągi komunikacyjne wraz z uporządkowaniem przestrzeni publicznej wokół nich (m. in. oświetlenie, zieleń miejska) Zagospodarowanie placów w centrach miast w urządzenia małej architektury Likwidacja barier architektonicznych Uporządkowanie gospodarki wodno – ściekowej

4

Niwelowanie deficytów społeczno-gospodarczych, infrastrukturalnych oraz funkcjonalnych mających wpływ na jakość życia mieszkańców oraz wizerunek obszaru

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rewitalizacja terenów przemysłowych 	<ul style="list-style-type: none"> Nadanie terenom przemysłowym nowych funkcji – stworzenie na tych terenach stref rekreacji i wypoczynku, np.: stadion, boisko treningowe, boisko do koszykówki, piłki ręcznej, siatkówki, badmintonu, kort tenisowy, zielona siłownia, górka saneczkowa, skatepark, wakepark, park linowy, baza nurkowa
<ul style="list-style-type: none"> Rewitalizacja miejskich terenów zielonych, stref rekreacji i wypoczynku 	<ul style="list-style-type: none"> Budowa małej infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej (ławeczki, pomosty, place zabaw dla dzieci, kosze, rzeźby, schody, balustrady, altany, fontanny) Zagospodarowanie zieleni, Tworzenie rekreacyjnych zbiorników wodnych, Budowa ciągów pieszych Budowa ścieżek rowerowych i rolkowych, Budowa dróg dojazdowych do terenów rekreacyjnych Wymiana nawierzchni istniejących ciągów komunikacyjnych Budowa parkingów Budowa oświetlenia i monitoringu Rewitalizacja strefy nadbrzeżnej Wisły

5

Poprawa jakości otoczenia mieszkaniowego oraz warunków życia mieszkańców obszaru

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rewitalizacja zabudowy mieszkaniowej 	<ul style="list-style-type: none"> Remonty części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych (wymiana dachów

	<p>azbestowych, remont elewacji, klatek schodowych)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Renowacja kamienic mieszkalnych • Rewitalizacja zabytkowego budynku mieszkalnego
--	---

6

Wspieranie działań mających na celu aktywizację lokalnej społeczności, włączenia społecznego oraz wzmocnienie poczucia tożsamości mieszkańców miast i obszaru funkcjonalnego

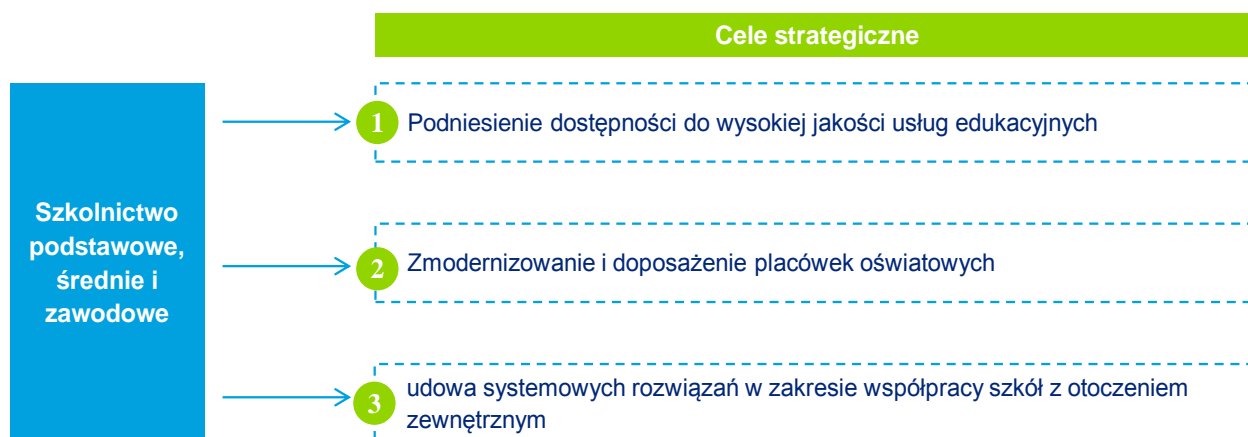
Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja społeczna 	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie doradczo – szkoleniowe dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, połączone z tworzeniem inkubatorów przedsiębiorczości oraz z modernizacją infrastruktury publicznej niezbędnej do właściwego funkcjonowania inkubatora • Organizacja pozalekcyjnych zajęć sportowych i przyszkolnych klubów sportowych, połączona z zagospodarowaniem sportowo – rekreacyjnym terenów przyszkolnych • Szkolenia na rzecz aktywizacji społeczno – zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, • Reintegracja zawodowa (nauka zawodu praktyki i szkolenia zawodowe, pośrednictwo pracy) • Zajęcia dla dzieci młodzieży pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, zagrożonych wykluczeniem społecznym (zajęcia językowe – plastyczno – techniczne, rytmiczno – taneczne, czytelnicze, spotkania z psychologiem) • Wykorzystanie narzędzi informatycznych i technicznych promujących wiedzę o mieście

4.4.3. Edukacja

4.4.3.1 Szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe

Szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe – cele strategiczne

Szkolnictwo podstawowe, średnie i zawodowe – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Podniesienie dostępności do wysokiej jakości usług edukacyjnych

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Podnoszenie kompetencji zawodowych nauczycieli 	<ul style="list-style-type: none"> • Staże nauczycieli kształcenia zawodowego w przedsiębiorstwach i na uczelniach wyższych • Szkolenia podnoszące kompetencje dydaktyczne i zawodowe • Wsparcie metodyczne dla nauczycieli w zakresie tworzenia nowoczesnych programów nauczania • Wdrożenie systemów motywacji dla nauczycieli
<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie warunków wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży 	<ul style="list-style-type: none"> • Wyrównanie szans edukacyjnych (zajęcia specjalistyczne, dydaktyczno-wyrównawcze) • Kursy i szkolenia rozwijające zainteresowania i kompetencje kluczowe • Organizowanie przedsięwzięć i projektów popularyzujących zainteresowanie techniką na wszystkich etapach kształcenia • Stypendia i nagrody dla młodzieży szczególnie uzdolnionej • Budowa centrów nauki we współpracy ze szkołami wyższymi • Rozwój oferty placówek oświatowo-wychowawczych (młodzieżowe domy kultury,

	Pałac Młodzieży) <ul style="list-style-type: none"> Wprowadzanie programów edukacji obywatelskiej, ekologicznej, kulturalnej
<ul style="list-style-type: none"> Monitoring jakości kształcenia mający na celu wyrównywanie poziomu nauczania pomiędzy miastem rdzenia a gminami okalającymi 	<ul style="list-style-type: none"> Systematyczna oceny wyników nauczania w mieście rdzenia i gminach okalających Opracowywanie programów usprawniających
<ul style="list-style-type: none"> Promowanie idei uczenia się przez całe życie 	<ul style="list-style-type: none"> Prowadzenie działań promujących kształcenie dorosłych Opracowanie różnorodnych form edukacji skierowanej do osób starszych Utworzenie Bydgoskiego Uniwersytetu Otwartego (działanie zaproponowane także w Strategii Rozwoju Bydgoszczy do 2030 r.)

2 Zmodernizowanie i doposażenie placówek oświatowych

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Niwelowanie różnic w zakresie wyposażenia w pomoce dydaktyczne w szkołach pomiędzy miastem rdzenia a gminami okalającymi 	<ul style="list-style-type: none"> Szczegółowa diagnoza potrzeb poszczególnych szkół w zakresie doposażenia w materiały i pomoce dydaktyczne Doposażenie placówek (w tym placówek odpowiedzialnych za szkolnictwo zawodowe) Doposażenie placówek oświatowych w sprzęt rehabilitacyjny i pomoce dydaktyczne przeznaczone dla osób niepełnosprawnych
<ul style="list-style-type: none"> Budowa i rozwój centrów nauki oraz eksperymentatoriów 	<ul style="list-style-type: none"> Budowa Centrum Kreatywności i Innowacji
<ul style="list-style-type: none"> Modernizacja obiektów placówek szkolnych 	<ul style="list-style-type: none"> Budowa boisk przyszkolnych Termomodernizacja placówek oświatowych Budowa warsztatów do praktycznej nauki zawodu Budowa/modernizacja systemów monitoringu

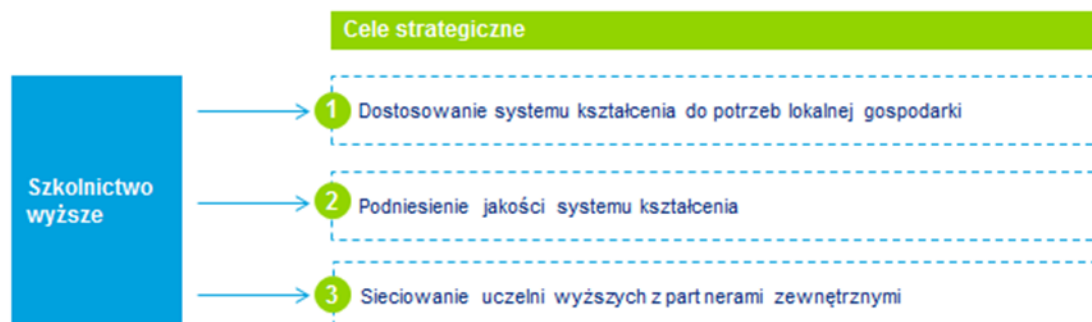
3 Budowa systemowych rozwiązań w zakresie współpracy szkół z otoczeniem zewnętrznym

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój systemu współpracy szkół z instytucjami wspierającymi 	<ul style="list-style-type: none"> Szczegółowa diagnoza potrzeb poszczególnych szkół w zakresie doposażenia w materiały i pomoce dydaktyczne
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój systemu współpracy szkół z przedsiębiorcami i instytucjami rynku pracy 	<ul style="list-style-type: none"> Badanie trendów w zakresie zawodów deficytowych i nadwyżkowych Stworzenie efektywnego systemu doradztwa zawodowego

• Rozwój systemu współpracy szkół z uczelniami wyższymi	• Promocja oferty szkół wyższych wśród uczniów • Lekcje prowadzone przez wykładowców w szkołach • Udział dzieci i młodzieży w zajęciach prowadzonych np. w laboratoriach na uczelniach wyższych

4.4.3.2 Szkolnictwo wyższe

Szkolnictwo wyższe – cele strategiczne

Szkolnictwo wyższe – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Dostosowanie systemu kształcenia do potrzeb lokalnej gospodarki

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Rozwój lokalnej gospodarki i systemu nauki poprzez zapewnienie odpowiednio wykształconych zasobów ludzkich	<ul style="list-style-type: none"> Budowa potencjału intelektualnego w zakresie specjalizacji regionalnej Budowa potencjału intelektualnego zdolnego do rozwijania dorobku naukowego uczelni Monitorowanie kompetencji ogólnych/generycznych uzyskanych przez absolwentów uczelni, realizowane poprzez ocenę dokonywaną przez pracodawców zatrudniających absolwentów Tworzenie programów kształcenia na potrzeby specjalizacji regionalnej

2 Podniesienie jakości systemu kształcenia

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Wypracowanie i realizacja programów dla pozyskiwania i zatrzymania wysoko wykwalifikowanej kadry naukowej	<ul style="list-style-type: none"> Powstawanie centrów doskonalenia dydaktycznego Wewnątrzuczelniana wymiana informacji i doświadczeń dotyczących przedsięwzięć w

	<p>zakresie zapewnienia i doskonalenia jakości kształcenia podejmowanych w obrębie poszczególnych jednostek organizacyjnych uczelni, umożliwiającą prezentowanie i upowszechnianie dobrych praktyk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cykliczne warsztaty / wykłady dot. nowych metod dydaktycznych oraz zastosowania technologii informacyjnej w kształceniu • Analizowanie wyników badań dotyczących uczenia się dla potrzeb pracowników i studentów oraz współpraca z nimi w projektowaniu i wdrażaniu istotnych rozwiązań w dziedzinie kształcenia
<ul style="list-style-type: none"> • Przeciwdziałanie odpływowi najzdolniejszych absolwentów do innych ośrodków metropolitalnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie wsparcia studentom w rozwijaniu różnych kompetencji niezbędnych w studiowaniu • Stypendia, nagrody i staże dla najlepszych studentów
<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczny pomiar osiągnięć uczelni i wdrażanie działań usprawniających 	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie zintegrowanej platformy zapewniającej dostęp do danych statystycznych uczelni pozwalającej np. na sprawdzenie stopnia wdrażania strategii rozwoju uczelni

3

Sieciowanie uczelni wyższych z partnerami zewnętrznymi

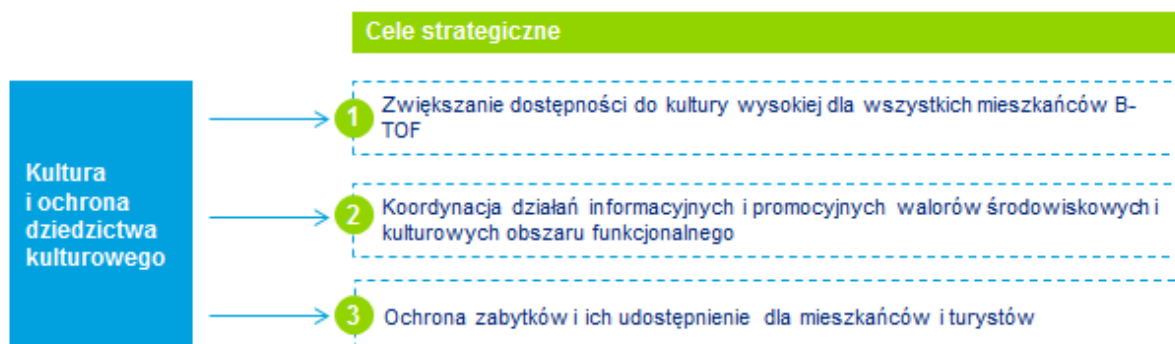
Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie projektów współpracy w ramach klastrów, sieci współpracy i obszarów specjalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> • Programy wymiany kadr między nauką i biznesem • Przygotowanie oferty współpracy sektora nauki dla biznesu • Wsparcie procesu transferu technologii z nauki do biznesu
<ul style="list-style-type: none"> • Budowa systemu komunikacji promującego współpracę w obszarze funkcjonalnym 	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie mechanizmów wymiany informacji i komunikacji w obszarze funkcjonalnym • Promocja wiedzy o innowacyjności i przedsiębiorczości • Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej

- Kompleksowa promocja uczelni poza regionem

- Opracowanie wspólnej oferty promującej osiągnięcia naukowe obszaru funkcjonalnego

4.4.4. Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego

Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego – cele strategiczne

Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Zwiększanie dostępności do kultury wysokiej dla wszystkich mieszkańców BTOF

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Modernizacja instytucji kultury 	<ul style="list-style-type: none"> • Kompleksowa modernizacja domów kultury obszaru funkcjonalnego • Modernizacja infrastruktury bibliotek
<ul style="list-style-type: none"> • Popularyzacja wiedzy o miejscach historycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Szlak pałacowo-zamkowy • Edukacyjna wioska średniowieczna
<ul style="list-style-type: none"> • Podnoszenie atrakcyjności oferty kulturalnej obszaru funkcjonalnego 	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie nowatorskich programów w zmodernizowanych domach kultury • Utworzenie lokalnego programu rezydencji artystycznych • Edukacyjne programy kulturalne dla dzieci • Projekty, których celem jest intensyfikowanie działalności organizacji pozarządowych na terenach wiejskich
<ul style="list-style-type: none"> • Promowanie innowacyjnych i nowatorskich rozwiązań w kulturze 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa sceny na wodzie przy Amfiteatrze Opery Nova • Mobilne instytucje kultury – Kontenerart • Konkursy dla NGOs na najbardziej innowacyjne pomysły w obszarze kultury

2

Ochrona zabytków i ich udostępnienie dla mieszkańców i turystów

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Konserwacja i rewitalizacja obiektów zabytkowych 	<ul style="list-style-type: none"> Restauracja zabytkowych obiektów o kluczowym znaczeniu dla miasta Renowacja zabytkowych kościołów, kaplic i pałaców Remonty zdegradowanych, zabytkowych śluz znajdujących się na terenie miasta Promocja wiedzy o zrewitalizowanych obiektach zabytkowych wśród mieszkańców BOF

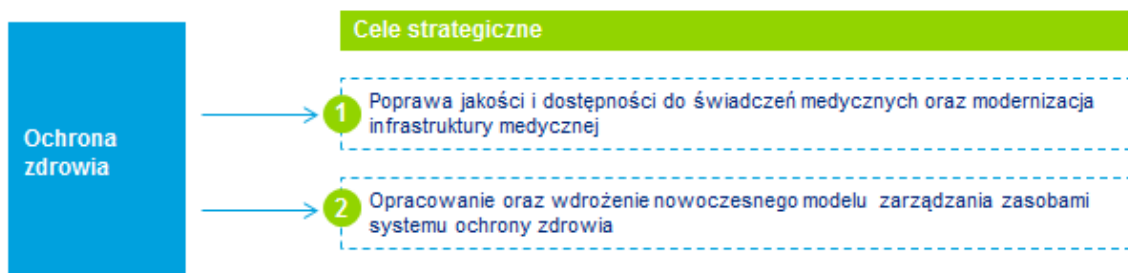
3

Koordynacja działań informacyjnych i promocyjnych walorów środowiskowych i kulturowych obszaru funkcjonalnego

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem Internetu 	<ul style="list-style-type: none"> Portal dziedzictwa kulturowego i kultury jako źródło informacji na temat dziedzictwa kulturowego regionu, jego ochrony, a także wydarzeń kulturalnych
<ul style="list-style-type: none"> Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy instytucjami kultury w całym obszarze funkcjonalnym 	<ul style="list-style-type: none"> Projekty mające na celu zrzeszanie się w sieci bliźniaczych centrów kultury o ujednoczonej formie działalności i tworzenie tzw. lokalnych partnerstw Konsultacje społeczne, umożliwiające zidentyfikowanie potrzeb mieszkańców w obszarze potrzeb kulturalnych Utworzenie wspólnej instytucji impresaryjnej dla całego BOF

4.4.5. Ochrona zdrowia

Ochrona zdrowia – cele strategiczne

Ochrona zdrowia – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Poprawa jakości i dostępności do świadczeń medycznych oraz modernizacja infrastruktury medycznej

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa jakości świadczeń zdrowotnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Dostosowanie podmiotów leczniczych do wymagań rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 2 lutego 2011 w sprawie wymagań jakim powinny odpowiadać pod względem fachowym i sanitarnym pomieszczenia i urządzenia zakładu opieki zdrowotnej • Zapewnienie dostępu do technologii medycznych o udowodnionej skuteczności i wysokiej efektywności • Wdrożenie systemów zarządzania jakością w placówkach opieki zdrowotnej • Podniesienie jakości i rozszerzenie oferty leczenia uzdrowiskowego (również w kontekście rozwoju turystyki zdrowotnej) • Utworzenie spójnego skoordynowanego systemu usług medycznych na bazie Specjalistycznych Zakładów Opieki Zdrowotnej oraz szpitali • Skoordynowanie realizacji długofalowych działań i programów w zakresie promocji i profilaktyki zdrowia • Skoordynowanie współpracy ośrodków naukowych, dydaktycznych, jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych z podmiotami systemu opieki

	zdrowotnej
<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa dostępności do świadczeń 	<ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie zasobów systemu (kadra i baza) odpowiadających trendom zdrowotnym i epidemiologicznym • Wprowadzenie rozwiązań umożliwiających objęcie populacji szerszym zakresem specjalistycznej opieki ambulatoryjnej oraz całodobową opieką medyczną • Stworzenie modelu przepływu informacji o dostępności do usług opieki zdrowotnej oraz stanie zdrowia pacjenta w systemie opieki zdrowotnej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii • Dywersyfikacja i doskonalenie różnych form opieki geriatrycznej, długoterminowej, paliatywno-hospicyjnej oraz dla osób przewlekle chorych, niepełnosprawnych i ich opiekunów (w tym: opracowanie i realizacja Regionalnego Modelu Usług Opiekuńczych – jako formy standaryzacji oferty o wysokiej jakości i dostosowanej do regionalnej specyfiki) • Poprawa dostępności do rehabilitacji leczniczej • Rozwinięcie opieki zdrowotnej w placówkach oświatowych • Utworzenie Centrów Zdrowia Psychicznego oraz wspomaganie opieki środowiskowej
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie świadomości zdrowotnej mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • Edukacja ogólnopopulacyjna w zakresie czynników determinujących zdrowie. • Edukacja kobiet ciężarnych w kontekście zagrożeń wynikających ze stylu życia, mogących mieć negatywny wpływ na przebieg ciąży • Edukacja dzieci i ich opiekunów w zakresie: racjonalnego odżywiania, profilaktyki chorób, znaczenia aktywności fizycznej, udzielanie pierwszej pomocy przedmedycznej oraz profilaktyki uzależnień
<ul style="list-style-type: none"> • Zmniejszenie terytorialnych różnic w zdrowiu 	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie i inicjowanie działań instytucji promujących zdrowie • Nasilenie działań screeningowych dotyczących najbardziej rozpowszechnionych u dzieci i młodzieży zagrożeń zdrowia • Racjonalizacja rozmieszczenia ambulatoryjnej opieki specjalistycznej

<ul style="list-style-type: none"> Zmniejszenie zachorowalności i przedwczesnej umieralności z powodu chorób cywilizacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> Wdrażanie specjalistycznych programów zdrowotnych mających na celu kontrolowanie czynników ryzyka w odniesieniu do osób na nie narażonych Rozwój skoordynowanego systemu aktywnej profilaktyki i programów zdrowotnych, obejmujących choroby społeczne Rozwój skoordynowanego systemu wczesnej diagnostyki i badań kontrolnych Prowadzenie działań profilaktycznych zwłaszcza z zakresu chorób cywilizacyjnych, społecznych i zakaźnych
---	--

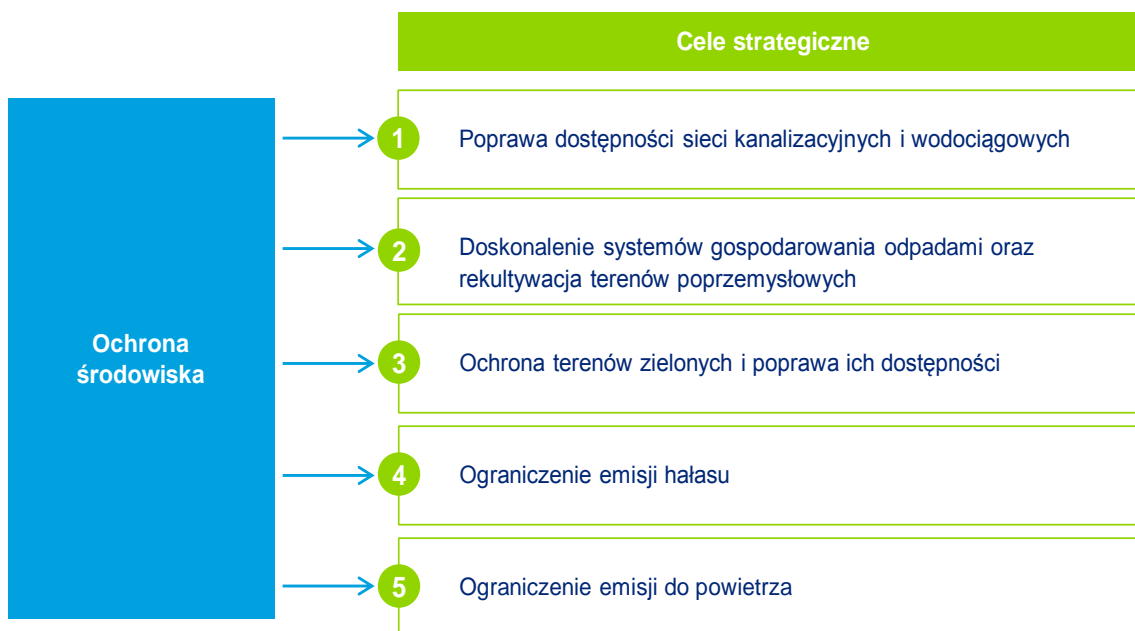
2

Opracowanie oraz wdrożenie nowoczesnego modelu zarządzania zasobami systemu ochrony zdrowia w obszarze funkcjonalnym

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie nowoczesnego modelu zarządzania zasobami systemu ochrony zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> Identyfikacja wspólnych obszarów działania podmiotów leczniczych Szczegółowe określenie zasad współpracy podmiotów leczniczych Stworzenie centrum usług wspólnych Opracowanie narzędzia służącego do kontrolowania zapotrzebowania na usługi medyczne

4.4.1. Ochrona środowiska

Ochrona środowiska – cele strategiczne

Ochrona środowiska – cele operacyjne i przykładowe projekty

1 Poprawa dostępności sieci kanalizacyjnych i wodociągowych

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa dostępu do sieci kanalizacyjnej gospodarstw domowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowa sieci kanalizacyjnych na obszarach podmiejskich oraz obszarach peryferyjnych miast. • Włączanie rozbudowanych sieci do systemu kanalizacyjnego aglomeracji
<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona wód podziemnych przed zanieczyszczeniem 	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja programów wsparcia budowy przydomowych oczyszczalni ścieków
<ul style="list-style-type: none"> • Redukcja zagrożenia powodziowego • Usprawnienie systemu retencjonowania i odprowadzania wód 	<ul style="list-style-type: none"> • Odbudowa i modernizacja śluz, kanałów, koryt rzecznych • Odbudowa budowa i modernizacja nabrzeży, urządzeń wodnych ochrony przeciwpowodziowej
<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona ujęć wód przed zanieczyszczeniami • Zwiększenie skuteczności oczyszczalni ścieków 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowa kanalizacji sanitarnej na obszarach stref ochronnych ujęć wód i likwidacja zbiorników bezodpływowych

<ul style="list-style-type: none"> • Podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie gospodarki wodnej i ściekowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja programów edukacyjnych i promocyjnych mających na celu ograniczenie zużycia wody i racjonalną gospodarkę ściekową
---	--

2 Doskonalenie systemów gospodarowania odpadami

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Dalszy rozwój systemu gospodarki odpadami komunalnymi 	<ul style="list-style-type: none"> • Dokończenie budowy instalacji termicznego przekształcania odpadów • Wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych w celu poprawy funkcjonowania istniejącego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi (np. budowa dodatkowych punktów selektywnego zbierania odpadów)
<ul style="list-style-type: none"> • Pełna inwentaryzacja odpadów zalegających na obszarach przemysłowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadzenie pełnego rozpoznania zasięgu zanieczyszczenia terenów przemysłowych • Usunięcie zanieczyszczeń stwierdzonych w wyniku inwentaryzacji terenów przemysłowych
<ul style="list-style-type: none"> • Zabezpieczenie wszystkich zamykanych składowisk odpadów komunalnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Rekultywacja składowisk odpadów komunalnych
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój świadomości mieszkańców dotyczącej systemu gospodarowania odpadami 	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja programów edukacyjnych i promocyjnych mających na celu podniesienie świadomości społeczności lokalnych w zakresie racjonalnej gospodarki odpadami

3 Ochrona terenów zielonych i poprawa ich dostępności

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa jakości i dostępności terenów zielonych • Inwentaryzacja zasobów środowiskowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Przywrócenie walorów parków i istniejących terenów zielonych • Organizacja nowych terenów zielonych w sąsiedztwie osiedli mieszkaniowych • Udostępnianie dla mieszkańców obszarów wokół naturalnych zbiorników wodnych dla korzystania w celach rekreacyjnych • Budowa infrastruktury łączącej poszczególne obszary takiej jak: ścieżki rowerowe, szlaki

	<p>turystyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organizacja ścieżek edukacyjnych na obszarach cennych przyrodniczo • Realizacja programów inwentaryzacyjnych
<ul style="list-style-type: none"> • Przywrócenie walorów rekreacyjnych miejskim odcinkom rzek 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowanie nabrzeży w kierunkach rekreacyjnych
<ul style="list-style-type: none"> • Edukacja w zakresie ochrony przyrody i zasobów zielonych • Ochrona bioróżnorodności na obszarach terenów zielonych • Ochrona i zachowanie cennych przyrodniczo lub kulturowo obszarów • Ochrona bioróżnorodności naturalnych zbiorników wodnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Działania edukacyjne w obszarze ochrony zieleni, ochrony bioróżnorodności, propagowania walorów przyrodniczych • Objęcie ochroną prawną siedlisk cennych przyrodniczo gatunków flory lub fauny • Objęcie ochroną prawną obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo • Ochrona oczek wodnych, jezior, stawów.

4

Ograniczenie emisji hałasu

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Eliminacja źródeł hałasu 	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie nowych rozwiązań komunikacyjnych na obszarach przekroczenia dopuszczalnych wartości hałasu • Wymiana taboru komunikacji miejskiej na spełniający współczesne wymagania w zakresie emisji hałasu • Usprawnianie przejazdu poprzez zmiany systemów organizacji ruchu, usprawnienie płynności ruchu • Remonty i naprawy nawierzchni ulic, stosowanie nawierzchni „niskoemisyjnych”
<ul style="list-style-type: none"> • Stosowanie środków ochrony przed hałasem 	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa barier i ekranów akustycznych w miejscach, gdzie nie ma innej możliwości eliminacji zagrożenia nadmiernym hałasem

5

Ograniczenie emisji do powietrza

Cele operacyjne	Przykładowe projekty
<ul style="list-style-type: none"> • Redukcja zanieczyszczenia powietrza 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie niskiej emisji poprzez

<p>związanego z niską emisją</p> <ul style="list-style-type: none"> • Redukcja emisji zanieczyszczeń pochodzących ze źródeł komunikacyjnych 	<p>modernizację indywidualnych systemów ogrzewania</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie ilości źródeł niskiej emisji poprzez włączenie obszarów silnie zurbanizowanych do zbiorczych sieci ciepłowniczych • Modernizacja systemów transportu miejskiego w tym komunikacji publicznej poprzez zastosowanie taboru niskoemisyjnego • Rozwiązania mające na celu usprawnienie ruchu w centrum miast
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwiązania systemowe w zakresie gospodarki odpadami mające na celu ograniczenie możliwości spalania odpadów 	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa dostępności systemu odbioru odpadów, tworzenie nowych punktów selektywnego zbierania odpadów • Poddanie bardziej ścisłej kontroli oraz szersze stosowanie kar za spalanie szkodliwych odpadów
<ul style="list-style-type: none"> • Edukacja ekologiczna w zakresie ograniczenia emisji i gospodarki odpadami 	<ul style="list-style-type: none"> • Działania edukacyjne w celu podniesienia świadomości mieszkańców w zakresie konieczności stosowania niskoemisyjnych źródeł ciepła, szkodliwości spalania odpadów

5. System wdrażania Strategii

5.1. Kluczowi interesariusze procesu wdrażania Strategii BTOF

Strategia Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego jest dokumentem złożonym i wieloaspektowym, dotyczącym miast, powiatów i gmin zlokalizowanych w określonym w delimitacji Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym. Konieczne jest zatem opracowanie jasnych i czytelnych wytycznych, które będą pomocne podmiotom bezpośrednio lub pośrednio zaangażowanym w jej wdrażanie. Niniejszy rozdział to zestawienie pewnych wskazówek metodologicznych, zasad pomocnych przy organizacji procesu wdrażania Strategii. Poniższy schemat prezentuje kluczowe grupy podmiotów, przykładowe, wchodzące w ich skład jednostki, a także charakter ich odpowiedzialności w procesie jej wdrażania.

Schemat 13. Podmioty wdrażające Strategię Rozwoju BOF

	Nazwa grupy	Przykłady jednostek	Charakter odpowiedzialności
Grupy podmiotów odpowiedzialnych za realizację strategii BTOF	Jednostki samorządu terytorialnego na poziomie powiatowym oraz regionalnym	<ul style="list-style-type: none"> • Miasta • Gminy • Powiaty 	Odpowiedzialność Bezpośrednia
	Centralne oraz wojewódzkie instytucje sektora finansów publicznych	<ul style="list-style-type: none"> • GDDKiA • Ministerstwa • Spółki skarbu państwa świadczące usługi publiczne (PKP, PPL) • Ministerstwa • Szkoły wyższe 	Odpowiedzialność pośrednia
	Pozostali interesariusze	<ul style="list-style-type: none"> • Mieszkańcy • Turysty • Przedsiębiorcy • Organizacje pozarządowe 	Odpowiedzialność pośrednia

2

© 2014 Deloitte

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Co do zasady na poziomie dużego miasta, organami odpowiedzialnymi za proces realizacji Strategii są Prezydent i Rada Miasta a także jednostki organizacyjne, np. Wydziały Inwestycji, czy inne jednostki ulokowane w spółkach miejskich. W mniejszych ośrodkach będą to odpowiednio wójtowie i burmistrzowie. Poza wspomnianymi, w proces wdrażania Strategii będą włączeni także partnerzy niezależni, zatrudnione firmy konsultingowe, prawnicze i inne.

W przypadku BOF wzajemne role i odpowiedzialności pomiędzy JST muszą zostać precyzyjnie uregulowane, ale można przyjąć że co do zasady, zazwyczaj wskazywany jest jeden podmiot odpowiedzialny za koordynację działalności pozostałych. Jeśli jest to konieczne dla właściwego wdrażania Strategii, należy odpowiednio dostosować strukturę organizacyjną JST, przebieg procesów, wzajemne odpowiedzialności, źródła finansowania. Można zakładać, że organizacja procesu dla większej liczby JST, skupienie ich w jednym ciele zarządczym powinno w skali całego systemu przynieść wymierne oszczędności.

Jak wskazano powyżej, Strategię Rozwoju BOF będzie wdrażać wiele podmiotów, funkcjonujących w różnych obszarach sfery publicznej.

Pomiędzy wskazanymi powyżej, trzema kluczowymi grupami podmiotów odpowiedzialnych (w różnym stopniu) za wdrażanie Strategii, powinny zachodzić trojakiemu rodzaju oddziaływani takie jak np.:

- Jednostki samorządu terytorialnego będą oddziaływać na własne organy;
- Jednostki samorządu terytorialnego będą wchodzić w interakcję z instytucjami sektora finansów publicznych;
- Jednostki samorządu terytorialnego będą wchodzić w interakcję z pozostałymi interesariuszami.

Pewne elementy uszczegółowienia procesu wdrażania przykładowych działań, a także zobrazowanie kierunków oddziaływania, zawarte są na poniższym schemacie.

Schemat 14. Wzajemne zależności interesariuszy w ramach wdrażania Strategii

Wdrażający	Rodzaj oddziaływania	Przykłady działań
1 Jednostki samorządu terytorialnego – wdrażający bezpośredni	Oddziaływanie na własne jednostki i organy wdrażających bezpośrednich 	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie dokumentów operacyjnych, planów inwestycyjnych • Współpraca pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego i ich organami
2 Inne instytucje sektora finansów publicznych – wdrażający pośredni	Oddziaływanie jednostek samorządu terytorialnego na wdrażających pośrednich – instytucje sektora finansów publicznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca przy opracowywaniu dokumentów i ich konsultacje • Działania lobbingowe
3 Pozostali interesariusze – wdrażający pośredni	Oddziaływanie jednostek samorządu terytorialnego na wdrażających pośrednich – pozostałych interesariuszy 	<ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie pożądaných postaw, z naciskiem na współpracę • Kampanie edukacyjne, informacyjne • Konsultacje społeczne

Źródło: opracowanie własne Deloitte

W przypadku oddziaływania w ramach własnych jednostek organizacyjnych, bezpośrednich wdrażających Strategię, istotne jest wypracowanie i nałożenie przez JST odpowiednich ram kooperacyjnych oraz kontrola jakości wykonywania kolejnych zadań.

Wnioski i cele wynikające ze Strategii Rozwoju BOF będą bowiem wykorzystywane w tworzeniu wymaganych prawem programów, bardzo istotnych z perspektywy ubiegania się o środki finansowe w ramach nowego budżetu unijnego 2014-2020. Takimi programami są np. Program Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi, Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych, Gminne/Powiatowe Programy Ochrony Środowiska.

Istotne w całym procesie jest ponadto określenie wzajemnych relacji pomiędzy kluczowymi poziomami tworzenia dokumentów strategicznych. Strategia Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego powinna być tworzona, a potem wdrażana jako dokument będący pewnego rodzaju ogniwem łączącym poziom województwa (Strategia rozwoju województwa) z poziomem lokalnym, poszczególnych JST, które także tworzą swoje strategie. Pewne jest to, że dokumenty niższego rzędu powinny się wpisywać w te nadrzędne.

Schemat 15. Zależności między dokumentami strategicznymi z perspektywy JST

Źródło: Opracowanie własne

W ramach zasygnalizowanych zależności, interakcje pomiędzy JST a innymi instytucjami sektora finansów publicznych będą polegać między innymi na:

- Konsultacjach dokumentów w poszczególnych obszarach tematycznych;
- Konsultacjach proponowanych działań, projektów szczegółowych;
- Użyczeniu przez poszczególne instytucje ekspertów, organizację warsztatów czy wizyt studyjnych.

Użytecznym elementem takiej interakcji mogłoby być zaprezentowanie i dyskusja Strategii np. na poziomie Konwentu Wójtów czy Konwentu Starostów.

Interakcja pomiędzy JST a pozostałymi interesariuszami będzie przebiegać dość podobnie jak opisane powyżej. Efekty wdrożenia Strategii Rozwoju BOF dotyczą bezpośrednio mieszkańców BOF, grupy nazwanej „pozostałymi interesariuszami”, i dlatego właśnie niezmiernie istotne jest, by motywować ich do aktywności i do działania w procesie wdrażania dokumentu, którego rezultaty będą wpływ na ich bezpośrednie otoczenie. Interesariusze powinni zatem zrzekać się, kreować wizję rozwoju regionu/obszaru, przekazywać postulaty, uczestniczyć w konsultacjach społecznych. JST powinny stymulować tę aktywność nie tylko dlatego, że będzie ona wspierać realizację celów Strategii, ale również po to, by jej efekty przyczyniały się do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego.

5.2. Kluczowe etapy wdrażania Strategii BOF

Każdy proces wdrażania Strategii musi być poprzedzony zdefiniowaniem etapów jego wdrożenia. Zadania w tym obszarze można podzielić na planistyczne, monitoringowe, informacyjne, związane z zarządzaniem wewnętrznymi projektami, koordynacyjne i doradcze.

Wśród nich można w szczególności wymienić:

- Zaplanowanie sposobu osiągnięcia założeń określonych w Strategii w tym np. realizację w praktyce przedsięwzięć inwestycyjnych, modernizacyjnych, usprawnień w zakresie organizacji procesów itp.;
- Szczegółowe zdefiniowanie jednostek i osób odpowiedzialnych za realizację w praktyce przedsięwzięć określonych w Strategii – zarówno w fazie przed, inwestycyjnej i po jej zakończeniu;
- Właściwą koordynację na poziomie strategicznym realizacji szeregu przedsięwzięć projektowych, ich priorytetyzacja, optymalne wykorzystanie potencjału i zasobów jednostek organizacyjnych JST;
- Monitoringu efektywności realizacji przedsięwzięć w trakcie ich trwania;
- Ocenę rezultatów wdrożenia Strategii, kontrola stopnia osiągnięcia założonych celów;
- Opracowanie systemu modyfikacji założeń Strategii w przyszłości, jako rezultatu procesu wnioskowania na bazie zmieniających się uwarunkowań otoczenia.

Ważnym i o często niedocenianym aspektem procesu wdrażania Strategii, jest konieczność stworzenia założeń monitoringu i ewaluacji postępów jej wdrażania – dotyczy to zarówno projektów w trakcie ich realizacji, a także po ich zrealizowaniu. Zagadnienie to będzie przedmiotem analiz w kolejnym punkcie niniejszego dokumentu.

5.3. Tryb i zasady monitoringu i ewaluacji postępów wdrażania Strategii

Monitoring Strategii ma służyć uzyskaniu odpowiedzi na pytania o to czy założenia w niej zawarte są w praktyce realizowane i czy przynosi ona zamierzone skutki. Monitoruje się zatem zarówno przebieg jej wdrożenia, realizacji poszczególnych zadań, jak i ich efekty.

W procesie budowania systemu monitoringu i ewaluacji postępów wdrażania Strategii ważne są zatem następujące aspekty:

- Zbudowanie procedur monitoringu;
- Określenie liczby, charakteru przedsięwzięć ewaluowanych;
- Określenie osób, czasu i kosztu związanego z przeprowadzeniem monitoringu i ewaluacji i czasu branego pod uwagę w procesie monitoringu wdrażania Strategii – często bowiem nie udaje się dokonać szczegółowej ewaluacji wszystkich przedsięwzięć realizowanych jako rezultat Strategii;
- Określenie harmonogramu prowadzenia prac monitoringowych nad wdrożeniem Strategii;
- Zaplanowanie i przeprowadzenie procesu;
- Analiza i wyjaśnienie rozbieżności pomiędzy założeniami Strategii i efektami monitoringu np. jako rezultat przeglądu wskaźników monitoringowych.

Monitoring strategii pełni zatem funkcje sprawdzające i korygujące wobec samej Strategii, jest zatem narzędziem dokonywania bieżących poprawek i korekt w procesie realizacji zadań wdrożeniowych.

6. Źródła finansowania

Realizacja przedstawionej strategii wymagać będzie podjęcia szeregu działań zarówno w ramach jednostek samorządu terytorialnego bezpośrednio odpowiedzialnych za realizację niniejszej strategii, w ramach innych jednostek sektora finansów publicznych jak też w ramach licznych grup pozostałych interesariuszy dokumentu (mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów itp.). Zakres finansowania poszczególnych, rekomendowanych w ramach strategii rodzajów działań zależy od ich bezpośredniego charakteru. Inny zakres możliwych źródeł finansowania rozważać należy wobec finansowania tych spośród rekomendowanych działań, które znajdują się w ramach podstawowych obowiązków JST (np. opracowania planów zagospodarowania przestrzennego), a zupełnie inne dla projektów inwestycyjnych generujących dochód (np. budowa centrum kultury). Niemniej jednak mieć należy na uwadze, że ze względu na charakter oraz odbiorców dokumentu iż zdecydowana część ciężaru finansowego realizacji przedmiotowego dokumentu spoczywać będzie na jednostkach samorządu terytorialnego na szczeblu gminnym oraz powiatowym.

W związku z powyższym w ramach omówienia źródeł finansowania w pierwszej części rozdziału zaprezentowane zostały podstawowe rodzaje działań rekomendowane w ramach strategii wraz ze wskazaniem, które z nich powinny być finansowane ze środków prywatnych, które ze środków publicznych, a w przypadku, których dopuścić można możliwość wykorzystania mieszanych form finansowania publiczno-prywatnego.

Druga część rozdziału dedykowana została omówieniu kluczowych źródeł finansowania realizacji strategii, poprzez pryzmat źródeł finansowania podmiotów zaangażowanych w jej realizację.

6.1. Wskazanie źródeł finansowania względem rekomendowanych rodzajów działań

W ramach zaprezentowanego poniżej zestawienia omówione zostały podstawowe rodzaje działań rekomendowanych w celu realizacji strategii, wraz ze wskazaniem preferowanego źródła finansowania, w rozbiciu na 3 kategorie:

- Finansowanie publiczne obejmujące:
  - środki własne;
  - środki budżetu krajowego;
  - środki UE;w tym środki pochodzące z instrumentów dłużnych.
- Finansowanie prywatne - środki przedsiębiorców, mieszkańców itp. niezależnie od źródła pochodzenia.
- Finansowanie mieszane - kombinacja nakładów publicznych oraz prywatnych m.in. w ramach:
  - Partnerstwa Publiczno-Prywatnego;

- o Umów licencyjnych;
- o Różnych form udostępniania gruntów lub infrastruktury publicznej na preferowanych warunkach;
- o Innych form współfinansowania podejmowanych działań (w tym np. publicznych dopłat do szkoleń, nakładów inwestycyjnych itp.)

Tabela 48. Określenie źródeł finansowania dla podstawowych spośród rekomendowanych w ramach strategii rodzajów działań

Rodzaje działań	Finansowanie publiczne	Finansowanie prywatne	Finansowanie mieszane
Projekty inwestycyjne generujące dochód (np. budowa płatnych dróg, obiektów sportowych i kulturalnych)			
Projekty inwestycyjne niegenerujące dochodu (np. budowa chodników, ścieżek rowerowych)			
Projekty o charakterze edukacyjnym (np. kampanie społeczne, programy wzmocnienia kompetencji zawodowych)			
Programy kształtowania pożądanych zachowań interesariuszy (np. programy podnoszenia nakładów na innowacje, programy dopłat to wymiany pieców węglowych itp.),			
Programy aktywizacji zawodowej i społecznej (np. programy dedykowane aktywizacji zawodowej wykluczonych społecznie)			
Działania badawcze, tworzenie dokumentów planistycznych (np. opracowywanie planu rozwoju transportu, planów inwestycyjnych)			
Realizacja zadań z zakresu administracji publicznej (np. wydawanie pozwoleń na budowę)			
Realizacja zadań regulacyjnych (np. tworzenie planów zagospodarowania przestrzennego)			

 Podstawowe źródło finansowania
 Możliwe uzupełniające źródło finansowania

Źródło: Opracowanie własne

Jak można zaobserwować na powyższym wykresie kluczowym źródłem finansowania większości podstawowych rodzajów działań rekomendowanych w ramach strategii pozostają środki publiczne.

Największe możliwości angażowania kapitału prywatnego dają następujące spośród rekomendowanych w ramach strategii rodzajów działań:

- Realizacja projektów inwestycyjnych generujących dochód, które ze względu na swoją specyfikę w wielu przypadkach pozwalają wypracowywać zysk, który częściowo lub w całości przekazany może zostać partnerowi prywatnemu w zamian za wniesienie przez niego kapitału na potrzeby realizacji inwestycji;
- Programy kształtowania pożądanych zachowań interesariuszy (programy podnoszenia nakładów na innowacje, programy dopłat to wymiany pieców węglowych itp.), w odniesieniu do których środki publiczne, stanowią bodziec pozwalający na zwiększenie zakresu występowania zachowań, co do zasady finansowanych ze środków prywatnych;
- Projekty o charakterze edukacyjnym, które w szczególności w odniesieniu do programów wzmocnienia kompetencji zawodowych finansowane lub współfinansowane być mogą przez aktualnych lub przyszłych pracodawców osób nimi objętych;
- Programy aktywizacji zawodowej, które w całości lub w części finansowane być mogą przez angażowanych w proces aktywizacji pracodawców osób objętych programem.

6.2. Omówienie źródeł finansowania realizacji strategii

W związku z powyższym źródłami finansowania realizacji strategii będą:

1. Środki publiczne, w ramach których wyróżnić możemy:
  - a) Źródła finansowania jednostek samorządu terytorialnego na poziomie gmin i powiatów
  - b) Źródła finansowania pozostałych jednostek sektora finansów publicznych, dzielące się na:
    - o Źródła finansowania samorządu wojewódzkiego
    - o Źródła finansowania jednostek sektora publicznego podlegających pod struktury administracji krajowej.
2. Niepubliczne środki pozostałych interesariuszy.

Źródła finansowania jednostek samorządu terytorialnego na poziomie gmin i powiatów

Ze względu na fakt, iż bezpośrednia odpowiedzialność za realizację strategii spoczywać będzie na działających na terenie Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego jednostkach samorządu terytorialnego na poziomie gmin oraz powiatów poniżej szczegółowo omówione zostały źródła finansowania tych jednostek.

Tabela 49. Źródła dochodów gmin oraz podatków

Dochody gmin	Dochody powiatów
Dochody własne	
<ul style="list-style-type: none"> • Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa: <ul style="list-style-type: none"> ○ Wpływy z podatku dochodowego od osób fizycznych zamieszkałych na obszarze gminy (37,26% wpływów) ○ Wpływy z podatku dochodowego od osób prawnych posiadających siedzibę na obszarze gminy (6,71% wpływów) • Wpływy z podatków ustalanych i pobieranych na podstawie odrębnych ustaw, np.: <ul style="list-style-type: none"> ○ Podatek rolny ○ Podatek leśny ○ Podatek od nieruchomości • Wpływy z opłat, np. skarbowej, eksploatacyjnej, targowej • Dochody z majątku gminy, np. z najmu i dzierżawy • Pozostałe dochody, np.: <ul style="list-style-type: none"> ○ Opłaty administracyjne i miejscowe ○ Opłaty miejscowe 	<ul style="list-style-type: none"> • Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa: <ul style="list-style-type: none"> ○ Wpływy z podatku dochodowego od osób fizycznych zamieszkałych na obszarze gminy (10,25% wpływów) ○ Wpływy z podatku dochodowego od osób prawnych posiadających siedzibę na obszarze gminy (1,40% wpływów) • Dochody z majątku gminy, np. z najmu i dzierżawy • Pozostałe dochody, np.: <ul style="list-style-type: none"> ○ Środki na dofinansowanie własnych zadań pozyskane z innych źródeł ○ Dochody z kar pieniężnych i grzywien
Dotacje celowe	
<ul style="list-style-type: none"> • Z budżetu państwa na zadania z zakresu administracji rządowej, własne, realizowane na podstawie porozumień z organami administracji rządowej • Na zadania realizowane na podstawie porozumień między JST • Otrzymane z państwowych funduszy celowych • Z tytułu pomocy finansowej udzielanej między JST na dofinansowanie zadań własnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Z budżetu państwa na zadania z zakresu administracji rządowej, własne, realizowane na podstawie porozumień z organami administracji rządowej • Na zadania realizowane na podstawie porozumień między JST • Otrzymane z państwowych funduszy celowych • Z tytułu pomocy finansowej udzielanej między JST na dofinansowanie zadań własnych
Dotacje ze źródeł zagranicznych	
<ul style="list-style-type: none"> • Dotacje przekazane w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich oraz innych środków zagranicznych nie podlegających zwrotowi • Dotacje przekazane w ramach płatności z budżetu środków europejskich 	<ul style="list-style-type: none"> • Dotacje przekazane w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich oraz innych środków zagranicznych nie podlegających zwrotowi • Dotacje przekazane w ramach płatności z budżetu środków europejskich

Subwencja ogólna

<ul style="list-style-type: none"> • Część wyrównawcza, finansująca świadczenia z pomocy społecznej oraz zmniejszająca dysproporcje poziomu dochodów gmin • Część oświatowa, w tym na utrzymanie szkół podstawowych i gimnazjów • Równoważącej, przyznawanej w związku z przekazaniem dodatkowych zadań z zakresu pomocy społecznej (np. dodatki mieszkaniowe) • Rezerwa na uzupełnienie subwencji ogólnej	<ul style="list-style-type: none"> • Część wyrównawcza, finansująca świadczenia z pomocy społecznej oraz zmniejszająca dysproporcje poziomu dochodów powiatów • Część oświatowa, w tym na utrzymanie szkół ponadpodstawowych i specjalnych • Równoważącej, przyznawanej w związku z przekazaniem dodatkowych zadań z zakresu pomocy społecznej oraz zróżnicowaniem sieci dróg powiatowych • Rezerwa na uzupełnienie subwencji ogólnej
---	--

Źródło: Opracowanie własne Deloitte na podstawie dokumentu pn. „Budżety jednostek samorządu terytorialnego w woj. kujawsko-pomorskim w 2012 r.”

Źródła finansowania pozostałych jednostek sektora finansów publicznych;

Kategorię pozostałych jednostek sektora finansów publicznych podzielono na samorząd wojewódzki oraz jednostki sektora publicznego podlegające pod struktury administracji krajowej.

Poniżej przedstawione zostały źródła finansowania działalności samorządu wojewódzkiego:

1. Dochody własne województwa, w tym:
  - a) udział we wpływach w podatku od osób fizycznych i osób prawnych;
  - b) dochody z majątku województwa;
  - c) pozostałe źródła obejmujące m.in. wpłaty od podległych jednostek odsetki od zgromadzonych środków itp.
2. Dotacje celowe na zadania z zakresu administracji rządowej, innych jednostek samorządowych oraz otrzymane z państwowych funduszy celowych;
3. Dotacje ze źródeł zagranicznych, w tym:
  - a) Dotacje przekazane w ramach programów finansowanych z udziałem środków europejskich oraz innych środków zagranicznych nie podlegających zwrotowi;
  - b) Dotacje przekazane w ramach płatności z budżetu środków europejskich.
4. Subwencja ogólna, złożona z części:
  - a) wyrównawczej, finansującej świadczenia z pomocy społecznej oraz zmniejszającej dysproporcje poziomu dochodów województw;
  - b) oświatowej, przeznaczonej głównie na kształcenie i odprawy nauczycieli oraz utrzymanie publicznych szkół ponadpodstawowych i specjalnych o zasięgu regionalnym lub wojewódzkim, ośrodków metodycznych, kolegiów nauczycielskich, placówek kształcenia i doskonalenia nauczycieli, bibliotek publicznych;
  - c) regionalnej przyznawanej na uzupełnienie dochodów województw o niższej, ze względu na różnice potencjału gospodarczego, wydajności fiskalnej;
  - d) rezerwy na uzupełnienie subwencji ogólnej.

Kluczowe źródła dochodów jednostek administracji krajowej to:

- podatki i opłaty, w części, która zgodnie z odrębnymi ustawami nie stanowi dochodów jednostek samorządu terytorialnego, przychodów państwowych funduszy celowych oraz innych jednostek sektora finansów publicznych;
- cła;
- wpłaty z zysku przedsiębiorstw państwowych oraz jednoosobowych spółek Skarbu Państwa;
- wpłaty z tytułu dywidendy;
- wpłaty z zysku Narodowego Banku Polskiego;
- wpłaty nadwyżki środków finansowych agencji wykonawczych;
- dochody pobierane przez państwowe jednostki budżetowe, o ile odrębne ustawy nie stanowią inaczej
- dochody z najmu i dzierżawy oraz z innych umów o podobnym charakterze, dotyczące składników majątkowych Skarbu Państwa, o ile odrębne ustawy nie stanowią inaczej;
- odsetki od środków zgromadzonych na rachunkach bankowych państwowych jednostek budżetowych lub organów władzy publicznej, o ile odrębne ustawy nie stanowią inaczej;
- odsetki od lokat terminowych ustanowionych ze środków zgromadzonych na centralnym rachunku bieżącym budżetu państwa;
- odsetki od udzielonych z budżetu państwa pożyczek krajowych i zagranicznych;
- grzywny, mandaty i inne kary pieniężne, o ile odrębne ustawy nie stanowią inaczej;
- spadki, zapisy i darowizny w postaci pieniężnej na rzecz Skarbu Państwa;
- dochody ze sprzedaży majątku, rzeczy i praw;
- inne dochody określone w odrębnych ustawach lub umowach międzynarodowych;
- środki europejskie (w tym środki na pomoc techniczną)
- odsetki wykupywane przez nabywców obligacji skarbowych lub nadwyżka wynikająca z różnicy pomiędzy ceną emisyjną a wartością nominalną zbywanych obligacji skarbowych.

Środki niepubliczne

Kluczowe dla realizacji strategii niepubliczne źródła finansowania rozwoju społeczno-gospodarczego kategorie środków niepublicznych to:

- Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw;
- Nakłady na szkolenia pracowników przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie BTOF.
- Nakłady na staże i praktyki dedykowane osobom wkraczającym na rynek pracy.
- Nakłady inwestycyjne i remontowe gospodarstw domowych.

7. Prognoza kluczowych wskaźników makroekonomicznych

Wprowadzenie

Prognoza kluczowych wskaźników makroekonomicznych została opracowana dla miasta Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego (łącznie). Ograniczenie analizy do miasta Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego uwarunkowane zostało brakiem danych źródłowych na poziomie gminny, co dla większości wskaźników uniemożliwiło przeprowadzenia prognozy na poziomie Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego¹¹⁰. Prognoza PKB została opracowana na podstawie danych dla podregionu bydgosko-toruńskiego, co jest uwarunkowane brakiem danych na poziomie powiatów / miast na prawach powiatów.

Prognoza wskaźników makroekonomicznych dla regionu została opracowana w perspektywie do 2015 roku. Prognoza w dwuletniej perspektywie czasowej pozwala na uwzględnienie większości kluczowych czynników kształtujących rozwój danego obszaru, co powoduje możliwość zaprognozowania wskaźników makroekonomicznych z akceptowalną dokładnością. Jednakże niezależnie od horyzontu czasowego prognozy, istnieje ryzyko wystąpienia czynników nieprzewidywalnych, które znacząco wpłyną na dynamikę rozwój regionu w określonym obszarze.

Poniższy schemat przedstawia metodologię wykorzystaną przy opracowywaniu prognoz dla kluczowych wskaźników opisujących rozwój obszaru funkcjonalnego.

---

¹¹⁰ Dla wskaźników, dla których są dostępne dane na poziomie gminnym prognoza została przeprowadzona dla bydgoskiej części Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Schemat 16. Metodologia opracowania prognoz kluczowych wskaźników makroekonomicznych

Zaprezentowane prognozy opracowane zostały z uwzględnieniem:

- Historycznej dynamiki analizowanych wskaźników;
- Specyficznych uwarunkowań rozwoju Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego;
- Prognoz oraz ekspertyz opracowanych przez instytucje badawcze i organy władzy centralnej;
- Ilościowych analiz służących określeniu kluczowych dla rozwoju regionu determinantów oraz kwantyfikacji siły ich oddziaływania;
- Pozostałych uwarunkowań geopolitycznych rozwoju gospodarczego.

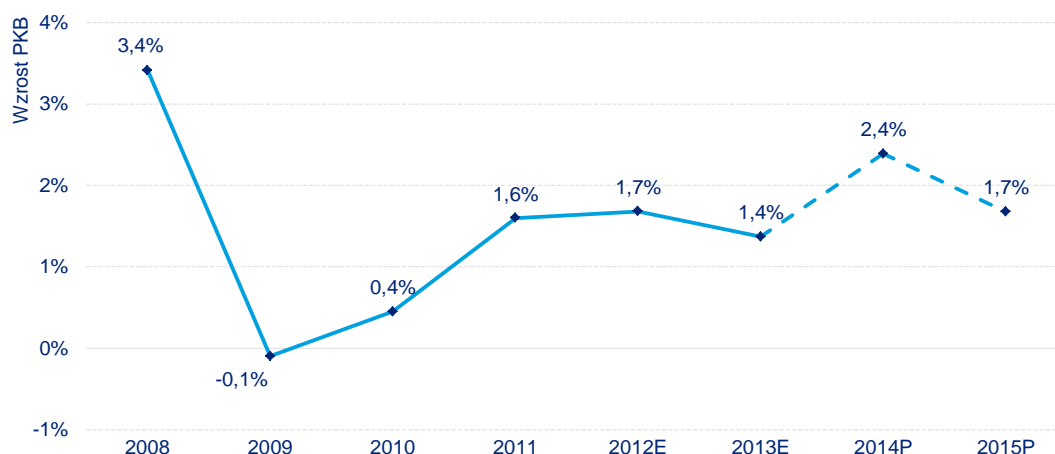
Przy opracowywaniu szacunków wskaźników makroekonomicznych przeanalizowano prognozy makroekonomiczne oraz analizy ekonomiczne przygotowane m.in. przez:

- Ministerstwo Finansów;
- Komisję Europejską;
- Główny Urząd Statystyczny;
- Narodowy Bank Polski;
- Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.

Prognoza wzrostu PKB dla podregionu bydgosko-toruńskiego

Wzrost PKB w ujęciu realnym dla podregionu bydgosko-toruńskiego na przestrzeni ostatnich 3 lat wahał się w przedziale od jednego do dwóch punktów procentowych. W 2014 roku prognozowany jest wzrost PKB w ujęciu realnym o 2,4%. W 2015 roku prognozowany jest nieznaczny spadek wskaźnika do poziomu 1,7%.

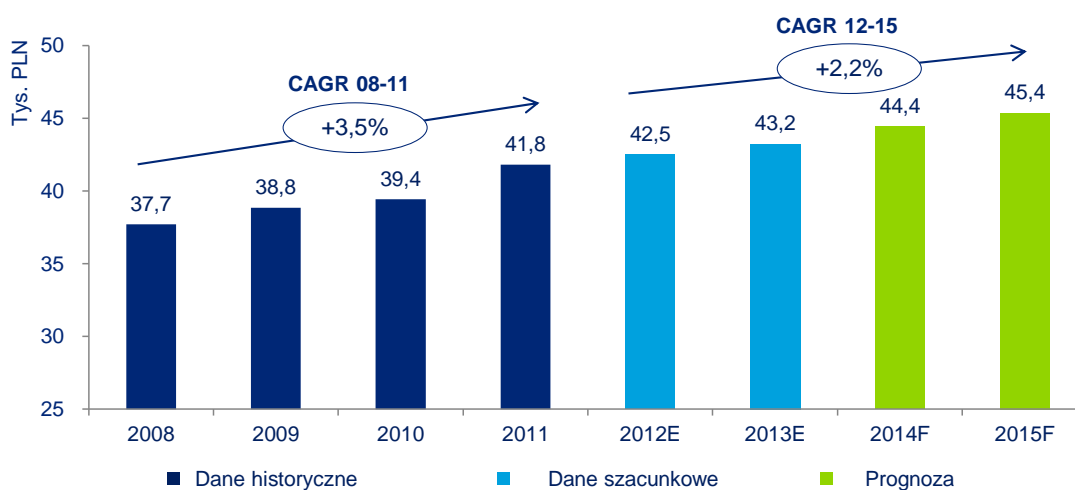
Wykres 51. Dynamika PKB w ujęciu realnym w podregionie bydgosko-toruńskim [%]

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

PKB na mieszkańca w ujęciu nominalny dla podregionu bydgosko-toruńskiego systematycznie rośnie w całym badanym okresie. CAGR w latach 2008 do 2011 kształtował się na poziomie 3,5%. W okresie 2012 -2015 prognozowany CAGR wynosi 2,2%.

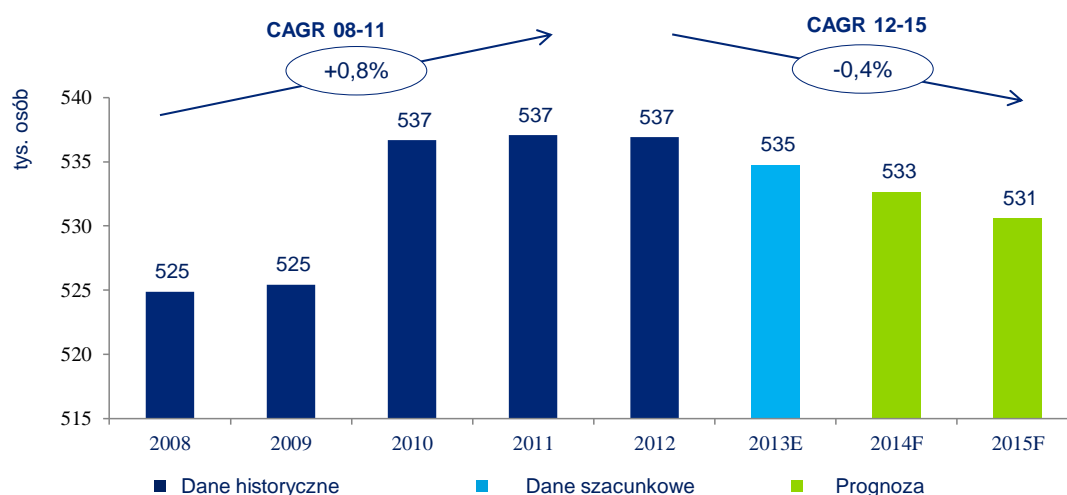
Wykres 52. PKB na mieszkańca w ujęciu nominalnym w podregionie bydgosko-toruńskim [tys. PLN]

Prognoza zmian demograficznych

W okresie od 2008 do 2011 liczba ludności zamieszkująca bydgoską część BTOF wzrosła o 12 tys. z 525 tys. w 2008 roku do 537 tys. w 2011 roku. W najbliższym okresie przewidywana jest zmiana trendu i spadek ludności o 6 tys. osób do 2015 roku w stosunku do 2012 roku.

Wykres 53. Liczba ludności w BOF [tys. osób]

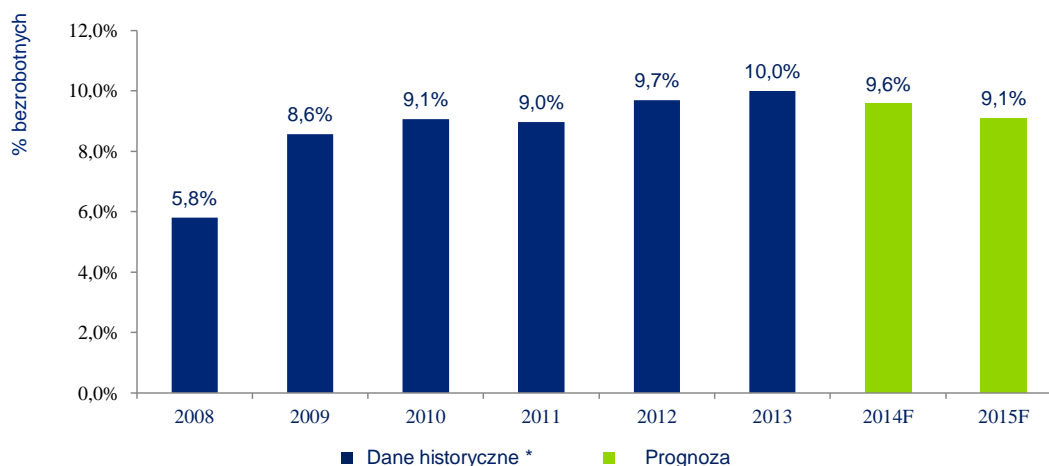

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Prognoza stopy bezrobocia i poziomu zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw

Poziom bezrobocia w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim w latach 2009 do 2011 kształtował się stabilnie na poziomie około 9%. W latach 2012 -2013 poziom bezrobocia wzrósł do poziomu około 10%. W następnych latach prognozowane jest stopniowe zmniejszenie się stopy bezrobocia odpowiednio do poziomu 9,6% w 2014 roku i 9,1% w 2015 roku.

Wykres 54. Stopa bezrobocia Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [%]

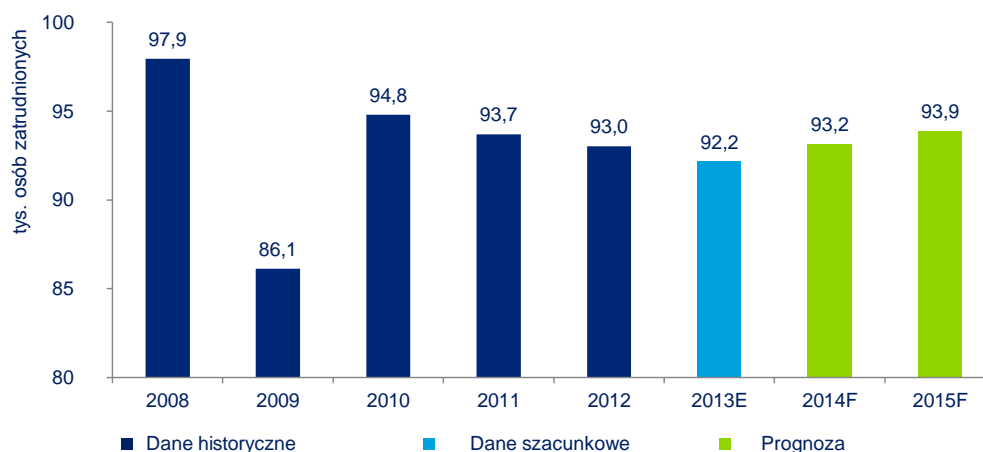

* dane historyczne obliczone łącznie dla miasta rdzenia i powiatu ziemskiego na podstawie danych GUS

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw¹¹¹ w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim jest względnie stabilne i kształtuje się na poziomie na poziomie 90 – 95 tys. osób. Duży spadek zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw można było zaobserwować w 2009 roku, było to w znacznym stopniu spowodowane światowym kryzysem finansowym. W latach 2014 – 2015 prognozowany jest nieznaczny wzrost zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw względem poziomu zatrudnienia z lat 2012 – 2013.

Wykres 55. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [tys. osób]

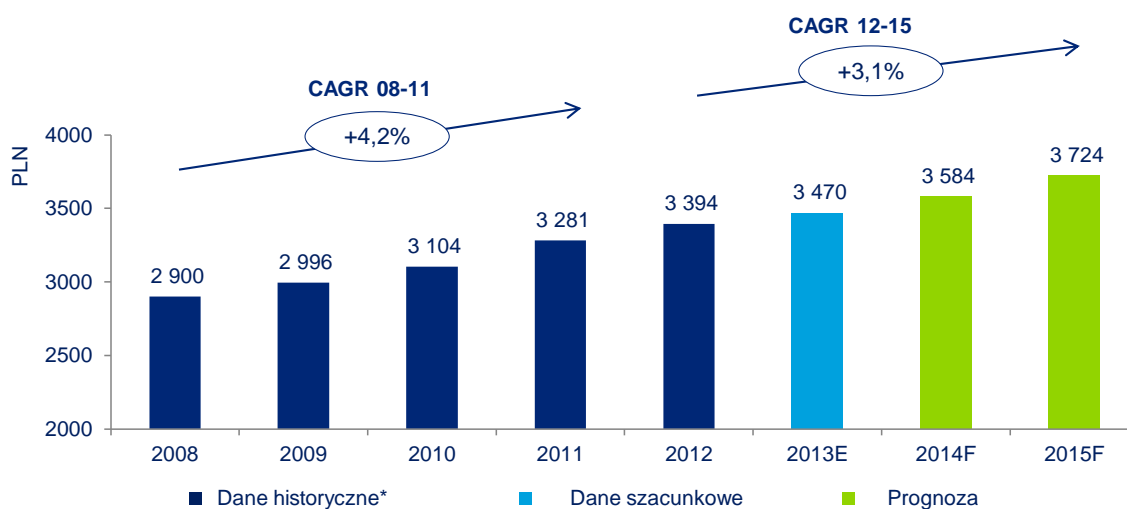
Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Prognoza przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw

Przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw dla Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego rośnie w całym badanym okresie. CAGR dla lat 2008 – 2011 wynosił 4,2%, prognozowany CAGR dla okresu 2012 – 2015 jest o jeden punkt procentowy niższy i wynosi 3,1%.

¹¹¹ Do sektor przedsiębiorstw w niniejszej analizie zostały zaliczone sekcje A do L PKD.

Wykres 56. Przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [PLN]

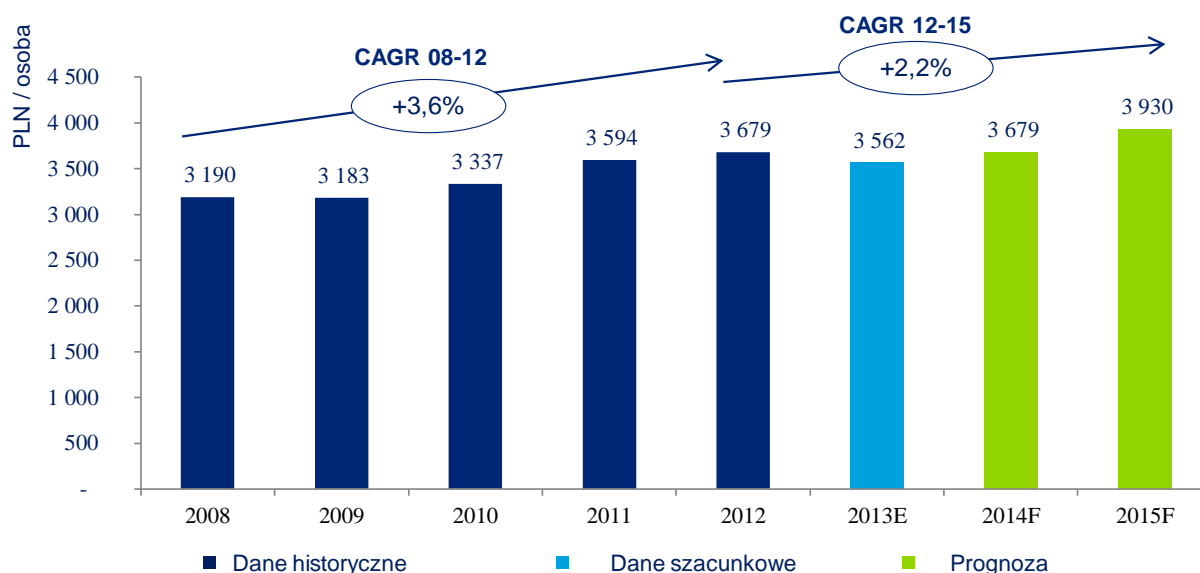
* dane historyczne obliczone łącznie dla miasta rdzenia i powiatu ziemskiego na podstawie danych GUS

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Prognoza wykonania dochodów budżetu na mieszkańca

Okres od 2008 do 2012 cechowała znacząca dynamika wzrostu wykonania dochodów budżetów Jednostek Samorządów Terytorialnych. CAGR dla wskazanego okresu wynosił 3,6%. W okresie 2012 – 2015 prognozowanie jest spowolnienie wzrostu niniejszego wskaźnika. Prognozowany CAGR dla okresu 2012 – 2015 wynosi 2,2%.

Wykres 57. Wykonanie dochodów budżetu na mieszkańca w bydgoskiej części BTOF [PLN/osoba]

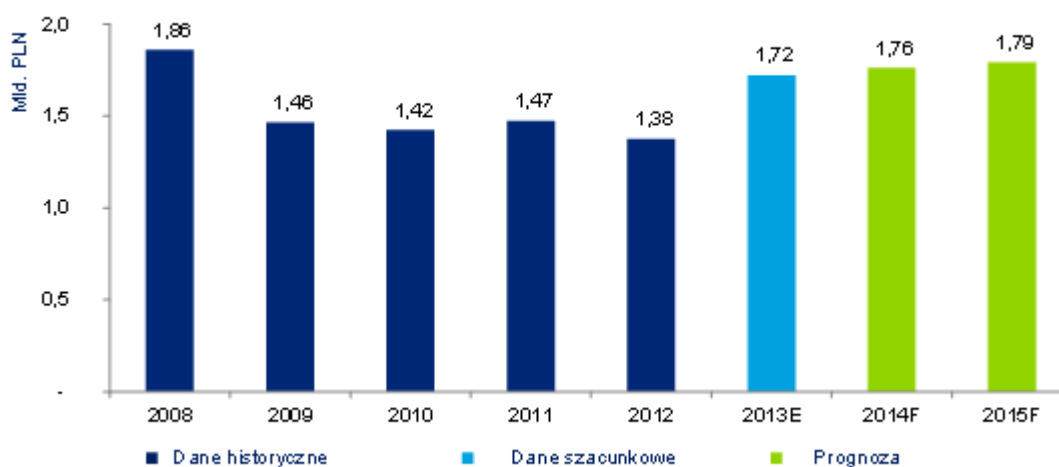

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Prognoza nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach

W okresie od 2008 do 2012 roku nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw wahały się od 1,4 do 1,9 mld. PLN. W okresie prognozowanym szacuje się że poziom inwestycji przedsiębiorstw w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim będzie oscylował na poziomie 1,8 mld PLN.

Wykres 58. Nominalne nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [mld. PLN]

Źródło: Opracowanie własne Deloitte

Spis rysunków i tabel

Spis rysunków

Rysunek 1. Odsetek terenów rolniczych na obszarze gmin BOF	80
Rysunek 2. Jakość gleb w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego*	82
Rysunek 3. Liczba studentów kierunków rolniczych na terenie BTOF w latach 2008-2012*	83
Rysunek 4. Bezrobocie i odsetek pracujących w rolnictwie na terenie BOF	84
Rysunek 1. Średnia prędkość komunikacyjna autobusów i tramwajów w wybranych polskich miastach.	87
Rysunek 2. Średni wiek taboru komunikacji publicznej w wybranych polskich miastach.	87
Rysunek 1. Dostęp do internetu w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w woj. kujawsko-pomorskim w latach 2008-2012.	98
Rysunek 2. Penetracja dostępu do internetu na terenie BTOF*	99
Rysunek 3. Zgłoszone zapotrzebowanie na internet stacjonarny na terenie BOF w 2013 r.	100
Rysunek 12. Hierarchia relacji pomiędzy misją, wizją i celami strategicznymi	186
Rysunek 13. Hierarchia relacji pomiędzy misją, wizją i celami strategicznymi	186

Spis tabel

Tabela 1. Przykładowe dokumenty poddane analizie w trakcie Etapu I realizacji	15
Tabela 2. Zestawienie interesariuszy objętych wywiadami w ramach projektu	18
Tabela 3 Podstawowe dane na temat gmin BOF	19
Tabela 4 Struktura wieku w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym w 2012 r.	21
Tabela 5. Czas przejazdu pomiędzy Bydgoszczą a wybranymi miastami	28
Tabela 6. Połączenia lotnicze z lotniska Bydgoszcz-Szwederowo	29
Tabela 7 Przykładowe tereny inwestycyjne typu greenfield i brownfield w BOF	31
Tabela 8. Pozycja Bydgoszczy w rankingach jakości życia	37

Tabela 9. Mapa kompetencji instytucji otoczenia biznesu	40
Tabela 10. Przykład dobrych praktyk w pozyskiwaniu inwestycji zagranicznych – Marketing Birmingham	41
Tabela 11. Przykład dobrych praktyk w pozyskiwaniu inwestycji zagranicznych – Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej.....	42
Tabela 12. Pozycja podregionu bydgosko-toruńskiego w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej województw i podregionów Polski 2013	44
Tabela 13. Podstawowe dane na temat parków przemysłowo-technologicznych na terenie części bydgoskiej Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego	46
Tabela 14. Dostępna powierzchnia terenów inwestycyjnych w ramach Podstref Pomorskiej Specjalnej Strefy ekonomicznej na terenie BTOF	48
Tabela 15. Liczba osób bezrobotnych oraz liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w gminach Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego (średnia dla Polski – 106 podmiotów).....	52
Tabela 16. Struktura szkół ponadgimnazjalnych według typów szkół	55
Tabela 17. Znormalizowane wskaźniki innowacyjności, wartości porównywane rok do roku, RIS 2012	60
Tabela 18. Zatrudnienie w działalności badawczej i rozwojowej w 2012 r. w podziale na dziedziny nauk.....	65
Tabela 19. Najważniejsze instytucje otoczenia biznesu wspierające rozwój innowacyjności BOF	69
Tabela 20. Powierzchnia użytków rolnych na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym i Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym.....	80
Tabela 21. Struktura uprawianych roślin na terenie BOF	81
Tabela 22. Wielkość gospodarstw rolnych na terenie BOF	81
Tabela 23. Struktura zatrudnienia na terenie BTOF	83
Tabela 24. Dostępność miast centralnych BOF dla mieszkańców obszaru funkcjonalnego	89
Tabela 25. Postulowane inwestycje w infrastrukturę rowerową.....	92
Tabela 26. Jakość dróg krajowych w 2011 roku na Bydgoskim i Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym.	93
Tabela 27. Statystyki wypadków drogowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na terenie BiTOF	94
Tabela 28. Obszary problemowe miast BOF - mieszkalnictwo.....	115
Tabela 29. Zestawienie kryteriów i wskaźników, na podstawie których dokonano wyznaczenia obszarów do objęcia działaniami rewitalizacyjnymi	116
Tabela 30. Prognoza ludności BOF wg grup wieku dzieci i młodzieży	121
Tabela 31. Kluczowe potrzeby w obszarze edukacji przedszkolnej na obszarze BOF	123
Tabela 32. Wyniki sprawdzianu dla szóstoklasistów i wyniki z egzaminu gimnazjalnego w roku szkolnym 2012/2013.....	124
Tabela 33. Kluczowe potrzeby w obszarze edukacji podstawowej i gimnazjalnej na terenie BOF	125

Tabela 34. Zdawalność matur w poszczególnych typach szkół (2013 r.)	127
Tabela 35 Kluczowe potrzeby w obszarze edukacji ponadgimnazjalnej na terenie BOF	129
Tabela 36. Uczelnie wyższe na obszarze funkcjonalnym	133
Tabela 37. Liczba studentów w podregionie bydgosko-toruńskim.....	134
Tabela 38. Udział bezrobotnych z wyższym wykształceniem zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)	140
Tabela 39 Liczba instytucji kultury w regionie BOF	145
Tabela 40 Wydatki na kulturę na terenie TOF w przeliczeniu na 1 mieszkańca.....	146
Tabela 41 Przykłady najważniejszych bydgoskich festiwali.....	151
Tabela 42 Wskaźnik zatrudnienia wybranego personelu medycznego w latach 2008 i 2012 na 10 tys. ludności - BOF	160
Tabela 43 Zmiana zatrudnienia na przełomie lat 2008-2012 w poszczególnych zawodach	160
Tabela 44. Mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia w analizowanych obszarach	171
Tabela 45. Analiza poprawności sformułowania misji dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego	187
Tabela 46. Analiza poprawności sformułowania wizji dla Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego	188
Tabela 47. Infrastruktura transportowa - cele strategiczne	200
Tabela 48. Określenie źródeł finansowania dla podstawowych spośród rekomendowanych w ramach strategii rodzajów działań	229
Tabela 49. Źródła dochodów gmin oraz podatków	231

Spis wykresów

Wykres 1 Struktura ludności według wieku w Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym	21
Wykres 2 Prognoza liczby ludności w BOF	22
Wykres 3 Struktura wieku mieszkańców BOF w latach 2015-2035	24
Wykres 4 Liczba zgonów i urodzeń na terenie BOF w poszczególnych latach	24
Wykres 5 Saldo migracji na Bydgoskim Obszarze Funkcjonalnym	25
Wykres 6 Dostępność terenów inwestycyjnych – baza ofert inwestycyjnych Kujawsko-Pomorskiego Centrum Obsługi Inwestorów.	30
Wykres 7 Dostępność terenów inwestycyjnych - baza danych Bydgoskiej Agencji Rozwoju Regionalnego.	31
Wykres 8 Zasoby biurowe oraz współczynnik powierzchni niewynajętej na głównych rynkach biurowych w Polsce w m ² (z wyłączeniem Warszawy)	32
Wykres 9 Dostępność nowoczesnej powierzchni biurowej w Polsce - liczba dostępnych powierzchni powyżej 1000 m ²	33
Wykres 10 Zasoby powierzchni magazynowych w głównych aglomeracjach Polski w 2014 r. (tys. m ²)	33
Wykres 11 Zasoby powierzchni handlowych oraz nasycenie powierzchniami handlowymi na 1000 mieszkańców w głównych aglomeracjach Polski w 2014 r.	34
Wykres 12 Średni czynsz najmu m ² w najpopularniejszych centrach handlowych w głównych aglomeracjach Polski (z wyłączeniem Warszawy) w 2014 r. (euro)	34
Wykres 13 Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem gmin BOF w 2012 roku	35
Wykres 14 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw w subregionach w 2013 r.	38
Wykres 15 Średni poziom wynagrodzeń w przemyśle (Sekcje B-E PKD) w województwach w Polsce w 2012 roku (w PLN).....	39
Wykres 16 Średni poziom wynagrodzeń w zakresie działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (sekcja M PKD) w województwach w Polsce w 2012 roku (w PLN)	39
Wykres 17 Liczba bezpośrednich inwestycji zagranicznych obsługiwanych przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych w rozbiciu na województwa w 2013 r.	45
Wykres 18. Niedopasowanie popytu i podaży pracy – perspektywa 2020 r.	55
Wykres 19. Absolwenci szkół wyższych w Bydgoszczy i Toruniu.....	56
Wykres 20. Liczba wniosków o udzielenie wsparcia na wdrożenie CSR w ramach projektu „Zwiększanie konkurencyjności regionów poprzez społeczną odpowiedzialność biznesu (CSR)” w 2013-2014 r.	57
Wykres 21 Porównanie nakładów na B+R na 1 mieszkańca w poszczególnych województwach w latach 2010-2012 (tys. PLN).....	61
Wykres 22. Dynamika nakładów na działalność B+R ogółem i w sektorze przedsiębiorstw w latach 2007-2012 w województwie kujawsko-pomorskim (mln)	61

Wykres 23. Wartość dofinansowania dla wszystkich projektów, których realizacja rozpoczęła się do końca 2012 r., łącznie z projektami uruchomionymi w latach wcześniejszych	63
Wykres 24 Nakłady przedsiębiorstw na działalność innowacyjną w województwie kujawsko-pomorskim	64
Wykres 25 Źródła informacji dla innowacji w przedsiębiorstwach przemysłowych według województw w latach 2010-2012	66
Wykres 26 Najczęściej wymieniane przez przedsiębiorców przyczyny niepodejmowania współpracy z partnerami zewnętrznymi	67
Wykres 27. Korelacja pomiędzy odsetkiem osób bezrobotnych i korzystających z pomocy społecznej wg gmin (2012).....	76
Wykres 28. Liczba osób w grupie wiekowej 85+	77
Wykres 29 Liczba pasażerów w Bydgoskim Porcie Lotniczym w latach 2004-2013	96
Wykres 30. Zestawienie liczby budynków ogółem i mieszkań	106
Wykres 31. Zestawienie liczby mieszkań z podziałem na lata ich powstania	106
Wykres 32. Zestawienie liczby budynków i mieszkań na terenie powiatu bydgoskiego oraz Miasta Bydgoszczy	107
Wykres 33. Zestawienie udziału potrzeb termomodernizacyjnych na terenie BOF	107
Wykres 34. Kluczowe potrzeby w zakresie termomodernizacji na terenie BOF	112
Wykres 35 Liczba uczniów przypadająca na 1 komputer w szkołach podstawowych i gimnazjalnych	125
Wykres 36. Struktura edukacyjna BOF, w porównaniu do struktury krajowej w 2012 r.....	126
Wykres 37 Liczba studentów w województwach oraz stosunek liczby studentów przypadających na liczbę mieszkańców danego województwa w 2012 roku	132
Wykres 38. Wielkość ośrodków akademickich w 2012 roku, wielkości okręgów i kół oznaczają liczbę mieszkańców w danym mieście	133
Wykres 39. Struktura procentowa studentów na studiach stacjonarnych oraz niestacjonarnych w podregionie bydgosko-toruńskim	137
Wykres 40. Liczba studentów szkół wyższych ze względu na rodzaj kończonych studiów (nie uwzględniono wszystkich podgrup kierunków)	138
Wykres 41. Liczba absolwentów szkół wyższych ze względu na rodzaj kończonych studiów (nie są zestawione wszystkie podgrupy kierunków).....	139
Wykres 42. Liczba uczestników studiów doktoranckich	141
Wykres 43. Liczba nauczycieli akademickich na uczelniach wyższych w Bydgoszczy	142
Wykres 44 Wydatki bieżące i majątkowe inwestycyjne w Bydgoszczy i gminach BOF	147
Wykres 45 Liczba odwiedzających i widzów w instytucjach kultury w BOF	150
Wykres 46. Rejestr zabytków nieruchomych w podziale na kategorie obiektów w województwie kujawsko-pomorskim	153
Wykres 47. Liczba mieszkańców (wg faktycznego miejsca zamieszkania) przypadających na 1 lekarza oraz 1 pielęgniarkę POZ w 2008 i 2012 roku	161

Wykres 48 Odsetek mieszkańców mających dostęp do sieci kanalizacyjnej na terenie BOF	165
Wykres 49 Dostęp do sieci kanalizacyjnej na terenie BOF	166
Wykres 50 Odsetek mieszkańców BOF korzystających z instalacji wodociągowej	166
Wykres 51. Dynamika PKB w ujęciu realnym w podregionie bydgosko-toruńskim [%]	236
Wykres 52. PKB na mieszkańca w ujęciu nominalnym w podregionie bydgosko-toruńskim [tys. PLN]	236
Wykres 53. Liczba ludności w BOF [tys. osób]	237
Wykres 54. Stopa bezrobocia Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [%].....	237
Wykres 55. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [tys. osób]	238
Wykres 56. Przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [PLN]	239
Wykres 57. Wykonanie dochodów budżetu na mieszkańca w bydgoskiej części BTOF [PLN/osobę]	240
Wykres 58. Nominalne nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w Bydgoszczy i powiecie bydgoskim [mld. PLN].....	240

Nazwa Deloitte odnosi się do jednej lub kilku jednostek Deloitte Touche Tohmatsu Limited, prywatnego podmiotu prawa brytyjskiego z ograniczoną odpowiedzialnością i jego firm członkowskich, które stanowią oddzielne i niezależne podmioty prawne. Dokładny opis struktury prawnej Deloitte Touche Tohmatsu Limited oraz jego firm członkowskich można znaleźć na stronie www.deloitte.com/pl/onas

Member of Deloitte Touche Tohmatsu Limited

© 2013 Deloitte Polska